

**KATMANLI KENTLERİN FENOMENOLOJİK BAKIŞ
AÇISIYLA ANALİZİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: İZNIK
ÖRNEĞİ**

Gözde KIRLI ÖZER

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KATMANLI KENTLERİN FENOMENOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ANALİZİ
İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: İZNIK ÖRNEĞİ**

Gözde KIRLI ÖZER
0000-0003-4921-3958

Doç. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR
(Danışman)

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2020
Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Gözde KIRLI ÖZER tarafından hazırlanan “KATMANLI KENTLERİN FENOMENOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ANALİZİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: İZNİK ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR

Başkan : Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR
0000-0002-5907-1773
Bursa Uludağ Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Prof. Dr. İclal DİNÇER
0000-0002-3923-8177
Yıldız Teknik Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

İmza

Üye : Prof. Dr. Elif Özlem AYDIN
0000-0003-1902-577X
Gebze Teknik Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN
0000-0003-2072-4981
Bursa Uludağ Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye : Doç. Dr. Ayşe Duygu KAÇAR
0000-0002-6561-7517
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN
Enstitü Müdürü

..../..../..

Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

30/11/2020

Gözde KIRLI ÖZER

ÖZET

Doktora Tezi

KATMANLI KENTLERİN FENOMENOLOJİK BAKIŞ AÇISIYLA ANALİZİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ: İZNIK ÖRNEĞİ

Gözde KIRLI ÖZER

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Arzu ISPALAR ÇAHANTİMUR

Katmanlı kentlerde geçmişi anlamak ve geleceği planlamak için gerçekleştirilen bilimsel araştırmalarda kullanılan yöntemler genel olarak katmanlı dokunun tarihsel ve mekânsal gelişimine odaklanmaktadır. Fiziksel ve tarihi gelişime odaklanan bu çalışmalar katmanlı kentin, şekillendiren ve kullanan insan için anlamını ve değerini araştırmakta yetersiz kalmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla tez kapsamında katmanlı kent ile insan arasında gerçekleşen etkileşimin çok boyutlu yapısını incelemek ve kentsel mirasın korunarak sürdürülmesine yönelik öneriler geliştirmek için katmanlı kentlerin zaman, mekân ve insan boyutlarını bütüncül bir bakış açısıyla ve fenomenolojik bir yaklaşımla ele alan bir model önerisi sunulmaktadır.

Çalışmanın amaç, kapsam ve yönteminin açıklandığı giriş bölümünün ardından ele alınan temel kavramların literatürdeki yeri ikinci bölümde aktarılmıştır. Bu bölümde öncelikle kent ve katmanlı kent kavramları zaman-mekân-insan etkileşimi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Katmanlı kentlerin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik çalışmalar sürdürülebilir koruma ve gelişme yaklaşımlarıyla birlikte ele alındıktan sonra, bu süreçte kentsel arkeolojinin ve çevresel psikolojinin yeri irdelenmiştir. Bölüm sonunda ortaya koyulan kavramsal çerçevenin ardından üçüncü bölümde, ilk olarak kavramlar arası ilişkilerin irdelenmesinde yararlanılan bilimsel yaklaşımlar ve yöntemler tanıtılmıştır. Bu bölümde tez kapsamında geliştirilen ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi’ modeli, içerdiği pragmatik yöntem; Kentsel Arkeoloji ve fenomenolojik yöntem, Basit Sistemik uygulama adımlarının tariflenmesiyle detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Dördüncü bölümde, modelin İznik katmanlı kentinde uygulanmasıyla elde edilen, kentin katmanları ve kentin anlamına dair bulgular modelin uygulama adımlarıyla ilişkilendirilerek sunulmuştur. Dördüncü bölümün sonunda, elde edilen bulgulara dayanılarak İznik katmanlı kentinin sahip olduğu mimari ve kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir korunmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Sonuç bölümünde, teorik çalışmalar ve alan çalışmasından elde edilen sonuçlar aktarılmış, önerilen modelin katmanlı kent araştırmalarındaki yetkinliğiyle birlikte potansiyelleri ve zayıf yönleri tartışılmış, geliştirilmesine ve gelecek uygulamalara yönelik düşünceler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basit Sistemik, fenomenoloji, katmanlı kent, Kentsel Arkeoloji, kültürel miras, mimari miras, sürdürülebilir koruma
2020, x + 294 sayfa

ABSTRACT

PhD Thesis

A MODEL PROPOSAL FOR ANALYSING MULTI-LAYERED CITIES WITH A PHENOMENOLOGICAL APPROACH: İZNIK CASE

Gözde KIRLI ÖZER

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Doç. Dr. Arzu İSPALAR ÇAHANTİMUR

Methods used in scientific studies conducted for understanding the past in layered cities and planning the future generally focus on historical and spatial development of layered texture. These studies, which focus on physical and historical development, are insufficient for investigating the meaning of layered city for formative and operative human. In order to fulfil this gap, a model proposal that addresses time, space and human dimensions of multi-layered cities is presented within the scope of this dissertation. The model is developed with holistic and phenomenological approaches, in order to analyze the multi-dimensional interaction between the layered city and human to develop suggestions for sustainable conservation of urban heritage.

Following the introduction chapter, in which the purpose, scope and method of the study are explained, the discussed fundamental concepts are presented in the second chapter. In this chapter, primarily the concept of city and multi-layered city are evaluated within the framework of time-space-human interaction. After discussing the studies towards sustainability of multi-layered cities together with sustainable conservation and development approaches, the role of Urban Archaeology and Environmental Psychology within this course is scrutinized. Following the conceptual framework presented at the end of the chapter, the scientific approaches and methods used in examining the relations between the concepts are introduced in the third chapter. In this chapter, the ‘Systematic Analysis of Multi-Layered Cities’ model developed within the scope of the dissertation, is explained via identifying application steps of the pragmatic method Urban Archeology and phenomenological method Elementary Systematics. In the fourth chapter, the findings related to the city’s layers and meaning derived by application of the model in İznik are presented in correlation with the model’s application steps. At the end of the fourth chapter, proposals for sustainable conservation of architectural and cultural heritage values of İznik based on findings are presented. In the conclusion chapter, the results attained from the theoretical studies and the case study are presented. The efficiency of the proposed model in multi-layered city studies are discussed with its potentials and insufficiencies Ideas about its development and future applications are also presented.

Keywords: Elementary Systematic, phenomenology, layered city, Urban Archeology, cultural heritage, architectural heritage, sustainable conservation

2020, x + 294 pages

ÖNSÖZ

Uzun ve zorlu bir yolculuk olan doktora tezi çalışmam boyunca hiçbir konuda benden desteğini ve ilgisini esirgemeyen, engin bilgi, tecrübe ve azmiyle yanımda ve arkamda olduğunu daima hissettiren sayın ve sevgili danışman hocam Doç. Dr. Arzu Çahantimur'a şükranlarımı sunarım. Bu sürece değerli fikir ve bilgileriyle katkıda bulunan sayın hocam Prof. Dr. Elif Özlem Aydın'a ve sayın hocam Prof. Dr. Tülin Vural Arslan'a teşekkürlerimi sunarım. Doktora tez çalışmama fikir, öneri ve engin bilgileriyle büyük katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. İclal Dinçer'e minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Çalışmama değerli fikirleriyle katkı koyan sayın hocam Doç. Dr. Duygu Kaçar'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın uygulama aşamasında yer alan sevgili öğrencilerimiz ve değerli İznik halkına, yöneticilerine, kent üzerine çalışan ve çalışmama özveriyle katkı sağlayan araştırmacılara teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde ve hayatım boyunca her zaman ve her konuda yanımda olan, sevgi ve desteklerini benden esirgemeyen sevgili annem Süheyla Kırılı'ya, sevgili babam Selçuk Kırılı'ya ve sevgili ablam Elif Altınay Kırılı Egemen'e minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu süreçte beni yalnız bırakmayan sevgili Pınar Özer'e minnetlerimi sunarım. Beni her zaman destekleyen ve her konuda yardımcı olan sevgili eşim Çağlar Özer'e en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, doktora sürecimin içerisine doğan canımın parçası bir tanecik kızım İnci Deniz'e koşulsuz sevgisi, bitmeyen neşesi, sonsuz anlayışı ve sabrı için minnettarım.

Gözde KIRLI ÖZER
28/11/2020

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜRLER.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç ve Kapsam.....	2
1.2. Yöntem.....	4
2. KURAMSAL TEMELLER.....	7
2.1. Katmanlılaşma ve Katmanlı Kentler.....	8
2.1.1. Zaman-Mekân İlişkisinin Bir Ürünü Olarak Katmanlı Kentler.....	13
2.1.2. Fiziksel Katmanlılık ve Kültürel Katmanlılık İlişkisi İçerisinde İnsanın Rolü.....	19
2.2. Katmanlı Kentlerin Sürdürülebilirliği ve Koruma Yaklaşımları.....	24
2.3. Katmanlı Kent Koruma Çalışmalarında Kentsel Arkeoloji.....	34
2.3.1. Kentsel Arkeoloji Kavramı ve Tarihsel Süreçte Gelişimi.....	42
2.3.2. Katmanlı Kentlerde Kentsel Arkeoloji Uygulamalarına Örnekler.....	47
2.3.3. Katmanlı Kent Araştırmalarında Kentsel Arkeoloji Yönteminin Kapsamına Eleştirel Bir Bakış.....	55
2.4. Katmanlı Kent Koruma Çalışmalarında Çevresel Psikoloji ve Çevre-Davranış Çalışmaları.....	58
2.4.1. Dönüşümsel Yaklaşım.....	60
2.4.2. Fenomenolojik Yaklaşım.....	64
2.5. Kavramsal Çerçeve: Katmanlı Kent-İnsan-Sürdürülebilir Koruma Etkileşim Sistemi.....	66
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	70
3.1. Katmanlı Kentlerin Sürdürülebilirliği İçin Bir Model; İznik Örneği.....	70

3.2. Modelin Geliştirilmesine Yararlanılan Yöntemler.....	73
3.2.1. Pragmatik Bir Yaklaşım olarak Kentsel Arkeoloji Yöntemi.....	74
3.2.2. Fenomenolojik bir yaklaşım olarak J. G. Bennett’ın Basit Sistematik Yöntemi.....	78
3.3. Modelin Uygulama Aşamaları.....	96
3.3.1. Aşama 1: Kentsel Arkeoloji Yöntemiyle Kent Katmanlarının Belirlenmesi.....	97
3.3.2. Aşama 2: Basit Sistematik Yöntemiyle Kentin Anlamının Belirlenmesi...	99
4. BULGULAR ve TARTIŞMA.....	110
4.1. Aşama 1 Bulguları.....	110
4.1.1. İznik’in Topografik, Jeolojik ve İklimsel Özellikleri.....	111
4.1.2. İznik’in İsim Kökeni.....	114
4.1.3. İznik’in Tarihsel Gelişimi.....	117
4.1.4. İznik’i Ziyaret Eden Seyyahların Söylemleri Bağlamında Fiziksel ve Kültürel Değişim Analizi.....	127
4.1.5. Belgeleme ve Haritalama Bulguları.....	142
4.2. Aşama 2 Bulguları.....	172
4.2.1. Bütünsel Anlam (Monad) Analizi Bulguları	172
4.2.2. Tamamlayıcı Anlam (Dyad) Analizi Bulguları.....	196
4.2.3. İlişkisel Anlam (Triad) Analizi Bulguları	212
4.3. Tartışma:	220
5. SONUÇ.....	230
KAYNAKLAR.....	235
EKLER.....	251
EK 1. Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	252
EK 2. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	255
EK 3. Osmanlı İznik Salnameleri.....	258
EK 4. İznik Kentini M.Ö. 8 – M.S. 1914 Yılları Arasında Ziyaret Etmiş Olan Seyyahların Günlükleri.....	262
EK 5. Haritalar.....	276
EK 6. İznik Katmanlı Kenti Plano-volumetrik Planı ve Oluşum Aşamaları.....	281
EK 7. İznik Kentinin Eş Nitelikli Alanları.....	283

EK 8. Anket Formu 1.....	284
EK 9. Anket Formu 2.....	288
EK 10. Görüşme Formu.....	291

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Farklı disiplinler için Kentsel Arkeoloji tanımları	39
Şekil 2.2. Kozmik morfolojinin bileşenleri.....	41
Şekil 2.3. Kent Arkeolojisi kavramının tarihsel süreçte gelişimi	44
Şekil 2.4. Bath	50
Şekil 2.5. Bath eski haritaları	51
Şekil 2.6. Floransa	52
Şekil 2.7. Floransa eski haritaları.....	53
Şekil 2.8. Teramo	53
Şekil 2.9. Kavramsal Çerçeve; Katmanlı Kent-İnsan-Sürdürülebilir Koruma Etkileşim Sistemi.....	69
Şekil 3.1. Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli.....	72
Şekil 3.2. Kentsel Arkeoloji Yöntemi Aşamaları.....	76
Şekil 3.3. Basit Sistemik Yönteminin İşleyişi.....	84
Şekil 3.4. Kentin bütünsel anlamını tespit etmeye odaklanan Monad aşamasının genel kurgusu.....	103
Şekil 4.1. İznik katmanlı kentinin konumu.....	111
Şekil 4.2. İznik kenti Yıllık ortalama sıcaklık grafiği.....	112
Şekil 4.3. İznik İklim ve Yağış Grafiği.....	112
Şekil 4.4. Kentin ilişkili olduğu karayolları.....	113
Şekil 4.5. Richard Pococke tarafından 1743'de çizilen Nicaea Haritası ve Askanius Gölü-Gemlik körfezi bağlantısı.....	130
Şekil 4.6. Heinrich Kiepert tarafından 1914'de çizilen Bursa haritasının İznik Gölü-Gemlik Körfezi bölümü.....	131
Şekil 4.7. Strabon Haritası.....	132
Şekil 4.8. De Bucbecq Haritası.....	132
Şekil 4.9. Polonyalı Simeon Haritası.....	134
Şekil 4.10. Su altı bazilikası çizim ve hava fotoğrafı.....	135
Şekil 4. 11. İbn Battuta Haritası.....	135
Şekil 4.12. Dernschwam Haritası.....	136
Şekil 4.13. Evliya Çelebi Haritası.....	137
Şekil 4.14. Sur içinde yer alan Helenistik Döneme ait mimari kalıntılar.....	145
Şekil 4.15. İznik Helenistik Dönem Eserleri.....	145
Şekil 4.16. İznik Helenistik Dönem Tahmini Diakronik Planı	146
Şekil 4.17. M.S. 4. yüzyılda çizilmiş olan ticaret yolları güzergahı haritası.....	147
Şekil 4.18. İznik Kentinin uygulama alanında yer alan Roma Dönemine ait mimari kalıntılar	149
Şekil 4.19. İznik Roma Tiyatrosu	149
Şekil 4.20. İznik İstanbul Kapı.....	150
Şekil 4.21. İznik Lefke Kapı.....	150
Şekil 4.22. İznik Yenişehir Kapı.....	151
Şekil 4.23. İznik Lefke Kapı Su Kanalı.....	151
Şekil 4.24. İznik Roma Dönemi Tahmini Diakronik Planı.....	152
Şekil 4.25. İznik Bizans Dönemi Surları.....	154
Şekil 4.26. İznik Hagia Sophia Kilisesi.....	154
Şekil 4.27. İznik Kentinin uygulama alanında yer alan Bizans ve Selçuklu Dönemlerine ait mimari kalıntılar.....	154

Şekil 4.28. İznik Bizans ve Selçuklu Dönemleri Tahmini Diakronik Katman Planı.....	155
Şekil 4.29. İznik Charles Texier Haritası.....	157
Şekil 4.30. İznik Yeşil Cami.....	157
Şekil 4.31. Nilüfer Hatun İmareti.....	157
Şekil 4.32. İznik Kentinin uygulama alanında yer alan Osmanlı Dönemine ait mimari kalıntılar.....	158
Şekil 4.33. İznik Osmanlı Dönemi Diakronik Katman Planı.....	160
Şekil 4.34. İznik Kentinin uygulama alanında Cumhuriyet Döneminde gerçekleşen yapısal yayılım.....	161
Şekil 4.35. İznik güncel hava fotoğrafları.....	162
Şekil 4.36. İznik Kenti Plano-Volumetrik planı ve planın oluşum aşamaları.....	164
Şekil 4.37. İznik kentinin eş nitelikli alanları.....	166
Şekil 4.38. İznik'in Bütünsel Anlam (Monad) Analizi sonucunda belirlenen değerleri, olumlu ve olumsuz özellikleri.....	195
Şekil 4.39. İznik'in Tamamlayıcı Anlam (Dyad) Analizi sonucunda belirlenen değerleri, olumlu ve olumsuz özellikleri.....	211
Şekil 4.40. Bilgi ofisleri için önerilen konumlar.....	228

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 2.1. Kentsel Arkeoloji yönteminin farklı aşamalarında hazırlanan çalışma türleri.....	48
Çizelge 2.2. Bath, Floransa ve Teramo’da gerçekleştirilen Kentsel Arkeoloji uygulama aşamaları ve elde edilen veri tipleri.....	54
Çizelge 2.3. Psikolojik fenomenin araştırılmasına yönelik yaklaşımlar.....	61
Çizelge 2.4. Dönüşümsel Yaklaşım.....	63
Çizelge 3.1. Basit Sistematik’in ilk altı aşaması.....	82
Çizelge 3.2. Basit Sistematik yönteminin ilk üç aşamasının içerikleri.....	83
Çizelge 3.3. Triad’ı oluşturan aktörlerin bulunabilecekleri pozisyonlar(a), buldukları konum (b) a göre oluşturdukları ilişkiler (c).....	94
Çizelge 3.4. Seamon’un Bennett’tan uyarladığı altı yer triadı... ..	95
Çizelge 3.5. Kent kullanıcısı-Çevresel özellikler-Ortak mevcudiyet aktörleri arasında gerçekleşen ilişki kombinasyonları.....	96
Çizelge 3.6. Kent arkeolojisi yönteminin tez kapsamında kullanılan uygulama Aşamaları.....	98
Çizelge 3.7. Kentin tamamlayıcı anlamını tespit etmeye odaklanan Dyad adımının genel kurgusu.....	105
Çizelge 3.8. Kentin tamamlayıcı anlamını tespit etmeye odaklanan Dyad aşamasının genel kurgusu.....	107
Çizelge 3.9. Kentin İlişkisel anlamını tespit etmeye odaklanan Triad aşamasının genel kurgusu.....	108
Çizelge 4.1. Kenti M.Ö.18-1914 yılları arasında ziyaret etmiş ve kentin fiziksel, atmosferik ve kültürel olarak değerlendirilmesine olanak tanıyan veri kaydetmiş olan seyyahlar ve günlüklerinin içerdiği veriler.....	128
Çizelge 4.2. İznik Kenti eş nitelikli alanları.....	167
Çizelge 4.3. İznik katmanlı kenti kimlik alanları.....	169
Çizelge 4.4. Eş nitelikli alanlarında yer alan tarihi yapı ve eserler.....	169
Çizelge 4.5. Kentliler için İznik’in genel nitelikleri.....	174
Çizelge 4.6. Kentliler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar.....	175
Çizelge 4.7. Ziyaretçiler için İznik’in genel nitelikleri.....	178
Çizelge 4.8. Ziyaretçiler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar	179
Çizelge 4.9. İdareciler ve uzmanlar için İznik’in genel nitelikleri.....	181
Çizelge 4.10. İdareciler ve uzmanlar için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar.....	183
Çizelge 4.11. İznik’in Kentli, Ziyaretçi, İdareci ve Uzmanlar tarafından dile getirilen mekânsal ve ilişkisel özellikleri.....	185
Çizelge 4.12. Kentlilerin kente yönelik birincil fiziksel tespitleri.....	186
Çizelge 4.13. Kentlilerin kente yönelik ikincil fiziksel tespitleri.....	187
Çizelge 4.14. Ziyaretçilerin kente yönelik birincil fiziksel tespitleri.....	188
Çizelge 4.15. Ziyaretçilerin kente yönelik ikincil fiziksel tespitleri.....	189
Çizelge 4.16. İdareci ve uzmanların kente yönelik birincil fiziksel tespitleri.....	190
Çizelge 4.17. İdareciler ve uzmanların kente yönelik ikincil fiziksel tespitleri...	190

Çizelge 4.18. İznik'in kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanlar tarafından dile getirilen tarihsel sürece yönelik belirteçleri.....	191
Çizelge 4.19. Kentlilerin kent tanımlarında yer alan tarihsel sürece yönelik belirteçler.....	191
Çizelge 4.20. Ziyaretçilerin kent tanımlarında yer alan tarihsel sürece yönelik belirteçler.....	192
Çizelge 4.21. İdareci ve uzmanların kent tanımlarında yer alan tarihsel sürece yönelik belirteçler.....	193
Çizelge 4.22. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların hareket ve dinlenmeye yönelik belirteçleri.....	197
Çizelge 4.23. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların içerideki ve dışarıdakine yönelik belirteçleri.....	202
Çizelge 4.24. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların sıradan ve sıradışı olana yönelik belirteçleri.....	204
Çizelge 4.25. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların içsel, dışsal ve iç dünya, dış dünyaya yönelik belirteçleri.....	206
Çizelge 4.26. Kentli-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları.....	212
Çizelge 4.27. Ziyaretçi-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları.....	215
Çizelge 4.28. İdareci ve uzman-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları.....	218
Çizelge 4.29. Kentin bütünsel ve tamamlayıcı anlamları ile saptanan olumlu ve olumsuz özellikleri.....	224
Çizelge 4.30. Kullanıcı - katmanlı kent dokusu - mekânsal etki ilişkisi sonuçları	225

1. GİRİŞ

Kentler yapılı, ekonomik ve sosyal çevreyi oluşturan sayısız aktör arasında sayısız ilişkinin bir arada işlemesiyle oluşmuş, fiziksel büyüme ve değişimler ile birlikte eski kültürel liflerin bir arada tuttuğu canlı varlıklardır (Knox 1994). Kent olgusu temelde ekolojik yaşam alanını ve alanın onu kullanan insanla olan ilişki biçimlerini tanımlar (Lefebvre 2015). Kentlerin oluşumuna yol açan insan davranışı yalnızca sosyal çevreyi değil kentin tarihsel, kültürel, coğrafi ortamını da şekillendirir. İnsanın kenti şekillendirdiği kadar kendi de kentle birlikte şekillenir ve bu yolla kent ve insan ayrılamaz bir bütün oluştururlar.

Katmanlı kentler buldukları yerin fiziksel ve fiziksel olmayan değerlerini yansıtmaya ve taşıdığı tarihi mesaj ve bilgilerin insanlığa katkısı nedeniyle de tüm insanlık için miras değeri taşırlar. Kültürel miras bir toplumun ortak geçmişini anlatan, birliktelik duygularını güçlendiren, insanın tarih boyunca biriktirdiği deneyim ve geleneklerin devamlılığını sağlayan ve gelecekte gerçekleşecek şekillenmelere yön veren değerler bütünüdür. UNEP (1988) kültürel miras hakkında tam bir bilgi edinmek, oluşumunu etkileyen faktörleri anlamak, tarihi bir doku veya yapının gelişiminin arkasındaki ilkeleri belirlemek için katmanlı kentlerde yapılacak araştırmaların insan-zaman ve mekân boyutlarının bütünleşik olarak incelenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Benzer şekilde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde (UNESCO 2003), kültürel değerlerin tanımlanması sürecinin başlangıcında mirasın insanla olan ilişkisinin değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Günümüzde katmanlı kentlerde yapılan tarihi ve kültürel mirasın ortaya çıkarılması, korunması ve sürdürülmesine yönelik çalışmalarda kentin, zaman ve mekân boyutlarına yönelik veri toplamak ve kentsel dokunun geleceğine yönelik planlamalar yapmak için sıklıkla kullanılan kentsel arkeoloji yöntemi, ne yazık ki kentsel dokunun insan boyutunu araştırmakta yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğin getirdiği kısıtlı veri ve uygulamalarda fiziksel yaklaşımın hâkim olması, katmanlı kentlerin dokusuna ve kimliğini oluşturan karakter özelliklerine zarar verebilmektedir. Bunun önüne geçebilmek ve katmanlı kentlerin sürdürülebilirliğini gerekliliklerine uygun bir şekilde sağlayabilmek için onu

oluşturan ve onunla birlikte var olan insanın kent ile ilişkisini inceleyen bir yöntemin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tespitten hareketle tez çalışması kapsamında, sürdürülebilir miras koruma çalışmalarında önemle ele alınması gereken insan faktörünün değerlendirilebilmesi için kent-insan etkileşimini zaman-mekân ilişkileri bağlamında çözümlenmeye yönelik bir model geliştirilmiştir. Kentsel arkeolojiyi fenomenolojik bir yaklaşımla destekleyen bu modelin uygulanmasıyla varılacak sonuçlar, insan deneyiminden hareketle ilgili kente yüklediği anlamın izlerini taşıyacaktır.

1.1. Amaç ve Kapsam

Katmanlı kentlerin biçim ve karakterleri yaşadıkları tarihi olayların ve onu şekillendiren insanların kültürel farklılıklarından kaynaklı olarak her kent için farklı ve özgün olarak gelişir. Bu nedenle her katmanlı kentin varlığını ideal şartlarda sürdürmesi ve varlığını korurken kimliğini de olduğu haliyle yansıtmaya devam edebilmesi için iki önemli gereklilik bulunmaktadır. Bunlar (1) kentin kendine özgü karakterini oluşturan etki ve bileşenlerin doğru saptanması, (2) kenti kullanan ve şekillendiren insanların kentle fiziksel ve duysal ilişkileriyle birlikte kentten beklentilerinin doğru belirlenmesidir.

'Kentsel arkeoloji' katmanlı kent araştırmalarında Dünya'da ve Türkiye'de sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem kentin geçirdiği tarihsel süreç ve bu süreçte kentte biriken tarihi yapı ve kalıntıların saptanmasına yönelik literatür analizleri, kaynak taramaları ve saha çalışmaları yoluyla veri toplayarak kentin katmanlarını hızlı bir şekilde belgelemeye yönelik olarak ortaya çıkmış pragmatik bir yöntemdir. Uluslararası literatür incelendiğinde bu yöntemin kapsamının zamanla genişlediği görülmektedir. Kentsel arkeoloji uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda sadece fiziksel mekânı tarihsel süreç içerisinde belgelemeyi amaçlayan bir yöntemken günümüzde insan ve kentsel yerde gerçekleştirdiği işlevler ve bu işlevlere göre şekillenen mekânı anlamak için kentleşme süreçlerini de inceleyen bir yöntemeye dönüşmüştür. Yöntemin kapsamında görülen bu gelişim Türkiye'de daha yavaş gerçekleşmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen katmanlı kent araştırmaları arkeolojik sondaj çalışmaları, kazılar ve tarihsel gelişim analizleriyle sınırlı kalmakta, ilgili alanlardaki mimari tasarım uygulamaları da bu veriler referans alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu yaklaşımda insanın kente yüklediği anlam bir tasarım

verisi olarak kullanılamamaktadır. Anlam verisinin eksikliği ise pek çok uygulamada kentlerin karakterlerinin dolayısıyla da kimliğinin zarar görmesine neden olmaktadır. Bu tespit *'fiziksel yaklaşımın hâkim olduğu katmanlı kent araştırmalarında kentin kimliğini oluşturan karakter özelliklerinin gördüğü zararın önüne geçebilmek için ne yapılabilir?'* sorusunu ortaya çıkarmıştır. Tez çalışması kapsamında bu soruya cevap aranmıştır. Bu bağlamda tezin temel amacı *'kentin kullanıcıları için ifade ettiği anlamı belirlemeye yönelik bir model geliştirmek ve sadece zamansal ve fiziksel bileşenlere odaklanan mevcut uygulamaların anlamsal bileşenleri de kullanabilmelerine olanak sağlamak'* olarak belirlenmiştir.

Katmanlı kentlerin 'anlam'ı, 'yer'de gerçekleştirilen eylemler sırasında ortaya çıkan 'deneyim'den kaynaklanır. Bu nedenle çevre-davranış çalışmalarında kullanılan bilimsel yaklaşımlardan biri olan ve 'deneyimi' anlamaya çalışan fenomenoloji yaklaşımının geliştirilen model kapsamında kullanılması uygun bulunmuştur. Literatür araştırmaları sırasında çevre-davranış araştırmacısı, mimar David Seamon'ın (2018), fenomenolojist ve matematikçi John Godolphin Bennett (1956) tarafından geliştirilen 'Basit Sistematik' yöntemini 'yer' fenomenine uyarlayarak oluşturduğu yöntemsel kurguya ulaşılmıştır. Bu kurgu 'yer'in kullanıcıları için anlamını; 'bütünsel', 'tamamlayıcı' ve insan ile kentin diğer bileşenleri arasında gerçekleşen etkileşime yönelik 'ilişkisel' olarak inceleyen bir yöntemdir. Yöntemin 'yer'i ve 'anlam'ı ele almadaki bu kapsamlı yaklaşımı *'Basit Sistematik yönteminin David Seamon tarafından oluşturulan kurgusu katmanlı kentlerin 'anlam'ını belirlemek için etkin bir şekilde kullanılabilir mi?'* sorusunu ortaya çıkarmıştır. Tezin diğer bir amacı bu sorunun yanıtlanabilmesi için Basit Sistematik yönteminin katmanlı kentlerde uygulanabilmesini sağlayacak bir model geliştirmektir. Bu bağlamda *kentsel arkeoloji yönteminin katmanlı kentlerin sürdürülebilir miras koruma çalışmalarında kullanılan etkin bir yöntem olduğu'* varsayılmış ve önerilen modelin pragmatik 'Kentsel Arkeoloji' ve fenomenolojik 'Basit Sistematik' yöntemlerini entegre bir şekilde kullanması uygun görülmüştür.

Tez çalışması teorik ve uygulamalı olarak iki temel kısımdan oluşmaktadır. Tezin kavramsal çerçevesinin oluşturulmasıyla sonlanan kapsamlı literatür analizi teorik kısmın ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda 'kent', 'katmanlılaşma' ve 'katmanlı kent'

kavramları süreç bağlamında incelenmiştir. Ardından insanlık mirası olan ‘katmanlı kent’lerin sürdürülmesi ve korunması gerekliliği bağlamında ‘sürdürülebilirlik’ ve ‘koruma’ kavramlarının ortaya çıkışları ve gelişimleri değerlendirilmiş ve ‘sürdürülebilir gelişme’ kavramı üzerinde durulmuştur. Ana kavramlar ve aralarındaki etkileşime yönelik anlayışın sağlanmasının ardından ‘Kentsel Arkeoloji’ yönteminin ortaya çıkışı ve kapsamı incelenmiş ve eleştirel değerlendirmesi yapılmıştır. Literatür analizinin son kısmında ‘kentsel arkeoloji’ yönteminin kapsamına yönelik yapılan eleştiriye karşılık değerlendirilebileceği düşünülen ‘Çevresel Psikoloji’ yaklaşımlarının katmanlı kent araştırmalarında kullanılabilme potansiyeli değerlendirilmiştir.

Tezin teorik kısmının ikinci aşamasında ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi’ modeli geliştirilmiştir. Literatür analizi sonucunda ana kavramlar arasındaki etkileşimin sistematize edilmesiyle geliştirilmiş olan kavramsal çerçevenin ifade ettiği ilişkiler bütünü katmanlı kentteki yansımalarını tespit etmeye ve katmanlı kentin anlamını çözümlenmeye yönelik bir model geliştirilmiştir. Bu kısımda modelde kullanılan bilimsel yöntemler tanımlanmış ve uygulama adımları belirlenmiştir.

Tezin ikinci kısmını oluşturan ‘uygulama’ çalışmasında geliştirilen model seçilen örnek alanda uygulanmış ve elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bu tez kapsamında seçilen örnek alan katmanlı kent İznik’tir. Bu seçimde *‘İznik’in katmanlı kent dokusu ve kurulduğu günden bugüne sürekli yerleşim görmüş olması, İznik’i ‘Katmanlı Kentlerin Çözümlemesi’ modelinin uygulanması için uygun bir alan kılmaktadır’* varsayımı etkili olmuştur. Geliştirilen model içerdiği tüm adımlarıyla bu kentte uygulanarak test edilmiştir.

1.2. Yöntem

Katmanlı kent çalışmalarında kentin zaman ve fiziksel bileşenleriyle birlikte anlamsal bileşenlerinin de kullanılabilmesine olanak sağlamak amacıyla yola çıkılan tez çalışmasında geliştirilen model ile katmanlı kentlerin sürdürülebilir korunması ve miras yönetiminin sağlanmasına yönelik stratejiler belirlemek hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için çok fazla ve farklı nitelikte verinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu

gereklilik literatür araştırmaları, haritalar, saha verileri bir arada değerlendirmek üzere kurgulanmış pragmatik ‘kentsel arkeoloji’ yöntemi ile kentin ‘anlam’ının çözümlenmesinin insan ve deneyimine odaklanan fenomenolojik ‘Basit Sistematik’ yönteminin bir arada kullanılması ile karşılanmıştır.

Modelin uygulama bölümü üç aşamalı olarak planlanmıştır. Bu aşamalardan ilki kentin fiziksel bileşenlerinin ve zaman içerisinde gösterdiği gelişimin saptanması için ‘Kentsel Arkeoloji’ yönteminin İznik katmanlı kentinde uygulanmasıdır. Kentsel arkeoloji uygulaması kapsamında sırasıyla aşağıdaki adımlar gerçekleştirilmiştir;

(1) literatür ve kaynak taramaları ile kentin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi geçirdiği bütün dönemler için ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu kapsamda açıklama metinleriyle beraber kronolojik bir gelişim tablosu oluşturulmuştur.

(2) kenti ziyaret eden seyyahların günlüklerine ulaşılmış ve bu günlüklerde yer alan İznik üzerine söylemleri ayrıştırılarak kronolojik tablo ile birleştirilmiştir. Elde edilen günlükler ve kronolojik tablo kullanılarak kentin M.Ö.18-1914 yılları arasında geçirdiği fiziksel ve sosyo-kültürel değişim seyyahların söylemlerinden yapılan çıkarımlarla saptanmıştır.

(3) Kentte yer alan tarihi yapılar dönemlerine göre ayrılmış ve harita üzerinde işaretlenip yer aldıkları yapı adalarının lineer olarak birleştirilmeleri yoluyla kentin tahmini diakronik planları oluşturulmuştur. Oluşturulan tahmini diakronik planlara seyyahlar tarafından varlığı ifade edilmiş olan ve konumları tarif edilen işlev ve yapılar öneri olarak eklenmiştir.

(4) Diakronik planların üst üste çakıştırılması ile kentin plano-volumetrik (hacimsel) planı oluşturulmuştur.

(5) Plano-volumetrik (hacimsel) plandan yararlanılarak kentin eş nitelikli alanları tespit edilmiştir.

(6) Eş nitelikli alanlar haritasından yararlanılarak kentin kimlik alanları, risk alanları ve rezerv alanları belirlenmiştir.

Modelin uygulama bölümünün ikinci aşamasında kentin kullanıcıları için ‘anlam’ının belirlenmesi amacıyla ‘Basit Sistematik’ yöntemi uygulanmıştır. Temel kullanıcı gruplarının kentle ilgili algı ve düşüncelerinin belirlenebilmesi için ‘kentliler’ ve

‘ziyaretçiler’e anket uygulanmış, ‘idareci ve uzmanlar’la görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler yöntemin işleyişi kapsamında içerdikleri anlamlara göre gruplandırılmıştır. Oluşturulan anlamsal gruplar karşılaştırılarak kentin deneyimsel, işleyişsel ve biçimsel anlamlarını içeren ‘bütünsel’ anlamı saptanmıştır. Ardından bütünsel anlamdan yola çıkılarak kentin olumlu ve olumsuz özellikleri belirlenmiştir. ‘Basit Sistematik’ yöntemini ‘yer’ fenomenine uyarladığı çalışmasında Seamon (2018) kentsel yaşantıyı özetleyen birbirini tamamlar eylemler önermiştir. Basit Sistematiğin ikinci bölümünde veri gruplarının Seamon’ın önerdiği eylemler ile ilişkilendirilmeleriyle kentin ‘tamamlayıcı’ anlamları belirlenmiştir. Belirlenen tamamlayıcı anlamlar kullanıcıların ifade ettiği ve zıtlıklar içeren kentin olumlu ve olumsuz özelliklerini ortaya koymuştur. Yöntemin son aşamasında, kullanıcı-katmanlı doku-mekânsal etki arasında gerçekleşen etkileşim belirlenmiştir. Bu amaçla, Bennett (1956) ın gerçekleşen bütün etkileşimler için önerdiği ve Seamon (2018) ın ‘yer’ fenomenine uyarladığı ilişki boyutları kapsamında değerlendirilerek İznik’in ‘ilişkisel’ anlamı belirlenmiştir. İlişkisel anlam üç bileşen (aktör) arasında gerçekleşen farklı ilişki boyutlarının içerdikleri aksaklıkları ve bu aksaklıkların giderilmesine yönelik stratejik amaçları ortaya koymuştur.

Uygulama aşamasının son bölümünde ‘Kentsel Arkeoloji’ ve ‘Basit Sistematik’ yöntemlerinin uygulanmasıyla elde edilen veriler birlikte değerlendirilmiştir. Katmanlı kent İznik’in kullanıcılarının kentten beklentileri belirlenmiş ve bunlar arasından “kullanıcı-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki” etkileşimiyle ilişkili olanların karşılanmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde çalışmanın bütününe yönelik temel kavramlar ve süreçler açıklanmıştır. Bu kapsamda öncelikle katmanlaşma ve katmanlı kent kavramları ardından da katmanlı kentlerin sürdürülebilirliği ve korunmasına yönelik olarak geliştirilmiş mevcut yöntem ve yaklaşımlar açıklanmıştır. Temel kavramların açıklanmasından sonra tez çalışmasının ilgilendiği katmanlı kent araştırmalarında, kentin mekan ve zaman boyutlarıyla beraber insan boyutunun da incelenmesi için kullanılmasının uygun olduğu düşünülen yaklaşımlara değinilmiştir. Bu yolla tez kapsamında geliştirilen modelin temel yaklaşımlarına modelin açıklanması öncesinde ışık tutulmuştur.

Birinci kısımda katmanlı kentlerin oluşma süreçlerini anlayabilmek için öncelikle katmanlı kentlerin ortaya çıkış ve günümüz kentine dönüşürken geçirdikleri süreç Lewis Mumford (1961), Ali Madanipour (1996) ve Ernst E. Begel (1996)'in çalışmaları ile birlikte Güliz Bilgin Altınöz (2003)'ün tez çalışması temel alınarak açıklanmıştır. Bu açıklamaların ardından kentleri zaman ve mekân boyutu bağlamında değerlendiren ve kentsel mekânın kurgusu ve niteliği üzerine temel kavramlar sunan Kevin Lynch'in Kent İmgesi (1960), Christopher Alexander'in Düzenin Doğası (The Nature of Order 1980) ve Ian Bentley ve arkadaşları tarafından yapılmış olan Duyarlı Çevreler (The Responsive Environments 1987) çalışmaları içerik ve kapsam olarak açıklanmıştır. Kentin insan boyutu ise kültürel katmanlaşma bağlamında Martin Heidegger (1962), Edward Relph (1967) ve Henri Lefebvre (1974)'in çalışmaları temel alınarak değerlendirilmiştir.

İkinci kısımda sürdürülebilirlik ve koruma kavramlarının ortaya çıkışı ve gelişimi, dünya çapında koruma konusunda çalışmalar yürüten WCED, Council of Europe, ICOMOS, UNESCO, ICROM, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların ortaya koyduğu belgeler ve anlaşmalar yoluyla incelenmiş ve süreç kronolojik olarak ortaya konulmuştur.

Üçüncü kısımda katmanlı kentlerin gelişme ve fiziksel katmanlaşma sürecinin arkeolojik ve tarihi envanterler yoluyla ortaya konulması amacıyla geliştirilmiş kentsel arkeoloji yönteminin ne olduğu, gelişimi ve içeriği Prof. Dr. İclal Dinçer'in, Prof. Dr. Numan Tuna'nın çalışmaları ve Prof. Dr. Güliz Bilgin Altınöz'ün yüksek lisans ve doktora tezleri

kapsam ve çerçevesinde açıklanmıştır. Bu açıklamaların ardından tez kapsamında katmanlı kent çalışmalarında kullanılan Kentsel Arkeoloji yönteminin, kentin insan boyutunu incelemeye eksik kaldığına yönelik değerlendirme, yönetime yönelik eleştiri olarak paylaşılmıştır.

Dördüncü kısımda üçüncü kısımda eksikliği belirtilen kentin insan boyutunun incelenmesine yönelik olarak kullanılabilecek yöntem ve yaklaşımları içeren Çevresel Psikoloji alanının katmanlı kent çalışmalarındaki kullanım alanı ve insan boyutuna yönelik içerdiği yaklaşımlar açıklanmıştır.

2.1. Katmanlaşma ve Katmanlı Kentler

Katmanlı kentleri anlamak için öncelikle kentlerin oluşumunu ve tarihsel süreçte katmanlılaşmalarına neden olan gelişmelerini anlamak önem taşımaktadır. Bu nedenle bu bölümde önce kentlerin ortaya çıkışları ve gelişimleri ardından katmanlılaşma ve katmanlı kentlerden ve katmanlı kentin bileşenlerini içerisinde toparlayan palimpsest kavramından bahsedilmiştir.

Scott ve Stroper (2015)'in ifadelerine göre en eski kentler Orta Doğu'da M.Ö. 7500 civarında ortaya çıkmıştır. Queen ve Alfred (1939) ilk kentlerin ilkel birer köy olarak ortaya çıktığını ve zamanla kentsel merkezlere dönüştüklerini, Begel (1996)'de benzer şekilde bu yerleşimlerin tarım alanlarının çevrelerinde kurulmuş, aynı bölgede çiftçilik yapan köylülerin oluşturduğu küçük yerleşimler olduğunu ifade etmişlerdir. Childe (1950) ve Jacobs (1969) kentlerin oluşumunun güçlendirdiği tarımsal üretimle ortaya çıkan fazla ürünün kentsel yerleşimin çevresinde başka yerleşimler ortaya çıkmasına ve bu yerleşimler arasında ticari ilişkiler kurulmaya başlamasına olanak sağladığını dile getirmişlerdir. Scott ve Stroper (2015)'a göre ticari ilişkiler ile birlikte M.Ö. 3500 civarında kent yerleşimlerinin sayıları artmaya başlamış ve bu tarihten itibaren de kentler yaygınlaşmaya başlamıştır.

Jacobs (1969)'a göre kentler siyasi, sanatsal ticari ve dini işlevlerin kümelenmesi ile oluşan işlev yığınlarıdır ve kuruluşlarından günümüze 'belirli düzeyde iyi bir yaşam'

sürdürmek için bir yol ve gereklilik olarak algılanan kentlerin kökeninin siyasal ve yönetseldir. Buldukları çevre için siyasal, dinsel ve kültürel merkezler oluşturan kentler; fiziksel değişime neden olacak büyük kırılmalar, siyasal ve yönetsel nedenlerle yaşanan savaşların yanında kültürel kaynaklı olarak da gelişirler.

Ahunbay (1999) uygarlığın en büyük fiziksel göstergesinin kentler olduğunu söylemiştir. Tarihi kentler geçmiş uygarlıkların sosyo-kültürel yapısı, mimari ve estetik özelliği ve yaşam felsefesine ait eserlerden oluşan anıtsal çevrelerdir. Somut ve somut olmayan mirasın merkezleri olan tarihi kentler sadece anıtlar olarak sınıflandırılan tarihi yapılar ve parçası oldukları fiziksel çevreler ile değil aynı zamanda kültürel kimlik ve miras kavramları ile de ilgilidirler. Rodwell (2002) ve Riegl (2015) bu kentlerin; insanların toplumlaştığı, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan, ruhu olan, kültürel kimliği yansıtan ve adeta insanın başarısının canlı örneğini teşkil eden yapılanmalar olduklarını dile getirmişlerdir. Kendi başlarına anıt olmayan ama tarihi, geleneksel ve görsel değerler taşıyan kentin kendine özgü karakterini yansıtan tüm öğeler hep birlikte tarihi çevreyi oluştururlar. İnsanın geleneklerinin, yapı tekniklerinin ve tarih içinde geçirdiği olayların fiziksel yansımaları ile gelişen ve sürekli evrim halinde olan yerler olarak tarihi kentler; taşıdıkları eskilik değeri, tarihi değer ve anımsatma değerleri ile insanlık mirası olma özelliğine sahiptirler (Riegl, 2015).

Haas (2012) günümüzün kentlerini; geçmişin yerleşim birimlerinden bugüne evrilen, dünya nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı, dünya kaynaklarının büyük bölümünü tüketen, maddi kaynakların insan sermayesi ve hizmetler topluluklarına dönüşmesiyle oluşmuş mekanlar olarak tanımlamıştır. Kentin geçirdiği dönüşüm süreci içinde kentlerin biçimi ile birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında da büyük değişikliğe neden olan kırılmalardan biri II. Dünya Savaşıdır. II. Dünya Savaşı başta Avrupa olmak üzere birçok kıtada birçok kentin tahrip olmasına, birçok ekonominin yıkılmasına ve büyük oranlarda can kaybına neden olmuştur. Ona göre takip eden 30 yılda ortaya çıkan modernleşme ve seksenli yıllarda başlayıp günümüzde de etkisini sürdüren küreselleşme hareketleriyle birlikte teknolojinin gelişmesi, üretimde insan gücüne ihtiyacın azalması ve ürün miktarının çoğalması ile bunlara bağlı olarak ortaya çıkan yeni ekonomik yapılanma, savaşta yıkıma uğramış kentlerin yeniden yapılanması süreci ve kentsel tasarım

yaklaşımlarında radikal değişikliklere neden olmuştur. Kentsel tasarım yaklaşımlarındaki bu değişme kentin hala ayakta olan, yıkım ve eskime gibi sebeplerle toprak altında kalan ve/veya yok olan tarihi dokusunun modern yapılaşma ile iç içe geçerek katmanlaşmasına neden olmuştur. Anadolu Coğrafyasında yer alan kentler II. Dünya Savaşının neden olduğu yıkımdan Avrupa kentleri kadar etkilenmemiş olmakla beraber farklı bir katmanlaşma sürecinden geçmişlerdir.

Anadolu kentleri, kültürleri tarih öncesi çağlara dayanan köklü yapılara, bu çağlardan beri yerleşilen ve günümüzde de varlığını sürdürmeye devam eden kentsel dokulara sahip olan, ilk günden beri arzulanan yerler olmalarının neden olduğu ve Kurtuluş Savaşı ile sona eren harpler ile doğal afetlerin günümüzde de devam eden yıkıcı etkisi altında katmanlaşarak günümüze ulaşan kentlerdir. Bahsedilen nedenlerle fiziksel olarak katmanlaşan Anadolu kentleri, var oldukları süreç boyunca değişen ekonomik konjonktür ve küreselleşme ile artan insan hareketlerinin kentin ve kentlinin kültürel olarak değişimini de beraberinde getirmesi nedeniyle kültürel olarak da katmanlaşmıştır.

Bilgin Altınöz (2002) tarihsel katmanların, kentin fiziksel formu içinde biriktiğini ve tarihi kent ile yeni kentsel yerleşim arasındaki süreklilikler, kesintiler ve dönüşümler gibi ilişkileri ortaya çıkardığını dile getirmiştir. O'na göre toplu yaratma süreci ve sürekli ikamet sonucunda; yeni binalar, yapılar ve açık alanlar zamanla üst üste binerek, çok katmanlılık olarak tanımlanabilecek belirli bir karakter oluşur. Karabağ (2008) da bu fikri destekleyerek günümüzde kentlerde bulunan farklı dönemlere ait yapı kalıntıları ve izleri, tarihsel bir sürekliliğin ve kültürel gelişmenin sonucunda oluşmuş, her dönem kendinden bir önceki dönemin üzerine kurulduğunu ifade etmiştir. Karabağ (2008) kentin geçirdiği farklı dönemlerin fiziksel izlerinin yatayda, düşeyde veya farklı açılarda gözlenebildiği kentlerin çok katmanlı kentler olarak adlandırıldığını dile getirmiş, Hovardaoğlu (2009) ise kentlerin katmanlı gelişimi mevcut yapıların yok edilip yerine yenilerinin yapılması ile düşeyde, dönüştürülmesi ya da aynı amaçla kullanılması ile yatayda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Neticede tarihi katmanlar, kentin karakterine ve kimliğine katkıda bulunan fiziksel varlıklardır ve çok katmanlı tarihi kentler bu katmanların kümelenmesi ve birbirleriyle ilişkileri sayesinde ortaya çıkarlar.

Madanipour (1996) ve Siregar (2019) tarihsel süreç içerisinde kentte gerçekleşen katmanlaşmanın sadece fiziksel dokuda tespit edilebilen sistemik bir katmanlaşma olmadığını, fiziksel yapıyı şekillendiren (doğal afetler hariç) insanın geçirdiği sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel değişimlerin de kentin hem fiziksel hem de sosyokültürel olarak katmanlaşmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Ona göre yaşayan ve sürdürülen bir varlık olarak günümüz kenti sosyal formlar ve insan eliyle yaratılmış çevrelerden oluşan katmanların bir yığıdır.

Katmanlı kentler fiziksel dokunun farklı dönemlerinin bu dönemlerde değişen kültür, ekonomi, sosyal yapı ve ihtiyaçların etkisiyle gelişen kültürel dokunun çakışmış ve yığılmış halde bir arada gözlemlenebildiği tarihi kentler olarak ifade edilebilirler. Mumford (1940) miras değeri taşıyan bu katmanların çeşitliliğinin kenti geçmişin tekrarından oluşan monotonluktan kurtaran ve zenginleştiren bir bileşen olduğunu düşünmüştür. Crang (1996) ise tarihi kalıntıların, bıraktıkları izler ve temsil ettikleri aracılığıyla kentsel alanı yeniden yapılandırılacak çok çeşitli sosyal ve sembolik süreçlerin bir ürününe dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Kentsel mekânı, tarihsel sürekliliği bağlamında düşünmek ve bu süreçte ortaya çıkan somut ve somut olmayan mirasın yanı sıra oluşan değişimleri fiziksel dokunun kalıntıları ile birlikte bir bütün olarak değerlendirmek önemlidir (Arıkan ve Gökmen 2016).

Katmanlı kentler fiziksel, kültürel, ekolojik, ekonomik, politik ve sosyal eylemler, kuvvetler ve yapılar tarafından oluşturulan çok sayıda katmana sahip, her dönemin bir öncekinin izleri üzerine yerleştiği ve geçmişin mirasının yeni yapılanma içerisinde silik olarak algılanabildiği yapısıyla defalarca yeniden kullanılmış bir parşömene benzetilebilirler. Van Aschee ve Teampau (2009) tarihi ve sosyal etkileşim alanı olarak kentlerin katmansal, kültürel ve etnik çeşitliliği ile adeta bir palimpsest olarak yorumlanabileceğini ifade etmişlerdir. Kentsel palimpsest, kente ait olan geçmiş kalıntıların farklı nedenlerle yok olmaya başlaması ve kentin yeni katmanlar oluşturarak kendi üzerinde yeniden üremesiyle ortaya çıkar (Al 2011). ‘Palimpsest’ birçok tartışmaya konu olmuş ve birçok farklı biçimde tanımlanmıştır. Örneğin Marcuse (2002) kentsel palimpsestten ‘katmanlı kent’ olarak bahsederken, Kahn (2002) bu kavramı ‘bir kentte birçok kent’ olarak ifade etmiştir. Graburn (2001)’e göre de kentsel alan; her tarihsel

döneme özgü kimlik unsurlarını kentsel mirasa dönüştüren bir palimpsesttir. Palimpsest, olumlu ya da olumsuz bir vurgu içermeden tam olarak yok olmayan eski dokunun üzerine yeni dokunun bindiği bir katmanlar bütünüdür ifade eder (Arusoğlu 2013).

Palimpsest yeni kentsel tabakanın bir önceki ile üst üste geldiğini varsayar. Nuryanti (1996)'ye göre kentsel palimpsest çok katmanlı kent analogisine benzer olarak tarihi kalıntıları, ritüelleri, yerel gelenekleri, folkloru ve inşa edilmiş mirası vurgular. Öymen Gür (2002) ise palimpsest'in çok katmanlılıktan farklı olarak kentin kimlik olmaya çalışan kişiliğini ifade ettiğini dile getirmiştir. Brown (2011)'a göre palimpsest, kentsel alanın yapısındaki doğal ve insan yapısı müdahaleler hakkında bir düşünce ve analiz biçimi olarak ele alınabilir. Kentsel bir alanın palimpsest olarak okunması demek kentsel mekânın ve mekâna ait imgelerin kesintiye uğradığı noktaların varlığına işaret etmek anlamına gelir.

Biddle (1980)' a göre farklı tarihsel katmanların yığılması uzun soluklu, sürekli bir süreçtir ve bu sürecin zamana, insana ve mekâna bağlılığı gelecekte de devam edeceğinin göstergesidir. Ancak hızlı kentsel gelişme, toplu yaratma sürecini göz ardı ederek, koruma planlama süreciyle birlikte hem yerleşik hem de gömülü miras için yıkıcı müdahalelerle bir tehdit haline gelebilmektedir. Geçmişin fiziksel varlığı kuşkusuz, yeni olanın yaratılmasında anlaşılması ve kullanılması gereken unsurlardan yalnızca biridir ancak çoğunlukla göz ardı edilmekte, yanlış anlaşılmakta veya tehlikeye atılmaktadır (Biddle 1980). Bu nedenle katmanlı kentlerin tarihi gelişimini anlamının onun geleceğini planlamanın ilk koşulu olduğu söylenebilir. UNEP (1988) katmanlı kentlerde yapılacak ve insan-zaman ve mekân boyutlarını bütünleşik olarak incelemesi gereken araştırmaların; mirasımız hakkında tam bir bilgi edinmeyi, mirasımızın oluşumunu etkileyen faktörleri anlamayı, tarihi bir doku veya yapının gelişiminin arkasındaki ilkeleri belirlemeyi başarması gerektiğini ifade etmiştir. Yine UNEP (1988)'e göre uygun müdahale politikasının tanımlanmasını kolaylaştırmak için kentsel ve mimari mirasın geçmişteki kullanımlarını, işlevlerinin organizasyonunu ve tasarım ilkelerini bulmak ve dikkate almak gerekir. Bu ifadeler bu çalışmaların tarih, kent planlama, restorasyon, mimarlık, arkeoloji ve çevresel psikoloji gibi birçok farklı bilim dalının bir arada çalışmasını gerektiren ortak bir problem alanı olduğunu ortaya koyar. Jeong ve Santos

(2004) da katmanlı kentlerin geleceğini doğru planlayabilmek için kentin tarihinin hem fiziksel hem de sosyokültürel dokuya olan yansımalarını anlamak ve ikisini bir arada değerlendirmek gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bridge ve Watson (2002) bir kentin geçmişinden/geçmişini öğrenmenin; bir çevreye yönelik kendine ait bir kimlik oluşturmak ve kendini o kentsel çevre içinde konumlandırabilmek için gerekli zihinsel haritaları ve kenti ‘tanıdık’ yapan nirengi noktalarını çözümlene süreci olduğunu dile getirmiştir. Powell (2008)’in de üstünde durduğu gibi palimpsest gibi kuramsal kavramlar, günümüzde sürekli olarak etkileşime giren ve şekillenen, tarih, insan deneyimi ve kültürün analizine olanak sağlarlar.

2.1.1. Zaman-Mekân İlişkisinin Bir Ürünü Olarak Katmanlı Kentler

Aristoteles (2014)’e göre insan kentte yaşamak için tasarlanmış siyasal bir varlıktır ve onun için ‘ideal yer’ siyasal kurumlar (yönetimsel boyut), sanat ve eğlence mekânları (kültürel boyut) ve mimarlığın (fiziksel boyut) ifade bulduğu yerdir. Günümüz insanın yaygın yaşam alanı olan kentlerde var olan sosyal düzenin temelinde de Aristoteles’in ifade ettiği bu bileşenlerin oluşturduğu bütünleşik sistem yatmaktadır. Leppelley (1999), geçmiş ve günümüz kentleri arasındaki bu benzerlikten yola çıkarak kentlerin varlıklarını sürdürmelerinin sadece kültürel bir olgudan ibaret olmadığını, ekonomik ve politik yaklaşımlarda gerçekleşen değişimlerin de kullanıcı yoluyla kentin sosyal ve fiziksel kültürüne yansımalarının mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Liebeschuetz (1999) mimarlık, kent planlaması akımları, ekonomik dalgalanmalar, yazınsal ve entelektüel gelişmelerin, kentin kullanıcısı olan insanı ve onun var oluş biçimini etkileyerek, kentin fiziksel dokusunu yeni biçimine uyacak şekilde değiştirmesine yol açtığını ifade etmiştir.

Kent, Chaney (1999)’e göre yer (place) ve mekân (space) ekseninde varlık gösteren bir kültürel organizasyonun fiziksel olarak form bulmuş halidir. Lukermann (1964)’e göre, ‘yer’ doğa ve kültür unsurlarının birlikte oluşturduğu bir bütündür ve konum, pozisyon ve fiziksel bileşenlerin bütünü olarak tanımlanabilir. ‘Mekân’ ise ‘yer’in zaman içerisinde insan tarafından biçimlendirilmesi ile ortaya çıkan hem fiziksel hem de anlamsal bileşenler içeren bir kavramdır. Bu anlamda kentler, onları oluşturan pozisyon ve fiziksel bileşenlerin kullanıcısı tarafından anlamlandırılması ve kültürü ile biçimlenen devingen

mekanlar olarak tanımlanabilirler. Chaney (1999) bu nedenle bir yerin kentsel olarak algılanmasının fiziki ve mimari yapılanmasından çok taşıdığı kültürel değerler ve katmanlarla ilişkili olduğunu dile getirmiştir.

Kentler tarih ve kültür arasındaki dinamik, yapısal ve çok boyutlu etkileşimlerden kaynaklanan karmaşık varlıklardır (Castells 1993). Valcenau ve arkadaşları (2014) kentlerin sadece insanların yaşam alanlarından ibaret olmadığını, aynı zamanda farklı süreçler ve sosyoekonomik fenomenlerin heterojen dinamiklerine sahip, mekânsal evrimin mevcut yapısal sistemi sürekli olarak yenilediği, eski ve yeni mimari eserlerden oluşan canlı varlıklar olduklarını dile getirmişlerdir. Bu ifade kentin hem fiziksel hem de kültürel katmanlarına işaret etmekte ve katmanlı kenti kısaca özetlemektedir.

Bilgin Altınöz (2002) ve Karabağ (2008) farklı çalışmalarda çok katmanlı kentlerin uzun bir gelişme süreci boyunca zaman, mekân ve insanın sürekli, çok boyutlu ve dinamik ilişkilerinin ürünü olarak oluştuğunu ve bu kentlerdeki tarihsel ve anlamsal katmanlaşmaya ilişkin verilerin, zaman-mekânsal ve insan-mekânsal karakterlerle karşımıza çıktıklarını ifade etmişlerdir.

Çevresel sorumluluk, kültürel ve etnik çeşitliliğin ön planda olduğu 1960'lı yıllar, algı ve davranış gibi kentsel dokunun insan-mekân boyutunu inceleyen araştırmaların ön plana çıktığı yıllar olmuştur. Çalışma kapsamında kentlerin insan yaşamında oynadığı rol ve insan yaşamından kaynaklanan değişimi hakkında bu yıllarda başlayan ve günümüze ulaşan geniş bir literatüre ulaşılmıştır. Bu literatür içerisinde Kevin Lynch (1960)'in "Kent İmgesi" (The Image of the City), Jane Jacobs (1961)'un "Büyük Amerikan Şehirlerinin Yaşamı ve Ölümü" (The Life and Death of Great American Cities), Anselm Strauss (1961)'un "Images of The American City" gibi eserleri alana yön veren çalışmalar olarak öne çıkmış ve günümüzde de yön verici değerlerini korumaya devam ettikleri belirlenmiştir. Kevin Lynch'in "Kent İmgesi" çalışmasında yayınladığı yıllarda üç büyük Amerikan kentinin kentlisi ile yaptığı bilişsel haritalama çalışmaları yoluyla kent imgesinin bölümlerini (kimlik; çevrenin göze çarpan özellikleri, yapı; bu özelliklerin uzamsal ilişkileri, anlam; çevrenin sembolik içeriği ve ilişkisel çağrışımları) ve kent imgesinin türlerini (yollar, kenarlar/sınırlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları, işaret

öğeleri) belirlemiştir. Seamon (1991) bu çalışmanın mimarlar ve kentsel tasarımcılar için bir kavramlar listesi sunması nedeniyle çevre davranış alanında çığır açtığını ifade etmiştir.

Kent çalışmalarında ‘bütünlük’ kavramı 1980’li yıllarda mimar Christopher Alexander tarafından ortaya atılmıştır. Alexander (1980), doğal ve insan yapımı ortamlarda tutarlılığın kaynağı olarak ifade ettiği bütünlüğün, belirli bir düzen ifade ettiğini öne sürmüştü ve bu kavramı anlamaya ve uygulamaya yönelik birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Seamon (2019), Alexander üzerine yaptığı çalışmasında, uygun bir şekilde gerçekleştirildiğinde bütünlüğün "bizi dolduran ve bize dokunan" bir uyum duygusu sunduğunu ifade etmiştir. Yine onun düşüncesine göre bütünlüğün olduğu her yerde yaşamın sağlık (örneğin gelişen bir sulak alan), zevk (örneğin esnek bir kentsel mahalle), güzellik (örneğin iyi tasarlanmış bir kapı) gibi nitelikleri de içerdiğini dile getirmiştir. Alexander’ın bütünlüğü anlamak için ilk çabaları, bütünlük kavramından bahseden en eski çalışmalardan biri olan “The Timeless Way of Building” (1979) isimli eserinde izlenebilir. Benzer çaba hem insan hem de mekân bütünlüğüne katkıda bulunan ve yapılı çevrenin belirli tasarlanabilir niteliklerini tanımlayan ortak yazarlı bir çalışma olan “A Pattern Language” (1977) adı eserde de görülebilir. Bu eserler kapsamında kentin tasarlanabilir nitelikleri (tanımlanabilir mahalleler, ana geçitler, yüksek yerler, küçük kamusal meydanlar gibi) tanımlanmış ve bunlara ‘kalıp’ adı verilmiştir. Alexander 1980 yılından 2000’lerin başına kadar geçen süreçte üzerinde çalıştığı ve farklı versiyonlar olarak paylaştığı sanatta, dekoratif objelerde, binalarda veya daha büyük ölçekli ortamlarda bütünlüğü tanımlamak ve gerçekleştirmek için kapsamlı bir araç tanımlayan dört ciltlik başyapıtı “The Nature of Order” (1980)’ ı yayınlamıştır. Bu çalışma kapsamında bütünlüğü, güzelliği ve yaşamı çağrıştıran her şeyde; binalarda, yerlerde ve durumlarda sürekli olarak saptandığını iddia ettiği on beş geometrik özellikten oluşan bir nitelikler grubu belirlemiştir.

Esnek mekân yapımında fiziksel tasarımın önemini göstermeye yönelik en kapsamlı çabalardan biri de tasarımcılar Ian Bentley, Alan Alcock, Paul Murrain, Sue McGlynn ve Graham Smith tarafından hazırlanan “Duyarlı Çevreler; Tasarımcılar için Bir Rehber” (Responsive Environments A Manual for Designers) (1987) dır. Bentley ve

arkadaşlarının tanımladığı ‘duyarlı ortam’, kullanıcılara esasen demokratik bir ortam sağlayan, kendilerine sunulan seçeneklerin miktarını en üst düzeye çıkararak fırsatlarını zenginleştiren, çeşitlilik içeren, yürünebilir bir mahalledir (Bentley ve ark. 1987). Duyarlı ortam kavramı Jacobs (1961) ‘un ‘İdeal Mahalle’ tanımlaması ile benzerlik gösterir. Bentley ve meslektaşları, çalışmaları kapsamında duyarlı bir ortam oluşturmak ve sürdürmek için gerekli olan nitelikleri tanımlamışlardır. Bunlar; geçirgenlik, çeşitlilik, okunabilirlik, sağlık, zenginlik, görsel uygunluk ve kişiselleştirmedir. Aynı yazarlar bu çalışmalarında Christopher Alexander ve arkadaşlarının ‘A Pattern Language’ (1977) eserinde belirttiklerine paralel olan fakat kent ölçeğinde tanımladıkları yedi özelliğin mekân yapımı için önemli olduğunu ve başarılı gerçek ‘dünya yerleri’nin bu yedi tasarlanabilir özellik tarafından yönlendirildiğini öne sürmüşlerdir.

Lynch (1960)’in “Kent İmgesi” (The Image of City), Alexander (1980)’ın “Düzenin Doğası” (The Nature of Order) ve Bentley ve arkadaşlarının (1987) “Sorumlu Çevreler; Tasarımcılar için Bir Rehber” (Responsive Environments; A Manual for Designers) çalışmalarının ortak özellikleri; fiziksel tasarlanabilir niteliklerin insan yaşamında, mekân deneyiminde ve mekân üretiminde oynadığı rolün açıkça tanımlanmış tasarım ölçütlerini üretebilmek için ikna edici kanıtlar ve kavramlar sunmalarıdır. Bu çalışmalar içerik ve kapsam olarak sundukları kavramların hem fiziksel hem niteliksel bileşenler anlamında birbirleriyle örtüşen ve birbirini destekleyen özelliktedirler. Zaman-mekân etkileşimi bağlamında kentlerin oluşum sürecini ve insanın bu süreçteki rolünü göz önünde bulunduran bu üç önemli çalışmaya kısaca değinmek katmanlı kent oluşum sürecindeki zaman-mekân-insan etkileşiminin anlaşılmasına destek olmuştur.

Kevin Lynch ve Kent İmgesi (The Image of the City 1960)

Lynch (1960)’e göre kentler; ekolojik çevre, topografya, fiziksel yapılanma ve içinde yaşayan canlılarla birlikte gelişen, farklı kültür ve nitelikte birçok insanın bir arada kullandığı, zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde devingen, çeşitli nedenlerle sürekli gelişme gösteren ve yeniden tasarlanan ürünlerdir. İnsan kentte bir seyirci olarak değil şekillendirici ve karar verici bir aktör olarak yer alır. Kentlerin oluşumunda fiziksel nitelikler kadar kentte yaşayan ve onu kullanan insanlar ve insanların gündelik eylemleri

de önem taşımaktadır. Sahip oldukları fiziksel, zamansal ve yaşamsal çeşitlilik kentlerin kullanıcılarına her durumda gözlemlenebilecek, işitilebilecek ve keşfedilmeyi bekleyen çeşitli manzaralar sunmasına olanak sağlar. Kişilerin, kentlerde diğer yerlere nazaran daha fazla zaman geçirdikleri, ya da geçirilen zaman kısa bile olsa uzun süre kalınan yerlerden daha fazla akılda kalan anlam alanları vardır. Bu alanların sayısı ve niteliği kentin günlük yaşantıya sunduğu kullanım çeşitliliği, güvenli alanların çokluğu ve kentin sahip olduğu değerleri kişilere yansıtabilmesine bağlıdır. Büyüklük ve karmaşasıyla kent olarak değerlendirilebilecek çevreler için duyuşsal deneyim yoğunluğunu arttırmak ve güven hissi sağlamak kentin okunaklı oluşuyla mümkün olmaktadır.

Lynch karmaşık kent dokusunun okunaklılığını anlamak için onu kullanıcılarının gözünden değerlendirmenin gerektiğini ifade etmiş ve ‘Kent İmgesi’ çalışmasında, bu kavramın kent düzeninde hayati değer taşıdığı varsayımından yola çıkarak, üç büyük Amerikan kenti örnekleme aracılığıyla kentlerin kullanıcı imgesine yansıyan fiziksel bileşenlerini tanımlamıştır. Lynch çalışması kapsamında tanımladığı bileşenlerin gözlem alanının şartlarına göre değişkenlik gösterebileceği ve bu bileşenlerin sıklıkla birbirlerinin yerine geçebileceğini de ifade etmiştir. Bu bileşenler iç içe geçerek ve bir arada var olarak kentsel dokuyu oluştururlar. Lynch’e göre bu fiziksel bileşenlerin ideal şartlarda var olması kenti kentlisi için okunaklı ve anlaşılır bir yer haline getirmektedir (Lynch 1960).

Christopher Alexander ve Düzenin Doğası (The Nature of Order 1980)

Alexander’ın en bilinen çalışması olan “Bir Örüntü Dili” (A Pattern Language 1977)in güzel olanı üretmeye yönelik kullanımının uygulamada getirdiği başarısızlık, önerdiği bütünlük teorisine sürecin dahil edilmesi gerektiğini fark etmesini sağlamıştır. Bu anlayış, ‘A Pattern Language’ ve uygulaması arasında bağlantı sağlayabilecek temel geometrik özelliklerin belirlenmesi, tasarım ve uygulama aşamalarının birbirlerini besleyen döngüsel bir sisteminin tanımlanmasını gerektirmektedir. Alexander’ın bu gerekliliğe cevaben ortaya koyduğu dört ciltlik “Düzenin Doğası” (The Nature of Order 1980) eseri, yaşamın içerdiği geometriyi ve üretimi çevresel ve mekânsal refahın sürdürülmesine yönelik yapım sürecine dâhil etme çabası olarak ortaya çıkmıştır.

Alexander'ın çalışmasındaki temel amaçlardan biri, yapılmış bir şeyin parçalarının- ister güzel bir halı, ister zarif bir bina ya da hareketli bir kentsel bölge olsun- nasıl birbirine ait olduğunu ve bütün içinde uygun bir yere sahip olduğunu anlamaktır. Bir diğer temel amaç ise ister anlayış, ister üretim olarak bütünlüğün nasıl ortaya çıktığını ve anlama ile üretme arasında sürekli derinleşen bir 'ilişkisellik' bütünlüğü nasıl destekleyebileceğini kavramak olarak tanımlanabilir (Alexander 1975, Seamon 2007).

Alexander çalışma kapsamında yaşamsal geometriyi ifade etmek için her şeyde; binalarda, yerlerde ve durumlarda yinlendiğini iddia ettiği on beş geometrik özellikten oluşan bir set oluşturmuştur. O yapım sürecindeki her adımın kısmen bu on beş ilke tarafından yönlendirildiğini kabul eden, yaratmanın tanıma yoluyla bir sonraki adımın bir göstergesi haline geldiği bir yapım yöntemi geliştirmiştir.

'The Nature of Order' eserini, doğal ve insan yapımı şeylerin sahip olduğu tutarlılığın kaynağı veya bütünlüğü olarak ifade edilebilecek bir düzenin fenomenolojisi olarak yorumlamak mümkündür. Burada bahsedilen bütünlük Alexander tarafından birbirleriyle bağlantılı ve örtüşen farklı boyutlarda merkezlerin (incelenen fenomen) oluşturduğu sistem olarak tanımlanmış ve güzellik, belagat, iyi sağlık, esenlik, canlılık gibi niteliklerle özdeşleştirilmiştir (Alexander 2002, Seamon 2007). Bir varlığın güzelliği, canlılığı ve onu canlı hissedilmesine olanak sağlayan bileşenlerinin bir bütün olarak işleminin sonucudur. Varlığı bütün olarak anlamak için fiziksel yapısı kadar geçirdiği tarihi süreç, gelişim ve ileriye yönelik potansiyellerini bir arada değerlendirmek gerekir. Bütünlükler içerdikleri parçaların tek tek karakterlerini değil bu parçaların aralarındaki bağların karakterini taşırlar. Bu nedenle bütünü anlayabilmek için öncelikle bağları tanımlamak ve bir araya geliş dinamiklerini incelemek gerekir.

Ian Bentley ve Sorumlu Çevreler; Tasarımcılar için Bir Rehber (Responsive Environments; A Manual for Designers 1987)

Ian Bentley ve arkadaşları yola çıktıkları; modern mimari ve kentsel tasarımın, pek çok tasarımcı tarafından paylaşılan sosyal ve politik ideallere rağmen insanı gözetmeyen,

baskıcı uygulamalarına yönelik eleştiri ile kentsel tasarım uygulamalarına yönelik değerlerden oluşan bir kontrol listesi oluşturmuşlardır.

Başarılı ve insancıl kentsel tasarım için ideallerin uygun tasarım düşünceleriyle yapılı ve doğal çevreyle bütünleşmesinin sağlanması gerekir. İdeal bir kent dokusunun kullanıcıları için eşitlikçi ve demokratik bir yaşam alanı sağlaması ve kullanıma yönelik çok sayıda ve çeşitlilikte seçenekler sunması beklenir. Her türlü kullanıcıya kullanım esnekliği sağlayan bu tip kentsel çevreler çalışma kapsamında ‘duyarlı çevreler’ olarak nitelendirilmiştir. Duyarlı çevrelerin temelinde olasılıklar ve seçenekler yatar. Doğru kentsel tasarım yoluyla bu seçenek ve olasılıkları birçok farklı düzeyle etkilemek mümkündür. Tasarım yoluyla; kullanıcıların nereye gidip gidemeyeceklerini (geçirgenlik), mevcut kullanım olanaklarının miktar ve niteliğini (çeşitlilik), kentsel dokunun kullanıcıya sunduğu fırsatların kolay anlaşılabilirliğini (okunaklılık), bir yeri farklı amaçlar için kullanabilme olanaklarını (esneklik), yerin görsel olarak kullanım olanaklarını yansıtmayı yansıtmadığını (görsel uygunluk), dokunun sunduğu duysal deneyimlerin miktar ve çeşitliliğini (zenginlik) ve kullanıcıların dokuda kendi izlerini bırakmalarına imkan tanıma derecesini (kişiselleştirme) belirlemek mümkündür (Bentley ve ark. 1987).

Bu üç çalışmada kentin fiziksel boyutunun insan ile olan ilişki ve etkileşimini tanımlamaları açısından tez kapsamında sorgulanan katmanlı kentlerde insan boyutunun anlaşılmasına yönelik yol gösterici değer taşımaktadır.

2.1.2. Fiziksel Katmanlılık ve Kültürel Katmanlılık İlişkisi İçerisinde İnsanın Rolü

Lynch (1960)'in ‘Kent İmgesi’ çalışmasını takip eden çevresel psikoloji çalışmaları büyük ölçüde çevrenin görsel ve mekânsal niteliklerine odaklanmıştır ve bu odaklanma kent dokusunun zaman, mekân ve insan boyutları arasında gerçekleşen ilişkilerin niteliklerine yönelik araştırmaların geri planda kalmasına neden olmuştur (Silva, 2011). İlişkisel niteliklerin değerlendirilmediği kentsel imge araştırmaları bu dönemde büyük eleştirilere hedef olmuştur. Örneğin, Gulick (1963), “*kent imgesinin görsel biçime yönelik algı ve dokunun kişiye göre anlamının kavramsal bir ürünü olduğundan*” bahsetmiştir (Silva 2011). 1970'lerin sonlarına kadar çevresel biliş araştırmalarının içeriğine yönelik olarak

yaptığı değerlendirmesinde Moore (1979), çevresel anlamın çözümlenmesine yönelik araştırmaların arttırılması ve kapsamlarının genişletilmesi gerekliliğini dile getirmiştir.

Bu gerekliliğe cevaben Rapoport (1976, 1977, 1988, 1990) tarafından geliştirilen ve çevrenin zihinsel temsilinde somutlaşan anlamları keşfetmede kültürler arası bir bakış açısının önemini vurgulayan ve çevresel anlamların somut iletişim yollarına dayanan teorik çerçeve çalışmaların yönünü değiştirmiştir. Rapoport bu çerçeve kapsamında çevresel anlamı farklı içeriklerine göre üç seviyede sınıflandırmıştır. İlk seviye üst düzey anlamlardır, kutsallık ve kozmolojik sistemler gibi anlamları içerir. İkinci seviye güç, zenginlik, statü, grup kimliği ve politik ideolojiler gibi sosyal anlamları içere orta düzey anlamlardır. Üçüncü seviye araçsal anlamlar veya dünyanın temel olgusal anlayışı olarak ifade edilebilecek olan düşük düzeyli anlamlardır. 1980'lere gelindiğinde Stokols ve Shumaker (1981), çevresel imgelerdeki anlamların incelenmesine yönelik ihtiyacı vurgulamak ve incelemeleri kolaylaştırmak için imgedeki anlam niteliğini görsel ve uzaysal yönlerden ayıran 'sosyal imgelenebilirlik' kavramını ortaya atmışlardır. Sosyal imgelenebilirlik kavramının yaygınlaşmasıyla birlikte kent araştırmalarında insanın ve insan deneyiminin incelenmesi ve tasarımlarda yönlendirici rol oynamasının gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır.

1980'lerin sonlarında Bentley ve arkadaşlarının (1987) 'Responsive Environments; A Manual for Designers' çalışmasında listeledikleri kentsel dokunun insan ihtiyaçlarına demokratik olarak karşılık vermesi için içermesi gereken özelliklerden biri olan 'kişiselleştirme' kısmi olarak anlam ve ilişkisel boyuta değinse de literatürde hala insana yönelik verilerin değerlendirilmesi anlamında bir boşluk kaldığı açıktır. Kent dokusunun anlamsal ve ilişkisel boyutunun değerlendirilmesindeki teorik boşluğu doldurmak için Appleyard (1969, 1970, 1976), Lee (1970) ve Nasar (1998) çevresel özelliklerin görsel, mekânsal, duygusal boyutlarının ve sosyal değerlerin deneyim yoluyla insan zihninde mekâna yönelik bir algı oluşturduğunu öne sürmüştür. Silva (2011)'ya göre kentsel algıya yönelik çalışmaların odak noktası sosyal anlamların yalnızca belirli yönlerini içermeye devam etmekte ve büyük ölçüde çevrenin biçimsel niteliklerine odaklanmaktadır.

Kentlerin anlamsal ve ilişkisel boyutu doğrudan kullanıcının kente yönelik algısı ile ortaya çıkar ve insan boyutu olarak tanımlanabilir. Bu boyut fiziksel kent dokusunu anlamsal kent dokusu yapan nitelikleri içerir ve doğrudan kullanıcının kentteki deneyimleriyle ilgilidir. Fiziksel doku yapılı ve doğal çevreden oluşan (kentsel) yeri, anlamsal doku ise insanın içselleştirdiği ve benimsediği haliyle (kentsel) mekânı ifade eder. Yer ve mekân kavramlarının aralarındaki fark, anlamları insanın psikolojik deneyimiyle doğrudan ilişkili olduğu için oldukça belirsizdir. Jammer (2013) Einstein'ın bu belirsizliği şu sözleriyle dile getirdiğini ifade etmiştir: 'Eğer iki yazar 'kırmızı', 'sert' veya 'hayal kırıklığına uğramış' kelimelerini kullanırlarsa, hiç kimse yaklaşık aynı şeyi kastettiklerinden şüphe etmez fakat psikolojik deneyimle daha az doğrudan ilişkili olan 'yer' ya da 'mekân' gibi kelimeler söz konusu olduğunda, geniş kapsamlı bir yorumlama belirsizliği vardır'. Einstein'ın dikkat çektiği bu belirsizlik mekânın fizikte tanımlandığı gibi hacim ve konumdan daha fazlası olduğuna ve sadece üç boyutlu değil 'n' boyutlu bir alan olduğuna işaret eder. Bu önermeye göre 'n' boyutlu bir alanda bir şeyi tarif etmek için onun diğer cisimlerle olan ilişkileri ve aralarındaki bağıntının da ortaya konulması gerekir.

Casey (1994)' e göre ise bir yerde olmak var olmanın ön şartıdır. Bu ifade Aristoteles'in '*herkes bir yer işgal eder ve o yer olmadığı sürece kimse var olamaz*' söylemiyle paralellik göstererek insanın yere ve yerin de insana bağımlılığını vurgular. İçerdiği bileşenlerin çeşitliliği nedeniyle 'yer' birçok farklı disiplin için araştırma alanı oluşturmaktadır. Janz (2005) 'yer' kavramının farklı disiplinler tarafından önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmasını; parçalar üzerinden bütünü anlaşılması için bir yol sunması, tüm insanları ilgilendiren bir konu olmasından kaynaklandığını dile getirmiştir. Sharr (2013) Heidegger'e (1962) göre 'yer'in, insanı varlığının dışsal bağlarının, özgürlüğünün ve gerçekliğinin derinliklerini ortaya çıkaracak şekilde yerleştirdiğini ifade etmiştir. Ona göre bu, insanın dünya deneyiminin derin ve karmaşık bir yönüdür ve insan ona anlam yükleyene kadar var olmaz. Sharr, Heidegger'in insanların yerleri zihinsel olarak bir araya getirmek, şeylere yakın olmak, inşa ve iskân etmek ve düşünmek olmak koşullarıyla sınırlandırdıklarını ifade etmiş ve bir yerin mekânlaşmasının bu dördünün hepsinin bir arada gerçekleşmesi ile mümkün olabileceğini dile getirmiştir (Sharr 2013). Bohm (1980) yeri uzayda zamandan bağımsız

ve itme ve çekim güçlerinin karşılıklı ilişkisi sonucunda oluşmuş bir konteyner olarak tanımlamıştır. Lefebvre (1991)'de yerin geometrik anlamıyla değerlendirildiğinde 'boş alan' olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir. Portugali (2006)'ye göre yer coğrafyanın ile ilişkili, nicel, analitik merkezi bir terimdir.

1970'lerde insan davranış ve algısının bilimsel çalışmalarda ön plana çıkmasıyla 'mekân' kavramının bilimsel kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır (Portugali, 2006). Yer in pozitivistliğinin aksine 'mekân' coğrafyayı hümanist, hermeneutik ve eleştirel bir kavrama dönüştüren insan ve felsefe odaklı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Heidegger, mekânların matematiksel olarak kavranan yerle değil insan deneyimi yoluyla kavranan yerle varlık bulduğu düşüncesiyle yerlerin tıpkı nesnelere ve binalar gibi öncelikle kullanım ve deneyim yoluyla algılandığını ifade etmiştir (Sharr 2007). Relph (1976) ise mekânı, insan deneyimlerinden ortaya çıkan imgenin merkezi olarak tanımlamış ve yerlerin anlamlarının onların fiziksel yerleşimi ve aktivitelerinden kaynaklanan insan deneyimlerinden oluşan amorf bütünler olduğunu ileri sürmüştür. Donnelly (2017)'e göre mekân tanımlanabilir sınırlı bir varlık olarak değil daha çok akışkan bir kültür ürünüdür. Prior (2011)'a göre ise mekân tarafsız bir zemin, taşıyıcı ya da eylem için bir sahne kümesi değil, toplumsal ilişkilerin, üretim ya da yapımının bir parçasıdır.

Carmona ve arkadaşları (2003, 2006)'da 'mekân' kavramının çoğu zaman yere bağlanma ve aidiyet duygusunun önemi üzerine kurulu olduğunu ve yerin kök salma ve özdeşleşme olgularıyla beraber düşünüldüğünde anlamlı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu söylemlerden yola çıkarak insan ve yerin ancak bir arada var olabileceği ve birbirlerinden ayrı tanımlanamayacaklarını ve yerin insan deneyimiyle ortaya çıkan kök salma ve özdeşleşme olguları ile 'mekân' a dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Yer in mekânlaşmasına yönelik bu önerme Casey (2002)'nin yeri beden in konumlandığı yakın çevre olarak tanımlayan, mekânı ise içinde şeylerin (insanlar dâhil) konumlandırıldığı fiziksel, tarihsel, sosyal ve kültürel eylem alanını oluşturan hacimsel boşluk olarak tarif eden çalışması 'Between Geography and Philosophy: What Does It Mean to Be in the Place-World?' ile de desteklenmektedir. Tilley (1994), Malpas (2004) ve Seamon (2018) farklı zamanlarda mekânı insanın deneyim ve anlamının merkezi olarak

konumlandırmıştır. Deneyimin merkezi olarak ifade ettikleri mekân; insanın yaşam alanları içindeki deneyimlerini ve bilinçlerini ortaya çıkaran temsil alanı, insanın deneyim, eylem ve imgelerini mekânsal ve zamansal olarak toplayan çevre, diğer şeyler, mekân ve soyut konumların insan ile ilişki içerisinde bulunduğu bölge olarak tanımlanabilir.

Mekânın üretimi ve mekânla üretilen süreçlere yönelik olarak çalışan Lefebvre ve Harvey mekânı içerdiği süreçler açısından ele alarak tanımlamışlardır. Lefebvre (1974/1991) mekânın sosyal bir ürün olduğunu ve her tür toplumun dolayısıyla her tür üretim tarzının alt varyantlarını belirten mekânsal üretimlerin bir türü olarak işlev gördüğünü belirtmiştir. Bu bağlamda Lefebvre (1974/1991) mekânın; deneyimlenen mekân (spatial practice), kavramsallaştırılmış mekân (representations space) ve yaşanan mekân (representational space) olmak üzere üç alt varyantını tanımlamıştır. Harvey (2008)'de mekân-süreç ilişkisinin birbirine bağlılığını vurgulayıp mekân-zaman ilişkiselliğine dikkat çekerek, mekânın üretim biçimlerine göre şekillenen anlamı üzerine yoğunlaşmış ve üretim biçimlerinde hâkim olan ilişkilerin mekânı biçimlendirdiğini öne sürmüştür. Ona göre mekân; mutlak mekân, göreceli mekân, ilişkisel mekân, deneyim alanı olarak maddi mekân, deneyimle yüklenen anlamı ifade eden mekânın temsilleri ve yaşanan alan olarak temsil mekânı olmak üzere altı başlık altında sınıflandırılabilir.

Lefebvre ve Harvey'nin mekâna yönelik bu sınıflandırıcı yaklaşımlarının mekânın içerdiği ilişkiler bağlamında kavranması ve kentsel mekânın kavramsallaştırılarak iyileştirilmesi konu ile ilgili özgün yaklaşımların çeşitlendirilmesinin de önünü açmıştır. Özellikle tarihi kentlerin katmanlı dokusunda yer alan mekân-zaman ve insan ilişkilerinin kavranmasının önemi, güncel koruma ve sürdürülebilirlik yaklaşımları ile gün geçtikçe daha da belirginleşmektedir.

Günümüzün kentleri, farklı siyasi yaklaşımların izlerini taşıyan; mekân, insan, zaman, kültür, imge ve kentsel göstergelerin bir arada işlediği kompozit alanlardır. Bocock ve Kenneth (1992)'a göre kentler insanlar için yer/mekân olmanın ötesinde toplumsal/politik aidiyetlere, farklı yaşam deneyimlerine, kimliksel ve kültürel çoğulculuğa, yeni bakış ve düşünsel formlara karşılık gelirler. Onlara göre modern kentler, belirli bir tarihselliğe ve coğrafyaya göre şekillenmiş kurumlar, üretim ve yeniden üretime dayalı sosyal ilişkiler,

yönetmel icraatlar, farklı iletişim biçimleri, medya ve benzerleri arasındaki etkileşimlerle oluşmuş mekânsallığı içermektedir. Fiziksel ve sosyal etkileşimin gerçekleştiği kentsel mekân Hasol (2010) tarafından *'sokaklarda, alanlarda, parklarda, bahçelerde, özetle insan yapıtlarının arasında kalan ve bunlarla sınırlanan mekân'* olarak tanımlanmıştır. Kentsel mekânlar içinde gerçekleşen insan yaşamının hem fiziksel hem sosyal yönlerini hem de kentin bütün gelişme süreçlerini kapsayan, zaman boyutunu da içeren mekânlardır. Bu açıdan kentin fiziksel formu ve bu formun oluşumunu tanımlayan zaman-mekân boyutlarıyla beraber sosyal ve kültürel yapılanmasına işaret eden insan boyutunun da kentsel mekânın bir dinamiği olarak değerlendirilmesi, kentin gelişimi ve varlığını sürdürmesi açısından önem taşımaktadır.

2.2. Katmanlı Kentlerin Sürdürülebilirliği ve Koruma Yaklaşımları

Tarihi çevreler, English Heritage (2008) tarafından onları şekillendiren insan eylemlerinin benzersiz ve dinamik kaydını içeren, sonraki nesillerin istek, beceri ve yatırımlarını bünyesinde barındıran alanlar; UNESCO (2015) tarafından insan eserleri veya doğa ile insanın birleşik eserleri ve tarihi, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan olağanüstü evrensel değere sahip arkeolojik alanlar olarak ifade edilmiştir. Bu çevreler farklı toplumların bilgi, inanç ve geleneklerini içerirler. Günümüzde üzerinde ve/veya çevresinde yaşamın devam ettiği tarihi çevreler olarak kentler UNESCO Dünya Mirası Komitesi tarafından 1992 yılında; (1) belirli bir dönem veya kültürden gelen ve sonraki gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmeyen kentler, (2) tarihi bölümlerin çağdaş çevrenin önüne geçtiği kentler, (3) kentin ortadan kaybolan eski karakterini gösteren, sektörleri, alanları veya izole birimleri kucaklayan kentler, (4) antik kentlerle aynı alanı kapsayan ve modern yerleşim alanı içinde yer alan tarihi merkezler olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflardan 'antik kentlerle aynı alanı kapsayan ve modern yerleşim alanı içinde yer alan tarihi merkezler' katmanlı kentlerin tanımı ve yapıları ile örtüşmektedir.

Katmanlı kentler hem içerdikleri tarihi yapı ve katmanlar hem de üzerinde devam eden yaşantıda yansımaları izlenebilen kültürel değerlerin birikimi ile üzerinde var olmuş toplumların kültürel kimliğini yansıtır. Rodwell (2007)'e göre kültürel miras bağlamında hem somut hem de soyut olarak sınıflandırılabilen kültürel kimlik; mimari

koruma, jeokültürel çeşitlilik ve yerel farklılığı içeren kültürel mirasın yansımalarıdır. Groh (2014)' a göre katmanlı kent mekânı hem kentin hem kentlinin belleğinin fiziksel yansımalarını barındırır ve aktarır. Katmanlı kentin tarihi katmanları ve kalıntıları; insanların yaşadığı yerlere farklılık, nitelik ve anlam kazandırarak süreklilik duygusuna ve kimliğe kaynak sağlayan değerleridir ve insanlar katmanlı kentlere kültürel ve yapısal miraslarının bir parçası olarak değer verirler (Anonim, 2008). Bu nedenle her neslin gelecek nesillerin de aynı kaynaktan beslenmesi, kullanması ve yararlanmasına imkân verecek şekilde bu kentleri biçimlendirmesi ve sürdürmesi büyük önem taşımaktadır. Katmanlı kentlerin özgünlük ve bütünlüklerinin korunması, kültürel çeşitliliğin hem somut hem de soyut bileşenlerinin toplumsal kimlik ve uyum açısından ima ettikleri her şeyin devamlılığı için ön koşuldur (Rodwell, 2007).

Wijesuriya (2004) mirası anlamak, tanımlamak ve sınırlarını belirlemek için başlanması gereken yerin, mirasın insan ve süreç içindeki değişimlerle ilişkili olduğu noktası olduğunu ileri sürmüştür. Wijesuriya (2004, 2005)'ya göre günümüzdeki bilimsel çalışmalar genel olarak mirası oluşturan toplum ve o toplumun değerlerini sadece fiziksel çevreyle ilişkilendirilmektedir. Mirası oluşturan toplumun değerlendirilmesi konusunda eksik kalan çalışmaların, bu eksikliğini gidermesi süreci ise zor ve tartışmaya açık bir konudur (Wijesuriya 2007). Çok kültürlü dünyada mirasın daha kapsayıcı bir tanımının yapılması, uygulaması ve yönetiminin gerekli olduğunu ileri süren talepler giderek artmaktadır (Nodoro ve Wijesuriya 2015).

Rodwell (2003)'e göre koruma kültürel olarak somut ve somut olmayan değerleri ilgilendiren karmaşık bir kavramdır. Kentler ise kültürel miras olarak, sadece tarihi ve mimari özellikleri ile hayranlık uyandıran statik nesnelere değildir, aynı zamanda yerel toplumlar tarafından sahiplenilecek yaşam alanları olarak ve bu toplumların kimlik ve yaşam şekillerini koruma sürecinin önemli bir parçası olarak algılanmalıdır. Tarihi çevreyi öğrenme ve tarihi çevreden öğrenme insanların miraslarına ilişkin farkındalığının ve anlayışın artmasına olanak sağladığı gibi kişilerin bu mirasın korunması ve sürdürülmesi süreçlerine bilgilendirilmiş ve aktif katılımına da teşvik eder (Rodwell 2007).

Koruma kavramı Burra Sözleşmesinde (2013) ‘kültürel önemini koruması istenen bir yere bakmanın tüm süreçleri’ ve English Heritage (2008) tarafından mevcut ve gelecek nesiller için tarihi yerin değerini açığa çıkarma ve güçlendirme fırsatı tanıyarak, miras değerlerini en iyi şekilde sürdürecektir. Koruma kavramının gelişimi Ek 1’de şematize edilmiştir. İnsan yaşamının gerçekleştiği yapı ve doğal çevrenin korunmasına yönelik kaygıların tarihi 19. yüzyılda gerçekleşen Fransız devrimine dayanmaktadır. Avrupa’da yer alan Orta Çağ yapılarının eklerinden arındırılıp yapıldıkları dönemdeki durumlarına döndürülmeleri beklentisi ile ortaya çıkmış olan düşünce ‘özgünlük’ kavramında temellenmektedir. Her ne kadar ‘özgün’ durumuna dönme ihtiyacı ile yola çıkılmış olsa da 19. yüzyılda yapı bazında gerçekleştirilen uygulamaların yapıların hiç var olmamış tamamlamalar yoluyla özgünlüğünü kaybetmesine neden olmuştur. Bu kaybın önüne geçebilmek için 19. yüzyıl sonlarında yapılacak uygulamaların tarihi belgelere dayandırılarak gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Yapı bazında ortaya çıkan koruma kavramı 1931’de gerçekleşen Atina Konferansıyla birlikte yapıların çevreleriyle beraber korunmasına dönüşmüştür. II. Dünya Savaşı’nda yıkıma uğrayan kentlerin yeniden yapılandırılması sürecinde miras ve kentsel bellek kavramları ortaya çıkmış ve 1957’de UNESCO tarafından gerçekleştirilen Paris Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi ile korumanın kapsamı kültürü ve belleği de içine alacak şekilde genişlemeye başlamıştır ve kavram bütünlük korumaya dönüşmüştür.

Dünya’da 1972’de gerçekleştirilen UNESCO Dünya Mirası Antlaşması ardından ‘tüm insanlığın ortak mirası’ kavramının ortaya çıkmasıyla uluslararası çabaya dönüşmeye başlayan bütünlük koruma Türkiye’de etkili olmaya başlamış ve 1973’de çıkartılan Eski Eserler Kanunu ile tarihi çevrenin doku bütünlüğü ile birlikte korunması yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. 1970’lerin sonlarında bütünlük koruma yaklaşımı kentsel çevre düzeyinden arkeolojik, kentsel ve doğal çevrenin korunmasını içerecek şekilde genişlemeye başlamıştır. 1993’de ‘kültürel peyzaj’ kavramı ilk defa Tongarino Ulusal Parkı için kullanılmış ve sonrasında kullanımı yaygınlaşmıştır. UNESCO (2019) ‘doğa ve insanın birleşik eserlerini temsil eden kültürel miras alanı’ olarak tanımlanan kültürel peyzajın; doğal çevreleri tarafından sunulan fiziksel kısıtlamaların ve/veya fırsatların ve hem iç hem de dışsal olarak birbirini izleyen sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkisi

altında insan toplumunun ve yerleşiminin zaman içindeki evriminin örnekleri olduğunu ifade etmiştir. Nara Özgünlük Belgesi'nde 'kültürel miras' kavramının ortaya koyulmasıyla tarihi kentin, kentsel çevrenin ve bu çevrelerin korunmasının yeniden tanımlanması gereksinimi ortaya çıkmıştır (Anonim 1994).

Katmanlı kentlerin korunması sadece yapıyı ya da doğal çevrenin değil içerdiği kültürel kimlik değeri ile kültürel çevrenin de korunması ve kimliğin gelecek nesillere aktarılması ile ilgilidir. Mahajan (2008)'a göre II. Dünya Savaşı öncesi yapı ölçeğinde koruma, 1960'lara kadar tarihsel alanlarda koruma, 1970'lerde kent planlama ve rehabilitasyon, 1970-1990 arası çevreci yaklaşımlar ve 1990'lardan bugüne sürmekte olan yaşayan bir sistem olarak koruma evrelerinden geçerek günümüze ulaşan koruma kentsel ölçekte; kent dokusu ve değişimin yöntemine morfolojik ve estetik olarak yaklaşır. Tarihi kent, tarihi çevre ve bu iki yapının bir arada yer aldığı katmanlı kentlerin ideal koruma ilkeleri English Heritage (2008) tarafından;

- tarihi çevre tüm insanlar tarafından paylaşılan ortak bir kaynak olarak kabul edilmelidir,
- tarihi çevrelerin sürdürülmesi süreçleri herkesin katılımına açık süreçlerdir,
- tarihi çevrelerin korunması için öncelikle o yerlerin önemini anlamak gerekir,
- tarihi çevreler onları önemli yapan değerlerini korumalarına olanak sağlayacak biçimde ele alınmalıdır,
- tarihi çevrelerde değişimle ilgili alınacak kararlar makul, şeffaf ve tutarlı olmalıdır,
- korumada belgeleme ve verilen kararlar yoluyla uygulama sürecinde öğrenme esastır olarak belirlenmiştir. Bu ilkelerde koruma kavramının günümüze gelene kadar geçirdiği evrim içinde mirasın yerelden ulusala ulaşarak tüm insanlığın ortak mirasına dönüşmesinin sonuçlarını görmek mümkündür.

Katmanlı kentler, karmaşık fiziksel yapıları nedeniyle koruma alanında birçok tartışmalara neden olmaktadır ve doğal gelişme süreçleri, geçmişte yapılmış gelişme ve koruma planları ve korumaya yönelik uygulamalar nedeniyle tarihi kentler hem karakter hem de sorunları açısından korumanın diğer ilgi alanlarından daha farklı yaklaşımlara ihtiyaç duyarlar. Yapılı çevrenin korunması; hafızanın korunması, sanatsal ve mimari başarıların korunması, önemli yerlere değer verilmesi ve kolektif anlamın sürdürülmesi gibi birçok farklı değerlerin bir arada korunmasını gerektirir. Bandarin ve van Oers (2012)

kentsel korumanın toplumların kolektif temsillerini, ortak değer sistemlerini, ortak hedeflerini idealize edilmiş koşullar altında sürdürmek olarak da düşünülebileceğini dile getirmişlerdir. Onlara göre koruma, toplumsal bir oluşumun değer sistemlerinin yorumlanmasına odaklanır ve kentin geçmişi ile geleceği arasında denge arar. Tarihi kentler, toplumların kimlik ve hafızasının yansımaları olan değerleri ifade etmeye devam ettikçe, estetik ve işlevsel devamlılık ve gelenek duygusunun korunması ihtiyacı da varlığını sürdürecektir.

Rodwell (2007)'in ifadesine göre koruma ve sürdürülebilirlik paralel anlamlara sahip olmakla birlikte sürdürülebilirlik korumaya göre daha geniş kapsama sahiptir. Sürdürülebilirlik kavramının gelişimi Ek 2'de tarihsel süreç içerisinde şematize edilmiştir. Temelde ekoloji ile ilgili olan 'sürdürülebilirlik' kavramı, ilk defa 1977 yılında Dennis Pirages'in 'Sürdürülebilir Toplum' eserinde ortaya çıkmıştır (Dinçer, 2012). 1987'de Çevre Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan Brundtland Raporu ile kullanımı yaygınlaşan sürdürülebilirlik kavramı, 1992'deki Heidelberg Buluşması'nda kavram çerçevesinde yapılan çalışmaların 'sözde' bilimsel çalışmalar oldukları ve rasyonellikten uzak oldukları düşüncesiyle olumsuz etkilere maruz kalsa da 1992 yılında gerçekleşen Rio Zirvesi ile birlikte küresel ölçekte kabul gören bir kavram haline gelmiştir (İncedayı 2004). Tekeli (2001) sürdürülebilirliğin '*çevre hareketi içinde ortaya çıkan, oldukça yaygın olarak kabul gören ve içeriği siyasal süreç içinde sürekli olarak yeniden belirlenmeye çalışılan bir ahlak ilkesi*' olduğunu dile getirmiştir. Sürdürülebilirlik yaklaşımı insan ve doğal çevre arasındaki tarihsel dengenin küreselden yerele her düzeyde ciddi şekilde bozulduğu ve yeniden kazanılması gerektiğini ileri sürer. Bu yaklaşım yeniden kazanımın eş değer başlangıç noktalarının yerel halk ile uluslararası toplum olduğu temel kabulünden yola çıkarak, yapıcı bir evrimsel tavra öncülük eder. Kavram, biyo çeşitlilik ve kültürel çeşitlilik arasındaki her bir doğal çevrenin kendine özgü özellikleri ile bunlarla yaşayan veya başka şekilde bunlarla ilişkili olan insanın yaşam biçimleri arasındaki temel ilişkiyi vurgulamaktadır. Rodwell (2007) 'sürdürülebilirlik' yaklaşımında kültürel çeşitliliğin, kültürel kimliğin, topluluk aidiyet duygusunun ve katılımın temel bileşenler olarak var olduğunu dile getirmiştir.

1987’de yayınlanan Brundtland Raporu mevcut kaynak tüketimi ve çevresel bozulmaya neden olan uygulamaların devam edemeyeceği ve ekonomik kalkınmanın gezegenin ekolojik sınırlarına uyum sağlaması gerektiği vurgusuyla yeni bir kavram olan ‘sürdürülebilir gelişme’ kavramını ortaya koymuştur (Anonim 1987). Rodwell (2007) ve van Oers (2012) 1992’de Rio de Janeiro’da imzalanan Rio Deklarasyonu ile ekosistemimizin sağlığını ve bütünlüğünü koruma ve eski haline getirme ihtiyacına yapılan vurgunun, sürdürülebilir gelişmenin popüler bir araştırma alanına ve uluslararası alanda yaygın bir kaygıya dönüşmesine neden olduğunu dile getirmişlerdir.

1996’da yayınlanan Recife Beyannamesi’nde II. Dünya Savaşıyla başlayan yeni ekonomik yapılanma ve kentsel yenilenme ihtiyacının, kentsel yaşamı dönüştüren problemlerin çeşitlenmesi ve büyümesine yol açtığı belirtilmiştir (Anonim 1996). Ayrıca ortaya çıkan yeni üretim ve tüketime yönelik gereksinimlerin de yeniden inşa sürecine girmiş kentin, doğal ve kentsel dokusunun parçalanmasına hatta yer yer yok olmasına sebep olduğu vurgulanmıştır. Bu büyük ölçekli kentsel kayıpların sürdürülebilirlik ve tarihi dokunun belgelenmesi ile koruma karar verme süreçlerini içeren ‘koruma’ kavramının ortaya çıkmasına neden olduğunu dile getirmiştir.

2000’li yıllar iklim değişikliği ve etkileriyle mücadelenin ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik ihtiyacın ön plana çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle enerji alanında başlayan yeşil yaklaşımların, sürdürülebilir kentsel gelişim, turizm ve ulaşım yaklaşımları ile desteklenerek yeşil ve sürdürülebilir bir ekonomiye dönüşmesinin iklim değişikliği için büyük önem taşıdığı ortaya koyulmuştur. Yeşil ekonomi yoksulluğun azaltılması ve ortadan kaldırılmasına yönelik yeni istihdam olanakları sağlama açısından hem de yerelliğin desteklenmesi yoluyla gıdaya ucuz ve kolay erişim sağlamanın da bir yolu olarak görülmektedir.

Reboratti (1999)’nin tanımı sürdürülebilirlik kavramını kısa ve net bir şekilde özetlemektedir: ‘temelde ekoloji ile ilgili bir kavram olan ‘sürdürülebilirlik’, bir ekosistemin zaman içinde hemen hiç değişmeden varlığını devam ettirebilmesi anlamına gelir’. Fainstein (2012) sürdürülebilirliğin genellikle fiziksel çevrenin gelecek nesiller için sürdürülmesini ifade ettiğini ve insanlık mirası değeri taşıyan, geçmiş nesillerden

günümüze ulaşmış tarihi kentlerin sürdürülebilmesinin ise gelişmenin niteliğinin iyileştirilmesine odaklanan ‘sürdürülebilir gelişme’ kavramı ile ilişkili olduğunu dile getirmiştir. Rodwell (2012)’ye göre sürdürülebilir gelişme esas olarak, gezegenin ve üzerinde yaşayan birçok yaşam formunun uzun vadeli çıkarlarını korumak için doğal ve yapılı çevre ile uyum içinde var olan insanla ilgilidir. Nitekim Brundtland Raporu’nda (1987) sürdürülebilir gelişmenin sosyal, çevresel ve ekonomik konuları birlikte ele alıp, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden mevcut durumları karşılamayı amaçladığı ifade edilmiştir.

Çağımızın en önemli paradigmalarından biri olan sürdürülebilir gelişme, temel insan ihtiyaçlarının karşılanması ile sınırlı kaynakların akıllıca kullanılması arasında denge kurarak ve bunların kullanımı ve geliştirilmesi yoluyla gelecek nesillere aktarılacak bir kaynak kullanımı modelini ifade eder (Anonim 2013b). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayınlanan Ortak Geleceğimiz Raporunda sürdürülebilir gelişme; günümüzün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan bir gelişme olarak tanımlanmıştır (Anonim 1987). Rodwell (2007) de kavramın sosyal, çevresel ve ekonomik konulara entegre bir şekilde değinmek ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden mevcut ihtiyaçları karşılamakla ilgili olduğunu ifade etmiştir. Moffat (1996) sürdürülebilir gelişme kavramının çevre koruma arzusunu ekonomik refah ihtiyacı ile birleştirdiğini dile getirmiştir. Jian ve arkadaşları (1999) 20. UIA Kongresinde sürdürülebilirlik için yapılan; yerel, bilgilendirici, katılımcı, denge arayan bir süreç olup belirli bir ekolojik bölge içinde toprakları ötesine ya da geleceğe hiçbir problem ihraç etmeden çalışmak şeklindeki tanımdan yola çıkarak, sürdürülebilir gelişmenin bu tanım çerçevesinde değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Sürdürülebilir gelişme, 2000 yılındaki Gelecek için Forum’da ise insanların potansiyelini anlayarak dünyanın yaşam kaynağı sistemlerini koruyan ve kuvvetlendiren bir yaklaşımla yaşam kalitelerini yükseltmelerine olanak veren dinamik bir süreç olarak tanımlanmıştır (Anonim, 2000).

Birleşmiş Milletlerin 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilen Çevre ve Sürdürülebilir Gelişim Konferansı’nda gündeme getirilen ve sürdürülebilirlik arayışında gerçekleştirilmesi gereken hedefleri belirleyen Gündem 21 Bildirgesi’nin dördüncü

maddesine göre sürdürülebilir gelişmeye ulaşmak için çevrenin korunması gelişim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır (Anonim 1992). Sekizinci maddede ise devletlerin sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarını azaltmaları, ortadan kaldırmaları ve uygun demografik politikaları desteklemeleri gerektiği üzerinde durulmuştur (Anonim 1992). Bu politikaların uygulanabilmesi için temelde insanların yaşam biçimlerini değiştirmeleri gerektiği ve değişen yaşam biçiminin mekânsal ve üretimsel yansımalarının sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesi için önemli olduğu vurgulanmıştır. Rio Dünya Zirvesi'nden (1992) günümüze kadar geçen süreçte, sürdürülebilir gelişme paradigması çevre koruma, ekonomik büyüme ve sosyal adalet unsurlarını da içerecek şekilde genişlemiş ve sürdürülebilir gelişim politikası ile uygulamaya yönelik katılımcı, çok paydaşlı bir yaklaşımı ön gören etkili bir yönetim sisteminin önemi de vurgulanmıştır (Anonim 2013b). 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Habitat II Konferansı Gündem 21 ile başlayan düşünce sistemini sürdürmüş, sosyal eşitlik ve insan kaynaklarını geliştirmenin gerçekten sürdürülebilir bir kalkınma sürecinin temel bileşenleri olduğu teyit etmiştir (Anonim 1996).

Günümüzde sürdürülebilir gelişme ile kastedilen; uzun vadede gündelik işlevleri yerine getirmek için ekolojik sistemin kapasitesiyle uyumlu üretim, yeniden üretim ve tüketim kalıpları geliştirmek ile enerji ve üretim için kullanılan hammaddeleri yenilemenin, daha başarılı bir şekilde geri dönüştürmenin ve ürettiğimiz atıkları temel doğal dengeleri bozmadan soğurmanın yollarını bulmaktır ve sürdürülebilir gelişme evrensel olarak kabul edilmiş tüm gelişim politikalarının yerel, ulusal ve küresel hedefidir (Banderin ve van Oers 2012). Sürdürülebilir gelişmeye yönelik yeni yaklaşımlar, sosyal sürdürülebilirlik kavramını ifade etmenin yenilikçi yollarını ortaya koymakta ve artık 'refah', 'iyi yaşama' ve hatta 'mutluluk' gibi terimler hükümet politikaları ve istatistiklerinde yer almaktadır.

Çahantimur (2007)'a göre sürdürülebilir gelişmede en önemli soru sürdürülmesi gerekenin tam olarak ne olduğudur. O genel olarak farklı yaklaşımlar incelendiğinde sürdürülmesi gereken birincil etkenin fayda olduğu ifade etmiştir. Gelişme bugünün şartlarına göre şekillendirilirken gelecek nesillerin elde etmesi gereken faydanın azalmaması ve en az bugün elde edilen oranda fayda elde etmeleri gerekmektedir.

Sitarz (1994) ile Levine (1999) kentlerde doğanın sınırları içinde eşitlikçi bir yaşam tarzı oluşturmanın önemli bir kentsel tasarım, kent yönetimi ve mimari tasarım problemi olduğunu dile getirmişlerdir. Katmanlı kentlerin sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasında sürdürülmesi gereken şey kentin ‘miras’ değeri ile birlikte ideal insan yaşamıdır. Bu kentlerinde miras değerini sürdürürken kentsel mekânın kullanıcısı için eşitlikçi ve ihtiyaçlara cevap verebilir niteliğinin sağlanması arkeoloji, mimarlık, kentsel tasarım ve kent yönetimi problemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ripp ve Rodwell (2015) daha önce yalnızca yapılı çevrenin seçilmiş fiziksel bileşenleri olarak kabul edilen kültürel değerleri korumakla ilgili bir kavram olarak düşünülen kentsel miras kavramı, bugün kentleri yerleşik ve kullanılan yerler olarak kabul etmekte ve hem fiziksel hem de insan boyutlarıyla daha bütünsel bir şekilde ele almayı hedeflediğini ifade etmektedirler.

Son yıllarda, kentsel mirasın korunması ve sürdürülmesi hakkında birçok düşünce geliştirilmiş ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle UNESCO ve ICOMOS tarafından yapılan uluslararası düzeydeki uygulamalar, mirasın kentsel planlama ve uygulama süreçlerinde ele alınması gereken ana problem haline gelmesi konusunda etkili olmuştur. Buna rağmen uygulamalarda konunun hala fiziksel boyutta değerlendirilip insan boyutunun gerçek anlamda hesaba katılmıyor olması, kentsel tarihi miras üzerindeki tehlikenin devam etmesiyle sonuçlanmaktadır. Kökleri mimari tarih ve kentsel korumaya dayanan kentsel miras, kentin ayırım yapmadan bütün tarihi alanlarını içermekte ve bu açıdan hem fiziki hem de beşerî coğrafyanın ilgi alanına girmektedir. Fiziki coğrafya yer bilimleri ve konumsal niteliklerle ilişkilendirilirken, beşerî coğrafya insan toplumunu şekillendiren durum ve süreçleri içerir. Son tahlilde, kentin fiziki ve beşerî coğrafyasının bir arada değerlendirilmesi yoluyla planlanacak koruma ve geliştirme süreçleri, kentsel mirasın hem insana hem de fiziksel mekâna kattığı değerlerin gelecek nesillere doğru ve eksiksiz bir şekilde aktarılmasına olanak sağlayacaktır (Ripp ve Rodwell 2015).

Kou ve arkadaşları (2018)’na göre yerel bir kaynak olarak kültürel miras sürdürülebilir gelişme ile doğrudan bağlantılıdır. Miras ve sürdürülebilir gelişme arasındaki bağlantı

farklı biçimlerde yorumlanabilir. Kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmadaki rolü açısından yerli halkın mirasın korunması ve ekonomik sisteme dâhil edilmesi süreçlerine katılmasının, karar verici ve uygulayıcı olarak yaşadığı problemlerin çözümüne katkıda bulunacağı ifade edilebilir. Miras için sürdürülebilir kalkınma ve fayda paylaşımının önemi günümüzde giderek arttığı için dünya miras varlıklarının topluma, yerel ve ulusal ekonomilere yapabileceği katkıları anlamak acil bir konu haline gelmiştir.

Günümüzde küreselleşme, demografik büyüme ve gelişme baskısı gibi nedenlerle kültürel miras sektörleşmeye başlamıştır ve bundan böyle geçmişin pasif koruma anlayışına bağlı kalması mümkün değildir. Yani, kültürel mirasın artık kentin biçimini olduğu kadar ekonomik sistemlerini de şekillendirmeye ve sürdürmeye yardımcı bir araç olarak kullanılması söz konusudur. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir gelişme arasındaki ilişki iki yaklaşım içerir; (1) miras devamlılığının sağlanması kendi başına bir amaçtır çünkü gelişmeyi garanti altına almak için korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereken çevresel / kültürel kaynakların bir parçasıdır. (2) Miras ve mirasın korunması, sürdürülebilir gelişmenin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarına katkıda bulunan bir süreçtir. İlk yaklaşım, kültürel miras ve çeşitliliğin kanıtları olan maddi kalıntılar aracılığıyla geçmişi anlama yeteneğinin güçlü toplulukları teşvik etmede, bireylerin fiziksel ve ruhsal refahını desteklemede temel rol oynadığı varsayımına dayanmaktadır. Bu bakış açısına göre, kültürel mirasın korunması ve teşvik edilmesi topluma katkısı açısından meşru bir hedeftir. İkinci yaklaşım ise miras sektörünün, sosyal arenada önemli bir oyuncu ve karşılıklı olarak birbirine bağımlı bileşenlerden oluşan daha büyük bir sistemin parçası olarak, küresel sürdürülebilirlik sorununa ilişkin sorumluluk payını kabul etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İnsan faaliyetlerinden, azalan mali ve çevresel kaynaklardan ve iklim değişikliğinden doğan baskı bağlamında, mirasın korunmasının sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişmeye katkısı hafife alınamaz (World Heritage Resource Manual 2013). Kültürel ve doğal mirasın ekonomik sistemlere katkı sağlayabilecek ve gelişmeye destek olabilecek potansiyelinin doğru kullanılması ile ulusal ve uluslararası etkiye sahip sektörel dinamiklere yönlendirilmesi ancak yapıcı ve doğru kurgulanmış bir yönetim sistemi ile mümkün olabilir.

2.3. Bir Katmanlı Koruma Çalışmalarında Kentsel Arkeoloji

Salwen (1978)'e göre kentler fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan insanın ürettiği en karmaşık yapılardır. Baugher ve arkadaşları (2017) özellikle üzerinde yaşantının sürmekte olduğu tarihi kentlerin, orayı yerleşime uygun bulan ve yapılaştıran toplumların yaşantılarının kültürel ve fiziksel geçmişini içeren birer arkeolojik miras olduğunu dile getirmiştir. Anadolu coğrafyası kentsel yaşamın arkeolojik katmanların üzerinde devam etmekte olduğu birçok katmanlı tarihi kent içermektedir. Bu kentlerde devam eden yaşantının kentin katmanları üzerinde oluşturduğu risk ve günlük yaşamın ihtiyaçları karşılanırken bu katmanların nasıl korunacağı önemli bir çalışma alanıdır. Belge (2015) bu çalışma alanının temel kavramının 'koruma-gelişme ikilemi' olduğunu dile getirmiştir. Arkeolojik Miras olarak katmanlı kentlerin korunması çabası; kenti oluşturan yapı çevrenin, kentli ve kentsel çevreye ait kültürün, kentin işlevsel varlığını sürdürülebilmesi için kentlinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının sağlanarak korunması ve geliştirilmesini gerektirir. Bu gerekliliklerin yanı sıra kentsel mirasın içerdiği mesajın geleceğe değişmeden taşınabilmesi için kenti oluşturan mekân-zaman ve insan boyutlarının zaman içerisinde geçirdikleri evrimi çok boyutlu olarak anlamak ve bu anlayış çerçevesinde koruma ve geliştirmeye yönelik planlamalar yapmak önem taşır.

Naycı (2014)'ya göre günümüzde dünyanın pek çok yerinde geleneksel kültürün yaşam yerini oluşturan arkeolojik katman alanları 'yaşayan alanlar' olarak değerlendirilmektedir. Avrupa kıtasında kabul gören kültür varlığı koruma yaklaşımları da yavaş yavaş bu mantığı benimsemekte ve genel olarak kabul gören katman alanlarının 'ölü anıtlar' olarak değerlendirilmesi yaklaşımı yerini çok boyutlu bir anlayışa bırakmaktadır (Naycı 2014).

Anderson (1959) günümüz kent çalışmalarında tarihi mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak çalışılan tüm alanlarda geçerli olacak ortak bir ifade oluşturabilmek için kentin fiziksel özelliklerini ve fiziksel yapının oluşmasına yön veren sosyokültürel yapıyı göz önünde bulundurmak gerektiğini önemle vurgulamıştır. Bourne (1971 a,b,c), kentin fiziksel özelliklerinin arazinin kullanımını

sonucunda ortaya çıkan maddi öğeleri, fiziksel olmayan özelliklerinin ise kentliler için geçerli olan ilişkisel yapıyı içerdiğini dile getirmiştir.

Günümüzde uygulanan kentleşme yaklaşımları ve modern yapılaşma sistemleri, kenti değiştirip dönüştürürken sahip olduğu katmanları etkilemekte ve kimi zaman tahrip edip yok etmektedir. İnsan eylemlerin gerçekleştiği doğal, yapılı ve kültürel çevre arasındaki ilişkiler incelendiğinde, kentsel dokuya yönelik anlayışın daha kapsamlı olacağını öne süren Salwen (1978), kentsel arkeolojinin temelinde, incelenen her çevre için her nitelikteki veriyi toplayan ve bir arada değerlendiren çalışmalarının yer alması gerektiğini savunmuştur. Alpan (2013) zaman, mekân ve insanın dinamik ilişkilerinin son ürünü olan katmanlı kentlerin geçmişlerinin gelecekleri ile bütünleşmesini sağlamak amacıyla bir planlama çerçevesi oluşturabilmek için kentsel arkeoloji kavramının tarihsel gelişiminin tam olarak anlaşılması gerekliliği ve bu kavramın II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da başlayan ve hızla gelişen kentsel yenileme çalışmaları kapsamında ortaya çıkan tahribatın önlenmesi kaygısına cevap olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Mevcut koruma yöntemlerinin katmanlı kentlerin sahip olduğu çok boyutlu sorunları çözmekte yetersiz kalması üzerine orta atılan bu yöntemin amacı, katmanlaşmanın bütünsel olarak geleceğe aktarılabilmesi için tarihi verileri araştırmak, belgelemek, değerlendirmek ve kent yaşamıyla bütünleştirmektir (Taşcı ve Levi 2016). Sommella (1984) kentsel arkeolojiyi kent tarihinin belirli dönemleri ya da belirli insan eylemlerinden çok kentin kendisi ve kentsel hayatın işleyişi ile ilgilenen bir alan olarak tanımlamıştır. Özdoğan (2011) ise uzun zamandır kullanılan ve bu nedenle de alt ve üst yapı, imar ve bayındırlık faaliyetlerinin sürekli olarak devam ettiği alanlarda kentlerin geçmişini, üzerinde gerçekleşen yaşam ve yaşamsal eylemler ile birlikte belgelemeye yönelik bir çalışma alanı olduğunu ifade etmiştir. Bu tanımların hepsinin ortak özelliği kentin geçmişini zaman, mekân ve insan boyutlarının etkileşimi çerçevesinde incelemenin gerekliliğine yaptıkları vurgudur.

Wainwright (1992) ve Karabağ (2008) kentsel mirasın anlaşılması ve kentsel çevrenin bir bütün olarak yaşaması için çabalayan disiplinler arası bir uğraş olan kentsel arkeolojinin, yapılı çevrenin tarihine yönelik verileri sistematik bir şekilde bir araya getirmek ve belgelemek için kullanılan bir yöntem olarak değerlendirilebileceğini söylemişlerdir.

Çağlayan (2009)'a göre tarihsel sürekliliğin sağlanması için kentlerin oluşumundan günümüze kadar geçirdiği tüm dönemleri, bu dönemlerdeki maddi kalıntıları ve kentlerin birbirleriyle etkileşimlerini bu yöntem ile inceleyip değerlendirmek mümkündür. Tuna (2000) kentsel arkeolojinin geleneksel kazı tekniklerinin günümüz kentsel alanların koşullarında uygulandığı bir araştırma konusu olmakla birlikte, kent dokusunda yer alan bütün fiziksel bileşenlerin anlamlı bir bütünlük içerisinde değerlendirilerek bilinenin yeniden yorumlanmasını da içerdiğini söylemiştir. Öte yandan Staski (1982) kent arkeolojisi yönteminin kentin geçmişini anlamaya çalışırken tarihi yapılar, insan davranışı ve kentsel biliş arasındaki ilişkiye odaklandığını ifade ederek, yöntemin kentlerin insan boyutunu araştırmak için kullanışlı olabileceğini öngörmüştür.

Karabağ (2010) kent arkeolojisi kavramının, uluslararası platformlarca gösterilen çaba ile 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze gelişme göstererek ulaştığını dile getirmiştir. Ortaya çıktığı ilk haliyle daha çok kentteki arkeolojik alanları ve burada yapılan arkeolojik araştırmaları kapsayan kavram, koruma yaklaşımları ve kent dokusunun bileşenlere bakış açısının geçirdiği evrim ile kentin tarihi gelişme süreci ve bütünlük gelişiminin birlikte ele alındığı daha kapsamlı bir hale dönüşmüştür (Karabağ 2010).

Avrupa Konseyi'nin 1984 de gerçekleşen Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuç Bildirgesinde arkeolojinin, insanın geçmişinin fiziksel kalıntılarını konu alan bir bilim dalı ve çalışma alanı olduğunun altı çizilmiştir (Anonim 1984). Ancak günümüzde koruma ve sürdürülebilirliğin geçirdiği değişim ve ortaya çıkan yeni yaklaşımların sonucu olarak, her alanda olduğu gibi, arkeolojinin kapsamının da sadece kentin yapısı ve gelişmesi üzerinde çalışmaktan ibaret olmaması gerektiği, alanının kentin sosyal ve kültürel gelişimini ölçmeye yönelik olarak genişlemeye muhtaç olduğu açıktır (Anonim 2000). Tuna (2000), Özdoğan (2006) ve Karabağ (2008) benzer fikirlerle günümüzde arkeoloji bilimini, tarihi sağlam temellere oturtmak amacıyla insanoğlunun eski çağlarda oluşturduğu maddi kalıntıları inceleyerek geçmişi aydınlatmaya çalışan bir bilim dalı olarak tanımlanmakla birlikte, küreselleşen dünyada insanlığı bugüne taşıyan ortak değerlerin göstergesi olmak ve bu bileşimi oluşturan yerel kimliklerin korunmasını sağlamak işlevlerini de edinerek, yeni bir değere dönüştüğünü dile getirmişlerdir. Arkeoloji, geçmiş zaman ölçeğiyle ve somut kalıntılara dayanarak, uygarlığın gelişme

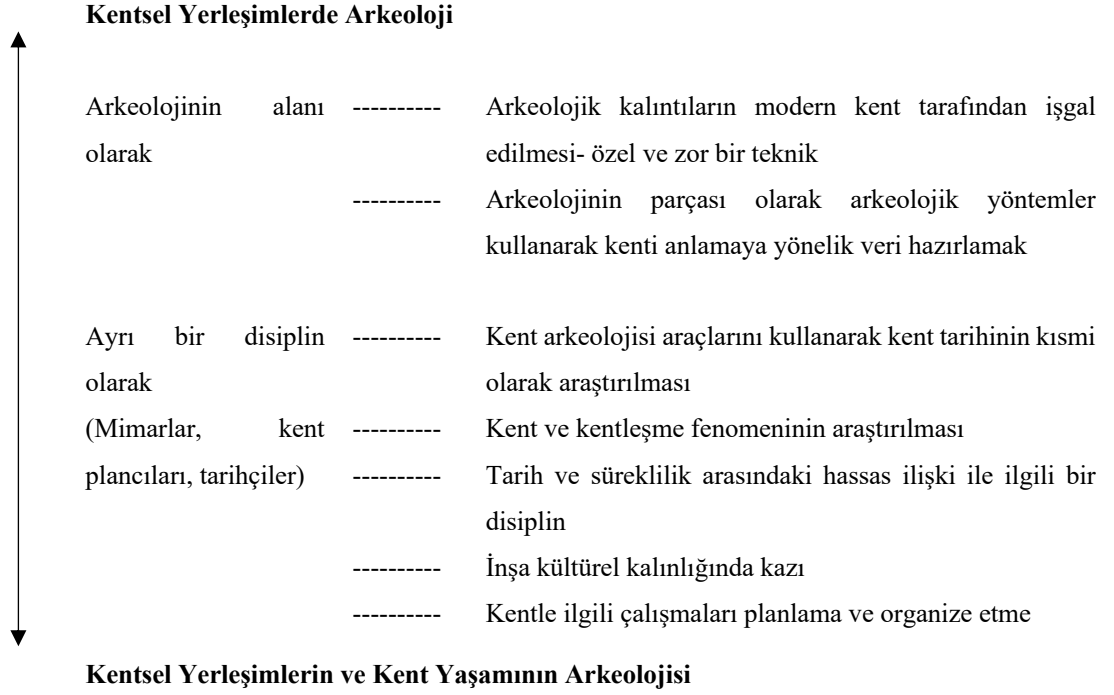
sürecini geleceğe katkıda bulunmak amacıyla anlamaya ve yorumlamaya çalışan bir bilim dalı olarak da tanımlanabilir. Arkeolojinin amacı; geçmişi anlamak, ortaya çıkan bilgiyi günümüzde yaşayan insanların kimliklerini zenginleştirmek, onların uygarlık süreci içindeki yerlerini üstelik bunun önemini kavrayarak anlamalarına yardımcı olmak ve bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmaktır (Özdoğan 2006).

Avrupa Konseyi tarafından 2000 yılında gerçekleştirilen Avrupa İyi Uygulama Kodu ‘Arkeoloji ve Kent Projesi’ çalışması sonucunda üretilen raporda; arkeolojik mirasın kentin kimliğine ve gelişimine katkıda bulunabileceği belirtilmiş (Önsöz, 1. Madde), kentin karakterinin önemli bir parçasını oluşturan ve korunması gereken tarihsel topografyası olduğu gibi ayakta duran bina ve yapıların bir arada değerlendirilmesinin gerekliliği (Önsöz, 2. Madde) vurgulamıştır (Anonim 2000). Böyle kapsamlı bir çalışma kentte gerçekleşen tüm faaliyetler ve onları üreten süreçleri dikkate almalıdır. Arkeolojinin ve arkeolojik mirasların kentin gelişme ve evrim süreçlerinde büyük rol oynadığı varsayımını benimseyen kentsel arkeoloji, kentin tarihi boyunca nasıl geliştiğini saptamak için uğraşırken arkeologlar, kent plancıları, mimarlar ve restoratörler tarafından ortak olarak kullanılan boş / dolu, içsel / dışsal, zengin / fakir, anıtsal / bölgesel, tasarlanmış / kendiliğinden, sık/dağınık vs. gibi kavramlar ortaya koyar. Kentsel arkeoloji kente yönelik çalışmalar için iki ana boyut önerir. Birincisi kentsel ve sosyal topografyalar ve geçirdikleri gelişme süreci ile ilgilidir. İkincisi ise eski tekniklerin incelenmesi, malzemeler ve onların korunmaları üzerine yapılan deneysel ve uygulamalı araştırmalar yoluyla ortaya koyulan ekonomik boyuttur (Anonim 2000).

Kentsel arkeoloji çalışmaları kısaca; maddi kültürel varlıkların olabilecek tüm özelliklerini kent bütününde araştırmayı temel alan, tarihsel sürekliliğin devam ettirilebilmesi amacıyla kentin kuruluşundan günümüze geçirdiği tüm dönemleri ve bu dönemlere ilişkin maddi kalıntıları, bu kalıntıların birbirleriyle kurdukları yatay ve düşey bağlantıları inceleyerek anlama ve değerlendirme amacına yönelik gayretler olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda yapılan fiziksel ve mekânsal çalışmalar, yazılı ve görsel dokümanlarla desteklenmekte ve kentin geleceğinin tasarlanmasında, kentin geçmişi ile geleceği arasında bağlantı kurmak amacıyla kullanılmaktadır.

Salwen (1978), Baugher ve arkadaşları (2017) kentsel arkeolojinin hem kentsel alanlarda arkeoloji hem de kentsel alanların arkeolojisi olduğunu dile getirmiştir. Kentsel alanlarda arkeoloji kentin içerisinde yer alan arkeolojik alanlarla ilgilidir ve kenti fiziksel verilere dayanarak tanımlama eğilimindedir. Kentsel alanların arkeolojisi ise kenti bir eser olarak ele alır (Rothschild ve Wall 2014). Kentin tarihsel gelişimine, çeşitli bölümlerinin işlevlerine bakar ve bu bölümlerin birbirleriyle, kentin tarihi ile ve kentte meydana gelen olaylarla nasıl ilişkili olduğunu araştırır (Baugher ve ark. 2017). Tuna (2000)'ya göre kentsel arkeolojik çözümleme; arkeoloji, mimarlık, kent planlama ve restorasyon gibi güncel ve geçmiş yapıyı çevreyi araştıran bilim dalları ile birlikte antropoloji, tarih, sosyoloji ve psikoloji gibi araştırma alanı insan olan disiplinlerin ortak çalışmasını gerektiren bilimsel bir kesişme alanıdır. Kentsel arkeoloji yönteminin kapsamı da çalışmaları yürüten paydaşlarının kente ve kent dokusuna yaklaşımları ile ilişkili olarak çok farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımlar fiziksel yöntemleri ve yaklaşımları gerektiren 'kentsel alanlarda arkeoloji' ile fiziksel katmanlaşmanın yanı sıra insan ve insan davranışı sonucunda ortaya çıkan kültürel katmanlaşmayı da inceleyen 'kentsel alanların arkeolojisi' yaklaşımları aralığında araştırmayı yapan disiplinin ilgi alanı ve araştırma yaklaşımlarına göre değişkenlik gösterirler. Bilgin Altınöz (1996) bu tanımları arkeologlar ve diğer ilgili disiplinler için iki alt başlık altında sınıflandırmıştır (Şekil 2.1).

Yöntemin tanımı ve kapsamı onu tanımlayan bilim dallarının farklı alanları için de çeşitlilik göstermektedir. Arkeoloji biliminin alanı olarak kentsel arkeoloji konusunda Carver (1987), kentin fiziksel katmanlarını ortaya çıkarmak için kazı çalışmalarını temel alan klasik arkeologların, kentsel arkeoloji çalışmalarında 'kentsel alanlarda arkeoloji' ye daha yakın durduklarını ve onu özel ve zor bir teknik olan modern kent tarafından işgal edilen arkeolojik kalıntıların keşfi olarak tanımladıklarını dile getirmiştir. Yine Carver (1987) kentsel arkeolojiyi arkeolojinin bir alt disiplini olarak gören ve sadece kalıntıları değil kentin geçirdiği değişimleri de inceleyen bir başka arkeolog grubunun ise bu alanı arkeolojik yöntemler kullanarak kenti anlamaya yönelik veri toplamak üzere kullanılacak bir araç olarak tanımladıklarını belirtmiştir.

Şekil 2.1. Farklı disiplinler için Kentsel Arkeoloji tanımları (Bilgin Altınöz 1996).

Kent plancıları, mimarlar ve tarihçiler ise kentsel arkeolojiyi arkeolojiden yarı bağımsız bir disiplin olarak görüp, ‘kentsel yerleşimlerin ve yaşantısının arkeolojisi’ ne daha yakın olarak tanımlarlar. Bu tanımlar arkeologların ilgilendiği fiziksel katmanlarla beraber kültürel ve sosyal katmanlaşmayı da anlamak yolunda farklı yöntemler kullanılması ve elde edilen verilerin kente yönelik çalışmalar için daha kapsamlı veri sağlaması açısından önemlidir. Kent plancılarına göre kentsel arkeoloji, antik kent ile -zamanın mekânının belirliliği ile geliştirilen- modern şehir arasındaki hassas ilişki ile meşgul olan bir disiplindir. Bu alanda çalışanlar bu ilişkiden yola çıkarak kent arkeolojisi araçlarını kullanıp kentlerin tarihlerini araştırır ve kentin hayatını daha nitelikli sürdürülebilmesi için süreç içerisinde geçirdiği değişimleri, nedenlerini de göz önünde bulundurarak değerlendirmek amacıyla yeni yöntemler oluştururlar. Tarihçiler ise kent arkeolojisi yöntemlerini kent ve kentleşme fenomenini anlayabilmek için bir yöntem olarak kullanırlar. Onların yaklaşımı kentin gelişme sürecini anlamaya yöneliktir ve bu nedenle de yaklaşımları ‘kentsel alanların arkeolojisi’ kavramına daha yakındır.

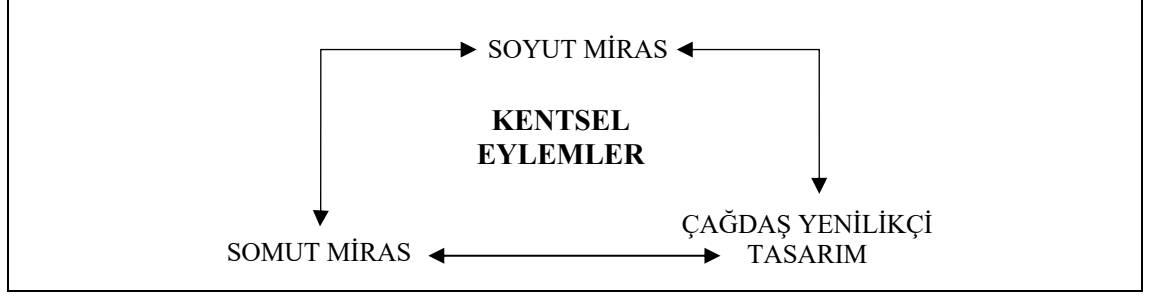
Mimarlık disiplini, kentlerde geçmişi veri ve çalışma alanı olarak kullanmak suretiyle günümüze ve geleceğe yön verecek mekânlar tasarlayan bilim dalıdır. Mimarlar, kent

plancıları ve arkeologlardan farklı olarak kentin geleceğini planlamak ve kentle bütünleşmiş yapılar oluşturabilmek için onun geçmişine yönelik fiziksel, kültürel ve sosyal verilere ihtiyaç duyarlar. Feilden ve Jokilehto (1993) katmanlı kentleri diğer kentlerden ayıran ve onları özel kılan kimliğin, kentsel mirasın kültürel değerlerinden biri olduğunu ve kenti deneyimleyen insanların belirli yapılara veya mekânlara olan duygusal bağları ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre bir kentin tarihi kimliğini korumak, kentlinin duygusal bağlarını ve onu diğer kentlerden farklı kılan karakterini korumaktır. ‘Yer duygusu’, ‘kimlik’ ve ‘yerin ruhu’ kent mekânının içerdiği birçok sosyal ve insan kaynaklı bileşenden birkaçıdır.

Lynch (1981) mekân ve zaman hissine atıfta bulunup, bir alanın geçmiş biçimi ve kullanımının izlerinin korunması gerektiğini ifade etmiş ve yer duygusunun kentin kültürel mirasını korumaya ve kültürel farkındalık yaratmaya yardımcı olduğunu dile getirmiştir. 2011 yılında ICOMOS tarafından kabul edilen Québec Deklarasyonu (2008)’nda kültürel ve tarihi öneme sahip alanlar yaratan ve aktaran toplulukların kimliklerinin korunması için mirasın somut ve somut olmayan bileşenlerinin çok önemli olduğu ifade edilerek, yerin ruhunun tarihi kentlerin sürdürülebilirliği için önemi vurgulanmış ve bu ruhun tanımlanması, korunması ve iletilmesi için ölçütler belirlenmiştir. Yine 2014 yılında kabul edilen Floransa Bildirgesi Birleşmiş Milletlerin Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında kültür başlığının eksik kaldığını, yerin ruhunu ve insanların kimliğini korumak ve böylece yaşam kalitelerini iyileştirmek için bir alanı ‘dünya mirası’ olarak incelemek gerekliliği belirterek vurgulamıştır. Buradan yola çıkarak mimarlık ölçeğinde uygulandığında kentsel arkeoloji yönteminin, kentin mekânsal ve insan boyutu ile birlikte ikisinin arasındaki dinamikten doğan mekân ruhunu, dolayısıyla da kentin kimliğini de değerlendirmeye almasının önemli olduğu söylenebilir.

Beriatos ve Godospini (2004) son zamanlarda tarihi kentlerde yapılan çalışmaların, yerleşik arkeolojik mirasın korunmasının kentsel form, kentsel tasarım ve tarihi korumanın standartlaşması nedeniyle bir kentin mekânsal ruhunu sürdürmek için yeterli olmadığını ileri sürmüşlerdir. Norberg-Schultz (1991) geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek mirasın; kentsel peyzajı tarihsel, politik, ekonomik ve sosyal faktörlere ait bir ürüne dönüştürdüğünü ve özellikle tarihi geçmiş insanlık tarihi için önemli olan kentlerin

günümüz kentleşme ve koruma yaklaşımları nedeniyle kimlik ve tarihlerini kaybetme tehdidi altında olduklarına dikkat çekmiştir. Günümüzde kentsel morfoloji, somut ve soyut miras, çağdaş yenilikçi tasarımlar ve kent katmanlarının kolektif bir deneyim yaratan kentsel eylemlerini yansıtan hem fiziksel hem de anlamsal açıdan önemli miras unsurlarından oluşur (Şekil 2.2) (Khirfan 2010).

Şekil 2.2. Kozmik morfolojinin bileşenleri (Khirfan 2010)

Kentin katmanlılığı onun hem tarihsel hem de kültürel zenginliğinin bir getirisidir fakat kenti oluşturan katmanların izlerinin korunamaması ve yeni yapılaşmanın niteliksizliği nedeniyle eski katmanları tahrip etmesi kentin kimliksizleşmesine neden olmaktadır. Bu kimliksizleşme kentin hem ziyaretçi hem de kentli gözündeki duygusal bağ ve kültürel değerinin sığlaşmasına neden olmaktadır (Al 2011).

Özetleyecek olursak, kentsel arkeoloji yöntemi katmanlı kentlerin zaman, mekân ve insan boyutları ile bu boyutlar arasındaki karmaşık ilişkileri anlayıp, kentin bütünleşik gelişiminin korunarak geleceğe aktarılması ve toplumsal kimliğe yansıtılmasına yönelik çalışmalar yapmamıza olanak sağlayan bir yöntemdir. Kentsel yerleşmelerde uygulanan arkeoloji olarak kentsel arkeoloji yöntemi; kentin geçmişini ve mevcut fiziksel durumunu yazılı kaynaklar, haritalar ve fiziksel bulgular üzerinden inceleyerek maddi bir durum analizi ortaya koyar. Ortaya koyduğu bulgular çoğunlukla kanıtlanabilir ve bir ölçüde ölçülebilir niteliktedir. İnsan tarafından üretilen kent, üreticisi itibariyle ölçülebilir bir kavram değilken onu anlamaya yönelik araştırmanın sadece ölçülebilir kaynaklar üzerinden yapılması kenti anlamakta yetersiz kalınmasına neden olabilmektedir. Kentsel arkeoloji çalışmasının başarıya ulaşabilmesi için mimarlık, psikoloji gibi disiplinlerin çalışma alanına giren insan boyutunu değerlendirecek ve elde edilen verileri kentsel

yerleşmelerde arkeoloji yöntemi ile sağlanan zaman ve mekân boyutuna yönelik verilerle beraber değerlendirmemize olanak sağlayacak bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacın giderilebilmesi için yenilikçi yöntemler önerilmesi son yıllarda ortaya çıkmış bir gerekliliktir.

2.3.1. Kentsel Arkeoloji Kavramı ve Tarihsel Süreçte Gelişimi

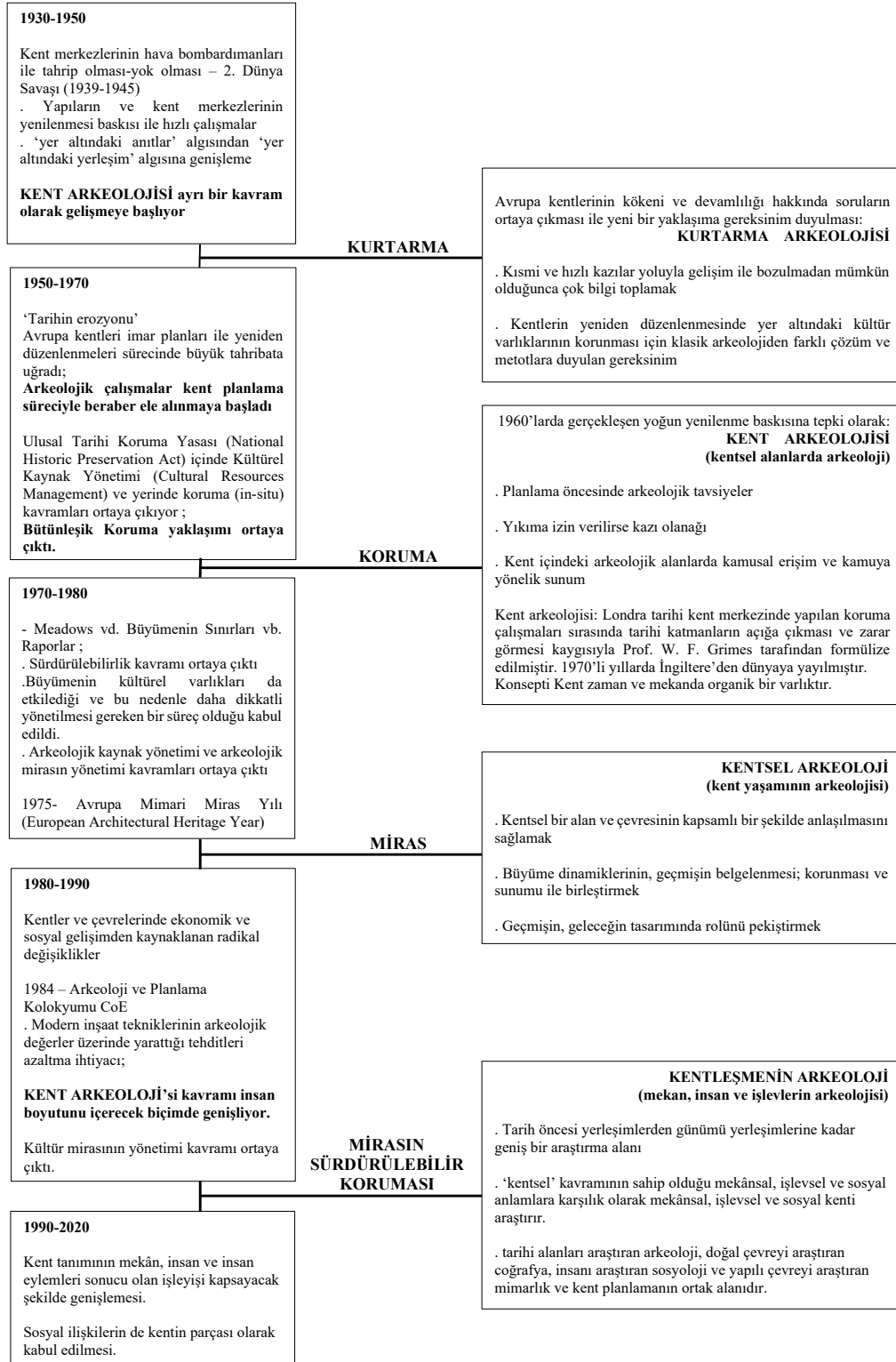
Numan Tuna (2000), Sarfatij ve Melli (1999)'nin belirttiği üzere Avrupa'da kent arkeolojisi çalışmaları 1870'li yıllarda Oslo kentinin güneyinde Orta Çağ yerleşimine ait kalıntıların ortaya çıkması ve bu kalıntıların üzerine kurgulanacak kentin tarihi katmanlara zarar vermeden planlanmasına yönelik çabalarla başlamıştır. Bilgin Altınöz (1996)'ün belirttiği ve Karabağ (2008) ve Belge (2017) tarafından da desteklendiği üzere kavram olarak kent arkeolojisi, II. Dünya Savaşı sonrası tahrip olmuş Avrupa kentlerinin yeniden yapılanması sürecinde tarihi sürekliliğin korunması ve kent yaşamına nitelikli bir şekilde yansıtılması gerektiği düşüncesinin sonucu olarak ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır. Türkiye'de ise kavramın gelişim ve yayılımı Avrupa'da olduğu kadar hızlı gerçekleşmemiş, bu nedenle de günümüze kadar gelen süreçte Anadolu kentleri tarihsel gelişmelerine ait izleri kısmen kaybetmişlerdir. Toprak altında var olan katmanların ve toprak üstünde yer alan arkeolojik mirasın nitelikli biçimde korunabilmesi ve kent kimliğine yansıtılabilmesi için kent arkeolojisi uygulamalarının ülkemizde de yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Kavramın gelişim süreci Şekil 2.3'de şematize edilmiş ve bu bölümde kısaca açıklanmıştır.

Kent arkeolojisi kavramı ilk olarak 1930-1950 yılları arasında kullanılmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan hava bombardımanları ile Avrupa'da birçok kent merkezinin yıkılması ve tahrip olması hızlı bir yenilenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Aydeniz 2009). Cleere (1984) bu yıllarda gelişen arkeoloji yaklaşımının, hızlı yapılanma sürecinde kısmi ve hızlı kazılar yoluyla doku bozulmadan mümkün olduğunca çok veri toplanmasına yönelik olarak geliştiğini ifade etmiştir. 'Kurtarma arkeolojisi' olarak isimlendirilen bu yaklaşım 'yer altındaki anıtlar' algısının 'yer altındaki yerleşim' olarak gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu algı değişimi kentler yeniden düzenlenirken yer

altındaki kültür varlıklarının korunması için klasik arkeolojiden farklı çözüm ve yöntemlerin gelişmesine yol açmıştır.

1950-1960 yılları arasında Avrupa kentlerinin imar planlarıyla yeniden düzenlenmesi süreci, plancıların arkeologlar ile birlikte çalışmaları ve kentin tarihi dokusuna yönelik bilginin ancak sınırlı alanlar için mevcut oluşundan dolayı büyük bir tarih erozyonu yaşanmasına neden olmuş ve kent merkezlerindeki tarihi doku büyük oranda zarar görmüştür (Bilgin Altınöz 1996). Görülen zararın büyüklüğü yeni bir farkındalık alanı yaratmış ve arkeolojik çalışmaların kent planlama süreciyle beraber ele alınmasının gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu yeni düşünceye göre kent planlama süreci plancılar ve arkeologların bilgi paylaşımı ile yürüyen çok disiplinli bir süreç olmalıdır. Kent arkeolojisi yaklaşımı açısından bu yıllar arasında yaşanan tarihi erozyonun en büyük getirisi ‘bütünleşik koruma’ düşüncesinin ortaya çıkışıdır. Bütünleşik koruma yaklaşımı sadece veri toplamaya yönelik olarak çalışan kurtarma arkeolojisinin, kentsel alanları bütüncül olarak ele alan kentsel arkeoloji yaklaşımına dönüşmesine neden olmuştur. Kent arkeolojisi, kent planlamaları öncesinde dokuya yönelik arkeolojik tavsiyeler alınmasını ve bütün sürecin kamunun rahat erişimine ve katılımına açık olmasını öngören bütüncül bir yaklaşım olarak gelişmiştir. 1950’lerde ortaya çıkan bir diğer kavram da ‘kültürel kaynak yönetimidir’. Bu kavram Amerika Birleşik Devletleri’nde gelişmeye başlayan bölge planlama uygulamaları sırasında keşfedilen kültür varlıklarının ne yapılacağı sorusuna cevap olarak 1966 yılında Ulusal Tarihi Koruma Yasası (National Historic Preservation Act 1966) içinde yer almıştır. Bu yasa kapsamında kültürel kalıntıların oldukları yerde korunmasını ya da arkeolojik kazılar yapılarak kayıtların saklanmasını öngören in-situ koruma kavramı ortaya koyulmuştur (Arı 2009, Dinçer 2012).

1960’larda başlayan Avrupa kentlerinin imar planlarıyla yeniden düzenlenmesi kentlerin büyük zarar görmesine neden olmuştur. Bu dönemde arkeoloji ile planlama bütünleşik bir süreç olarak algılanmamış ve yapılan çalışmalar sadece kurtarma kazıları niteliği taşımıştır (Sarfati ve Melli 1999). Kent arkeolojisi kavramının gelişmesi ile arkeolojik kazıların nitelikleri de değişmeye başlamıştır (Teller ve Warnotte 2003).

Şekil 2.3. Kentsel Arkeoloji Kavramının tarihsel süreçte gelişimi (Bilgin Altınöz 1996, Karabağ 2008, Dinçer 2012 ve O'Keeffe, 2014 çalışmalarından yola çıkılarak oluşturulmuştur).

1970'li yıllar kentin tarihi dokusuna yönelik büyük bir farkındalığı da beraberinde getirmiştir. Başta Donella ve Dennis Meadows tarafından yayınlanan 'Ekonomik Büyümenin Sınırları' Raporu (1978) olmak üzere birçok yayında, büyümenin kültürel varlıkları da etkilemesi nedeniyle dikkatli yönetilmesi gereken bir süreç olduğuna dikkat çekilmiştir. Yeni düşünce biçimine göre kent arkeolojisi yaklaşımı kent plancıları, arkeologlar, mimarlar ve inşaat mühendisleri gibi birçok paydaş tarafından yürütülen daha nitelikli bir sisteme dönüşmüştür.

6 Mayıs 1969'da (16 Ocak 1992 düzenleme) Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi, arkeolojik mirasların korunması için ülkelerin kendi sistemleri içinde bir yasal düzenleme yapmasını öngörmüş ve arkeolojik belgeleme, kalıntısı olmayan eserler için rezerv alanları oluşturulması ve miras niteliği taşıyan eserlerin yetkili makamlara bildirilmesini devletlere sorumluluk olarak vermiştir. Bu sözleşmeyle beraber arkeolojik kazı çalışmaları kurtarma kazılarından daha kapsamlı bir hale gelmeye başlamıştır (Anonim 1969,1992). Bu sözleşmenin ardından 1970'li yıllarda önce Avrupa ardından da UNESCO aracılığıyla tüm dünyada bütünleşik koruma anlayışı gelişmeye başladığı Dinçer (2012) tarafından ifade edilmiştir. Bütünleşik koruma anlayışı ardından gelişen kentsel yenileme süreci kapsamında yapılan uygulamalarda gelişen kent merkezleri yine zarar görmüş ve bu problem 1975 yılının, Europa Nostra öncülüğünde Avrupa Miras Yılı olarak ilan edilmesine neden olmuştur. Miras Yılı kapsamında ilan edilen Avrupa Mimari Miras Tüzüğü kentsel korumada önemli bir kırılma noktasıdır (Anonim 1975). Dinçer (2012)'ye göre bu tüzük koruma düşüncesinin fiziki boyutu dışındaki boyutlarına ilk kez dikkat çekilmesi açısından önemlidir. Aynı yazar (2010) benzer kapsamdaki Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü Konusunda Tavsiyeler (Anonim 1976) belgesi ile birlikte ortaya çıkan koruma kavramının, korumanın farklı boyutlarının benimsenmesini hızlandırdığını ve koruma düşüncesinin kapsamını genişletmede güçlendirici rol oynadığını belirtmiştir. (Dinçer 2010).

1980'lere kadar arkeolojik uygulamanın amacı kentlerin tarihlerinin kazılar yoluyla araştırılmasıyken, 1980'lerle beraber kültür mirası yönetimi kavramı ortaya çıkmıştır (Willems 1998). 1980-1990 yıllarında kentler ve çevrelerinde yaşanan ekonomik ve

sosyal gelişmeler kent dokusunda radikal değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Modern inşaat tekniklerinin arkeolojik değerler üzerinde oluşturduğu tehditleri azaltma ihtiyacı ve kentin artık daha bütüncül olarak ele alınıyor oluşu, kent arkeolojisinin insanı ve insan davranışını da bünyesine dahil ederek daha kapsamlı araştırma ve veri toplama imkânı sunan ve kent yaşamının arkeolojisi olarak da tanımlanan, ‘kentsel arkeolojiye’ dönüşmesine neden olmuştur. Kentsel arkeoloji, temelde kentsel alanın daha kapsamlı anlaşılabilmesi için büyüme dinamiklerinin, tespit edilmiş geçmiş durumun belgelenmesi, korunması ve kamuya açıklanmasını ve bu yolla geçmişin geleceğin tasarımında rol almasını savunan bir yaklaşımdır.

1984 yılında gerçekleşen Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları metninde arkeolojik envanter çıkarılması, arkeolojik veri bankalarının oluşturulması ve verilerin düzenli aralıklarla güncellenmesi gerektiği belirtilmiş ve koruma ve planlamaya yönelik yasal ve idari düzenlemeler arasındaki uyumsuzluğun giderilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Anonim 1984, Dinçer 2012). Bu toplantı metni ile miras yönetimi kavramının ve gerekliliklerinin oluşmaya başladığı söylenebilir.

1990’lı yıllardan günümüze ulaşan dönemde kültürel mirasın korunması süreç ve yöntemlerinde, çevre ve arkeolojik alanlar hakkında geliştirilen tüzük ve belgeler etkili olmaya devam etmektedir. Bu tüzük ve belgeler arasında kalkınma kavramını evrensel boyuta taşıyan Rio Deklarasyonu (Anonim 1992) ve düzenlenmiş haliyle arkeolojik alanlar hakkında yeniden değerlendirmeler yapan Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (Anonim 1992) sayılabilir. Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları metni kapsamında ortaya çıkan miras yönetimi kavramı, 1990’lı yıllarda alan yönetimi ve yönetim planı uygulamalarına dönüşmüştür. Yine 1992 yılında yapılması kararlaştırılıp, 2000 yılında Avrupa Konseyi tarafından gerçekleştirilen Avrupa İyi Uygulama Kodu / Prensipleri çerçevesinde kentlerin devamlılığının sağlanmasının önemi ve geçmişin korunması ile gelecek nesillerin ihtiyaçlarının dengelenmesinin gerekliliği vurgulanmış ve arkeolojinin kentsel gelişim ile birlikte düşünülmesi gerektiği düşüncesiyle kentsel arkeoloji uygulamaları uluslararası standart bir bakış açısına taşınmıştır (Anonim 2000). Belge (2015) 1990’ların başında kentsel alanlarda yürütülen arkeolojik kazıları ve araştırmaları tanımlamak için kullanılan ‘kentsel arkeoloji’

kavramının, 2000'li yıllarda kentlerin çok katmanlı kültürel yapısını araştıran ve arkeolojik değerlerin kent yaşamına katılmasını sağlayan disiplinler arası bir çalışma alanı olarak tanımlanmaya başladığını dile getirmiştir.

1990'lı yılların sonlarına doğru sürdürülebilirlik kavramının alanının genişleyerek kullanımının yaygınlaşması ile 'miras' kavramının önem kazanması tarihi kentlere bakış açısını da değiştirmiştir. O'Keeffe (2014)'e göre tarihi kentler artık mekân, insan ve bunların aralarındaki ilişkiyi tanımlayan işlevlerin alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Ona göre bu anlayış ile kentsel arkeoloji dünyada; insan, mekân ve işlevi dönem gözetmeksizin tüm zamanlar için araştıran kentleşmenin arkeolojisi anlayışına doğru evrilmeye başlamıştır.

Dinçer (2012) de Avrupa İyi Uygulama Kodu prensiplerinin kabulü sonrası 2003 yılına gelindiğinde, Avrupa Komisyonu (5. Çerçeve-Enerji) Çevre ve Sürdürülebilirlik Gelişim Projesi kapsamında gerçekleştirilen Erişilebilirlik Projesi - Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi başlıklı kentsel arkeoloji yaklaşımının, istihdam ve yerel ekonomi oluşturma yoluyla yerli halkın kendi geçmişlerini öğrenmeleri ve bunu ekonomiye dönüştürmeleri için gerekli insan eylemlerinin planlanmasına katkısı olduğunu vurgulanarak, kent arkeolojisi çalışmalarında insan katılımının gerekliliğine işaret etmiştir. 2011 yılında kabul edilen Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri ile tarihi kentlerde ve kentsel alanlarda yapılacak her türlü müdahaleye uygulanabilir ilke ve stratejiler önerilmiştir (Anonim 2011).

2.3.2. Katmanlı Kentlerde Kentsel Arkeoloji Uygulamaları

Katmanlı kenti anlamak için yapılan kentsel arkeoloji uygulamalarının ilk aşaması kent hakkında ulaşılabilen her tür verinin toplanmasıdır. Toplanan verilerin kullanılabilir hale getirilmesi ise yöntemin ikinci aşaması olan haritalama ve belgeleme aşamasını oluşturur. Bu aşamada elde edilen veriler gruplanarak ve işlenerek değerlendirme aşamasında kullanılabilir hale getirilir. Değerlendirme aşamasında ise kente dair toplanan ve sınıflandırılan veriler ulaşılmak istenen hedefe yönelik olarak kullanılırlar. Bilgin Altınöz

(1996) tez çalışmasında kentsel arkeoloji yönteminin farklı aşamalarında toplanan ve kullanılan verileri Çizelge 2.1’de yer alan başlıklar altında sınıflandırmış ve yöntemde kullanıldıkları aşamalara göre gruplandırmıştır. Bilgin Altınöz (1996)’ün yaptığı bu gruplama tez kapsamında araştırılan kentsel arkeoloji uygulamalarını sistematik bir şekilde değerlendirip kapsamalarını anlayabilmek için kullanışlı bulunmuştur.

Çizelge 2.1. Kentsel Arkeoloji yönteminin farklı aşamalarında hazırlanan çalışma türleri (Bilgin Altınöz 1996’dan uyarlanmıştır)

VERİ TOPLAMA	<ul style="list-style-type: none"> a. Eski harita ve çizimler b. Kazı sonuçları ve buluntular c. Kent ölçeğinde stratigrafik kesitler d. Farklı dönemlere ait rakım planları e. Farklı dönemlere ait diakronik planlar f. Arkeolojik kazı dökümanları g. Mevcut durum analizi h. Gelişim analizi i. Yapı tipolojileri i. Tarihi, arkeolojik, anıtsal yapı listeleri ve ilgili belgeler j. Yapı ve yapı adası ölçeğinde diakronik planlar k. Yapı ve yapı adası ölçeğinde stratigrafik kesitler
HARİTALAMA ve BELGELEME	<ul style="list-style-type: none"> a. Kimlik alanları b. Risk alanları c. Rezerv alanları d. Gelişim planları e. Mevcut ve planlanan koruma uygulamaları f. Plano-volumetrik planlar g. Eş nitelikli alanlar
DEĞERLENDİRME	<ul style="list-style-type: none"> a. Arkeolojik çalışmalar için planlama ve stratejiler b. Gelişim ve korumaya yönelik öneriler c. Mevcut katmanlaşmanın sunumu ve entegrasyonu d. Yeni gelişim alanları ve kentsel boşlukların yapılandırılmasına/kullanımına yönelik öneriler e. Tarihi alanların kullanıma açılması ve/veya kullanılan alanların işlevlerinin değerlendirilmesi

Kentsel arkeoloji yönteminin uygulama kapsamını anlayabilmek ve tez alan çalışmasında yapılan uygulamanın kapsamına yön verebilmek için Rodwell (2007) tarafından koruma yaklaşımlarına yönelik incelemelerin başladığı ülke olduğu ifade edilen İngiltere’de çok sayıda katmanlı kentte uygulanmış çok sayıda kentsel arkeoloji uygulaması ile İtalya’da yer alan UNESCO Dünya Mirası kalıcı listesine kabul edilmiş kentler incelenmiş ve bu kentlerden Bath, Floransa ve Teramo örnekleri Bilgin Altınöz (1996)’ün veri sınıflandırması kapsamında değerlendirilmiştir.

Kentsel arkeoloji uygulamalarının sıkça gerçekleştirildiği İngiltere'nin UNESCO Dünya Mirası Kalıcı Listesinde 27 kültürel, 4 doğal ve 1 karma değeri yer almaktadır. İngiltere'de katmanlı kentlerin korunması ağırlıklı olarak sivil toplum kuruluşlarının, dolayısıyla yerli halkın paydaş olarak yer aldığı ve söz sahibi olduğu bir süreç olarak gelişmiştir. Çalışma kapsamında örneklenen Bath; İngiltere'nin güneybatı bölgesinde yer alan tarihi bir kaplıca kentidir (Şekil 2.4). Roma Döneminde 'Aquae Sulis' adında bir kaplıca olarak kurulan kent daha sonra İngilizcede kaplıca, banyo anlamına gelen Bath adını almıştır. Kent; mimarisi, planlaması, peyzajı, arkeolojik kalıntıları ve sosyal tarih için bir ortam olarak oynadığı rol nedeniyle 1987'de 'Üstün Evrensel Değer' olarak tanınan bir Dünya Mirası Alanı (WHS) unvanını almıştır. Kentin, Hot Springs'in İngilizler için bir ibadet yeri olduğu ilk günlerden, Bath'ın gelişen bir yerel topluluk içinde uluslararası bir mimari ve arkeoloji simgesi olduğu günümüze kadar uzanan tarihi altı bin yıldır (Anonim 2016). Bath'de gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulamasına yönelik incelemeler kentin yönetim planı kapsamında ifade edilen verilerden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

Katmanlı Bath kentinin yönetim planlaması süreci 2016 yılında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Bu planlamada kentin sürdürülebilir yönetimini teşvik etmek, üstün evrensel değerinin anlaşılması, korunması ve sürdürülmesini sağlamak, Dünya Miras Alanı statüsünden yararlanan, yaşayan ve çalışan bir şehir olarak devamlılığını ve tanıtılmasını temin etmek, alanı herkesin keyif aldığı kolay ulaşılır ve anlaşılır bir hale getirmek, ortak bir yerel-ulusal ve uluslararası mülkiyet elde ederek halkın kentin mirasına yönelik farkındalığını, ilgisini ve katılımını arttırmak amaçlanmaktadır (Anonim 2016).

Şekil 2.4. Bath (Anonim 2020 a)

Kente gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulamasında; öncelikle Roma arkeolojisi, Termal kaynaklar, Georgian Şehir Planı, Georgian Mimarisi, Yeşil Sistem, Georgian Tarzının 18. yüzyıl sosyal yaşamına yansımaları başlıkları altında veri toplama aşaması uygulanmıştır (Şekil 2.5. A, B). Ardından kentin haritalama ve belgelemesi yapılmış ve elde edilen veriler; gelişmenin yönetilmesi, ulaşım sistemi, kamusal alan, eğitim ve doğal kaynakların kendini yenileyebilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu stratejilerin uygulanabilirliği finansman, zaman periyodu ve sorumluların da tanımlanması ile geliştirilmiştir. Plan ayrıca koruma, kaynak bulma, araştırma yapma, erişimi arttırma, ziyaretçiler için politikalar üretmeyi sağlamakta ve projeler için belirlediği sorumlular ile yönetim planlamasını oluşturmak amacıyla veri temin etmektedir. (Anonim 2016).

Şekil 2.5. Bath eski haritaları; **A)** Bath kenti 1975 yılı planı (British Library, 26.11.2020) **B)** Godwin planı 1810 (Anonim 2020)

İtalya’da güçlü tarihini yansıtan çok katmanlı kentlerinin sahip olduğu imajın korunması kaygısı kentlerin kimliğinin korunması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İtalya miras yönetimi çalışmalarında tarihi alanları koruma ve muhafaza etme ihtiyacını sosyoekonomik kalkınmanın gereklilikleriyle bir araya getirebilecek entegre bir yaklaşım benimsenmesini esas almakta ve bunu yapmak için yerel, ulusal ve uluslararası kurumlar arasında gerçekleşen karşılıklı işbirliği ile kentlerin kimliklerinin korunmasına yönelik çalışmalara ağırlık vermektedir. Kent kimliğinin önemsendiği bu koruma ve sürdürme yaklaşımı ülkenin kentsel arkeoloji uygulamaları açısından değerli bir kaynak oluşturmasına olanak sağlamaktadır. İtalya’nın sahip olduğu katmanlı kent ve eserlerden 55 tanesi UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer almaktadır. Bunlardan 50 adedi kültürel ve 5 adedi doğal miras olarak listede yer bulmuştur. Bu bölüm kapsamında İtalya’nın katmanlı kentlerinden Floransa ve Teramo değerlendirilmiştir. Floransa’ya yönelik değerlendirme kentin yönetim planı çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen uygulamadan elde edilen bilgiler aracılığıyla, Teramo’ya yönelik değerlendirme de Sommella (1987) ve Bilgin Altınöz (1996) araştırmasından yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir.

Kuzey İtalya’da yer alan ve Arno Nehri kıyısında kurulmuş olan Floransa kenti Toskana Bölgesinin başkentidir (Şekil 2.6). Kent M.Ö. 59 yılında Florentina isminde bir Roma kolonisi olarak kurulmuştur. Kurulduğu günden günümüze varlığını sürdüren kent, özellikle Roma İmparatoru Hadrian dönemine ait eserleriyle ünlüdür ve kültürel mirası ile bağlantılı imajını hala korumaktadır. Siyasi ve idari (Roma ve Napoli) veya ekonomik

işlevlerin (Milano) ağırlığı altında olan bir kısım diğer kentin aksine Floransa kendine özel gelişme yolunu izlemektedir (Anonim 2016 b).

Şekil 2.6. Floransa (Anonim 2020 c)

Floransa'yı bütünlüğü ve otantikliğini koruyup sürdürerek; yaşayan, büyüyen ve davetkar bir kente dönüştürmek için insan ile karşılıklı saygı ve kültürler arası diyaloga odaklanmayı hedefleyen yönetim planı çalışmaları, 2016 yılında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Yönetim planı çalışmalarının odaklandığı ana hedef kentin sahip olduğu kimliğin korunması ve güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Bunu yapabilmek içinde kentli-ziyaretçi-idari birimler ve sivil toplum kuruluşlarının etkili iletişimi esas alınmıştır. Yönetim planı çalışmaları kapsamında kentte yapılan kentsel arkeoloji uygulaması kapsamında yöntemin her üç aşaması da uygulanmış ve elde edilen veriler yönetim planı çalışmaları kapsamında stratejiler geliştirmek için kullanılmıştır.

Şekil 2.7. Floransa eski haritaları; **A)** Cesare Merlini Haritası, 1818 (Harvard University Map Collection, 27.11.2020) **B)** Luigi Balatri Haritası, 1890 (Harvard University Map Collection, 27.11.2020)

Teramo bölgesi başta Teramo eyaleti olmak üzere 47 eyaletten oluşmuş Marches Bölgesi, Pescara ve L'Aquila eyaletleri ve Lazio kenti ile komşu geniş bir bölgedir. Kent barbar istilaları sırasında tahrib edilmiş ve 12. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir. Daha sonra Napoli krallığı hakimiyetine giren Teramo 1806 yılında Napoli Krallığı tarafından L'Aquila eyaletinden ayrılarak kurulmuştur.

Şekil 2.8. Teramo (Anonim 2020 d)

Sommella (1987) Teramo'da gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulamasının amaçlarını şöyle sıralamıştır; Roma kentinin kamusal alanlarının işlevsel sürekliliğinin ve şehrin tarihi boyunca alan kullanımında meydana gelen değişikliklerin incelenmesi; kamu

performansları için büyük binaların (tiyatro, amfi tiyatro) bulunduğu alanların korunması; antik konutların tipolojisini belirlemek üzere gerekli arkeolojik kazıların yapılmasının uygun olacağı alanların belirlenmesi; bir daire içinde düzenlenmiş mezarların bulunduğu erken bir nekropolün izlerinin belirlenmesi için şehrin en eski yerleşimine ait olduğu bilinen kalıntıları ortaya çıkarmanın mümkün olabileceği alanların saptanması. Katmanlı kentte gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulaması, tarihsel süreçte kentte gerçekleşen işlev değişiklikleri ve bu değişikliklere neden olan önemli dönüm noktalarını belirlemede büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca bu uygulama henüz buluntulanmamış binaların konumunun saptanmasından kentin altyapı ağının tespitine ve kentsel uygulamalar sırasında dikkat edilmesi gereken alanların belirlenmesine kadar birçok alanda katkı sağlamıştır (Sommella 1987).

Çizelge 2.2. Bath, Floransa ve Teramo’da gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulama aşamaları ve elde edilen veri tipleri

	Veri Toplama											Haritalama ve Belgeleme						Değerlendirme						
	a	b	c	d	e	f	g	h	ı	i	j	k	a	b	c	d	e	f	g	a	b	c	d	e
Bath	•					•	•	•	•	•	•			•								•	•	•
Floransa							•			•					•	•	•				•		•	
Teramo	•				•		•				•				•	•	•	•		•		•		

İngiltere Bath, İtalya Floransa ve Teramo kentlerine yönelik yapılan incelemelerde şu sonuçlara varılmıştır. Bath kentinde gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulamasının veri toplama aşamasında; eski harita ve çizimler, arkeolojik kazı dökümanları, yapı tipolojilerine yönelik veriler toplanmış, mevcut duruma ve gelişime yönelik analizler yapılmış, tarihi, arkeolojik ve anıtsal yapı ve kalıntı listeleri ile birlikte bu yapılara yönelik çizimlere ve yapı ölçeğinde diakronik planlara ulaşılmıştır. Elde edilen bu veriler kullanılarak kentin risk alanları belirlenmiştir. Değerlendirme aşamasında ise kentin katmanlarının günlük yaşama entegrasyonu ve ziyaretçilere sunumuna, gelişim alanları ve kentsel boşlukların yapılandırılmasına yönelik öneriler geliştirilmiş ve tarihi alanların kullanıma açılması ve/veya kullanılan alanların işlevlerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Floransa kentinde yapılan kentsel arkeoloji uygulamasının veri toplama aşamasında; kentin mevcut durum analizi gerçekleştirilmiş ve tarihi, arkeolojik, anıtsal yapıları

listelenerek bu yapılara yönelik çizim ve verilere ulaşılmıştır. Elde edilen bu veriler haritalama ve belgeleme aşamasında kentin rezerv alanlarının belirlenmesi, mevcut koruma yaklaşımları ve gelecekte yapılması düşünülen uygulamalara yönelik veri setleri oluşturulmuş ve kentin gelişim planları hazırlanmıştır. Bu kentte yapılan uygulama yönetim planı kapsamında gerçekleştirildiği için değerlendirme aşaması kentsel arkeoloji uygulaması ile birlikte yapılan farklı araştırma ve analizlerle beraber değerlendirilmiş ve yeni gelişim alanları kentsel boşlukların kullanımına yönelik öneriler geliştirilmiş ve katmanlı kentin korunarak gelişimine yönelik stratejiler geliştirilmiştir.

Teramo kentinde gerçekleştirilen kentsel arkeoloji uygulamasının veri toplama aşamasında; kentin eski harita ve çizimlerine ulaşılmış, kentin dönemlerine dair kent ve yapı ölçeğinde diakronik planları oluşturulmuş, ayrıca mevcut durumuna yönelik analizler yapılmıştır. Haritalama ve belgeleme aşamasında kentin rezerv alanları belirlenmiş, gelişim planları oluşturulmuş, mevcut ve gelecekte gerçekleştirilecek koruma yaklaşımlarına yönelik veri setleri oluşturulmuş ve diakronik planlar kullanılarak plano-volumetrik planı oluşturulmuştur. Değerlendirme aşamasında ise elde edilen bütün veriler değerlendirilerek kentte gerçekleştirilecek arkeolojik çalışmalar için planlama önerileri ve stratejiler geliştirilmiştir. Ayrıca kentin katmanlarının gündelik yaşantıya entegrasyonu ve sunumuna yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Bu bölüm kapsamında incelenen ve açıklanan örneklerden yola çıkılarak kentsel arkeoloji uygulamaları ile elde edilen benzer içerikte verilerin çok farklı kapsam ve alanda kentin anlaşılması ve gelişimine yönelik planlamalar yapılması amacıyla kullanılmak için uygun veriler olduğu belirlenmiştir.

2.3.3. Katmanlı Kent Araştırmalarında Kentsel Arkeoloji Yönteminin Kapsamına Eleştirel Bir Bakış

Staski (1982)'nin, kentsel bir ortamda maddi kültür, insan davranışı ve biliş arasındaki ilişkileri inceleyen bir yöntem olarak tanımlanan kentsel arkeoloji, Adams (1990)'a göre kentsel alanların gelişiminin anlaşılmasına katkı sağlamakta, Pendery (2012)'e göre ise kentsel çevrelerde arkeolojik uygulamaların gerçekleştirilmesini ve arkeolojik

yöntemlerin kentlerin fiziksel yapısı ve kentleşme süreçlerinin incelenmesine yönelik olarak uygulamasını içermektedir. Staski (1982) kentlerin sosyo-politik varlıklar olduklarını bu nedenle kentsel dokulara yönelik araştırmaların fiziksel kültürü sosyo-kültürel, sosyekonomik ve sosyo-politik açılardan değerlendirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte kentsel arkeoloji yöntemi kapsamında kentsel ortamın, yerleşim yoğunluğu ve birim arazi alanı başına harcanan insan enerjisi miktarının çevreleyen bölgeye göre önemli ölçüde fazla olduğu kalıcı bir yer olarak değerlendirildiğini vurgulamıştır. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda kent ve kentleşmeyle ilgili araştırmaların sadece fiziksel dokuya odaklanarak yapılmasının kentlerin sos-kültürel yapılarını ve kentleşmenin itici güçlerini anlamakta yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Özdoğan (2006) kentsel arkeolojik birikimin (kent katmanlarının) değeri nedeniyle kentlerin hem çağı yakalayacak şekilde gelişmesi hem de o kentte yaşayan insanların kendilerini başka yerlerde oturanlara göre ayrıcalıklı hissetmelerini sağlayacak şekilde kültürel birikiminden yararlanması gerektiğini düşünmektedir. Belge (2017)'ye göre Türkiye'deki katmanlı kentlerde, toprak altındaki arkeolojik mirasın saptanıp ortaya çıkarılmasındaki güçlükler ile yer üstündeki varlıklar ve kent katmanlarının kullanıcılar tarafından algılanması konusundaki zorluklar sorunu hala süregiden ve çözümlenmesi zor problemlerdir. Bu problemlerin nedenlerinden birinin kentlerde yer alan arkeolojik izlerin yoğun güncel kent dokusu içerisinde kaybolması olduğu söylenebilir (Belge 2017).

Toplumların uzun vadedeki gelişmesi, farklı alanlarda geliştirdikleri stratejilerinin parametreleri ve çevreleriyle ilişkili birçok önemli soru kent ve kentsel doku etrafında şekillenmektedir. Geçmiş toplumların kalıntılarının incelenmesinde kentsel arkeoloji önemli bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Raja ve Sinbaek (2020) kentsel arkeolojinin, insanın varoluşundan kaynaklanan kentsel organizasyon, kültürel yapı, çevresel sorunlar ve sosyal evrime yönelik kanıtlar bulmak ve kentin geleceğine yönelik planlamalara temel oluşturacak veriler elde etmek için çaba sarf eden bir yöntem olduğunu fakat araştırılan alanda nadiren tek başına uygulandığını dile getirmiştir. Çok boyutlu tanımına rağmen uygulamada sıklıkla farklı bilim dalları ile yapılan ortak çalışmaların bir parçası olarak düşünülen kentsel arkeoloji, çoğunlukla var olan veri birikimi içinde yer alan verilerin sınıflandırılması için kullanılmaktadır (Raja ve Sinbaek

2020). Kentsel dokuya yönelik çok boyutlu çalışmalar için kentsel arkeoloji ile birlikte farklı bakış açıları sağlayacak yöntemlere ihtiyaç duyulur.

Üzerinde yaşamın sürdüğü tarihi kentlerin kültürel mirasının ortaya çıkarılması, korunması ve kent yaşamına katılması; arkeoloji, sanat tarihi, kent planlaması ve toplum psikolojisi gibi farklı alanların ortaklık yapmasını gerektiren bir uğraştır. Staski (1982) kent arkeolojisini kentin zaman, mekân ve insan boyutlarını inceleyen bir yöntem olarak tanımlamakla birlikte hem insan davranışını hem de kentsel yaşam biçimlerini anlamaya yönelik literatür ve metodolojinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özdoğan ise 2006'da Türkiye'de gerçekleştirilen kentsel arkeoloji çalışmalarını tanımlarken, yöntemin geliştiği ülkelerde kentin bütünsel bir alan olarak tüm boyutlarıyla ele alındığını fakat Türkiye'de kentin herhangi bir yerinde bir yapıyı ortaya çıkartmak ya da tabakalanma almak (tarihi, malzeme gibi tabakalanmayı belirlemek için kalıntıdan dikine parça almak) için yapılan sondajlarla sınırlı kaldığını dile getirmiştir.

Kentsel arkeoloji çalışmalarında elde edilen verilerin belgelenmesi başlı başına çaba gerektiren bir uğraştır. Doğru belgeleme kentin geçmişinin ve bu yolla toplumun geçmiş ve kültürünün doğru algılanmasına olanak sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Birmingham (1990) yaptığı çalışmalarda elde edilen verilerin yanlış ve/veya eksik belgelenmesinin bu veriler arasında çelişkilere neden olduğunun altını çizmiştir. Ona göre kazı sırasında ve sonrasında sistematik belgeleme yoluyla bu çelişkilerin ortadan kaldırılarak alanın geçmişi doğru ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyulabilir. Günümüzde gelişen teknoloji ile yenilikçi belgeleme yöntemlerinin tasarlanması belgeleme probleminin çözümü için atılacak bir adım olarak düşünülebilir.

Özdoğan (2006)'ın da belirttiği üzere, günümüzde insanın geçmişine yönelik bilinç kazanmasına ve farkındalığının artmasına olanak sağlayacak özellikle insanlık birikimi ve uygarlığın gelişimi gibi alanlarda gerçekleştirilen araştırmaların bu alanlarda uzmanlığı olmayan kişiler için yapıldığı göz ardı edilmektedir. Bu nedenle de ortaya konulan ürün ve bilgiler sahip oldukları akademik terminoloji ve bilimsel ifade biçimlerinden dolayı toplumun kavrayışına hitap etmemektedir. Bu durum elde edilen verinin kullanım alanını da kısıtlamaktadır (Özdoğan 2006). Ulaşılan bilginin herkese

yönelik olarak düzenlenmemesi ve bu nedenle anlaşılabilmesi kişilerin arkeolojik mirasa ilgisini azaltmakta ve dokunun karmaşık kent içerisinde sadece fiziksel olarak değil anlamsal olarak da kaybolmasına neden olmaktadır. Baugher ve arkadaşları (2017) kentin katmanlı dokusunun barındırdığı tarihi mirası tanıma ve onu korumanın toplum için benzersiz bir aidiyet ve gurur duygusu yaratacağının altını çizmiştir. Belge (2017) Türkiye’de kentsel arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen kazı çalışmalarının halkın gözlem ve deneyimine kapalı olarak gerçekleştirilmesi de aidiyet ve farkındalığın önünde bir engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Elde edilen verinin herkesin anlayabileceği bir şekilde aktarılmasının ve gerçekleştirilen kazı çalışmalarının halkın gözlem ve deneyimine açık olarak gerçekleştirilmesinin kişilerin kente ve ait oldukları topluma dair farkındalığının ve aidiyetinin artmasına olanak sağlayabilir.

Gelecekte yapılacak kentsel arkeoloji çalışmalarının toplumun gözlem ve deneyimine açılması, çalışmalardan elde edilen verilerin alanda çalışan disiplinlerin bilgi paylaşımını kolaylaştıracak ortak platformlar aracılığıyla paylaşılması, bilginin anlaşılabilir ve herkes tarafından kullanılabilir hale getirilerek topluma iletilmesi gibi tedbirler ile toplumun tarihi alan ve onun miras değerine yönelik farkındalığının artması ve yapılan planlama ve uygulama çalışmalarının bir parçası olmak isteği duymasını sağlayabilir. Diğer yandan yapılan fiziksel tespit çalışmalarının yanı sıra ilgili kentin kullanıcılarının yaşamlarını sürdürdükleri alanla ilgili düşüncelerini ve bu alandan beklentilerini anlamaya yönelik tespit ve değerlendirme çalışmalarını içeren yöntemler geliştirilmesi kentsel arkeolojinin yetersiz kaldığı kentin anlamsal boyutunun çözümlenmesine yönelik önemli bir adım olabilir. Kentin anlamsal boyutu insan ve davranışı ile kent mekânı arasında gerçekleşen ilişkinin ürünüdür. Bu nedenle anlaşılması için mevcut yöntemlere insan davranışını araştıran çevre-davranış çalışmalarının da dahil edilmesi araştırmaların kapsam ve niteliğini arttıracaktır.

2.4. Katmanlı Kentlerde Çevresel Psikoloji ve Çevre-Davranış Çalışmaları

Proshansky ve arkadaşları (1970)’na göre, insan ve çevresi arasındaki ilişki ancak davranışın gerçekleştiği fiziksel alana odaklanan çalışmaların çevre bilimleri bağlamında değerlendirilmesi ile anlaşılabilir. Craik (1970), Wohlwill (1970) ve Stokols (1978) ise

insan davranışı ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin, fiziksel çevrenin sonucu olarak ortaya çıkan insan davranışı ve insan davranışı yoluyla oluşan fiziksel çevre olmak üzere iki yönlü olarak geliştiğini ifade etmişlerdir. Fiziksel çevre ve bu çevrenin özellikleri kullanıcıların çoğu kez farkında olmadan davranışını ve dolayısıyla deneyimlerini etkiler. Bireyler farkında olmadıkları bu etkiyi tanımlayamaz ya da sözlü olarak ifade edemezler. Mekân ve kullanıcı arasında gerçekleşen bu tanımsız süreci incelemek üzerine gelişen çevresel psikoloji, Stokols ve Altman (1978)'in önermesine göre insanın içsel, kişiler arası, grup, gruplar arası ve toplumsal düzeylerdeki eylem ve deneyimlerinin bir parçası olarak çevrenin mekânsal-fiziksel boyutunun, diğer boyutlarla eş zamanlı olarak araştırılmasına dayanmaktadır. Proshansky ve Fabian (1986) fiziksel çevrenin kişinin davranış ve deneyimleri üzerindeki bu tanımlanamayan etkisinin ancak objektif analizler yoluyla belirlenebileceğini iddia etmişlerdir. Rapoport (1990) çevre-davranış alanının, çevre tasarımını insan davranışının ve çevrenin nasıl etkileşime girdiği konusundaki bilimsel araştırmalardan elde edilen bilgilere dayandırma girişimi olarak başladığını ifade etmiştir.

Rapoport (2005)'e göre çevre davranış alanı; insanların hangi biyososyal, psikolojik ve kültürel özelliklerinin yapıları çevrelerin belirleyici özelliklerini etkilediği, belirli ortamların özelliklerinin insanlar üzerindeki etkileri ve bu etkinin ortaya çıkış koşullarının neler olduğu, yani insan ve çevreyi birbirine bağlayan ilişkilerin neler olduğu soruları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu sorular temelde mekânın oluşma sürecini de doğrudan etkileyen cevaplar vaat etmektedirler. İnsanların yaşayacakları çevreyi neden seçtikleri ve o çevreyi nasıl tasarladıkları arkeoloji ile alakalı iken bu mekânları nasıl kullandıkları ve nasıl tepki verdikleri çevre davranış biliminin alanına girmektedir. Bu bağlamda Rapoport (2006) çevre davranış ve arkeoloji bilimlerinin geçmiş ve şimdiki zamandan gelen veriler ile sadece geçmişi aydınlatmadığını aynı zamanda şimdiki zaman ve gelecek için de genel kavramlar oluşturduklarını ifade etmiştir. Ayrıca Rapoport (2006) çok disiplinli bir alan olan çevre-davranış çalışmalarının, öncelikle kent planlama ve tasarımı, mimarlık ve kültürel coğrafya alanlarında başladığını da dile getirmiştir.

Gifford (2007) çevresel psikolojiyi insan, davranış ve fiziksel çevre arasında gerçekleşen etkileşimin incelenmesi olarak tanımlamıştır. Ona göre Çevresel Psikoloji bazı temel

kabulleri nedeniyle psikolojinin diğer alanlarından farklılaşır. Bu kabuller şöyle sıralanabilir: yapılı çevrenin ve doğal kaynakların idaresinin iyileştirilmesine ihtiyaç vardır, günlük yaşam alanları incelenmelidir, kişi ile yaşam alanı bütünsel bir varlık olarak düşünülmelidir, bireyler çevre ile pasif değil aktif etkileşimdedir ve onu şekillendirmektedir. Bu yüzden çevresel psikoloji, birey ve mekânla ilgilenen tüm bilim dalları için ortak bir çalışma alanıdır. Çalışma alanı olarak psikolojinin kapsamına giren gelişim, biliş, öğrenme, sosyal ilişkiler, anormal davranışlar gibi ana süreç ve konular günlük fiziksel ortamlarda meydana gelmesine rağmen sadece çevresel psikoloji bu süreçlerin meydana geldiği fiziksel ortamları sistematik olarak araştırır.

Bu bölüm kapsamında, katmanlı kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için kentlerin zaman, mekân ve insan boyutlarının bir arada değerlendirilebilmesinde yararlanılan araştırma yaklaşımları tanıtılmıştır. Bu yaklaşımların hem kentin fiziksel boyutunun hem de insan ve insan davranışı boyutlarının ölçülmesine yönelik kullanımları ifade edilmiştir.

2.4.1. Dönüşümsel Yaklaşım

İnsan var olduğu çevre ile bir bütün oluşturur. İnsanın davranışı ile davranışın gerçekleştiği çevreyi birbirlerinden bağımsız olarak incelemek mümkün değildir. İnsanın mekânla olan ilişkisi ancak belirli amaçlar, aktiviteler ve süreçlerin etkisi ve mekân ile zamanın da katılımıyla oluşan ortamların içerdiği dinamik dönüşümlerin çözümlenmesi ile anlaşılabilir (Stokols 1981). İnsan davranışını açıklayabilmek için öncelikle sosyal çevre, tarihsel, kültürel ve fiziksel ortamın bileşenleriyle ilişkisini anlamak gerekmektedir. İkisi arasında gerçekleşen olaylar, durumlar ve süreçler birlikte ele alınmalı, birbirlerine göre değerlendirilmelidirler (Ittelson 1973, Prohansky 1976). İnsan-mekân ilişkilerini anlamak da ancak farklı görüşlerin birbirinden ayrılmazlığını vurgulayan bütüncül bir perspektifle mümkündür (Rapoport 1982, 1985). Dolayısıyla insan-mekân ilişkilerinin anlamının ancak onun farklı görünüşlerinin birbirinden ayrılmazlığını vurgulayan bütüncül bir perspektifle çözümlenebileceği söylenebilir.

İnsanı ve var olduğu çevrede gerçekleşen insan eylemlerini incelemek için kullanılan dönüşümsel yaklaşım Altman ve Rogoff (1987)'a göre; değişimin kaçınılmaz olduğunu

Çizelge 2.3. Psikolojik fenomenin araştırılmasına yönelik yaklaşımlar (Altman ve Rogoff 1987'nin çalışması Gifford 2007'den yararlanılarak geliştirilmiştir) (devam)

	Organikçilik (organicism)	Organizma (organismic)			Kişi ve çevre bileşenlerinin karmaşık ve karşılıklı ilişkiler ile etkiler sergilediği dinamik ve bütünsel psikolojik sistemlerin incelenmesi
Dönüşüm (transaction)	Bağlamcılık (contextualism) Seçicilik (selectivism)	Dönüşümsel (transactional)	Dönüşümsel (Formal cause)	Kritik gerçekçilik (critical realism)	Bütünsel birliklerin psikolojik ve çevresel yönleri arasındaki değişen ilişkilerin incelenmesi

Coğrafi ve fiziksel özellikler, mekânı deneyimleyenlerin psikolojik süreçleri ve genel sosyo-kültürel alanın bir arada değerlendirilmesi gerektiği temel görüşüne dayanan dönüşümsel yaklaşım insan aktivitesini bütünsellik içinde vurgular (Tyler, 1981). İnsan ve yerleşim arasındaki dinamik birlikteliğe odaklanan dönüşümsel yaklaşımın temel amacı bütünleşik ve dinamik sistemleri anlamaktır (Werner ve Altman 2000). Bu anlayışı sağlayabilmek için fenomenin ortaya çıktığı mekânsal, zamansal ve sosyo-kültürel ortam içinde ele alınmasının gerektiği varsayımından yola çıkar (Gergen ve Gergen 1984, Holohan 1986). Rapoport (1982, 1985) da çevre-insan-mekân ve iletişimden oluşan bütünsel yapı içinde yaşanılacak psikolojik süreç ve deneyimlerin roller, kurallar ve iletişim tiplerinin farklı olması nedeniyle kültürden kültüre önemli ölçüde değişebileceğini bu nedenle kültürün de bütünleşik ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dönüşümsel yaklaşım incelediği fenomenin değişimine odaklanır; değişimin önceden belirlenmiş ideal durumla ilişkili olmadığını fenomenin kendine özgü bir özelliği olduğunu varsayar. Fenomenin değişimine neden olan düzenlemeleri ve tahmini değişim kalıplarını bu yaklaşım yoluyla bulmak mümkündür. Yaklaşım, değişime tam olarak neyin neden olduğunu bulabilmek için olayın unsurlarını birbirlerinden ayırarak incelemeyi değil değişim sürecini bütünsel olarak değerlendirmeyi tercih eder. Bu değerlendirme için de bütünü oluşturan insan, çevresi ve aralarında gerçekleşen etkileşime odaklandığı için çevre-davranış çalışmalarında önemli bir yere sahiptir.

Çizelge 2.4. Dönüşümsel Yaklaşım

	Analiz Birimleri	Zaman ve Değişme	Nedensellik	Gözlemciler	Diğer
DÖNÜŞÜMSSEL YAKLAŞIM	Görüşlerin bir araya getirilmesinden ortaya çıkan bütüncül varlıklar; öğeler veya ayrı parçalar değil, görüşler, karşılıklı bütünlüğü içinde tanımlanıyor; zamansal, nitelikler bütünüün özelliklerinin doğasındadır, içindedir.	Durağanlık/değişme; psikolojik olgunun niteliklerinde tanımlanır ve olgunun doğasında vardır. Değişim süreklilik halinde ortaya çıkar. Değişimin yönü belirir, önceden belirlenmiş değildir (emergent).	Biçimsel nedenler vurgulanır; olgunun biçimi, durumu ve örüntülerinin anlaşılması ve betimlenmesi.	Gözlemciler için fenomenin görünüşlerini ifade eder bu nedenle görecelidir. Olguyla ilgili farklı fiziksel ve psikolojik ortamlarda ortaya çıkan farklı bilgilerin gözlemine dayanır.	Olay üzerine odaklanılır. İnsan, mekân ve zamanın karşılaştıkları yere odaklanılır. Olayların biçimi ve örüntüsünün anlaşılmasına yönelinir; genel ilkeler aranması düşüncesine açıktır. Fakat birincil olarak olayların muhasebesi ile ilgilenir. Duruma uygun yasa ve ilkelerin pragmatik olarak uygulanması; açıklayıcı ilkelerin belirlenmesi ve öngörü zorunlu değildir.

Dönüşümsel yaklaşımla yapılan araştırmanın genel amacı aktörlerin fenomene yönelik bakışını ve yarattıkları fenomenin manasını anlamaktır. Her fenomen süreklilik gösteren bir değişim sürecidir ve dönüşümsel araştırma bu değişim sürecinin kendisini anlamak için araştırmacıya yol gösteren bir yöntemdir. Yaklaşım sistematik görüşme tekniklerinden deneysel çalışmalara kadar uzanan geniş bir yelpazede bağlama uygun yöntem ve tekniklerin bir arada kullanılmasına uygundur ve bu çok teknikli yapı, fenomenin doğasına yönelik en uygun ve ihtiyaç duyulan çok çeşitli bilgiyi sağlamak açısından da gereklidir (Altman ve Rogoff 1987).

Dönüşümsel yaklaşımın, İznik fenomeni üzerinde yapılan ve kentin kullanıcılarına göre doğasının ne olduğunu anlamaya çalışan tez çalışması kapsamında kullanılması fenomenleri ayrı bileşenlerin kombinasyonu olarak değil bütünsel birlikler olarak ele alması, insan, zaman ve mekânın karşılaştıkları yere odaklanması ve bu odaklanma ile olayların biçim ve işleyişinin anlaşılmasına olanak sağlaması nedenleriyle uygun bulunmuştur. Bu yaklaşım ayrıca, süreci oluşturan değişime odaklanan farklı amaçlara yönelik araştırma yöntemleri ve analizlerin kullanılmasına da olanak tanımaktadır (Çizelge 2.2).

2.4.2. Fenomenolojik Yaklaşım

20.yüzyılın başlarında Alman filozof Edmund Husserl tarafından ortaya koyulmuş olan fenomenoloji, Moran (2000)'ın tanımıyla insan deneyimi, farkındalığı, anlamının ve özellikle de bunların fark edilmeyen boyutlarının tanımlanmasını ve yorumlanmasını vurgulayan bir anlayıştır. Tilley (1994)'e göre herhangi bir fenomenolojik yaklaşımdaki temel konu, insanların dünyayı deneyimleme ve anlama biçimleridir. Ona göre fenomenoloji, deneyimlenen şeylerin anlaşılmasını ve tanımlanmasını içerir ve var olmak ve yerde var olmak arasındaki ilişkiyle ilgilidir.

Sokolowski (1964) 'ye göre fenomenolojik yaklaşım, insan deneyiminin ve bu deneyim aracılığıyla insana sunulan şeylerin incelenmesidir. Fenomen olarak araştırılan 'şey' var olan ve deneyimlenen her şey olabilir. Stokols (1981) fenomenin bağlamsal araştırmada ilk adım, çözümlenmeye çalışılacak ana hedef olduğunu söylemiştir. Seamon (2000) fenomenolojinin insanların fenomenleri deneyimlerinden yola çıkarak tanımlamaları olduğunu ifade etmiştir. Ona göre kişinin görebileceği, duyabileceği, dokunabileceği, koklayabileceği, tadabileceği, hissedebileceği, sezebileceği, bildiği, anlayabileceği veya yaşayabileceği her türlü nesne, olay, durum veya deneyim fenomenolojik araştırmanın alanına girer. Von Ecartberg (1998) fenomenolojinin amacının günlük yaşamda kendiliğinden ortaya çıkan durum, olay, anlam ve deneyimlerin incelenmesi ve açıklığa kavuşturulması olduğunu söylemiştir. Seamon (2000) ise fenomenolojik araştırmayı fenomenin kendine özgü tanımlarını elde etmekten ziyade bu tanımları ve fenomenin temel özünü belirleyen ilişkileri keşfetmek için bir zemin olarak kullanmıştır. Başka bir deyişle fenomenoloji, fenomenlerin temel doğasını doğru bir şekilde tanımlayan niteliklere ve özelliklere işaret edeceği umuduyla fenomenin belli özelliklerine odaklanır.

'Yer'in fenomenolojisi üzerinde yapılan çalışmaların çoğunda, kavramı ilk ortaya koyan Edmun Husserl, Husserl'in öğrencisi Martin Heidegger ve Maurice Merleau-Ponty'nin düşünceleri üzerinde temellenmektedir. Husserl (1952)'ın insanın yaşam dünyası içerisinde bilincin nesnelliğini vurgulayan yaklaşımı 'öz', 'yönelme' ve 'indirgeme' kavramları etrafında gelişmiştir. Heidegger (1971), Husserl (1952)'ın düşüncelerinden başlayarak insanın 'yer ile var olduğu' düşüncesini benimsemiş ve bu düşünce

çerçevesinde insanın ve var olduğu dünyanın birbirlerinden ayıramayacak bir bütün oluşturdukları, biri var olmadan diğersinin de var olamayacağı varsayımı ile ‘hermeneutik-yönelimsel’ fenomenoloji yaklaşımını ortaya koymuştur. Merleau-Ponty (1962) ise Husserl ve Heidegger (1971)’in çalışmalarından Heidegger (1971)’in düşüncesine daha yakın duran ve insan deneyimine odaklanan ‘algının fenomenolojisi’ yaklaşımını geliştirmiştir. Seamon (2003), ‘yer’ fenomenini anlamaya yönelik fenomenolojik araştırmaları ‘birinci-el fenomenolojik araştırmalar’, ‘varoluşsal-fenomenolojik araştırmalar’ ve ‘hermeneutik (yönelimsel) fenomenolojik araştırmalar’ olarak sınıflandırmıştır. Seamon (2003) hermeneutik fenomenolojik araştırmaların, ‘yer’i içerdiği fiziksel ve anlamsal bileşenlerin oluşturduğu örüntü bağlamında anlamaya çalışan araştırmalar olduklarını ve ana hedeflerinin insan ve yaşam dünyası arasındaki etkileşimi anlamak olduğunu dile getirmiştir. Seamon’ın hermeneutik fenomenoloji yaklaşımını kullanarak oluşturduğu ‘Place, Place Identity, and Phenomenology: A Triadic Interpretation Based on J.G. Bennett’s Systematics’ (2012) ve ‘Life Takes Place; Phenomenology, Lifeworlds and Place making’ (2018) çalışmaları tez kapsamında kullanılan yol gösterici çalışmalardır.

Hisarlıgil (2007), fenomenolojinin, yaşanan dünyanın somut fenomenine tümevarım yoluyla yaklaşırken, onun genel örüntülerini vurguladığını ifade etmektedir. Hisarlıgil (2007) çalışmasında Martin Heidegger’in geliştirdiği hermeneutik fenomenolojiyi kullanarak geleneksel Anadolu yerleşmelerinde mekânsal sürekliliği sağlayan ‘ara’ları mekan-zamansal bir eylemlilik durumu olarak ele almış ve yapıyı çevreyi bir araç olarak değerlendirmeden, duyumlardan oluşan mekan-zamansal deneyimleri açarak ‘yer’leşmeyi anlamaya çalışmıştır. Mimari ve çevre tasarım araştırmalarında hermeneutik fenomenolojinin ana hedefinin yaşanan dünyanın oluşumlarını anlamak ve anlamını yorumlamak olduğunu belirten Hisarlıgil (2007), Bollnow (1967) ve Bachelard (1969)’ın çalışmalarından yararlanarak fenomenolojinin genel anlamda insanın dünya olmadan var olamayacağını ve fenomenolojinin de insanın sorgulamadan yaşadığı gündelik dünyayı anlamaya çalışan bir yöntem olduğu çıkarımını yapmıştır. Hisarlıgil (2007)’in geleneksel Anadolu kentlerinin fenomenolojisi üzerinde yaptığı çalışmasında kentin mekân-zamansallığını kentin kullanıcısının ürettiği türküler yoluyla anlamaya çalışmış ve ‘yer’ araştırmalarına farklı bir yaklaşım sunması ile değerli bulunmuştur.

Bu tez çalışması kapsamında da hermeneutik fenomenoloji kullanılarak katmanlı kentin anlamı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu anlam kent kimliğini oluşturur ve doğrudan insan deneyimi ve yaşantısına dayanmaktadır. Tez kapsamında gerçekleştirilen fenomenolojik araştırmada ele alınan fenomen ‘katmanlı kent’, alan çalışması özelinde ise ‘İznic’dir.

Creswell (2009) fenomenolojik araştırma sürecini şöyle özetlemektedir; fenomeni tanımlama süreci araştırmacının ‘fenomen’e yönelik kendi deneyiminin detaylı bir tarifini vermesiyle başlar. Bu tarifi yapılışının ardından araştırmacı, katılımcıların fenomeni nasıl deneyimlediklerine dair ifadeler içerisinden önemli olanları belirler ve ifadelerin hepsini tekrarlanmayan ve birbiriyle örtüşemeyen anlam başlıkları oluşturarak, bu başlıkların altında dokuyu açıklamaya yönelik olarak sınıflandırır. Bir sonraki adımda araştırmacı olası anlamlar ve perspektifler ile fenomenle ilgili farklı referansları inceleyerek, fenomenin nasıl deneyimlendiğine dair bir tanım oluşturur ve bu tanıma yaratıcı varyasyonlar ve yapısal tanımlama yoluyla kendi tanımına yansıtır. Son olarak araştırmacı fenomenin özü ve anlamının ne olduğuna dair genel bir tanımlama yapar. Araştırmacının deneyimsel tanımının oluşturulduğu bu süreç katılımcılar için de tekrarlanır ve sağlam bir ifade oluşturulur

Tez kapsamında Creswell’in yol haritası uygulanırken Seamon (2018)’in Bennett (1956) tarafından geliştirilen Basit Sistemik yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği ‘yer’ fenomenini irdelediği çalışmasından ve Bu çalışmanın üç aşamasını fenomenoloji ile ilişkilendirdiği çalışmasından yararlanılmıştır. Basit Sistemik Yöntemi ve bu yöntemin Seamon (2018)’in ‘yer fenomenine uyarladığı varyasyonu Bölüm 3.2.2’ de detaylı olarak açıklanmıştır.

2.5. Kavramsal Çerçeve; Katmanlı Kent-İnsan-Sürdürülebilir Koruma Etkileşim Sistemi

İnsanın deneyim ve eylemleri yerin mekâna dönüşmesine olanak sağlar. Mekân ise zaman içinde insanın ona yüklediği anlam ve gerçekleşen fiziksel birikim aracılığıyla katmanlaşır. İnsanlık mirası değeri taşıyan katmanlı dokunun anlamsal ve fiziksel olarak

aktarılmasının insan-zaman-yer arasında gerçekleşen etkileşim ile mümkün olabildiği saptanmıştır. Bu bağlamda kavramsal çerçevede kentler için yukarıda tanımlanan ilişki “katmanlı kent – insan – sürdürülebilir koruma etkileşimi” olarak isimlendirilmiştir. Bu etkileşim sistemi kentin insan eylemleri aracılığıyla zaman içinde katmanlılaşması ve katmanlı kentin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan sürdürülebilir koruma kavramı arasındaki ilişkiler kapsamında değerlendirilmiştir (Şekil 2.9).

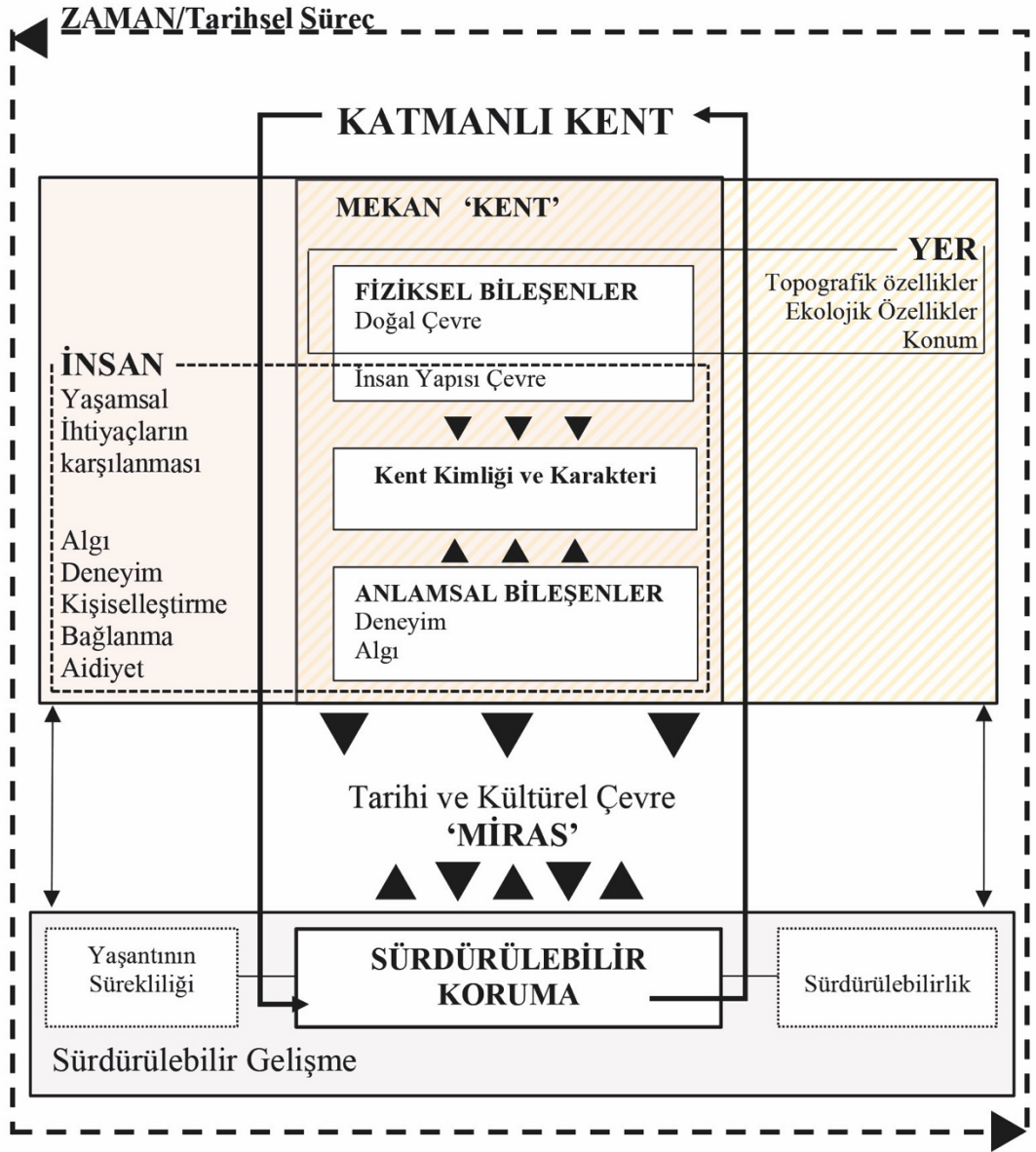
İnsan ve yer arasındaki ilişki dönüşüm ve gelişimi içeren devamlı bir ilişkidir. Casey (1997) bu devamlılığı; insan olmadan yer ve yer olmadan insan var olamaz sözleriyle ifade etmiştir. Yer, topografik yapısı, ekolojik özellikleri ve konumu ile tarif edilebilen fiziksel bir çevredir. İnsanın birlikte var olduğu ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşıladığı yerde gerçekleştirdiği eylemler, yeri algılaması, deneyimlemesi, kişiselleştirmesi, bağlanması ve o yere aidiyet geliştirmesiyle yer insan için mekâna dönüşür. Mekân insan eylemleri için bir araç değil eylem süreçlerini etkileyen, yapılandıran, kolaylaştıran, eylemi üreten ve o eyleme bağlı olarak üretilen bir sonuçtur. Tez çalışması kapsamında değerlendirilen ‘kent’ mekânının yer değerlerini ifade eden fiziksel bileşenler, insanın yerde temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturduğu yapılı çevre ve insanın yeri mekanlaştırma sürecinde ortaya koyduğu anlam bileşenlerinden oluşan iç içe geçmiş bütünleşik bir yapıdır. Kentler insanın günlük eylemlerine varoluşsal alan sağlayan büyük ölçekli mekânlardır. Genellikle bilinçsiz olarak gerçekleştirilen ve ilk bakışta fark edilemeyen gündelik eylemler, bütünleşik bir yapılanma ile bireyin varoluş dünyasını oluşturur ve anlamlandırır. Anlamsal bileşenler insanın yeri deneyimlemesi ve algılaması yoluyla ona yüklediği anlamları içerir. Anderson (1959) gündelik eylemler rutininin kişinin anlam dünyasını oluşturduğunu ve kişinin mekâna yüklediği anlamın gündelik hayat, alışkanlıklar ve eylemler yoluyla ortaya çıktığını ifade etmiştir. Kısaca kentler insan ve yerin etkileşimi ile ortaya çıkan hem yerin sahip olduğu fiziksel bileşenler hem de insanın yere yüklediği anlamsal bileşenlerin oluşturduğu bütüncül yapılardır. Kenti oluşturan fiziksel ve anlamsal bileşenlerin etkileşimi kentin karakterini ve kimliğini oluşturur. Kentin kimliği ve karakter özellikleri sadece oluşturan kişilerde değil deneyimleyen kişilerde de ortak etki bırakan niteliklerdir.

İnsan yaşantısının kentteki zamansal ve varoluşsal sürekliliği, değişen insan ihtiyaçları, doğal afetler, politik yaklaşımlar yoluyla kent anlamsal ve fiziksel olarak sürekli değişim gösterir. Değişim ile ortaya çıkan anlamsal ve fiziksel kalıntılar kent mekânında birikerek kentsel biçimin değiştirmesine ve katmanlılaşmasına neden olur.

Katmanlı kentler insanın o yere yüklediği anlamı, o yerde geliştirdiği sosyal ve yapısal kültürü içeren, tarihi ve kültürel çevrelerdir. Katmanlı kentler insanın geçmişi ve gelişimine dair içerdikleri mesajlar, yaşam şekli ve kültürel değerlerini yansıtan somut eserler ile insanlık için miras değeri taşırlar. Sürekli değişen insan ihtiyaçları karşısında devinim halinde olan katmanlı kentin fiziksel değerlerini korurken gelişebilmesi ve bu gelişim sırasında anlamsal değerini kaybetmemesi insanın geçmişini geleceğe aktarabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Mirasın korunması sadece fiziksel bileşenlerin korunmasını değil, o varlıkları insan için değerli kılan anlamsal bütünün de korunarak sürdürülmesini gerektirir. Katmanlı kentin miras değerlerinin korunması sürdürülebilir koruma, doğal çevrenin korunması ise sürdürülebilirlik kavramları ile ilişkilidir. Kentsel gelişim içerisinde anlamsal ve fiziksel bütünlüğün korunması, doğal çevrenin sürdürülmesi ve bir yandan da kentsel dokunun insan ihtiyaçlarına cevap vermeye devam edebilmesi ise sürdürülebilir gelişme ile mümkün olabilmektedir.

Katmanlı kentler insan, insan eylemleri, deneyim, anlamsal doku, fiziksel doku ve zamanın bütünleşik bir şekilde var olduğu fenomenler olarak çok geniş bir bilimsel araştırma alanı sunan oluşumlardır. Kavramsal çerçevede tanımlanan “katmanlı kent-insan-sürdürülebilir koruma” olarak ifade edilen etkileşimli süreç katmanlı kentlerde sürdürülebilir korumanın sağlanabilmesi için kenti oluşturan mekân ve insan arasında zaman içerisinde gerçekleşen ilişkinin doğru kavranması açısından büyük önem taşımaktadır.

Şekil 2.9. Kavramsal Çerçeve; Katmanlı kent-insan-sürdürülebilir koruma etkileşim sistemi

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu tez çalışmasında katmanlı kent İznik'in fiziksel özellikleri ve mekânsal yapısının yanı sıra bu kenti deneyimleyen insanların eylemleri ve mekâna yönelik algıları belirlenmiştir. Bu eylemler ve algıların kentin katmanlarını oluşturan mekânlar ile bu mekanların sahne olduğu kültürel yapı arasındaki dinamik ilişkileri tespit etmek için "Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi" modeli geliştirilmiştir. Kent kimliğinin oluşumunu yakından etkileyen bu ilişkilerin analizi kentin farklı dönemlere ait katmanlarının kullanıcısı için ifade ettiği anlamı ortaya koymaktadır. Geliştirilen modelin uygulanmasıyla elde edilen veriler İznik'in fiziksel ve mekânsal katmanlarını belirleyerek bu katmanların insanlar için taşıdığı anlamları çözümlemede kullanılmıştır. Elde edilen bulguların, temel ögesi insan olan ve katılımcı yaklaşımlarla ele alınan sürdürülebilir miras koruma çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu bölümde öncelikle geliştirilen model tanıtılmış ve ardından modelin geliştirilmesinde yararlanılan yöntemler açıklanmıştır.

3.1. Katmanlı Kentlerin Sürdürülebilirliği İçin Bir Model; İznik Örneği

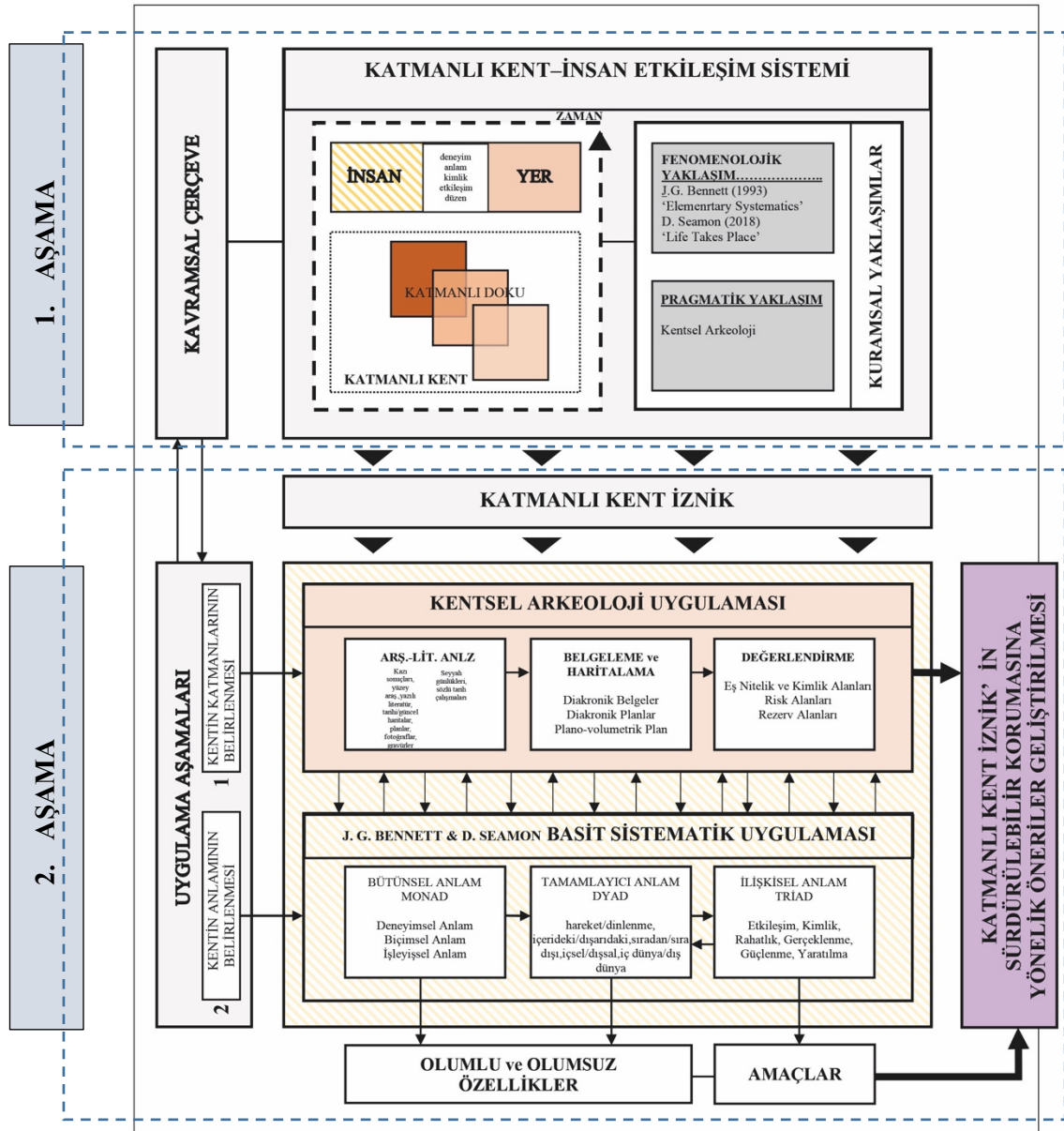
Tez kapsamında katmanlı kentlerin sürdürülebilirliğine yönelik olarak geliştirilen "Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli" kavramsal ve uygulama olmak üzere iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. İlk aşama 'katmanlı kent – insan – sürdürülebilir koruma etkileşiminin kavramsal çerçevesinin belirlenmesidir. Kavramsal çerçeve kapsamında kentleri oluşturan 'zaman' 'mekân' ve 'insan' boyutları arasında gerçekleşen etkileşim sonucunda ortaya çıkan katmanlılaşma kavramları etkileşim kapsamında açıklanmıştır. Katmanlılaşma kavramının açıklanmasının ardından ortaya çıkan katmanlı kentin miras değeri ve bu mirasın korunmasına yönelik sürdürülebilir yaklaşımlar Dünya'da ve Türkiye'de gelişme ve uygulamalarına yönelik olarak açıklanmıştır. Katmanlı kentler ve sürdürülebilir koruma olguları üzerinde yoğunlaşan kavramsal çerçeve kentin 'zaman', 'mekân' ve 'insan' boyutlarının arasında gerçekleşen ilişkinin kentin katmanlaşması üzerinde olan etkisini tarif eden etkileşimin nasıl gerçekleştiğini anlamak için fenomenolojik ve pragmatik yaklaşımlardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Modelin ikinci aşaması ise “katmanlı kentlerin sürdürülebilir korumasının sağlanabilmesi için kentin ‘zaman’ ve ‘mekan’ boyutlarıyla birlikte ‘insan’ boyutunun da değerlendirilmesi gereklidir” önermesinden yola çıkarak; mevcut katmanlı kent araştırma yöntemlerinden en bilineni olan pragmatik ‘Kentsel Arkeoloji’ yöntemi ve fenomenleri oluşturan boyutlar arasında gerçekleşen ilişkileri anlamak için geliştirilen fenomenolojik ‘Basit Sistemik’ yönteminin İznik katmanlı kentinde uygulanması aşamasıdır.

Modelin ikinci aşamasının ilk adımı kentin katmanlarının belirlenmesi için ‘Kentsel Arkeoloji’ yönteminin uygulanması olarak planlanmıştır. Bu uygulama üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir: (1) literatür ve arşiv analizleri, (2) belgeleme ve haritalama ve (3) değerlendirme. Literatür ve arşiv analizi aşamasında kentin kazı sonuçları, yüzey araştırmaları, yazılı literatür, tarihi/güncel haritalar, planlar, fotoğraflar, gravürlere ulaşılmış ve kentin genel bir tarihsel tanımı oluşturulmuştur. Belgeleme ve haritalama aşaması kapsamında kentin diakronik katman planları ve plano-volumetrik haritaları oluşturulmuştur. Değerlendirme aşamasında ise iki aşamada elde edilen veriler bir arada kullanılarak İznik katmanlı kentinin; eş nitelikli, kimlik, risk ve rezerv alanları belirlenmiştir.

Modelin ikinci aşamasının ikinci adımı kentin anlamının belirlenmesi için ‘Basit Sistemik’ yönteminin uygulanması olarak planlanmıştır. Bu uygulama da üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir: (1) bütünsel anlam (monad) analizi, (2) tamamlayıcı anlam (dyad) analizi ve (3) ilişkisel anlam (triad) analizi. Bütünsel anlam (monad) analizi ile kentin belirlenen kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanlar kullanıcı grupları için deneyimsel, biçimsel ve işlevsel anlamları belirlenmiş ve bu yolla kentin kullanıcı için değerleri ile birlikte olumlu ve olumsuz özellikleri saptanmıştır. Tamamlayıcı anlam (dyad) analizi ile kentin tanımlanan kullanıcı grupları için hareket/dinlenme, içerideki/dışarıdaki, sıradan/sıradışı, içsel/dışsal, iç dünya/dış dünya ikili anlamları belirlenmiş ve bu yolla yine kentin kullanıcı için değerleri, olumlu ve olumsuz özellikleri saptanmıştır. Basit Sistemik uygulamasının son aşaması olan ilişkisel anlam (triad) analizi ile kenti oluşturan kullanıcı-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki arasında gerçekleşen ilişkinin etkileşim, kimlik, rahatlık, gerçekleşme, güçlenme ve yaratılma boyutları değerlendirilmiş ve kentin sürdürülebilir korumasına için stratejik amaçlar belirlenmiştir.

Bu uygulama sonucunda Kentsel Arkeoloji uygulaması ile elde edilen ‘tarihsel gelişim süreci’, ‘kentin katman haritaları’, ‘eş nitelikli alanı planları’, ‘kimlik, risk ve rezerv alanları’ verileri; Basit Sistematik uygulaması ile elde edilen kullanıcının gözünden kentin ‘olumlu ve olumsuz özellikleri’, İlişkisel Anlam analizi sonucunda ulaşılan stratejik amaçlar kapsamında değerlendirilerek kentin sürdürülebilir korumasının sağlanması için öneriler geliştirilmiştir. Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli Şekil 3.1. de görülmektedir.

Şekil 3.1. Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli

3.2. Modelin Geliştirilmesinde Yararlanılan Yöntemler

Katmanlı kentlerde, kentin sahip olduğu katman ve kalıntıların gün ışığına çıkartılması, tarihlenmesi ve niteliğinin belirlenmesi çalışmaları temelde arkeoloji bilimini ilgilendiren ve onun yöntemleri çerçevesinde belirlenen çalışmalardır. Günümüzde yaşamın devam ettiği katmanlı kentler, kentin tarihi (zaman boyutu), arkeolojik kalıntılar ya da güncel yapılaşmadan (mekân boyutu) ibaret değildir. Bu tip kentler, tarih- kentsel “İdoku- insan etkileşimi yoluyla var olur ve varlıklarını sürdürmeye devam ederler. Arkeoloji bilimi kentin zaman ve mekân boyutu ile ilgilenir. Kullanıcıların çok katmanlı kentlere yönelik algısının belirlenmesi; kentin sürdürülebilir gelişiminin korunarak geleceğe aktarılması bu tür kentlerin zaman-mekân-insan etkileşiminin çözümlenmesi ile mümkündür. Rapoport (1990)’a göre, arkeoloji ve çevre-davranış çalışmaları bir arada çalışmayı gerektiren uğraşlardır. Her iki açıdan da geçmişten ve şimdiki zamandan sağlanan veriler sadece geçmişi aydınlatmakla kalmaz, aynı zamanda şimdi ve gelecek için de belirleyici rol oynarlar. Çevre davranış alanı, çevre tasarımı, insan davranışının ve çevrenin nasıl etkileşime girdiğine dair bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgiye dayandırma amacıyla ortaya çıkmıştır ve amacı insan davranışının bilişsel, duyuşsal ve sembolik yönlerine odaklanarak ‘yer’in insan boyutunu ortaya koymaktır (Rapoport 2006).

Arkeolojik katmanlaşmaya sahip kentlerde insanın üreten, kullanan ve biçimlendiren aktör olarak etkisinin önemini vurgulayan tez kapsamında geliştirilen modelde temel olarak katmanlı kentlerin bir bütün olarak anlaşılması amacıyla fiziksel veri toplayan ve bu fiziksel veriyi yapılmak istenen araştırmaya yönelik olarak kullanılabilir hale getirmeyi hedefleyen ‘kentsel arkeoloji’ yöntemi seçilmiştir. Kentsel arkeoloji yöntemi geçmişe yönelik verileri elde etmek ve sistematik bir şekilde depolamak çerçevesinde kurgulanmış pragmatik bir yöntemdir. Her ne kadar kentsel arkeoloji yöntemi çok çeşitli türde verinin toplanması ve analizine olanak sağlasa da amacı kentin fiziksel gelişimini tarihi veriler yoluyla incelemek olduğu için, bakış açısı kentin zaman ve mekân boyutu ile sınırlı kalmaktadır. Katmanlı kentlerin incelemesi ve gelişimine yönelik yapılan çalışmalarda kentin insan boyutunun ihmal edilmesi yapılan çalışmaların kentin kimliğini zedelemesine ve hem anlamsal hem de fiziksel olarak kenti tahrip etmesine neden

olmaktadır. Tez kapsamında kurgulanan model ile kentsel arkeoloji yönteminde eksik olduğu tespit edilmiş olan ‘insan’ boyutunun katmanlı kent çalışmalarına dahil edilebilmesi için çevre-davranış çalışmalarında kullanılan yaklaşımlarla tamamlanması gerektiği savunulmaktadır. Katmanlı kentin ‘insan’ boyutunun ‘zaman’ ve ‘mekân’ boyutlarıyla birlikte ele alınması kentsel arkeoloji yöntemini daha verimli hale getirecektir. Bu varsayımdan yola çıkarak önerilen model kapsamında pragmatik bir yaklaşım sergileyen kentsel arkeoloji yönteminde eksik olduğu düşünülen ‘insan’ boyutu, çevre-davranış çalışma alanının kullandığı temel yaklaşımlardan biri olan fenomenolojinin ‘Basit Sistematik’ yöntemi ile tamamlanması önerilmektedir. İngiliz filozof ve matematikçi John Godolphin Bennett (1956) tarafından kurgulanmış olan ‘Basit Sistematik’ yönteminin amacı, incelenen fenomenin in bütünsel anlamını ortaya koymaktır. Bu amaçla yöntem ele aldığı fenomeni oluşturan aktörlere ve bu aktörler arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır.

Aşağıdaki bölümler kapsamında modelin geliştirilmesinde yararlanılan pragmatik ‘Kentsel Arkeoloji’ ve fenomenolojik ‘Basit Sistematik’ yöntemlerinin ortaya çıkışları, kullanım alanları ve metodolojileri açıklanmıştır.

3.2.1. Pragmatik Bir Yaklaşım olarak Kentsel Arkeoloji Yöntemi

Kentsel arkeoloji, kentin tarihi gelişimini tam olarak anlamak için gelişim sürecini oluşturan bütün dönemlerini incelemek üzere geliştirilmiş bir yöntemdir. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentlerinin uğradıkları yıkım ve tahribatın azaltılması ve tarihi kent dokusunun yeniden yapılandırılması ihtiyacıyla ortaya çıkmış olan kentsel arkeoloji, tarihi verileri kullanarak dönemleri ayrı ayrı incelese de en sonunda bütün dönemleri birleştirip kentin gelişimini bütünsel olarak ortaya koymayı hedefler (Bilgin Altınöz 1996). Feilden ve Jokilehto (1993) bütünün onu oluşturan her bir katmanın ve katmanlar arası ilişkilerin oluşturduğu yaratıcı bir süreçten kaynaklandığını ifade eder. Bunun için de alan analizleri ve tarihsel değerlendirmelerin amaçlarından birinin, kaynağın bütünsel anlamı ve bütünü oluşturan parçaların ilişkilerini tanımlamak olduğunu dile getirirler.

İtalyan arkeolog D'Agostino (1984), kentsel dokunun yer altı ve yer üstünde yer alan tüm değerleriyle korunması zor bir uğraş olsa da imkânsız olmadığını düşünmektedir ve bu tip bütüncül bir koruma için kente yönelik elde edilen bilgilerin kullanılabilir ve kullanılamaz veriler olarak ayrılması ve kullanım alanına göre detaylandırılması gerektiğini savunur (Cleere 1984). Özellikle antik kentlerdeki dokunun anlaşılması birçok farklı disiplinin birlikte ve ayrı ayrı çalışmaları ile mümkün olabilmektedir. Fakat D'Agostino (1984) burada en önemli noktanın bütünsel bir anlayışın sağlanabilmesi için farklı disiplinler tarafından elde edilen bilginin disiplinler arasında ve kent kullanıcılarıyla paylaşılması ve verilerin ortak bir platformda tartışılarak geliştirilmesi gerekliliğini önemle vurgular (Cleere 1984).

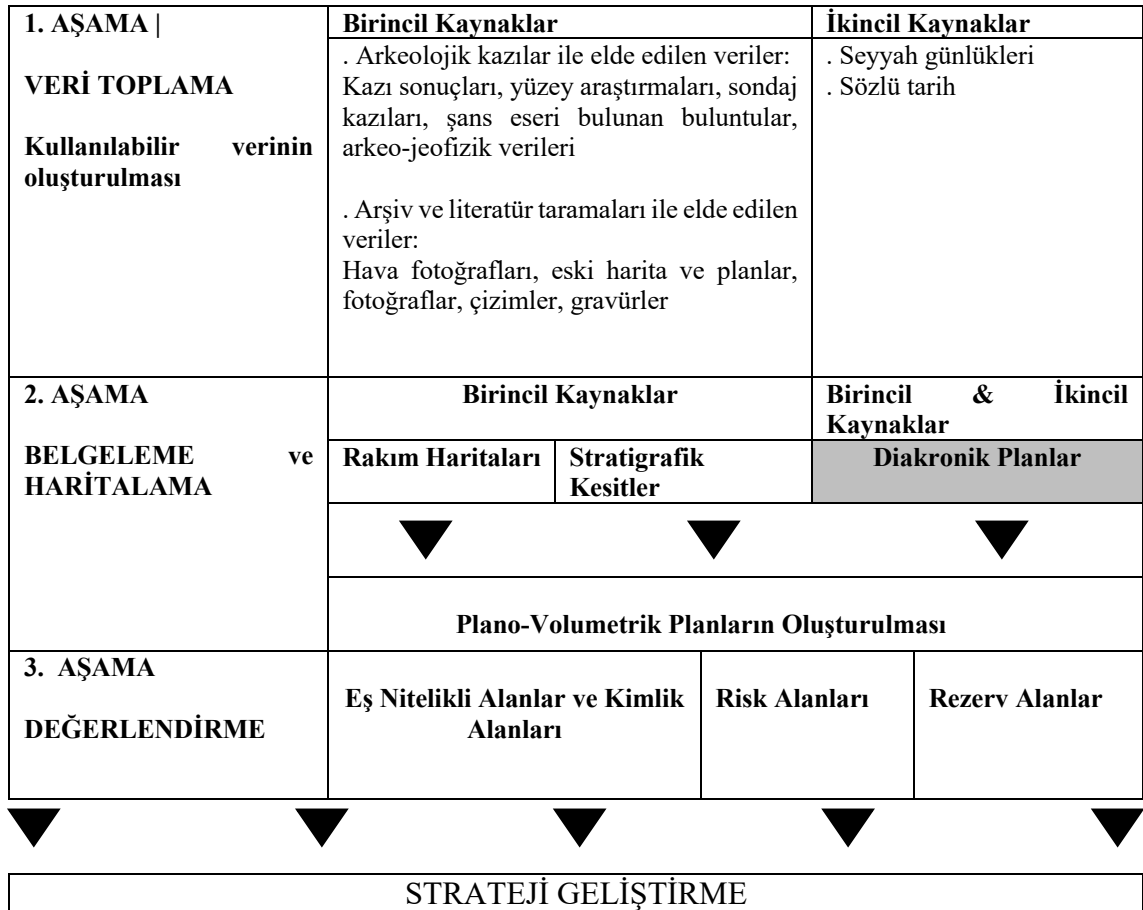
Son yıllardaki ulusal kimlik arayışlarının hızlı bir şekilde büyümesi ve yaygınlaşması ile ortaya çıkan geçmiş ve günümüze dair bilgi edinme ihtiyacı kentsel arkeoloji çalışmalarının da sık kullanılan bir yöneme dönüşmesine neden olmuştur (Saibert 2016). Mevcut bir kent dokusunda yapılacak herhangi bir müdahalenin temelinde hem tarihi hem de mevcut durumu açısından anlaşılması gerekliliği yatar (Feilden ve Jokilehto 1993). Pragmatik bir yaklaşım olarak kent arkeolojisi, farklı disiplinlerin farklı yöntemlerle topladıkları veriyi depolamak, bu verileri kendi sistemi içerisinde değerlendirerek kentin üç boyutlu (zaman-yatay-düşey) bir görünümünü oluşturmak ve bu yolla kent dokusuna yönelik derinlemesine bilgi edinmek üzerine kurgulanmıştır (Sommella 1984, Saibert 2016).

Kentsel arkeoloji çalışmaları genel olarak dört temel aşamadan oluşur (Şekil 3.2). Bu aşamalardan ilki farklı disiplinlere ve amaçlara hizmet edecek olan kullanılabilir veri bankasının oluşturulmasıdır. Kullanılabilir veri tarihi dokümantasyon yoluyla elde edilir (Bilgin Altınöz 1996). Kullanılabilir verinin oluşturulmasında önemli bir adım, araştırma sürecinde toplanan bilgilerin, kentle ilgili gelecekteki çalışma ve müdahalelerde doğrudan kullanılacak şekilde oluşturulması ve şekillendirilmesidir.

Kentsel arkeoloji yönteminde kullanılmak üzere kentin sürekli gelişimine yönelik bilgi birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak elde edilir. Birincil kaynaklar; kazılar ve bilimsel araştırmalar sonucunda elde edilen veriler ve arşiv ve literatür taramaları ile elde edilen

verilerdir. Yapılan araştırmanın niteliği ve hangi disiplin tarafından yapıldığına bağlı olarak arşiv ve literatür taramaları birincil veya ikincil kaynaklar olarak değerlendirilebilirler. İkincil kaynaklar ise kentin geçmiş durumuna yönelik seyyahların söylemleridir (Bilgin Altınöz 1996, Belge 2017).

Dokümantasyon ile elde edilen verinin işlenmesi, sürekliliğiyle kentin çok katmanlı karakterini temsil eden ve korunması gereken alanlarını ortaya çıkarır. Etyemez (2011), bu tarihi alanlara çevrenin ayrılmaz bir parçası olarak saygı duymak gerektiğini ifade ederek korunmaları için güncel bağlama yönelik uygulamaların geliştirilmesi gerekliliğini vurgular.

Şekil 3.2. Kentsel Arkeoloji Yöntemi Aşamaları (Bilgin Altınöz 1996, Karabağ 2008 ve Belge 2015 kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır)

Yöntemin ikinci aşaması, tarihi dokümantasyon yoluyla elde edilen verilerin haritalanmasıdır. Tarihsel haritalama (diakronik-artzamanlı) birincil ve ikincil

kaynaklardan elde edilen verilerin kent planı üzerine işlenmesi yoluyla gerçekleştirilir. Bu haritalama işlemi kentin tarihsel süreç içerisindeki bütün dönemleri için ayrı ayrı yapılarak kentin katman haritaları elde edilir. İçerik olarak dönemlere ait tarihi yapı ve kalıntılar, tarihi haritalar üzerinde belirlenen kentin yayılım alanı ve işlev planı, yollar gibi fiziksel verileri kapsayan bu haritalar yöntemin bir sonraki aşamasında geliştirilecek boyutsal haritalar için altlık oluştururlar. Kentin farklı dönemlerde hazırlanmış haritaları ve planları yapıldıkları dönem hakkında bilgi vermenin yanı sıra, öncesinde ve sonrasında meydana gelen değişiklikleri gözleme imkânı sundukları için kentsel arkeolojinin önemli verileri arasında yer alırlar. Eski harita ve planlar, diakronik planların bir parçası olarak kullanılır ve diğer dönemlerle karşılaştırılarak kentin yer üstünde yaygın (yatay) ve yer altında katmanlı (dikey) olarak gelişiminin düzgün bir şekilde temsil edilmesini sağlarlar (Bilgin Altınöz 1996, Etyemez 2011, Belge 2015, 2017).

Diakronik planlarla birlikte rakım planlarının ve stratigrafik kesitlerin hazırlanması da ikinci aşamanın önemli bir parçasıdır. Rakım çalışmaları, kentin yer altı ve üstünde yapılan etütlere bağlı olarak farklı katmanların rakımlarını ifade edecek plan ve kesitler şeklinde düzenlenirler. Bu çalışmalar kentsel dönemlerin birbirleriyle ve günümüz kentleşmesiyle ilişkisini anlayabilmek açısından önem taşırlar (Bilgin Altınöz 1996).

Diakronik planların oluşturulmasının ardından bu planların üst üste karşılaştırılması yoluyla kentin tarihsel süreç içerisindeki gelişimine yönelik bir veri seti oluşturan ‘plano-volumetrik’ planlar geliştirilir. Bilgin Altınöz (1996), başlıklı ‘Urban Archaeology: As the basis for the studies on the future of the town Case Study: Bergama’ tezinde Sommella (1984)’nın ‘plano-volumetrik’ plan tanımını ‘hacimsel harita’ olarak kullanmıştır.

Dördüncü aşama, elde edilen verilerin değerlendirilmesi aşamasıdır. Hacimsel haritaların değerlendirilmesi yoluyla kentin sürekliliğini koruyan alanları, kullanılmayan alanları ve bir dönem kullanılmış ancak ilerleyen dönemlerde işlevini yitirmiş alanları belirlenir. Kentin sürekliliğini koruyan alanları ‘kimlik alanları’; en çok kullanılan, dolayısıyla katmanlaşmanın en çok olduğu ve korunmalarına yönelik sistemli çalışmalar gereken ‘risk alanları’; bir süre kullanılıp daha sonra işlevini yitirmiş olan alanlar, tarihi verilerin

ortaya çıkarılması için arkeolojik sondaj ve kazı çalışmalarının yapılmasını gerektiren ‘rezerv alanlar’ olarak isimlendirilirler.

Bu aşamaların tamamlanmasının ardından elde edilen bütün verileri içeren bir veri tablosu oluşturulur. Bu tablo bütün verileri bir arada sistematik olarak görmek açısından önemlidir. Elde edilen tablo kentin sürekliliğinin sağlanmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesiyle tamamlanır. Bu dört aşamada yapılan haritalama ve analizler dışında tarihi, arkeolojik, anıtsal yapı ve kalıntıların listelenmesi de kentsel arkeoloji yönteminin bir parçasıdır (Bilgin Altınöz 1996).

Yukarıda bahsedilen ve veri olarak birincil veri kaynaklarını kullanan aşamalara destek olarak ikincil veri kaynakları kullanılarak analizler yapılır. Seyyahların günlüklerinin üç aşamada elde edilen haritalarla birlikte değerlendirilmesi yoluyla elde edilen kentin gelişim ve değişim analizleri, araştırmacıların elde ettikleri veriler üzerine yaptıkları sözlü değerlendirmeler bu analizler arasındadır (Bilgin Altınöz 1996).

3.2.2. Fenomenolojik bir yaklaşım olarak J. G. Bennett’in Basit Sistematik Yöntemi

Yaşam alanlarının fiziksel, anlamsal, sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel boyutlarına sadece epistemolojik ve ontolojik yaklaşımları içeren mevcut araştırmalarda kavramların insana bağlı taraflarının değerlendirilmesinde yaşanan eksiklik ilk defa 2000’li yıllarda Patterson ve Williams (2005) tarafından dile getirilmiştir. Patterson ve Williams (2005) “Maintaining research traditions on place: Diversity of thought and scientific progress” başlıklı çalışmalarında, alternatif ‘yer’ ve ‘mekân’ deneyimi kavramlarına akademik bir açıklık getirme çağrısında bulunmuşlardır. Bu çağrı, araştırma çerçevesinin ‘yer’ ve ‘yer kimliği’ni daha kapsamlı bir şekilde anlamaya yönelik olarak genişletilmesini de kapsamakta ve yere dair araştırmaların fenomenolojik boyutunun da ele alınması gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Yere yönelik araştırmaların sadece nesnel, ya da öznel olmayan, her ikisini insan bağlamında değerlendirerek insan yaşamına ve yaşam alanına tutarlılık ve süreklilik kazandıran temel yapılarını tanımlamayı hedefleyen fenomenolojik bir yaklaşıma sahip olması, araştırmacıların ‘yer’i, ‘insanın var olduğu

yer' ve 'insanla var olan yer' olarak ele aldığı süreci ve katılımı içeren kavram olarak değerlendirmesini mümkün kılacaktır (Finlay 2009, Seamon 2010, 2012).

'Yer'in ancak sinerjik ilişkisellik yoluyla anlaşılabilceği düşüncesi, günümüzde özellikle birçok farklı dinamiğin izlerini taşıyan katmanlı kentler için süregelen bir tartışma konusudur. Seamon (2018), özellikle kentler gibi geniş ve gerçek 'yer'lerdeki eylem ve yaşam alanlarının, insanların çevresel ve mekânsal deneyimlerinin yorumlanması yoluyla nasıl anlaşılabilceği ve tanımlanabileceğini irdelemiştir. Kentleri, insan ve dünya arasında yaşanmış ve yaşanmakta olan ilişkilerden oluşan, mekânsal ve zamansal olarak varlığını sürdüren, iç içe geçmiş ilişki alanları olarak tanımlayan Seamon, kentsel bütünü parçalarına ayırmadan, içerdiği ilişkiler ağı içerisinde görme gerekliliğini vurgular (Seamon, 2018).

Bireylerin 'yer' ile 'yer'de gerçekleşen olay ve olguları kendilerinden bağımsız olarak değerlendirmeleri mümkün değildir. Bu nedenle, kişilerde değerlendirilen olgunun oluşturduğu imgelem, olgunun ne olduğundan çok değerlendiren kişi için ne olduğuna yönelik olarak ortaya çıkar ve bu nedenle de öznel'dir. İngiliz filozof ve matematikçi J. G. Bennett, incelenen fenomenin bireylerden bağımsız olarak gerçekte ne olduğunu yine bireylerin öznel imgelemlerinden yola çıkarak saptamaya olanak sağlayan 'Basit Sistematik' (Elementary Systematics) adını verdiği aşamalı bir yöntem önermiştir (Bennett 1970). Bennett 1940'ların sonlarında başlayıp ölümüne kadar devam ettiği Sistematik araştırmalarını, 1956 – 1966 yılları arasında üzerinde çalıştığı 'The Dramatic Universe' eseri öncelikli olmak üzere, birçok farklı eserle açıklamıştır. Bennett'in ölümünün ardından, Basit Sistematik yöntemine dair verdiği dersler ve seminerler fenomenoloji alanında çalışan Amerikalı Mimar David Seamon tarafından derlenerek 1993 yılında 'Elementary Systematics, A Tool for Understanding Wholes' adı altında yayınlanmıştır (Bennett, 1993). Seamon (2018), Bennett'in tanımladığı Basit Sistematik yöntemini 'Life Takes Place: Phenomenology, Lifeworlds, and Place Making' eserinde kendi çalışma alanı olan, çevresel ve mimari fenomenoloji bağlamında değerlendirmiştir. Seamon bu eserde, 'yer' fenomenini insan deneyimi yoluyla çözümlenmeye olanak sağlamak amacıyla yeniden kurgulamıştır. Seamon'ın, Basit Sistematiğin içerdiği farklı aşamaların bir kısmının 'yer' fenomenine göre değerlendirmesine yönelik çeşitli yayınları

bulunmaktadır (Seamon, 2018). Seamon'ın 'yer'e yönelik olan fenomenolojik yaklaşımı, tez kapsamında kullanılan Basit Sistematik yöntemi kurgusu için temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bennett (1993) ve Seamon (2018)'in çalışmaları temel alınarak incelenen 'fenomen' bu tez çalışması kapsamında 'katmanlı kent' dir. Tezin alan çalışması kapsamında ise bu fenomen 'İznic' katmanlı kenti olarak belirlenmiştir. Amaç, İznic katmanlı kenti kullanıcılarının deneyimleri ile İznic fenomenini çözümleyerek anlamını belirlemektir.

Basit Sistematik yöntemi bireylerin öznel imgelemleri ve çıkarımlarının yorumlanması yoluyla 'bütün'ün anlaşılmasını öneren fenomenolojik bir yöntemdir. Bu yöntem dünyanın gerçekte ne olduğu ve insanların onu nasıl anladığını çözmenin yolunun rakamlardan geçtiği varsayımı ile fenomenin ne olduğuna yönelik bilgi elde etmek için tam sayıların (1-2-3-4...) yorumlayıcı önemini temel almaktadır (Seamon, 2018). Keşif için bir yorum rehberi olarak bütün sayıların kullanılması, fenomene bakmak, görmek ve bilmek için genişleyen bir farkındalık alanı sağlar. Araştırmacı, sistemler sayesinde fenomeni farklı perspektiflerden inceleme imkânı bulur (Bennett, 1993).

Bennett (1956), bir sistemi, '*bağımsız ancak karşılıklı olarak ilgili terimler*' olarak tanımlarken, Bertalanffy (1965), '*etkileşim halindeki öğeler kümesi*' ifadesini kullanmış, Hall (1962) ise sistemi '*nesnelere arasındaki ve nitelikleri arasındaki ilişkilerden oluşan bir nesne*' olarak tanımlamıştır. Karmaşık bir birlik oluşturmak için birbirine bağlı, ilişkili veya birbirine bağımlı şeylerin bir kümesi veya topluluğu ifadesini kullanan Bertalanffy (1965), sistemleri biyolojik varlıkların yaşamsal sistemleri ile ilişkilendirirken, Sistematik yöntemine epistemolojik açıdan yaklaşan Bennett tanımında sistemler ve anlamlar arasındaki bağlantıyı öne çıkarmaktadır.

Anlamak, insan deneyiminin farklı türleri arasında gerçekleşen özel bir ilişkidir. Dört temel deneyim türü vardır; (1) duyularımızın genel yansımasından oluşan 'dünya'; (2) düşünceyle ortaya çıkan 'içsel farkındalık', (3) dikkat veya dikkatin gücü ile ilişkilendirdiğimiz yönlendirilmiş tercihleri içeren 'seçme ve seçme deneyimi', (4) deneyim alanını veya en azından alanın bir bölümünü değiştirme amacıyla eylem

başlatmamıza olanak sağlayan, ‘isteme deneyimi’. Bu dört deneyimleme biçiminin farklı kombinasyonları anlayış olarak adlandırılan bilgiyi oluşturur (Bennett, 1963).

Basit Sistematiğin temel varsayımı, ‘yapı’ların ‘şey’lerin doğasında var olduğu ve ‘ana yapı’ türlerinin kendilerini en büyük çeşitlilikte biçim ve içerikle tekrarladıklarıdır. Yöntem insan imgelemine uygulandığında, belirli bir zamanda geçerli olan düşüncelerin nedensel iletişimden bağımsız, eş karakterlere sahip olmasını beklememizi öğretir (Bennett,1963). Sistematiğin ilk önermesi; bir sistemi, tüm parçaları birbiriyle ve bütünüle ilgili olan bir bütün olarak tanımlamaktır. Sistematiğin ikinci önermesi; deneyimlerimizde karşılaşılan her niteliksel özelliğin, kalite içindeki farklılıklar kadar çok terim içeren bir sistem gerektirdiğidir. Ne kadar çok niteliksel özellik varsa aralarındaki ilişki de o kadar çok olacaktır ve bu niteliklerin aralarındaki bağların sayısı da sistemin sayısını belirler (Bennett, 1970).

Bennett’in Sistematiği yöntemi özellikle ‘yer’ gibi organize edilmiş karmaşıklığı, eylemleri, durumları ve mekanları, çevresel ve zamansal olarak değişken nitelikleri içeren fenomenlere yaklaşmanın iki zıt yolunu önerir. Bu yollardan biri fenomeni kavramsal ve pratik olasılıklar ve sonuçlar elde etmek için parçalar halinde incelemek; diğeri altta yatan bağlılık ve bütünleşmiş yapıyı çözümlenmek için fenomeni bütün olarak ele almaktır (Bennett 1956, 1993, Seamon 2018).

Bennett’in Sistematiği’ni oluşturan sistemler; bağımsız ama karşılıklı olarak ilişkili terimler olarak tanımlanmıştır. Bu terimler sistemin evrenselliği, tamamlayıcılığı, dinamizmi, faaliyeti, potansiyeli gibi karakter özelliklerini ifade ederler. Yöntem kapsamında belirtilen sistemlerin numaraları hangi karakter özelliğine karşılık geldiğini ifade etmektedir (Çizelge 3.1) Burada ifade edilen kategoriler, Bennett tarafından Immanuel Kant’ın (1781) ‘*Saf Aklın Eleştirisi*’ eserinde tanımladığı (madde, miktar, nitelik, ilişki, yer, zaman, konfigürasyon, sahiplenme, faaliyet ve pasiflik) kategorilerine karşılık gelen tanımlar üzerine kurgulanmıştır (Bennett, 1961 (Vol 2), Kant 1781). Basit Sistematiği, fenomenin iç ilişkilerinde yer alan bağlantı sayıları kadar aşama içermektedir. Ancak, Bennett çalışmasında önemli bulduğu ilk altı aşamaya odaklanmıştır.

Sistematğin ilk bileşeni, yalnızca tek bir terim gerektiren ‘bütünlük’tür. Bütünlük, farkındalığımızda mevcut olan ve öne çıkan ‘deneyim unsurları’ olarak tanımlanabilir. Bu deneyimsel unsurların öznelliği göz önüne alınırsa, sahip oldukları ‘olduklarından başka bir şey olarak değerlendirilememe’ durumu fenomenin mizacını ifade eden kutupluluk kategorisine geçişi gerektirir. Sistematğin ikinci bileşeni olan ‘kutupluluk’ birliğin bütünlük ifade etmeyen deneyimin bir parçası olarak kabul edilmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkar. Fenomenin mizacına ‘ne olduğu ve ne yaptığına’ işaret eden kutupluluk deneyimi, unsurlarının her zaman birbirleriyle ilişkili olduğunu ortaya koyar. Bu keşifle birlikte fenomenöç.i niteleyen kutupların tanımlanması için üçüncü bir terime duyulan ihtiyaç ortaya çıkar. Buna karşılık olarak üçüncü aşama olan ‘ilintililik’ de yaratılış ve benzerlik değerleriyle tek terimli deneyime dönüşü gerektirmektedir. Bu nedenle ‘birlik’, ‘kutupluluk’ ve ‘ilintililik’ aşamaları bir arada değerlendirilmesi gereken ve değerlendirilirken aralarında geçişlere gereksinim duyan kategorilerdir (Bennett 1966, 1993, Seamon 2012, 2018).

Çizelge 3.1. Basit Sistematğin ilk altı aşaması

	Sistem	Terim	Sistemik özellik
1	Monad	Bütünlük	Deneyim
2	Dyad	Mizaç	Tamamlayıcılık- Kutupluluk
3	Triad	Etki	İlntililik
4	Tetrad	Kaynak	Düzenlenmiş etkin olma durumu
5	Pentad	Sınırlar	Potansiyel
6	Hexad	Kurallar	Kaynaştırıcı etkinlik

Sistematik yöntemine göre; bir sistem birbirinden bağımsız ama karşılıklı olarak ilişkili bileşenler setidir ve sistemin hiçbir bileşeni diğer bileşenlerle ilişkilerinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Sistemin izleyeceği yol bileşen sayısına göre belirlenir, tek bileşenli sistem ‘monad’, iki bileşenli sistem ‘dyad’, üç bileşenli sistem ‘triad’ olarak isimlendirilir. Sistemlerde, bir bütün olarak sistemin yapısı üzerinde bir anlam ifade etmeyen sabit bir anlam söz konusu değildir. Dolayısıyla, çeşitli bağlantılar aynı düzenin tüm sistemlerinde ortaktır. Her sistem bileşen sayılarına bağlı olarak sınırlanan bağlantı modlarını örnekler. Örneğin; ‘monad’ da hiç bağlantı yoktur çünkü tek bileşenlidir; ‘dyad’ da iki bileşen arasında bir bağlantı, ‘triad’ da üç bileşen arasında iki bağlantı vardır. Tüm bağlantılar eşit derecede önemlidir ve sistemin temsil ettiği özelliğin anlaşılması için eşit önemde değerlendirilmelidir. Sistemin her parçası dünya deneyiminin sistemik bağlam

denilen bir bölümü ile ilişkilidir. Monad bütünlük sağlar, bağlamı evrenseldir; dyad kendi içlerinde derecelendirmeden farklılıkları inceler, bağlamı tamamlayıcılıktır; triad görelilik olmadan ilişkili olma durumunu inceler ve bağlamı güçten bağımsızlık ve dinamizmdir (Bennett 1993, Seamon 2018). Sistemin bileşenlerinin karşılıklı ilişkilerini aynı mantıkta olmaları ve sistemik bağlama aynı yolla katkı sağlamaları gerekir (Çizelge 3.2).

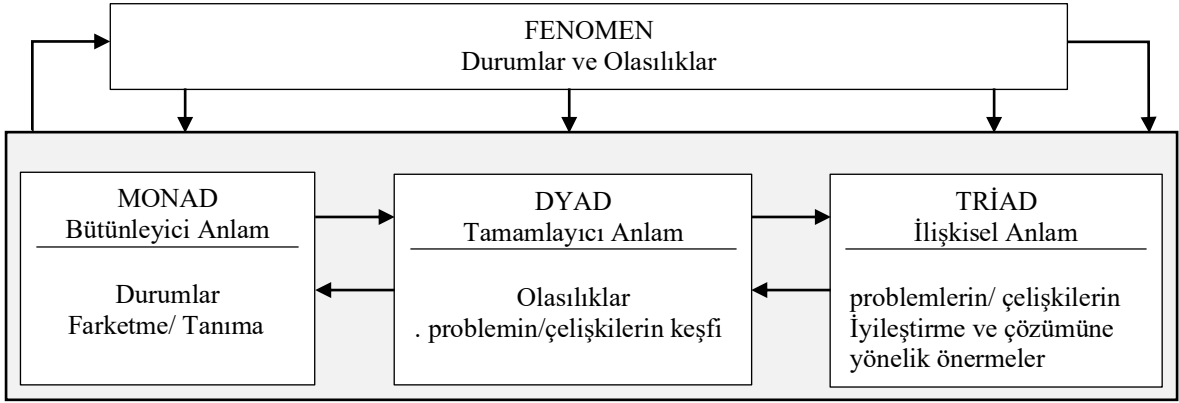
Çizelge 3.2. Basit Sistemik yönteminin ilk üç aşamasının içerikleri

Monad	teklik	fenomenin birlik ve bütünlüğü
Dyad	ikililik	Fenomenin farklılık ve tamamlayıcılığı
Triad	üçlük	Fenomenin içsel ilişkileri ve ilişki süreçleri

Bir sistemin bileşenlerinin bağımsızlığı, her birini kendine özgü bir karaktere sahip olmasını gerektirir. Bu nedenle bileşenleri ve yapılarını belirlemek çalışmanın önemli bir bölümünü kapsar. Karmaşık bir sistemin bileşenlerinin karşılıklı ilişkisi ilk yaklaşım olarak bileşenleri çiftler halinde değerlendirerek bulunabilir. Sistemleri fenomenin formları olarak tanımlamak mümkündür. Ancak tek bir sistem fenomenin karşılıklı yapısını açıklamak ve çözmek için yeterli değildir. Mevcut fenomeni açıklayabilmek için yöntemin birden fazla bileşenini bir arada incelemek gerekmektedir (Seamon 2018).

Tez kapsamında, Bennett'in Basit Sistemik yönteminde önerdiği iki zıt teknikten biri tercih edilmiştir. Bu teknik, karmaşık fenomenleri basitleştirilmiş bütünler olarak incelemek ve bunu gerçekleştirmek için bütünü en basit bileşenlerine ayırıp bu bileşenler arasındaki bağlantıları ve bileşenlerin birbirleriyle ilişkilerini öncelikli olarak ele almaktır. Bunun için öncelik, bileşenler arasındaki bağlantıların niteliği ve özellikleridir. Değerlendirme yapılırken bileşenler arasındaki bağlantılar, bileşenlerin kendilerinden daha önemlidir. Tez çalışması kapsamında, İznik fenomenini insan bileşeni yoluyla anlayabilmek için Bennett'in Basit Sistemik yönteminin temel altı bileşeninin ilk üçü olan 'monad', 'dyad' ve 'triad' dan yararlanılmıştır. Böylelikle kentin aslında ne olduğu kullanıcıların kenti nasıl gördüğü çözümlenerek anlaşılmaya çalışılmıştır (Şekil 3.3). Yöntemin monad, dyad ve triaddan sonra gelen üç bileşeni; tetrad, pentad ve hexad fenomenin yasal ve idari boyutlarını incelemek üzerine kurgulanmış aşamalarıdır. Bu nedenle, tez çalışması kapsamında kullanılmamıştır. Ancak ileride yapılacak çalışmaların

daha geniş kapsamda ele alınarak bu bileşenlerin de kullanılması öngörülmektedir. Şekil 3.3. de görülmekte olan Basit Sistematik yönteminin ilk üç bileşeni ile ilişkisi bu bölümün devam eden kısmında açıklanmıştır.

Şekil 3.3. Basit Sistematik Yönteminin İşleyişi (Seamon 2018'den yola çıkılarak hazırlanmıştır)

'Monad' Bütünsel Anlam

Monad, Sistematik yönteminin incelenen fenomenin varoluşsal yapısını kavramaya olanak sağlayan bileşeni ve yöntemin ilk aşamasıdır. Bennett (1956)'a göre varoluşsal yapı fenomenin bütün özelliklerinin bir arada organize bir karmaşa halinde yer aldığı bütüncül yapıdır. İnsan deneyiminin öznel ve nesnel gerçekliklerinin toplamına yönelik bir sonuç olarak ortaya çıkan fenomenin var olduğu halidir. Varoluşsal yapıyı kişiler için farklılaştıran deneyim o yerin bileşenleri ve kişi arasında gerçekleşen tepkimedir. Bennett (1956) tepkimenin derecesinin yaşanan deneyimin türü ve şiddeti ile ilişkili olduğunu ve gerçekleşen deneyim sonunda ortaya çıkan tepkinin deneyimleyen kişi için fenomenin deneyim yoluyla elde edilen anlamını ifade ettiğini dile getirmiştir. Bir fenomeni deneyim yoluyla kavramak onu olduğu haliyle bir bütün olarak görebilmekle başlar. Bu başlangıç aşaması monad'ın tanımlanma eylemidir ve bu eylem hem fenomene yönelik ön bilgi hem de muhakeme gerektirir. Gerçekler ve değerlerin bilişsel olarak saptandığı ve muhakeme edildiği bu aşama kişinin öznel ve nesnel evren arasındaki uyumu deneyimlediği aşamadır (Bennett 1956, 1993 Seamon 2018).

Deneyimsel anlam insanı bulunduğu yer ile birleştiren öznel anlam olarak tanımlanabilir (Seamon 2018). Tekrarlanan tanım ve sıfatlar yoluyla yerin günlük yaşantıda görülemeyen veya genel olarak yalnızca kısmi ve gelişigüzel bir şekilde görülen ve görüldüğünün farkına varılmayan değerleri monad ile ortaya çıkarılabilir. Casey var olmanın temel koşulunun bir yerde olmak olduğu ifade eder, ona göre yer kaçınılmaz olarak var olur ve başka bir şey tarafından kapsanamaz. Bu kapsanamaz yönüyle yer varoluş kavramının bir parçasıdır ve var olmak yerle sınırlanmak, onunla kısıtlanmaktır (Casey 2002). Daima yaşanmış bir yerleşimin fenomenolojik olarak anlaşılması onun deneyim alanı olarak deneyimleyen insan için ne anlam taşıdığına çözümlemesi ile başlar. İnsan yaşayan, düşünen ve deneyimleyen bir varlık olarak içinde yaşadığı yerden bağımsız olarak düşünülemez, insan yaşamı hareket ettiği, bulunduğu ve başka insanlarla ilişki kurduğu yerler tarafından şekillendirilir (Malpas 2004).

Monad fenomeni iç sistemlerine bölmeden bütün olarak inceler bu nedenle iç bağlantısı yoktur bu nedenle tekil olarak fenomenin ne olduğuna odaklanır. Bu odaklanma ile fenomenin kalbine işaret eden bazı temel özellikler belirlemeyi hedefler. Bennett (1956), 'kalbi' insanların deneyimledikleri dünyaları ile fenomenin bir araya gelme biçimi olarak tanımlamıştır. Buradan 'monad'ın yapının gerçekliğinden değil, görünüşünden saptandığı anlaşılabilir. Bir bakıma bu doğrudur ve olması gereken de budur. Fenomenin görünüşü neredeyse otomatik olan bir süreçle deneyimlenir, onu oluşturan tekrarlayan unsurlar hem deneyimleyen kişinin hem de fenomenin sahip olduğu özelliklerdir. Bennett (1993) 'monad'ın ilk deneyimle elde edilen bu görünüşlerin hem kendisi hem de toplamından daha fazlası olduğunu ifade etmiştir.

Monad, fenomenin özünü tanımlanmasına yardımcı olur, ancak bu öz fenomeni oluşturan karmaşık bileşenler ve bu bileşenler arasındaki ilişki kalıplarını tanımlayamaz. İçeriğin bütüncül olarak anlaşılması fenomenin sahip olduğu dokunun anlaşılmasını garanti etmez, bu da özün tanımlanmasının ardından ilişki kalıplarının anlaşılmasını yararlı ve gerekli kılar (Bennett 1993). Burada bahsedilen kalıplar kişilerin yere yönelik birbiri ile doğrudan ilgili olmayan ama bağımsız olarak var olamayacak durumları ve deneyimleri olarak düşünülebilir. Yer deneyimi kişilerin kendi tecrübeleri ve dış etkenler tarafından yönlendirilen nitelikler içerir. Dış etkenler tarafından yönlendirilen nitelikler yerin

değiştirilemez özelliklerine işaret ederler. Eğer bu kişisel ve çevresel değişkenler birlikte ele alınmazsa, dokunun tam olarak anlaşılması mümkün olamaz. Dyad, fenomenin birbirini tamamlayan ve bağımsız olarak var olamayacak olgularını tanımlamaya çalışır (Bennett 1992). Burada bahsedilen tamamlayıcılık, herhangi bir fenomenin ne olduğu ve ne yaptığını ifade eder. Bu durumların her ikisi de monad'dan doğar ve fenomenin gerçek anlamını ortaya çıkarmak için monadı tamamlarlar.

Birlik değeri taşıyan ve deneyimin bütününe odaklanan monad bu ilişkiler arasındaki çeşitliliklerin bir bütünü yani kendi içinde farklılaşmamış bir çeşitliliktir (Bennett 1956, 1993). Herhangi bir fenomenin monadik 'tekil' karakteri tüm parçalarında yer alır ve bu parçalar kendisinin ne olduğu dışında birşey bilinmeyen ve parçaların bir araya gelmesiyle farklılaşmış bir bütünlük içerisinde ortaya çıkarlar (Bennett 1993, Seamon 2018). Monad bu özelliğiyle incelenen fenomenin görüldüğünden daha fazla olduğu vaadini taşır (Bennett 1966). Her fenomen insan deneyimi açısından yeterince eksiksiz olması nedeniyle monad olarak düşünülebilir ve o fenomen ile ilgili tanımlanan her nitelik monad'ın içeriğini oluşturur (Bennett 1993).

Seamon(2018), bir 'yer' in monadının hem teorik, hem de pratik olarak son derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Mimarlık, kentsel tasarım, şehircilik gibi temel ilgi alanı 'yer' olan disiplinler için monadın teorik önemi çok büyüktür çünkü 'yer'in monadı, insanların ve dünyanın her zaman bir bütün olarak birarada olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Gündelik yaşamı şekillendiren, çok yönlü bir fenomen olan 'yer', yeryüzündeki insanın vazgeçilmez bir tamamlayıcı parçasıdır. Yaşanılan çevre ve 'yer' e ait özelliklerin insanın tamamlayıcı bir parçası olduğunu gösteren -insan ve 'yer' arasında yaşanan- bu birliktelik pratikte de çok önemlidir. Bu birliktelik sayesinde mümkün olabilen tatminkâr ve her anlamda güçlü mekanlar yaratma eylemi (robust place making) için etkili planlama ve tasarım politikaları ve onları destekleyen toplumların göz önünde bulundurulması ihtiyacını 'monad' ortaya koymaktadır.

Her 'yer' karakteri ve fiziksel özellikleriyle bütünleşmiş bileşik bir varlıktır. Bu bütünlük her yer için aynı şekilde tanımlanamaz. Bu bütünleşik yapı her yer için farklı olmak üzere, yer ve 'yer deneyimi'nin kişiler için gerçekliğini belirleyen çeşitlilikle tanımlanabilir.

Gündelik yaşamın çevresel dokusunu birleştiren ve şekillendiren çok yönlü bir fenomen olarak yer dünyada var olan insanın olmazsa olmaz, kaçınılmaz bir bileşenidir (Casey 1997, Seamon 2018). Üretilen, deneyimlenen, değiştirilen yer olarak kentler, içinde yaşayanlar için hem iyi hem kötü hem nötr birçok anlam barındırırlar. Bu anlamlar zaman ve mekandaki değişimlerle ve yaşanmışlıklarla farklı zamanlarda değişkenlik gösterebilir. Kişiler için kenti, iyi ya da kötü, anlamlı yapan şey kentin fiziksel, kültürel ve sosyal özellikleriyle beraber günlük deneyimlerdir. Bu kadar değişken anlamlar karmaşası içerisinden kentin kullanıcılar için gerçekte ne olduğunu saptamak oldukça zordur. Bu çaba, fenomeni karakterize eden sıfatların listelenmesini içerir fakat listelenen bu sıfatların ilişkilendirilmesi ve aralarındaki bağların incelenmesi monadın kapsamında değildir (Seamon 2018). Önemli olan, listelenen ifadelerin, ele alınan fenomenle ilgili olup olmadığıdır. Neyin fenomenle ilgili olduğunu bilebilmek için ise neyin fenomene ait olduğu konusunda fikir sahibi olmak gerekir (Bennett 1993). Seamon (2018) yerin monad'ını yere yönelik tanımları deneyimsel, fiziksel ve sosyo kültürel niteliklerine göre listeleyerek birbirlerinden bağımsız fakat bir arada yerin deneyimsel özünü ortaya koyan tanımlamalar yoluyla çözümlmeyi önermiştir.

'Dyad' Tamamlayıcı Anlam

'Yer' in monadını belirlerken saptanan deneyimin derecelerinin tanımlanabilmesi için imgelemde yer alan ifadelerin birbirleriyle ilişkili ya da bağımsız olduklarının sorgulanması gerekmektedir (Bennett 1956). Monad fenomeni farklı tanımların oluşturduğu anlamsal bir birlik olarak ele alırken, dyad araştırmacının dikkatini fenomenin ikilik ve kontrastlarla açıklanabilen var oluşsal kutuplarına çeker. Dyad, 'birbirinden bağımsız ama biri diğerini gerektiren' iki uçlu bir sistemdir (Bennett 1993). 'Dyad'ın iki uçlu tanımı fenomenin mizacı olarak da değerlendirilebilir. Mizaç ile ifade edilen fenomenin içerdiği karşılıklı gerilim durumlarıdır. 'Dyad'ın iki ucu onu tanımlayan, birbirinden bağımsız ama birbirinden ayrıldığında aralarındaki ilişkiden bahsedilmeden anlam ifade etmeyen fakat bir arada değerlendirildiklerinde birbirlerini tamamlayıcı değeri olan iki özelliğidir. Fenomenin ne olduğunu anlamak bu tezatların aralarındaki ilişkileri çözümlmeyi gerektirir.

Dyad, aralarında hem bağlantının hem de ayrılmanın tanınabileceği herhangi bir çift terimi belirtmek için kullanılabilir. İki terimin birbiriyle bağlantılı olduğu iddiası, onların bir şekilde ayrı oldukları anlamını da taşır. Dyad bağlantılı olmadıkları takdirde anlamsız olacak, birbirinden bağımsız fakat biri diğerini anlamlı kılan imgelemleri içerir. Bununla birlikte imgelemlerin ortak herhangi bir özelliğe sahip olması gerekmez. Kutupluluğu sağlayan bağlantı, bazı tesadüfi fikir birliktelikleri tarafından bir araya getirilmiş dahi olabilir (Bennett 1956, 1993, Seamon 2018).

Bennett'ın Basit Sistematik yönteminde her fenomenin mizacı iki katlıdır. Katlardan ilki onun ne olduğu, diğeri ise ne yaptığına işaret eder. Ne olduğu fenomenin kendisini etkilerken ne yaptığı onun çevresinde olan her şey ve herkesi ilgilendirir. Bu nedenle fenomenle ilgili hem dışa bağlılığında hem de iç çeşitliliğinde sonsuz sayıda 'dyad' tanımlanabilir. Tanımlanabilecek 'dyad'ların hangisinin fenomeni anlamak için daha kullanışlı olduğu fenomenin ne amaçla incelendiğiyle doğrudan bağlantılıdır (Bennett 1993, Seamon 2018).

Seamon (2018), bir 'yer'i fenomen olarak seçtiğinizde, onun fiziksel yer ve yaşanmışlıklar bütünü'nün bir takım uygun ikili ve tamamlayıcılar yoluyla daha iyi anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Yer deneyimi; eylem modları, deneyim ya da karşılaşmalar ile ilgili karşıtlıkların bir araya gelmesinden oluşur. Bu nedenle 'yer'i anlamak için bu ikililikleri (dyad) ve onları birbirlerine bağlı kılan ilişkileri anlamak önemlidir. Deneyimi açıklayacak birçok ikilik içerisinde yer deneyimi 'hareket ve dinlenme', 'oradan olma ve dışarıdan olma', 'ev dünyası ve yabancı dünya', 'sıradan olan ve sıra dışı olan', 'yerli ve dışarıdan gelen'e yönelik düzenlemeler ile ilişkilendirilebilir (Seamon 2018). Bu ikilikler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

İnsanın gündelik hareket modelleri, duraksadığı, dinlendiği yerler çoğunlukla farkında olmadan gerçekleştirilen eylemlerdir ve alışlagelmiş bir zaman-uzay kafesinin içerisinde gerçekleştirilir (Seamon 2018). İnsanın varoluşu, hareket etme ve dinlenmenin tipik durumunu içerir. Tüm hareketler yer deneyiminin hareket ve dinlenme arasında bir dizi geçiş olarak yorumlanmasına neden olarak dinlenme ile sona erer. Hareket, insanın o anda sahip olduğu, ufuk, erişim ve bilinmezlikle ilgili amaçlara göre arama, keşfetme, yer

değiştirme ve ulaşma gibi farklı ihtiyaçları beraberinde getirir (Seamon 2018). Dinlenme hareketi, belirli bir amaç için hareketin sonudur ve kişinin yerle aşinalığı ile doğru orantılı olarak ve güvenlik, yenilenme ve pasiflik ile ilgilidir (Seamon 2018).

‘Yer’ gibi ‘kentsel yer’ de insan ve doğal çevrenin birlikte var olduğu, bir kişi veya grubun yaşadığı deneyimin önemli mekânsal merkezidir. Relph (1976) in *‘Place and Placelessness’* çalışmasında belirttiği gibi ‘yer deneyimi’ nin temelinde ‘yer’in kişiler için manevi değerinin ne olduğu yatar. Manevi değer, kendini oradan hissetme ya da dışarıdan hissetme durumuyla orantılı olarak değişiklik gösterir. ‘Oradan olma’, bir kişi veya grubun o yere ait olma ve o yerle tanımlanma derecesi olarak görülebilir. Kişi kendini oradan olduğu veya oradan hissettiği yerde rahat, güvende ve huzurlu hisseder. Oradan olmak, o yere bağlanmayı ve o yerle tanımlanmayı beraberinde getirir. Yer deneyiminin oradan olmanın tersi yansıması ise dışarıdan olmandır. Dışarıdan olma kendini o yerden farklı, ayrı, hatta yabancı hissetme durumu olarak tanımlanabilir (Seamon 2018). Oradan ve dışarıdan olma arasındaki gerilim insan deneyiminin temel tamamlayıcı anlamlarından birini oluşturur. Relph (1976), oradan olma ve dışarıdan olmanın farklı dereceleri yoluyla farklı yerlerin farklı kişi ve gruplar için farklı anlam ve kimlikler edindiğini ifade eder. ‘Oradan olma’ ve ‘dışarıdan olma’ tamamlayıcı anlamı, bir yere karşı olan aidiyet ve yabancılaşma duygusunu etkileyen o yerin niteliksel değerleriyle ilgilidir.

Her ‘yer’ kendi başına, parçası olduğu dış dünyaya benzer fiziksel, işlevsel ve ilişkisel dokuya sahip daha küçük ölçekli bir dünyadır. Maddi ya da manevi olarak dış dünyadan destek alır (Seamon 2018). O ‘yer’i dünyanın geri kalanından ayıran, içerisinde uzun süreli ya da anlık olarak var olan kişinin ona yüklediği anlamdır. Bir yere yüklenen anlamlar, o yerin kullanıcılara psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak sunabildikleriyle şekillenir. Kentsel ‘yer’in, orada yaşayan yerlisine ve onu görmeye gelen ziyaretçisine sunması gereken farklı değerler vardır. Bunlar, kentsel yeri ‘ev’ yapan değerler ve kentsel yeri ziyaret edenler için çekici kılan değerlerdir. Bu değerler genellikle birbirlerinden farklıdır ve birbirleriyle çelişebilirler fakat o yeri tanımlayan değiştirilemez nitelikleri ifade ederler (Seamon 2018).

Relph (1976), gündelik yaşamımızın geçtiği kentsel yere semboller ve rutinler tarafından kaçınılmaz bir şekilde bağlanarak onu sorgulamayı ve yargılamayı bıraktığımızı ifade etmiştir. Gündelik yaşantımız çoğunlukla alışkın olduğumuz, gerekmedikçe değişiklik yapmadığımız tartışmasız bir tekrar içerir. Seamon(1979), kentsel ‘yer’ in bu rutinin bir parçası olarak bütün meşguliyetlerimiz ve temel ihtiyaçlarımız doğrultusunda ona yüklediğimiz anlam ve zorlukları yüklediğini düşünmektedir. Alışkın olduğumuz kentsel ‘yer’in aksi, rutin içerisinde kullanılan ‘yer’in sıradanlığının anlık olarak bozulduğu, sıra dışı olduğu durumlardır. Bu durumlar gerçekleştiğinde sıradan yer bir anda şaşırtıcı ve etkileyici bir hal alır ve birey o yer ile daha yoğun bir karşılaşma anı yaşar (Seamon 2018). Bu yoğun anlarda kentlinin o yere yüklediği anlam da yoğunlaşır ve sıra dışı an sonlansa bile yere dair anlam varlığını sürdürmeye devam eder. Sıradan ve sıra dışı deneyim arasındaki ilişki, iş günü (rutin) ve tatil günü (rutin olmayan) arasındaki ilişki ile benzerlik gösterir (Jager 2009). İş günü gidilecek yerler, yapılacak işler, istihdam, çocuk yetiştirme gibi gündelik yaşama dair eylemleri içerirken, tatil günü kutlama, ibadet, sanat gibi insanı manevi ve kültürel anlamda besleyen etkinlikleri içerir. Rutin ve rutin olmayan dünyanın kesiştiği yerler Jager (2009), tarafından kentsel ‘eşikler’ olarak tanımlanmıştır. Eşik olarak tanımlanan mekanlar hem günlük hayatın ihtiyaçlarına hem de anlık eylemler, sosyal, kültürel ve manevi ihtiyaçların karşılanmasına olanak sağlayan işlev çeşitliliğine ve forma sahip yerlerdir. Bu yerler, kentli için düzen ifade etmekle birlikte anlık etkinliklerle kentliye esin kaynağı olurken ziyaretçiler için kentliyle bir araya gelme ve kenti tanımaya imkân sunan çeşitlilikte duyuşal deneyim olanağı sağlarlar.

‘Triad’ İlişkişel Anlam

Bennett (1993) ve Seamon (2018), ‘dyad’dan ‘triad’a geçişi dyad kapsamında tespit edilen çelişkiyi çözüme ihtiyacı nedeniyle çözümlü sağlayacak koşulların tespitine geçiş olarak tanımlarlar. Dyad varoluşsal evrenin problemlerinin ve çelişkilerinin tespit edildiği statik bir gerilim oluştururken triad bu gerilimi çözmeye yönelik eylemlerin ilişkiler bağlamında tanımlandığı dinamik bir süreci tariflemektedir. Bennet (1956), dyad ve triad arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır; ‘dyad’ bir yabancıнын süreç yoluyla nasıl içeriden biri olabileceği ya da yerli olan birinin nasıl o yere yabancılaşabileceği, kişilerin

durağanlık ve hareket dengesini mekanlar yoluyla nasıl kurdukları ve kişinin aşına dünyası ve yabancı dünya deneyimlerinin zaman içerisinde nasıl değişebileceği gibi sorulara cevap vermemizi sağlarken, triad bu soruların içerdiği süreçlerin mekan içerisinde nasıl işlediğini ve nasıl oluştuklarını anlamamıza yardımcı olur. Triad, eylem, ilişki ve bir durumun var oluşuyla ilgilidir.

Bennett (1956) a göre, tüm gerçek ilişkiler, birbirini onaylayan, reddeden ve uzlaştıran etkiler olarak duran üç bağımsız unsurun birleşimine indirgenebilir. Bennett, bir ilişkinin kendisinin bir bütün olmadığı gibi, ilişkili olduğu bütünlerin bir özelliği de olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla, yalnızca bütünlük ve kutupluluğun birleştirilmesiyle hiçbir ilişkililik ilkesine ulaşamaz. Mantık, bu son iki ilkeye dayandığından, ilişkililik mantığının ötesine geçer. Bu nedenle, ikili 'terimler ve ilişkiler' yoluyla ilişkililiği inceleme girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Triad, bir 'yer'in aynı kalması ya da zaman içerisinde iyi/kötü yönde değişmesine neden olan ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir. Triad, herhangi bir fenomenin, onu oluşturan bileşenler arasında gerçekleşen iç dinamiklerini anlamaya yardımcı olan bir sistemdir. 'Monad'ın bütünlüğü ve 'dyad'ın çözümlenemez ikililiğine karşı 'triad' dinamik eylem ve karşılıklı değişime odaklanır. 'Yer' ile ilgili olarak, sürecin boyutlarını bulmak için kavramsal bir araç sunar. 'Triad'ın dinamikleri (impulsları) 'yer'in ne olduğu ortaya koyarak yerin yapıcı ve yıkıcı olarak değişimine olanak sağlar. Bir yeri anlamak ve bir şekilde o yeri daha iyi hale getirebilmek için o yeri oluşturan iç dinamikleri ve bu dinamiklerin karşılıklı işleyişlerini ortaya koyan 'triad'ı anlamak çok önemlidir. Onu anlamadan yer için gerçek bir değişiklik yapmak mümkün değildir (Seamon 2018). Dinamiği oluşturan ilişkiler her zaman birbirlerine bağlı olarak gerçekleşirler ve birindeki değişim bütünü oluşturan bütün diğer ilişkilerin de değişimi ile sonuçlanır. Bu nedenle ilişkilerin doğasını anlamak, onların neden bozulduklarını ve hayata dönmeleri için ne yapılması gerektiğini anlamamıza olanak sağlar (Bennett 1993).

Triadın doğasını anlamamanın ilk adımı tüm faaliyetlerin irade dahilinde, yani isteyerek başladığını kabul etmektir. Hiçbir eylem kendiliğinden başlamaz. Eylemi başlatan her ne ise her zaman tespit edilemeyebilir ancak o eylemi başlamaya hazırlayan süreci takip etmek mümkündür. Gözlemlenmesi gereken bir sonraki adım, sistemlerin yaşanan durumların yapı taşı olduklarıdır. Triad, her dinamik yapı içerisinde türlü biçimlerde var

olur ve her durumun birbirleriyle ilişkili çok sayıda ‘triad’ı vardır. Dinamizm triadlar yoluyla bütünün kendisinde gerçekleşir. Anlaşılması gereken en önemli ve bazı yönlerden en zor olan düşünce, ilişkisel bir üçlünün yalnızca mevcut üç terimin bağımsız olduğu ölçüde oluşturulduğudur. Üç terimden herhangi biri diğer ikisinden çıkarılabiliyorsa, o zaman bir ilişki değil, bütünlük veya kutupluluk söz konusudur. ‘Triad’ın özündeki bağımsızlık gerekliliği, bütünlük ve kutupluluk ilkelerinde bulamadığımız bir düzen unsurunu ortaya çıkarır. Bir ilişki, üç terimin mevcut olması gerçeğiyle karakterize edilemez, çünkü bunların bir araya gelme biçimini de hesaba katmak gerekir.

Bütünde gerçekleşen her bir durumun birbirlerinden bağımsız, her biri farklı karaktere sahip üç terimi vardır. Değiştirici güçlerinden dolayı ‘aktör’ ya da ‘impuls’ olarak isimlendirilebilen bu terimleri Bennett şöyle tariflemektedir (Çizelge 3.3);

- 1- olumlayıcı aktör: etki eden ve/veya direnen aktör,
- 2- alıcı aktör: etkilenen ve/veya direnen aktör
- 3- uzlaştırıcı aktör: onaylayıcı ve alıcı aktörlerin belirli bir eylem, süreç veya dinamikte bir araya getirildiği aktör (Bennett 1956,1961,1966,1993, Seamon 2012, 2018).

(1) Olumlayıcı aktör: doğal çevrede ortaya çıkan insan yerleşimleri ve onu oluşturan insanla ilişkili olan aktördür. Kullanıcının bilinçli ya da bilinçsiz eylemlerini, günlük rutinlerini, yere yönelik algılarını ve durumlarını, -alışkanlıkları ve beklenmedik durumlara tepkileri de dahil olmak üzere- yaşam dünyalarını, ev yaşamlarını ve doğal tutumlarına gönderme yapar. Bilinçsiz insan aktif olarak çevresini değiştirip şekillendirdiği için kendi ürettiği çevrede yaşayan insan ‘olumlayıcı aktör’ olarak değerlendirilebilir. Seamon (2018), olumlayıcı aktörü ‘kullanıcı’ olarak kabul etmiştir.

(2) Alıcı aktör: ‘yer’in çevresel ve fiziksel değerine işaret eder. Topografya, jeolojik özellikler, hava durumu, flora, fauna ve arazi yapısı gibi doğal özelliklerle beraber insan yapısı strüktürler, mekansal organizasyonlar, kent mobilyaları, yollar ve patikalar ve insan eliyle oluşturulmuş topografya gibi çevresel özellikler bu bağlamda değerlendirilebilir. Fransız tarihçi Eric Dardel (1952), coğrafi özellikleri ‘coğrafilik’ olarak isimlendirmiş ve insanı dünyaya bağlayan ve onun varoluşuna katkıda bulunan çeşitli yaşam ilişkileri olarak tanımlamıştır. Ona göre coğrafiliğin beş boyutu vardır.

Bunlar; vadiler, dağlar gibi fiziksel yeryüzü elemanlarından oluşan ‘fiziksel alan’; derinlik, katılık, dayanıklılık gibi insanın coğrafi durumunun temel yönlerini içeren ‘dünyasal alan’; yerin ve insanın su ile ilişkisini olduğu kadar suyun dünya ile ilişkisini ifade eden ‘hidrolojik alan’; gökyüzünü içeren ‘atmosferik alan’ ve yapılar ve yol organizasyonlarını ifade eden ‘insan yapımı alan’dır (Seamon 2018). Çevresel özellikler çoğu zaman maddesel ve olağan kabul edilen, insanın sorgusuz kullanımına açık alanlar olmalarından dolayı ‘alıcı aktör’ olarak değerlendirilirler. Çevre, insan eylemleri için bir sahne teşkil eder ve Seamon(2018), alıcı aktörü ‘çevresel özellikler’ olarak kabul etmiştir.

(3) Uzlaştırıcı aktör: varlıkların kısıtlı bir alandaki birlikteliğidir (Bennett 1993). Hem fiziksel hem de deneyimsel niteliklerinden etkilenen bir yerin fiziksel yapısı ve bir arada yaşanmışlığı üzerine kuruludur. O yerin yaşanmışlık derecesi ve mevcut çevresel karakteriyle ilgilidir. Birinci ve ikinci aktörlerden farklı olarak üçüncü aktör, bir yerin fiziksel ve insana dair özelliklerinin birlikteliğini (togetherness) kapsayan soyut bir kavramdır. Seamon(2018), bu aktörü ‘ortak mevcudiyet’ (common presence) olarak tanımlamaktadır. Ortak mevcudiyet, bir yerin hem çevresel hem de insan bileşenleri aracılığıyla ortaya çıkan, kendine has, onu dünyada tek yapan mekansal birlikteliğini ifade eder. Bu birliktelik, o yerin ruhu (spirit of place) ve o yere karşı olan duygular (sense of place) la oluşan ve aynı zamanda bunları oluşturan ‘yerin atmosferi’,nin ifadesidir. . Bennett’a göre ortak mevcudiyet sanatın, dinin ya da bilimin tek başına konusu olamaz. ‘Yer’in ortak mevcudiyeti, görsel ilişki yoluyla kavranamayan ancak deneyim sırasında varlığı hissedilebilen, varlığıyla uyarının farklı şekilde algılanması veya hiç bir uyarın yokken olmayanın algılanmasını ifade eden ‘parestetik’ bir olgudur. Yerin ortak mevcudiyeti ile ilgili önemli bir kaygı, çevresel özelliklerden ve yerli halktan farkının ne olduğunun anlaşılabilmesidir. Anahtar kelime ‘birliktelik’tir. ‘Yer’de var olan çevre ve insan unsurları, ‘yer’in yaşamını ve bütünlüğünü destekleyen (ya da yok eden) bir aidiyet (ya da değil) olarak (ya da olmayarak) bir araya gelir.

Bir kentin bütün olarak ortak mevcudiyeti, mahallelerinin ortak mevcudiyetinden, mahallelerin ortak mevcudiyeti ise onları oluşturan yapıların ortak mevcudiyetinden farklıdır. Bir yerin ortak mevcudiyeti; yerin anlam, eylem ve duyarlılıklarını tanımlayan ve onaylayan birey ya da grupların söyleminin bir sonucudur. Buna karşıt olarak ise insan

özneliği dışında ve en azından kısmen bilişsel ve duyuşsal ifadelerden veya temsillerden bağımsız gerçek bir fenomendir.

Bennett, triadı oluşturan aktörleri 1, 2 ve 3 rakamlarıyla tanımlamış ve bu aktörlerin kendi aralarındaki ilişkide yer alan her üç pozisyonda da yer alabileceğini ifade etmiştir. Bennett bu aktörlerin farklı sıralamalarını kullanarak; dünya, insan deneyimi ve ikisi arasında yaşanan etkileşimi içeren altı kombinasyon elde etmiştir. Bu altı kombinasyon tüm olası eylem ilişki ve durumlarını kapsamaktadır (Çizelge 3.3). Bu kombinasyonları altı triad olarak ifade etmiş ve her birini sıralanışlarına göre; etkileşim, kimlik, genişleme, konsantrasyon, düzen ve özgürlük değerleriyle ilişkilendirmiştir (Bennett 1993, Seamon 2018). Bu ilişkiler yer de dahil olmak üzere her fenomen için benzer şekilde işlemekte olmakla beraber Seamon (2018) bu ilişkileri ‘yer’ fenomenine uyarlayarak ‘yer etkileşimi’, ‘yerin kimliği’, ‘yerin yaratılması’, ‘yerin güçlenmesi’, ‘yerin gerçekleşmesi’ ve ‘yerin yaratılması’ olarak isimlendirmiştir.

Çizelge 3.3. Triad’ı oluşturan aktörlerin bulunabilecekleri pozisyonlar(a), aktörlerin ilişkide bulunabilecekleri konumlar (b) ve buldukları konumlara göre ortaya çıkan ilişkiler (c)

Triad’ın üç aktörü ve pozisyonları	Altı Farklı Pozisyonda Ortaya Çıkan Triadlar (c)
İlişkide yer alan aktörlerin nitelikleri (a)	(1 – 3 – 2) Etkileşim
1 – olumlayıcı aktör (aktif ve başlatıcı)	(2 – 3 – 1) Kimlik
2 – alıcı aktör (pasif, alıcı, dirençli, reddedici)	(1 – 2 – 3) Genişleme
3 – uzlaştırıcı (ortak mevcudiyet) aktörü	(2 – 3 – 1) Yoğunlaşma
	(3 – 1 – 2) Düzen
3 Pozisyon (b)	(3 – 2 – 1) Özgürlük
a	
( ) → ( ) → ( )	
1. 2. 3.	

Basit Sitematik yöntemini kullanarak ‘yer’ fenomenini çözümlmek için özgün bir kurgu öneren Seamon, çalışması kapsamında Bennett’in tanımladığı üç aktörü yerin bileşenleri ile eşleştirmiştir. Bu eşleştirmede Seamon, onaylayıcı aktör olarak ‘kullanıcı’yı, alıcı aktör olarak ‘çevresel özellikler’i ve uzlaştırıcı aktör olarak ‘ortak mevcudiyet’i, yani kullanıcı ve çevrenin ortak paylaşımını önermiştir. Kullanıcı, yeri her türlü amaçla kullanan insanı; çevresel özellikler, coğrafi ve ekolojik yapı ile birlikte yapılı çevrenin fiziksel değerlerini; ortak mevcudiyet, insan ve çevresinin bir arada var olduğu süreç,

durum ve olasılıkları içeren 'bir arada olma durumu' nu ifade etmektedir (Seamon 2012, 2018). Seamon'ın tanımladığı aktörler, 'yer'in ne olduğuna, neden çekici ya da çirkin olduğuna, neden güçlü ya da zayıf ambiansa sahip olduğuna, nasıl canlı ya da sessiz bir ortam ortaya koyduğuna, nasıl kimlik ve bağlılık oluşturduğuna ya da kaybettirdiğine dair soruların cevaplanmasına farklı bir katkıda bulunmaktadır.

Seamon, ikinci adım olarak bu aktörlerin farklı pozisyonlarda yer aldıklarında ortaya çıkan etkileşimi Bennett'in önerdiği altı triad kapsamında değerlendirmiş ve bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkacak durumları ifade etmiştir (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.4. Seamon'un Bennett'tan uyarladığı altı yer triadı (Seamon 2012, 2018).

Yer Etkileşimi (Place Interaction) (1-3-2)	Yerin Kimliği (Place Identity)(2-3-1)
.Dünyada devam eden iç içe geçmiş olayların sonsuz akışını ifade eder. .Uzlaştırıcı aktör yoluyla ilişkiye getirilen aktif ve pasif aktörleri içerir.	.Bir bireyin veya grubun tipik olarak bir eylemi, beceriyi veya durumu tekrarlayarak olduğu kişi haline geldiği süreç.
Yerin Yaratılması (Place Creation) (1-2-3)	Yerin Güçlenmesi (Place Intensification) (2-1-3)
.Yaratıcı gelişim veya dönüşümle ilgilidir. .Bir aktif aktör (1) duyarlı bir zeminde (2) hareket eder, eylem bir çeşit geliştirme veya iyileştirme ile sonuçlanır (3) . (1) ve (2) arasında 'tam olarak doğru' bir uyum gerektirir.	.Birleşme ve saflaştırma ile ilgilidir. .Alıcı dürtü, dürtüyü onaylamaya yönelik eylemi başlatır ve başarılı olursa sonuçlar yeni potansiyeldir. .Birey (2) bir zorluk ile karşı karşıya (1) kaldığında başarılı sonuçlarla (3) karşılaşmıştır.
Yerin Gerçeklenmesi (Place Realization) (3-1-2)	Yerde Rahatlık (Place Release) (3-2-1)
.Bir onaylama yoluyla hareket eden uzlaşma, kabul edilebilirlikte düzeni ileri sürer. . Neden her şeyin olduğu gibi olması gerektiğiyle ilgilidir – örneğin; neden dünya kaprisli ve keyfi olamaz.	.Dünyanın başka türlü olabileceği gerçeğine izin verir. .Aksi takdirde olamayacak bir açılımın olduğu yaratıcı anları içerir.

Aktörlerin farklı sıralanmasından oluşan altı yer 'triad' ının odağı; yerin beğenilen/beğenilmeyen, güvenli/güvensiz, terkedilmiş/canlı özelliklerine bakmaksızın o yerde yaşama eylemini paylaşan insanlardır. Yerin triadik anlayışı, insanların her zaman bir yerde var olduğunu varsayar. Bunun nedeni, her kimin, her ne zaman olursa olsun daima ikamet ediyor oluşudur. Bireyler, sosyal, kültürel, politik, dini ve benzerleri gibi farklılıklar açısından yere bağlıdırlar. Çevresel özellikler, bir yeri oluşturan coğrafi özelliklerdir. Yerin insanları, o yerde yaşayan ya da o yerle ilişkili kişi ve kişilerdir. Ortak mevcudiyet ise çevre ve insan bileşenlerinin deneyimler, olaylar, anlamlar ve varlık

biçimleriyle bağlantılı olarak mekânsal birlikteliği açıklama şeklidir. Bunlar gerçek dünyanın var oluşuna katkıda bulunma yollarının ifadeleridir. Üç yer aktörü, her bir aktörün daha güçlü veya zayıf yollarla katıldığı, değişen yoğunluk derecelerinde birleşir. Olumsuz aktör olan yerin kullanıcıları, alıcı aktör olan çevresel bütünlük ve uzlaştırıcı aktör olan ortak mevcudiyetin farklı kombinasyonlarından ortaya çıkan altı yer triadı yardımıyla ‘yer’in olumlu ve olumsuz özelliklerini anlamak mümkündür. Her kombinasyon, yaşamı canlandırabilecek veya engelleyebilecek farklı eylemler, durumlar ve olaylarla ilgilidir. Yerin kullanıcısı, çevresel bütünlük ve ortak mevcudiyet arasında gerçekleşen altı ilişkisel kombinasyon Çizelge 3.5’de açıklanmaktadır. Çizelge 3.5’de aktörlerin isimleri Seamon (2018)’in çalışması esas alınarak Yerin kullanıcısı: YK, çevresel bütünlük: ÇB ve ortak mevcudiyet: OM olarak kısaltmalarla ifade edilmiştir.

Çizelge 3.5. Kent kullanıcısı-Çevresel özellikler-Ortak mevcudiyet aktörleri arasında gerçekleşen ilişki kombinasyonları (Seamon 2018’den yola çıkılarak hazırlanmıştır)

Grup 1	Yer Etkileşimi; dış çevre ifadesi	1-3-2, YK-OM-ÇB	Yerde her gün gerçekleşen devinimi, günlük rutini tanımlar	Ortak mevcudiyet diğer iki aktör arasındaki etkileşimi yönetir, aktörler arasında bağlayıcı görev üstlenir
	Yerin Kimliği; içselleştirilen anlam	2-3-1, ÇB-OM-YK	Kullanıcı yeri dünyası olarak nasıl kabul eder? Kullanıcı yeri kişisel ve toplumsal kimliğinin parçası haline bilinçli ya da bilinçsiz olarak nasıl getirir? Sorularını açıklar	
Grup 2	Yerde Rahatlık	3-2-1, OM-ÇB-YK	Çevresel bir kişisel bölge ve özgürlük bölgesi sunar. Beklenmedik bir şekilde mekânın günlük alışkanlığına işler.	Ortak mevcudiyet sürecin tetikleyicisidir
	Yerin Gerçeklenmesi	3-1-2, OM-YK-ÇB	Kişinin mekânı tanıması ve kişiselleştirme süreci	
Grup 3	Yerin Güçlenmesi	2-1-3, ÇB-YK-OM	Çevresel özelliklerin tasarlanarak iyileştirilmesini amaçlar	Ortak mevcudiyet sonuç ürünüdür.
	Yerin Yaratılması	1-2-3, YK-ÇB-OM	Bireylerin üzerinde düşünerek ve dikkatli tasarlanmış eylemlerle yeri iyileştirmesiyle ilgilidir	

3.3. Modelin uygulama aşamaları

Tez kapsamında geliştirilen modelde yararlanılan bilimsel yöntemlerin bir üst bölümde aktarılan özellikleri ve gereklilikleri bağlamında nasıl uygulandığı bu bölümde açıklanmıştır. Uygulama alanı olarak seçilen İznik'te öncelikle modelin birinci aşaması olan 'Kent Katmanlarının Belirlenmesi' kentsel arkeoloji yönteminin içerdiği adımlar takip edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu aşamanın ardından modelin ikinci aşaması olan 'Kent Anlamının Belirlenmesi' Basit Sistematik yönteminin içerdiği adımlar takip edilerek gerçekleştirilmiştir. Her iki aşama aşağıdaki alt bölümlerde açıklanmaktadır.

3.3.1. Aşama 1: Kentsel Arkeoloji Yöntemiyle Kent Katmanlarının Belirlenmesi

Bu bölümde İznik katmanlı kentinde kentsel arkeoloji yönteminin adımlarının uygulanmasıyla kente dair ulaşılabilen tüm bilgiler toplanmış ve sistematik bir şekilde derlenmiştir. İlk adım olan 'veri toplama' adımı literatür ve arşiv taraması yoluyla kentin topografik, jeolojik ve iklimsel özellikleri, kentin coğrafik konumuna yönelik bilgiler, kentin demografik özellikleri ve isim kökenine yönelik veriler elde edilmiştir. Bu veriler, ulusal ve uluslararası literatürün analizi, yerel yönetimlerin ve ilgili kamu kurum arşivlerinin taranmasıyla elde edilmiştir. Bu adımda ayrıca kenti ziyaret etmiş olan seyyahların günlüklerine ulaşılmıştır. Bu günlüklerde yer alan kente ve kentliye dair tasvirler ve yorumlar eski haritalar ve çizimlerle karşılaştırılarak kentin tarihsel gelişim süreci belirlenmeye çalışılmıştır.

Kentsel arkeolojinin ikinci adımı olan 'belgeleme ve haritalama' adımı elde edilen veriler sistematik ve kullanılabilir hale getirilmiştir. Bu kapsamda İznik'in tarihsel süreçte geçirdiği değişimlere dair elde edilen veriler fiziksel, atmosferik ve kültürel değişimler başlıkları altında derlenmiştir. Ayrıca, incelenen seyyahlar arasından kente dair fiziksel veri iletmemiş olanların söylemlerinden yola çıkılarak her biri için tahmini planlar oluşturulmuştur.

Belgeleme ve haritalama aşamasında oluşturulan diakronik planlar ilk aşamada elde edilen verilerin kullanılabilir hale gelmesini sağlamıştır. Diakronik planlar her dönem için elde edilen verilerin ayrı ayrı haritalar üzerinde işlenmesiyle elde edilir. Bu planlar ait

oldukları dönemlere dair yerleşim alanı, tarihi yapı ve kalıntılar, kentsel bölgelerin işlevleri gibi verileri içeren planlardır (Sommella, 1984).

Çizelge 3.6. Kent arkeolojisi yönteminin tez kapsamında kullanılan uygulama aşamaları

	Araş. Tekniği	Veri Tipi	Veri Kaynağı	Elde edilen ürün
Kentsel Arkeoloji Adım 1: Veri Toplama	Literatür ve Arşiv Analizi	-1:5000 İmar Pl.	BBB arşivi İznic Belediyesi arşivi	Topografik haritaların oluşturulmasıyla elde edilen kente dair topografik özellikler
		-Literatür verileri -Coğrafi haritalar	Akademik Makaleler, Bilimsel Kitaplar, Harita Genel Md. arşivi	Kentin konumsal ve jeolojik özellikleri
		-Literatür Verileri -İstatistik veriler	Akademik Makaleler, Bilimsel Kitaplar, raporlar Meteoroloji Genel Md. arşivi	Kentin iklimsel özellikleri
		Literatür verileri	Akademik Makaleler Bilimsel Kitaplar İznic Müzesi Kataloğu Mitolojik Hikayeler	Kentin isim kökenine yönelik bilgiler
Kentsel Arkeoloji Adım 2: Belgeleme ve Haritalama	Literatür-Arşiv Anlz. Haritalama	-Literatür verileri -Seyyahların Söylemleri -Tarihi Haritalar -Kente yönelik çizimler	Akademik Makaleler Bilimsel Kitaplar Salnameler Seyyahların günlükleri	Diakronik katman planları
Kentsel Arkeoloji Adım 3: Değerlendirme	Belgeleme ve Haritalama	Diakronik katman planları	1. ve 2. Aşama Veri Toplama ve Haritalama aşamasında elde edilen veriler	Plano-volumetrik plan

Kentsel arkeoloji yönteminin üçüncü adımı olan ‘değerlendirme’ aşamasında dönemlere ait diakronik planların çakıştırılması kentin tarihsel sürecinin hacimsel bir görüntüsünü sunan plano-volumetrik planın elde edilmesini sağlar. Plano-volumetrik plan ile kentin

katmanlarının çakıştığı alanlar, kentin tarihsel gelişimi içerisinde çok kullanılan ve az kullanılan alanlar ve kentsel işlev bölgelerinin konumsal değişimlerini saptamak mümkün olabilmektedir (Sommella 1984, Bilgin Altınöz 1996, Karabağ 2008). Kentsel arkeoloji çalışmalarında kullanılan en önemli belgelerden olan diakronik ve plano-volumetrik (hacimsel) planlar, tarihi yapı ve kalıntıların kent düzleminde ve kesitinde yer aldıkları rakımların belgelendiği altimetrik planlar ve stratigrafik kesitler ile desteklenmektedir (Bilgin Altınöz 1996, Karabağ 2008).

Tez kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda İznik kentinin diakronik planları ve plano-volumetrik planı elde edilmiştir. Kentteki tarihi yapı kalıntılarının kesitte buldukları rakımlara yönelik yapılmış bir çalışma bulunmadığı için altimetrik planlar ve stratigrafik kesitler hazırlanamamıştır.

Belgeleme ve haritalama bölümü kapsamında oluşturulan İznik kentinin diakronik planlar ve plano-volumetrik planı, literatür ve arşiv analizi çalışması kapsamında kenti ziyaret eden seyyahların günlüklerinden elde edilen dönemlere ait fiziksel veriler ışığında hazırlanan haritaların kesiştirilmesi ile kentte henüz varlığı belgelenmemiş işlev alanları ve tarihi yapıların konumlarına yönelik önermelerde bulunulmuştur.

3.3.2. Aşama 2: Basit Sistemik Yöntemiyle Kentin Anlamının Belirlenmesi

Bu bölümde Basit Sistemik yönteminin ilk üç adımı olan Monad (Bütünsel Anlam), Dyad (Tamamlayıcı Anlam) ve Triad (İlişkisel Anlam) adımlarının uygulanmasıyla kentin farklı niteliklerdeki kullanıcıları için ifade ettiği anlamlar belirlenmiş ve bunlar arasındaki ilişkiler çözümlenmiştir. Bu adımlar ve içerikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- 'Monad' (Bütünsel Anlam): İznik katmanlı kentini kullanıcıları için başka bir şeyden ziyade 'kendisi' yapan durum ve özel niteliklerin tanımlanması
- 'Dyad' (Tamamlayıcı Anlam): Kentin birbirinden bağımsız ama biri diğeri olmadan var olamayacak tamamlayıcı anlamlarının belirlenmesi

- ‘Triad’ (İlişkisel Anlam): İznik’in hem olduğu gibi olmasına hem de yapıcı ve yıkıcı şekilde değişmesine olanak sağlayan sürecin ‘kent dokusu – kullanıcı-mekânsal etki’ aktörleri arasında nasıl geliştiğinin belirlenmesi.

Tüm bu anlamların belirlenmesi ve aralarındaki ilişkilerin çözümlenmesi, pek çok farklı katmanı içeren İznik’in sahip olduğu değerli miras değerlerinin yaşatılarak korunmasını sağlayacak etkin sürdürülebilir koruma stratejileri geliştirebilmek için veri girişi sağlayacaktır. Basit Sistemik yönteminin belirtilen ilk üç adımının uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan veriler kullanıcı görüşleridir. Bu görüşlere ulaşabilmek amacıyla anket ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Rastgele seçilen 220 kentli ve kenti ilk kez ziyarete gitmiş olan 110 üniversite öğrencisi olmak üzere toplam 330 kişiye anket uygulanmıştır (Ek 8 Anket Formu 1) (Ek 9 Anket Formu 2). Kentte yaşayanlar ve kenti ziyaret edenler için ayrı ayrı hazırlanan bu formlarda kentin nasıl tarif edildiğini belirlemeye yönelik açık uçlu sorularla birlikte, kentten duyulan memnuniyet ve kentten beklentileri belirlemeye yönelik beşli Likert ölçeğinde değerlendirilen sorular yer almaktadır. Kentte yaşayan halk ve kenti ziyaret eden misafirlerin, kentin uzun süreli ve kısa süreli kullanıcıları olarak, farklı görüşlere sahip oldukları düşünülmüştür. Bu iki kullanıcı grubunun yanı sıra, kent yönetiminde söz sahibi olan idareciler ve kentle ilgili alınan kararları etkileyen uzman kişilerin görüşleri, kente farklı bir gözle baktıkları, farklı açılardan görebildikleri için, açık uçlu sorulardan oluşan görüşmelerle alınmıştır (Ek 8 Görüşme Formu). Bu kapsamda 8 idareci ve 28 uzman kişiyle görüşme yapılmıştır. Uygulama adımları aşağıda detaylarıyla açıklanmaktadır.

Kentin Bütünsel Anlamının (Monad) Belirlenmesi

Kentin bütünsel anlamını (Monad) saptamayı amaçlayan ilk adım üç aşamalı bir süreç olarak uygulanmıştır. Monad tespitini tanımlarken Bennett (1993) ‘ev’ fenomenini örnek olarak kullanarak bu fenomenolojik yöntemin ‘yer’ e uyarlanması herkes için anlaşılır olmasını sağlamıştır. Benzer bir tutumla bu bölümde de öncelikle ‘ev’ fenomeninin ‘Monad’ı örnek olarak verilmiş ve hemen ardından katmanlı kentin monad tespitindeki uygulama aşamaları tanıtılmıştır. Evin bütünsel anlamını (monadını) tanımlamak için öncelikle evi ifade eden tanımlayıcı sözcükler listelenir (konut, kırmızı çatılı bina, yemek,

mutfak, yatak, güvenlik, sığınak, anne baba, çocuk, aile, sıcaklık, ait olmak, banyo, rahatlama gibi). Bu listeler eve yönelik akla gelen bütün tanımları içeren ve kolaylıkla alt gruplara ayrılabilen bir listedir. Bu ayırım yolu ile evin soyut ve somut anlamları saptanabilir. Katmanlı kent için de aynı şekilde öncelikle kullanıcıların ifade ettikleri sözcükler listelenmiştir. İzlenen uygulama aşamaları aşağıdaki gibi devam etmiştir;

- 1. Aşama-deneyimsel anlam: ‘yer’i ifade eden tanımlayıcı sözcükler listesi fiziksel mekân (ev için: mutfak, banyo, sarı duvar ve benzeri), anlamsal mekân (ev için: sığınak, sıcaklık, aile ve benzeri) ve manevi değerleri ifade eden sözcüklerden (ev için: aile, çocuk ve benzeri) oluşan alt gruplara ayrılır. Bu alt gruplar tanıdıklık belirteçleri (ev için: aile, sığınak ve benzeri), kimlik belirteçleri (ev için: bahçesinde çam ağacı olan ve benzeri) ve atmosferik belirteçler (ev için: yüksek tavanlı, sıcak, samimi ve benzeri) olmak üzere üç kategori altında sınıflandırılmıştır. Bu çalışmanın ele aldığı fenomen olan katmanlı kent için tanıdıklık belirteçleri kentin anımsatma değerine, kimlik belirteçleri kenti özel kılan değerlerine işaret eden ifadeleri, atmosferik belirteçler de kentin verdiği hissi anlatan ifadeleri içermektedir.
- 2. Aşama-biçimsel anlam: ‘yer’ in mekânsal anlamı ve bu anlamın kullanıcıya yansımalarının ölçüldüğü ‘biçimsel anlam’, kullanıcıların fiziksel değerlerden yola çıkarak oluşturdukları mekânsal ve ilişkisel özelliklere yüklediği anlamdır. (ev için: büyük pencereli salon, bahçeye bakan pencere ve benzeri). Bu çalışmada, katmanlı kent fenomeninin biçimsel anlamının belirlenebilmesi için öncelikle kullanıcıların kente yönelik birincil tespitleri belirlenmiştir. Birincil tespitler genel olarak ilk fark edilen özellikler (çoğunlukla büyük ölçekli yapılar, kent tanımına yansıyan eylem, problem ve benzeri), deneyimlendikçe fark edilen fiziksel yapıya yönelik tespitler ve kişiye göre değişebilen algıya dayalı tespitlerden oluşmaktadır (ev için: geniş salon, sarı duvar, kırmızı posta kutusu ve benzeri). Birincil fiziksel tespitlerin belirlenmesinin ardından ikincil fiziksel tespitler belirlenmiştir. Bu tespitler kentin fiziksel durumuna yönelik içinde bulunulan duruma göre olumlu, olumsuz ya da her ikisi olarak değerlendirilebilecek ilişkisel ve sürece yönelik niteliklerdir (ev için: iyi ısınan, zeminden su alan, iyi komşuları olan ve benzeri).

- 3. Aşama-işleyişsel anlam: deneyim ve deneyimin gerçekleştiği fiziksel mekânın bir arada işleyişine odaklanan aşamadır. İnsanın söz konusu yeri deneyimlemeye başladığı zamandan itibaren geçen sürenin de günlük eylemlerin gerçekleştirildiği sürenin de mekân üzerindeki etkileri bu aşamada değerlendirilir. Bu aşamada aranan belirteçler ‘ev’ fenomeni örneğinde; günlük eylemlerle ilişkili olarak ‘uzun koridor’, ‘sıkışık oda’, ve benzeri olabilirken, yaşanan süreç için ‘eski ev’, ‘korunmuş bahçe’, gibi olabilir. Bu çalışmanın fenomeni olan katmanlı kent için bu aşama kent ve yaşantının geçen zaman içerisinde bütünleşmesi olarak özetlenebilir. Bu aşamada kentin gelişim sürecine yönelik tanımlar, tarih, kültür ve miras başlıkları altında değerlendirilip kültürel ve fiziksel değerlerin kullanıcının zihninde oluşan anlama olan yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Şekil 3.4. de bu aşamalar ve içerikleri görülmektedir.

Kentin yerleşim ve deneyim alanı olarak anlamı hem niteliksel hem de fiziksel değerlerini içerir. Bu anlamı çözümlmek için katılımcılara uygulanan anketlerden elde edilen belirteçlerin kategorizasyonu ile elde edilen varlık ve duygu durumları, yerleşiklik ve kimlik ve mekânsal ve ilişkisel özelliklere işaret eden tanım grupları: tanıdıklık belirteçleri, kimlik belirteçleri ve atmosferik belirteçler olmak üzere üç kategori altında yeniden sınıflandırılmıştır. Tanıdıklık belirteçleri kentin anımsatma değerine, kimlik belirteçleri kenti özel ve hatırlanabilir kılan değerlerine işaret eden ifadeleri, atmosferik belirteler de kentin verdiği hissi anlatan ifadeleri içermektedir. Bu sınıflandırma kentin yerleşim ve deneyim alanı olarak anlamına yönelik tespitler yapılmasına olanak sağlamıştır.

Yerleşimin biçimsel anlamı, kullanıcıların fiziksel değerlerden yola çıkarak oluşturdukları mekânsal ve ilişkisel özelliklerine yüklediği anlamdır. Bu aşama kapsamında öncelikle mekânsal ve ilişkisel özellikler başlığı altında sınıflandırılan tanım grupları değerlendirilerek kullanıcıların kente yönelik birincil tespitleri belirlenmiştir. Birincil tespitler; genel olarak ilk fark edilen özellikler (çoğunlukla büyük ölçekli yapılar, kent tanımına yansıyan eylem, problem ve benzeri), deneyimlendikçe fark edilen fiziksel yapıya yönelik tespitler ve kişiye göre değişebilen algıya dayalı tespitlerden oluşmaktadır. Birincil fiziksel tespitlerin belirlenmesinin ardından ikincil fiziksel tespitler

belirlenmiştir. Bu tespitler kentin fiziksel durumuna yönelik içinde bulunulan duruma göre olumlu, olumsuz ya da her ikisi olarak değerlendirilebilecek ilişkisel ve sürece yönelik niteliklerdir.

MONAD (BÜTÜNSEL ANLAM)
<p>Aşama 1: Yerleşimin Deneyimsel Anlamı</p> <p>Kullanılan veri grupları: Varlık ve Duygu Durumları ----- tanıdıklık belirteçleri----- kenti anımsatma değeri ifadeleri Yerleşiklik ve Kimlik ----- kimlik belirteçleri----- kenti özel kılan ifadeler Mekânsal ve İlişkisel Özellikler----- atmosferik belirteçler ----- kentin yarattığı hissin ifadeleri</p> <p>Uygulanan işlemler: 1. Her 3 kategorinin de içerdiği sıfatların kendi içlerinde benzer anlamlar taşıyanlar olarak sınıflandırılıp kentin özüne yönelik ana değerlerin belirlenmesi 2. Bu belirteçlerin karşılık geldikleri durumların belirlenip kentin bütünsel çekirdeğine yönelik yorumlanması</p>
<p>Aşama 2: Yerleşimin Biçimsel Anlamı</p> <p>Kullanılan veri grupları; Mekânsal ve İlişkisel Özellikler</p> <p>Uygulanan İşlemler: 1. Birincil Fiziksel tespitlerin belirlenmesi; ilk göze çarpan yerleşimin değişmez fiziksel özellikleri 2. İkincil fiziksel tespitlerin belirlenmesi; bireysel deneyim ve algıya dayalı yerleşimin olumlu, olumsuz ya da hem olumlu hem olumsuz fiziksel özellikleri</p>
<p>Aşama 3: Yerleşimin İşleyişsel Anlamı</p> <p>Kullanılan veri grupları; Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik . Mekânsal ve İlişkisel Özellikler</p> <p>Uygulanan İşlemler: 1. kentin gelişim sürecine yönelik tanımlar, tarih, kültür ve miras başlıkları altında değerlendirilip kültürel ve fiziksel değerlerin kullanıcının zihninde oluşan anlama olan yansımalarının belirlenmesi 2. insan deneyimi ve fiziksel kentin bir arada işleyişine odaklanarak kent ve yaşantının nasıl bütünleştiğinin belirlenmesi</p>

Şekil 3.4. Kentin bütünsel anlamını tespit etmeye odaklanan Monad adımının genel kurgusu

Monad'ın son aşaması, kentin işleyişsel anlamının tespit edildiği kent ve yaşantının bütünleşmesi aşamasıdır. Bu aşamada kentin gelişim sürecine yönelik tanımlar, tarih,

kültür ve miras başlıkları altında değerlendirilip kültür ve fiziksel değerlerin kullanıcıda oluşan anlama olan yansımalarına yönelik tespitlerdir.

Kentin Tamamlayıcı Anlamının (Dyad) Belirlenmesi

Seamon (2018), ‘yer’ in yaşayan bir bütün ve fiziksel bir çevre olma durumları arasındaki dinamik birlik ve bütünlüğün ‘Monad’ ın temelini oluşturduğunu ve aynı zamanda yerin ‘Dyad’na da dikkat çektiğini ifade eder. Monad fenomeni bir bütün olarak ele alırken, Dyad onu ikilikler ve zıtlıklarla tanımlar. Seamon çalışmasında, fenomenolojik ve hermeneutik çalışmaları olan Avustralyalı filozof Malpas (2004)’ın şu görüşünü vurgular; *“insan yer alan bir varlıktır (human being is placed being).....çevreye karşı duyulan özen ve duyarlılığı yaratan ve rehberlik eden bizim yere kendi yerleşmişliğimiz ve içimizdeki yerin yerleşikliğidir.... ”* Bu görüşten hareketle Seamon, ‘yer’in varoluşunu birbirini tamamlayan ikilik setleriyle de tanımlamaya çalışır. Bu ikilikler; hareket ve dinlenme (movement and rest), içerideki ve dışarıdaki (insideness and outsideness), sıradan ve sıradışı (ordinary and extra-ordinary), içsel ve dışsal (inwards and outwards), içdünya ve dışdünya(homeworld and alienworld) olarak sıralanabilir.

Tez çalışması kapsamında katmanlı kentin tamamlayıcı anlamlarının belirlenmesi için Seamon (2018)’in önerdiği ikiliklerden yararlanılmıştır. Kentin farklı kullanıcıları tarafından belirtilmiş olan fiziksel ve niteliksel özellikler monad aşamasında sınıflandırılmış ve ifade ettikleri ortak kavramlar belirlenmiştir. Dyad aşamasında ise bu ortak kavramların yere yönelik ikilikler bağlamında her bir kullanıcı grubu (kentli, ziyaretçi, idareci ve uzman kişi) için nasıl ifade bulduğu belirlenmiştir. Bu aşamada kullanılan veri grupları; kentin niteliksel değerlerini belirlemeye yönelik olarak ‘Varlık ve Duygu Durumları’ ile ‘Yerleşiklik ve Kimlik’ belirteçleri, kentin fiziksel değerlerini belirlemeye yönelik olarak ‘Mekânsal ve İlişkisel Özellikler’ belirteçleridir. Çizelge 3.7’de Dyad adımının genel kurgusu özetlenmiştir.

Çizelge 3.7. Kentin tamamlayıcı anlamını tespit etmeye odaklanan Dyad adımının genel kurgusu

DYAD (TAMAMLAYICI ANLAM)		
İKİLİK SETİ	KULLANILAN VERİ GRUBU	UYGULANAN İŞLEM
Hareket ve Dinlenme Kentliler için Hareket (Ufuk, erişim, bilinmezlik) Dinlenme (güvenlik, pasiflik, yenilenme)	Niteliksel Değerler için Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Fiziksel Değerler için Mekânsal ve İlişkisel Özellikler	Kentin Niteliksel ve Fiziksel değerlerini ifade eden Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Mekânsal ve İlişkisel Özellikler Belirteçlerinden elde edilen ortak kavramların Hareket ve dinlenme zıtlığına yönelik değerlendirilmesi
Ziyaretçiler için Bilinmeyen (gariplik, güvensizlik, edilgenlik) Keşif (arama, efor, buluş)		
İdareci ve Uzmanlar için Tespit (arama, farkındalık) Duraksama (tespit, kontrol)		
İçerideki ve Dışarıdaki	Niteliksel Değerler Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Fiziksel Değerler Mekânsal ve İlişkisel Özellikler	Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Mekânsal ve İlişkisel Özellikler Belirteçlerinden elde edilen ortak kavramların İçerideki ve dışarıdaki zıtlığına yönelik değerlendirilmesi
Sıradan ve Sıradışı	Niteliksel Değerler için Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Fiziksel Değerler için Mekânsal ve İlişkisel Özellikler	Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Mekânsal ve İlişkisel Özellikler Belirteçlerinden elde edilen ortak kavramların Sıradan ve sıra dışı zıtlığına yönelik değerlendirilmesi
İçsel ve Dışsal	Niteliksel Değerler için Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Fiziksel Değerler için Mekânsal ve İlişkisel Özellikler	Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Mekânsal ve İlişkisel Özellikler Belirteçlerinden elde edilen ortak kavramların İçsel ve dışsal zıtlığına yönelik değerlendirilmesi
İç dünya ve Dış dünya	Niteliksel Değerler Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Fiziksel Değerler Mekânsal ve İlişkisel Özellikler	Varlık ve Duygu Durumları Yerleşiklik ve Kimlik Mekânsal ve İlişkisel Özellikler Belirteçlerinden elde edilen ortak kavramların İç dünya ve dış dünya zıtlığına yönelik değerlendirilmesi

Kentin İlişkisel Anlamının (Triad) Belirlenmesi

Monad, adımı kent bütünsel anlamı ‘öz’ü, tanımların sınıflandırılmasıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Dyad adımı kent tamamlayıcı anlamı kullanıcıların zamansal süreçteki yaşamışlıklarının birbirini tanımlayan ve aynı zamanda tamamlayan zıtlıkların yardımıyla değerlendirilmiştir. Bennett’in Basit Sistemik yönteminin üçüncü adımı olan Triad, insan ve yer arasındaki vazgeçilmez ilişkinin (monad ile ifade bulan) ve bu ilişkinin kaçınılmaz gerilimlerinin (dyad ile ifade bulan) çözümlenmesini sağlar. Çeşitli ilişkiler ve süreçlerde anlam bulan ‘yer’in dinamik yapısı ve üretken yönleri Triad ile anlaşılabilir (Seamon,2018). Seamon’ın, ‘Bir yabancı bir yerli olmasını veya tam tersini sağlayan süreç nedir?’ ya da ‘Bir insanın kendi aşına dünyasıyla yabancı dünya deneyimleri zaman içerisinde nasıl değişebilir?’ gibi sorularla örneklediği insan-yer bağının zamandan nasıl etkilendiğini çözümlenebilmek Triad yardımıyla mümkündür. Basit Sistemik yönteminin yaratıcısı olan Bennett (1993), dinamik eylemlere ve karşılıklı değişime odaklanan Triad ın, ‘yer’in zamansal boyutuna kavramsal bir açılım getirdiğini belirtmektedir. Bennett’a göre bir ‘yer’i kendisi yapan o yerin dinamikleridir ve bu dinamikler aynı zamanda o ‘yer’in yapıcı veya yıkıcı bir şekilde değişmesini de mümkün kılmaktadır.

Bennett (1993)’ın Basit Sistemik’inde Triad, birbirinden bağımsız ama karşılıklı ilişki içinde olan üç kavramla tanımlanır. Bunlar; eylem, süreç ve ilişki ile tanımlanmaktadır. Bennett’in olumlayıcı aktör, alıcı aktör, uzlaştırıcı aktör olarak isimlendirdiği bu üçlü yapının (Triad) farklı bir araya geliş süreçleri karmaşık bir fenomenin dinamiklerinin çözümlenmesini mümkün kılmaktadır. Bennett bu üç aktörün farklı bir araya gelişlerinin belirlediği altı adet Triad (üçlü yapı) tanımlar ve onları şöyle isimlendirir; etkileşim (interaction), kimlik (identity), genişleme (expansion), yoğunlaşma (concentration), düzen (order) ve özgürlük (freedom).

Bu ilişkiler sistemini ‘yer’ e uyarlayan Seamon (2018), genel anlamda yerin yaşanan dinamiklerini ve özellikle günlük yaşamın geçtiği yerleri çözümlenmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle yeri bir süreç olarak tanımlayan olumlayıcı, alıcı ve uzlaştırıcı aktörleri belirleyen Seamon, ortaya çıkan triadları tarifleyerek yeniden isimlendirir. ‘Yer’

ile ilgili analitik araştırmalarda yerin, yaş, sosyal statü, yaşam süresi gibi bağımsız değişkenlerle tanımlanan bir bağımlı değişken olarak kabul edildiğini ifade eden Seamon, kendi çalışmalarının amacının ‘yer’in kendisini bir fenomen olarak anlamak olduğunu vurgulamaktadır. Seamon’a göre ‘yer’, içerdiği sosyal, kültürel ve diğer insan temelli özelliklerine aktif bir şekilde katkıda bulunan bağımsız ve koşulsuz bir fenomen olarak görülebilir. Bu düşünceden hareketle Seamon, ‘yer’in triadını oluşturan üç aktörü şu şekilde belirlemiştir; (1) yerin çevresel ve coğrafik yapısı, (2) yerin insanları, (3) göreceli birliktelik. Seamon bu üç yer aktörünü çalışmalarında (1) çevresel bütünlük (environmental ensemble), (2) yerin insanları (people-in-place), (3) ortak mevcudiyet (common presence) olarak kullanmaktadır.

Bennett’in Basit Sistematik yöntemindeki Triad adınının üç aktörü olan (1) olumlayıcı, (2) alıcı ve (3) uzlaştırıcı aktörler, Seamon’ın yöntemi ‘yer’ e uyarladığı çalışmasında karşılıklarını sırasıyla şöyle bulmuşlardır; (1) yerin kullanıcısı, (2) çevresel bütünlük ve (3) ortak mevcudiyet. Bennett’in tanımladığı 6 farklı Triad oluşumunun Seamon tarafından ‘yer’ triadı olarak belirlenmiş hali Çizelge 3.8’de yer almaktadır.

Çizelge 3.8. Kentin tamamlayıcı anlamını tespit etmeye odaklanan Dyad aşamasının genel kurgusu

Aktörlerin İlişkisi	Bennett (1993)	Seamon (2018)
1-3-2	Etkileşim	Yer Etkileşimi
2-3-1	Kimlik	Yerin Kimliği
3-2-1	Genişleme	Yerde Rahatlık (Place Release)
3-1-2	Yoğunlaşma	Yerin Gerçeklenmesi (Place Realization)
2-1-3	Düzen	Yerin Güçlenmesi (Place Intensification)
1-2-3	Özgürlük	Yerin Yaratılması (Place Creation)

Yukarıdaki çizelgede aktörlerin ilişkisini içeren ilk kolonda vurgulanmış olan (3) nolu aktör; ‘ortak mevcudiyet’ in ilişki sistemindeki konumu Seamon için kritik bir önem taşımaktadır. Yer-insan birlikteliğini ifade eden ‘ortak mevcudiyet’ yer etkileşimi ve yerin kimliğini ifade eden Triad larda diğer iki aktör arasında ‘dengeleyici’ (moderator) konumundadır. Buldukları ‘yer’in özellikleri dolayısıyla kendisini hiç farkında olmadan, tesadüfi bir şekilde rahatlamış hisseden insanları tarifleyen ‘Yerde Rahatlık’ ve

tüm potansiyelini değerlendirerek kendini oluşturan yeri tarifleyen 'Yerin Gerçeklenmesi' triadları için 'ortak mevcudiyet' sürecin 'öncü' (initiator) sü konumundadır. Ortak Mevcudiyet aktörünün sürecin bir 'çıktı' sı olduğu son iki Triad ise, uygun plan ve düzenlemelerle yer-insan birlikteliğinin, dolayısıyla 'yer'in karakterinin kuvvetlendirildiğini ifade eden 'Yerin Güçlenmesi' ve duyarlı bireylerin katılımıyla iyi hazırlanmış, yaratıcı çalışmaların uygulanmasıyla mümkün olabilecek 'Yerin Yaratılması' olarak ifade edilen Triadlardır.

Bu tez çalışması kapsamında Triad ın üç aktörü; (1) kullanıcı; kentli/ziyaretçi/idareci ve uzman, (2) katmanlı kent dokusu, (3) mekânsal etki olarak belirlenmiştir. Bu aktörler arasındaki altı farklı ilişki sisteminden kaynaklanan katmanlı kent İznik'in Triadları, Çizelge 3.9'da görülen (yukarıdaki) Seamon'ın 'Yer'in triadları tanımları kullanılarak oluşturulmuştur. Bütünsel anlam (monad) ve tamamlayıcı anlam (dyad) analizleri sonucunda belirlenen katmanlı kent İznik'in olumlu ve olumsuz özellikleri ilişkisel anlam (Triad) analizinde belirlenen, kullanıcı-kent arasındaki ilişkiler ve bunların yarattığı mekânsal etkiler bağlamında değerlendirilmiştir.

Çizelge 3.9. Kentin İlişkisel anlamını tespit etmeye odaklanan Triad aşamasının kurgusu

AÇIKLAMALAR	ÖRNEK
<p>SEAMON'IN TANIMLADIĞI 3 AKTÖRLÜ İLİŞKİ SİSTEMLERİ</p> <p>Aralarındaki ilişkinin farklı boyutlarının incelenmesi planlanan aktörlerin belirlenmesi ve sistematüğün triad aşamasında Bennett'in önerdiği 6 ilişki sisteminin her biri için tanımlanan sıralama dahilinde aktörlerin ilişki dinamiklerinin incelenmesi</p> <p>İncelenen İlişki;</p> <p>Kent (1) -Kullanıcı (2)-Mekânsal etki (3) İlişki Boyutları;</p> <ul style="list-style-type: none"> . Yerde Rahatlık [1-2-3] . Etkileşim [1-3-2] . Yerin Gerçeklenmesi [2-1-3] . Kimlik [2-3-1] . Yerin Güçlenmesi [3-1-2] . Yerin Yaratılması [3-2-1] <p>Triadların yanına yer alan rakamsal sıralama incelenecek ilişki boyutuna göre aktörlerin sıralamasını ifade etmektedir.</p>	<p>Yerde Rahatlık [1-2-3]</p> <p>Kent-kullanıcı- mekânsal etki [1-2-3]</p>

Çizelge 3.9. Kentin İlişkisel anlamını tespit etmeye odaklanan Triad aşamasının kurgusu (devam)

AKTÖRLER ARASINDAKİ ETKİLEŞİMİN TARİFİ İlişki sıralamasında; . Başta yer alan aktör etkinin gerçekleştiği alan, . Ortada yer alan aktör etkileyen, . Sonda yer alan aktör etkilenen konumundadır. İlişki sırasında gerçekleşen durum ise etki olarak tanımlanır.	Kent dokusunu deneyimleyen kullanıcının mekânsal yenileme ve gelişimine etkisi.
DYAD KARŞILIĞI Tanımlanan ilişkisel anlamın karşılık geldiği tamamlayıcı anlamın belirlenmesi; 3.1.Hareket ve Dinlenme (3.1.1.Hareket ve Dinlenme 3.1.2.Bilinmeyen ve Keşif 3.1.3.Tespit ve Duraksama) 3.2. İçerideki ve Dışarıdaki 3.3. İç dünya ve dış dünya 3.4. İçsel ve dışsal 3.5. Sıradan ve sıradışı	Bilinmeyen ve Keşif
SONUÇ İlişki sonucunda ortaya çıkan durumu tanımlanması.	Gelişim (kullanıcı tipine göre; ekonomik, fiziksel, niteliksel, sosyal...vb gelişim)

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bulgular ve tartışma bölümünde tez kapsamında katmanlı kent çalışmalarında insan boyutunun eksik olduğu düşünülen kent arkeolojisi yöntemine bu boyutu ekleyerek katmanlı kentlerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik stratejiler belirlemeyi amaçlayan Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi modelinin İznik katmanlı kentinde gerçekleştirilen uygulaması ile elde edilen bulgular açıklanmıştır.

Bulguların açıklanmasına ilk olarak Aşama 1 olarak adlandırılan kent arkeolojisi yönteminin İznik katmanlı kentinde gerçekleştirilen uygulamasından başlanmış ve yöntemin kapsamında gerçekleştirilen veri toplama, belgeleme ve haritalama, değerlendirme aşamaları ile elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

İkinci adım Aşama 2 olarak adlandırılan basit sistemik yönteminin İznik kentlileri, ziyaretçileri, idarecileri ve araştırmacılarına uygulanması ile elde edilen veriler; kentin bütünsel anlamı-monad, kentin tamamlayıcı anlamı-dyad ve kentin ilişkisel anlamı-triad aşamaları altında analiz edilmiş ve elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

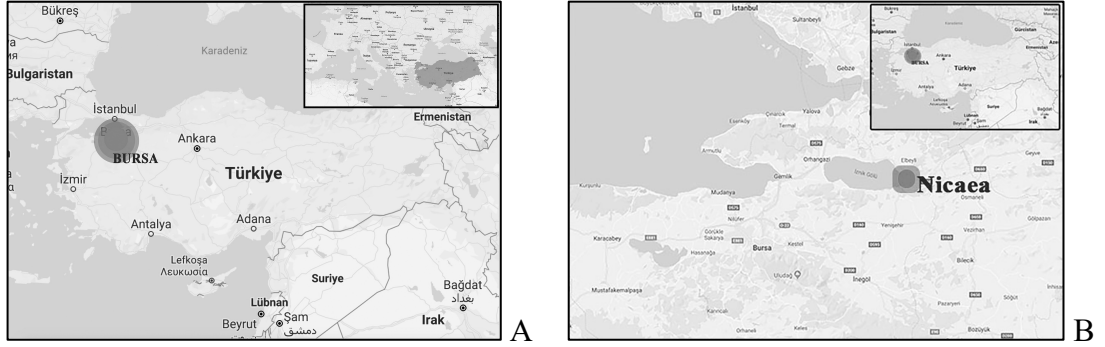
Bölümün son kısmında Aşama 1 ve aşama 2 bölümlerinde paylaşılan analiz bulguları değerlendirilerek kullanıcıların İznik katmanlı kentinden beklentileri ve bu beklentilerin karşılanmasına yönelik geliştirilen öneriler paylaşılmıştır.

4.1. Aşama 1 Bulguları

Modelin ilk aşaması İznik kentinin zaman ve mekân boyutlarının farklı yönleriyle değerlendirilebilmesi için fiziksel bulguları temel alan kentsel arkeoloji yönteminin uygulanacağı aşama olarak belirlenmiştir. Bu aşama kapsamında kentsel arkeoloji yönteminin veri toplama, belgeleme ve haritalama bölümleri uygulanmış ve elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle elde edilen kentin kimlik, risk ve rezerv alanlarına yönelik bulgular Aşama 1 Bulguları başlığı altında paylaşılmıştır.

4.1.1. İznik'in Topografik, Jeolojik ve İklimsel Özellikleri

İznik, Marmara Bölgesinin güneyinde, bağlı bulunduğu Bursa'ya 85 km uzaklıkta yer alan İznik Gölü'nün doğu kıyısında yer almaktadır (Şekil 4.1 A, B). Kent 29-42' doğu boylamı ve 40-26' kuzey enleminin kesişim noktası çevresinde gelişmiştir. Kent fiziksel olarak Doğuda Lefke Boğazı ile Sakarya Vadisi, Batıda İznik Gölü-Karsaksuyu Vadisi ve Gemlik körfezi ile ilişkilidir. Düz bir ova üzerinde konumlanmış olan kent Kuzeyde Samanlı Dağları güneyde ise Katırlı Dağları ile çevrili olan kentin yüz ölçümü 753 km², deniz seviyesinden yüksekliği ise 85 metredir (Akbulak, 2006).

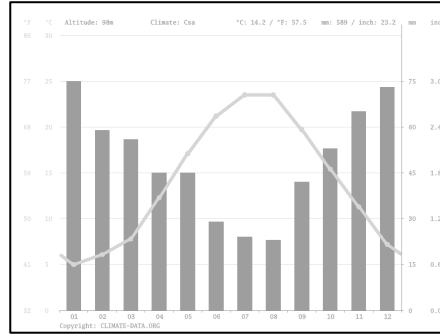

Şekil 4.1. İznik katmanlı kentinin konumu **A)** Türkiye içerisindeki konumu (Anonim 2019 a'dan uyarlanmıştır) **B)** Bursa içerisindeki konumu (Anonim 2019 b'den uyarlanmıştır)

Kentin ana geçim kaynağı tarımdır. Başta zeytincilik olmak üzere çok sayıda farklı türde meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. Geçmiş dönemlerinde üzümçülük de ekonomiye büyük katkı sağlarken bugün eski önemini kaybetmiştir.

Kentin iklimi onu çevreleyen dağlar ve gölün etkisiyle mikroklima özelliğine sahip Akdeniz iklimine benzer (Oğuzoğlu 2000). Yıllık ortalama sıcaklıkların 14°C–16°C arasında olduğu, en fazla yağışın kış ve ilkbahar aylarında düştüğü, kışları ılık yazları ise fazla sıcak olmayan geçiş tipi bir iklim görülür. En düşük sıcaklığın Ocak, en yüksek sıcaklığın temmuz ve ağustos aylarına isabet ettiği kentte, ortalama sıcaklıklar göl çevresindeki düzlüklerden dağlık alanlara çıkıldıkça azalırken, yatay yönde ise kuzeyden güneye, batıdan doğuya doğru gidildikçe az miktarda artış gösterir (Şekil 4.2).

En soğuk ay ortalaması 5°C, en sıcak ay ortalamasının 25°C'ye yakın olduğu göl çevresinde, yıllık ortalama 500 mm ile 800 mm arasında yağış düşer (Şekil 4.3). Yıllık ortalama yağış değerleri bölgenin doğusunda, İznik çevresinde 528 mm civarındadır, bu değer batıya doğru gidildikçe artar ve Orhangazi'de 775 mm'ye ulaşır (Meşeli, 2000). Bölge tabanından yükselip dağlık alanlara doğru çıkıldıkça yağış değerlerinin arttığı gözlenir. Yağışların büyük ölçüde yağmur, yüksek dağlık alanlarda ise kar şeklinde düştüğü kentte, en yağışlı mevsim kış mevsimidir.

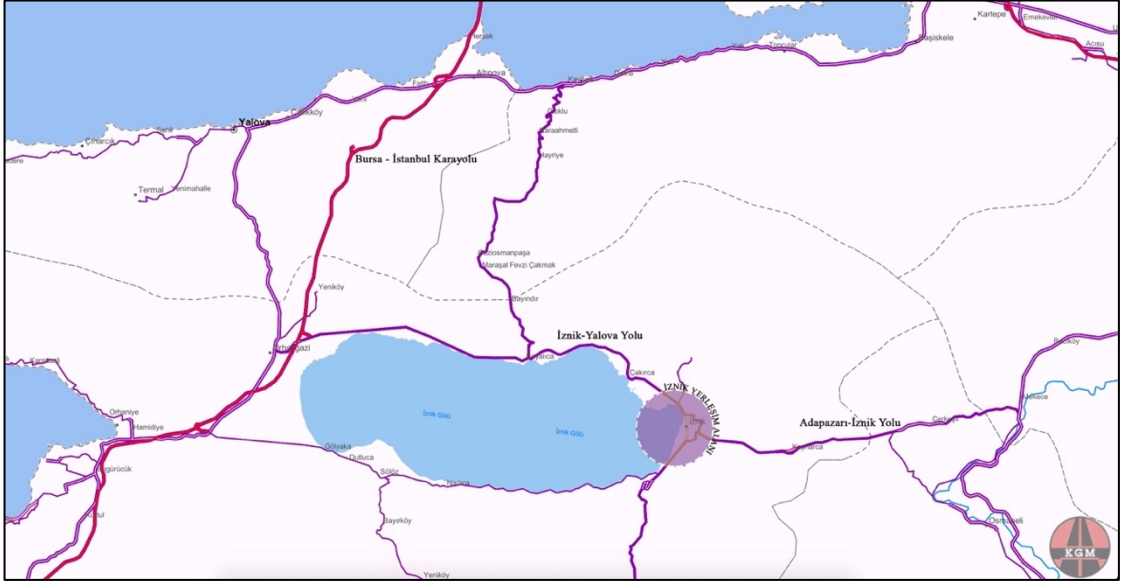

Şekil 4.2. İznik için Yıllık ortalama sıcaklık grafiği (Anonim 2010 a)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ort. Sıcaklık (° C)	5	6.1	7.8	12.3	17.1	21.2	23.5	23.5	19.7	15.4	11.3	7.2
Min. Sıcaklık (° C)	1.4	2.3	3.5	7.4	11.7	15.3	17.3	17.3	13.9	10.3	7	3.6
Maks. Sıcaklık (° C)	8.6	10	12.2	17.3	22.5	27.2	29.7	29.7	25.6	20.5	15.7	10.8
Ort. Sıcaklık (° F)	41.0	43.0	46.0	54.1	62.8	70.2	74.3	74.3	67.5	59.7	52.3	45.0
Min. Sıcaklık (° F)	34.5	36.1	38.3	45.3	53.1	59.5	63.1	63.1	57.0	50.5	44.6	38.5
Maks. Sıcaklık (° F)	47.5	50.0	54.0	63.1	72.5	81.0	85.5	85.5	78.1	68.9	60.3	51.4
Yağış / Yağış (mm)	75	59	56	45	45	29	24	23	42	53	65	73

Şekil 4.3. İznik için İklim ve Yağış Grafiği (Anonim 2010 b)

Kentin batısından yolcu ve yük trafiğinin yoğun olduğu İstanbul-Bursa karayolu geçmektedir (Şekil 4.4). Kentin doğu bölümü ise daha az işlek yollar üzerindedir.

Şekil 4.4. Kentin ilişkili olduğu karayolları (Karayolları Genel Müdürlüğü 2010'dan uyarlanmıştır)

Kente bağlı; Boyalıca ve Elbeyli olmak üzere 2 kasaba ve Aydınlar, Bayındır, Candarlı, Çakırca, Çamdibi, Derbent, Dere, Drazalı, Elmalı, Göllüce, Gürmüzlü, Hacıosman, Hisardere, Hocaköy, İhsaniye, İlikli, Karadin, Kaynarca, Kırıntı, Kutluca, Mahmudiye, Mecidiye, Mustafalı, Müşküle, Nüşhetiye, Orhaniye, Osmaniye, Ömerli, Sansarak, Sariağıl, Süleymaniye, Şerefiye, Tacir, Yenişerefiye, Yörükler olmak üzere 37 köy vardır. Nüfusu merkezde, 20122, kasabalarda 5377 ve köylerde 19193 olmak üzere toplamda 44.690 dır (Anonim 2020).

Kentin; Askania, Askanios, Basileia, Börekçi, Çepni, Dağeri, Deliklikaya, Kayacık, Hasbeyli, Hatip, Hatun, Hızıroğlu, Hisarcık, Eskiören, Eşrefzade, Gedikli, Göçek, Gölhisar, Egrel, Höyücel, Kandamış, Kayalı, Kazan, Kıran, Kırkharman, Kumbai, Morağa, Otaç, Sarısı, Sultaniye, Türkeşler, Uluviran, Cedid ve Zafer olmak üzere Arşiv kayıtları ve Osmanlı Salnamelerinde (Ek 3) söz edilen fakat bugün varlığını sürdürmeyen 35 tane köyü olduğu bilinmektedir (Anonim 2020).

İznik Gölü;

Türkiye'nin beşinci büyük doğal gölü olan İznik Gölü Marmara Bölgesi'nin doğu-batı doğrultusunda yer alan Pamukova-İznik-Gemlik Körfezi çöküntü alanı sırasının ortasında

yer alan tektonik bir tatlı su gölüdür. 298 m²'lik yüz ölçümüne sahip olan göl deniz seviyesinden 85m yüksektedir. Elips formundaki gölün uzunluğu doğu-batı doğrultusunda 32 km, en geniş yeri 11,5 km ve en derin yeri 65 m'dir (Apaydın Yağcı ve Ustaoglu 2000).

Kuzeydoğudan Karadere ve güneybatıdan Sölöz deresi ile beslenen İznik Gölü'nün su toplama alanı 1246 km²'dir. Göl bu dereler dışında dipteki karstik kaynaklar ve yağmur suları ile beslenmektedir. Gölün fazla suları ise Karsak suyu tarafından Gemlik Körfezi'ne boşaltılmaktadır (İznik Belediyesi, 2020). Göl çevresinde yer alan köy, tarım alanları ve zeytinliklere su sağlamaktadır. 1963'de yapılan uygulamalar ile 416 ha sulak alan kurutulmuş ve göl su tutan bir rezervuara dönüştürülmüştür. Kış aylarında İç Anadolu gölleri donduğunda kuşlar için önemli bir sığınak oluşturan göl yıl boyunca birçok farklı kuş türüne ev sahipliği yapmaktadır. Göl bitki ve yosun türleri açısından da zengindir. Sulama, balıkçılık, içme suyu olarak kullanılabilirdiği gibi sodalı oluşu nedeniyle yara ve cilt tedavilerinde kullanılmaktadır (Anonim 2020).

4.1.2. İznik'in İsim Kökeni

İznik ismi eski Yunancada 'Nikaia'ya doğru' anlamına gelen 'EIS TEN NIKAIION' dan gelmektedir. Zamanla EIS ve NIK heceleri halk dilinde kaynaşarak EISNIK daha sonra ISNIK haline gelmiş günümüzde de Türk diline daha uygun olan İZNIK şeklini almıştır (Yalman 1997).

Yalman (1997) ın kitabında belirtildiği üzere; Nikaia adının mitolojiye göre Bereket tanrıçası Kybele ve Sakarya ırmağının (Sangarios) kızımdan geldiği de rivayetler arasındadır. Mite göre; Erkeklerden uzak durmaya ve evlenmemeye karar vermiş olan genç Nikaia günlerini Sakarya Irmağı'nın sularında ve çevresindeki ormanlarda gönlünce eğlenerek geçirmektedir. Birgün kendisini gören çoban Hymnos ona âşık olur ama Nikaia ona kızarak attığı ok ile öldürür (*). Bu olaya şahit olan Eros, Nikaia'ya ders vermek için şarap tanrısı Dionysos'dan yardım istemesi üzerine Dionysos kendisini takibe başlar ve bir gün Nikaia Sakarya ırmağından su içtiği sırada suya şarap karıştırıp Nikaia'yı sarhoş

eder ve hamile bırakır. Başta kendini öldürmek isteyen Nikaia zamanla Dionysos'a âşık olur ve ondan çocuklar doğurur (Şahin 1987).

Dionysos'da Nikaia'ya adını verdiği bir kent kurup hediye eder. Bu bilgi Memnon'un Herakleia Pontike Tarihi'nde aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir;

“Bu Nikaia kenti adını bir nymphe (su perisi) olan Nais'ten alır ve Nikaia unvanını elde eder. Kuruluşu, İskender'le birlikte sefere çıkan ve onun ölümünden sonra, vatan arayışı içine giren Nikaia'lı askerlerin burayı kurmalarına ve synoikize etmelerine (iskân etmelerine) dayanır. Su perisi Nikaia'nın bölgenin ulu [ırmak tanrısı] Sangarios ve Kybele'nin kızı olduğu söylenir: Bu peri bir adamla birlikte olmaktan çok, bekaretini korumayı tercih ettiği için, yaşamını dağlarda ve vahşi hayvanlarla geçirdi. Dionysos ona âşık oldu; fakat aşkına karşılık bulamadı. Reddedilmesine rağmen, planlarından vazgeçmeyip, emeline ulaşmayı denedi. Nikaia'nın, avlanmaktan yorgun düşünce genellikle susuzluğunu giderdiği kaynağı, su yerine şarapla doldurdu. Hiçbirşeyin farkına varmamış olan Nikaia, her zaman yaptığı gibi (ancak bu sefer hileli akan sıvıdan) susuzluğunu giderir ve kendi istemi dışında aşığının arzusuna boyun eğer. Zira sarhoşluk ve uyku onu etkisi altına alınca, Dionysos onunla birlikte olur ve ondan Satyros ile diğer çocukları olur. Nikaia'lılar, Nikaia kentini kurdular ve synoikize ettiler (iskân ettiler). Onlar vatan olarak Phokis'in komşusu Nikaia'ya sahiptiler; fakat sık sık Phokis'lilere karşı ayaklandıkları için, sonunda onlar tarafından vatanlarından yoksun bırakıldılar. Başlarına gelen bu felaket ve zorunlu göçleri Phokis'te büyük bir coşkuyla karşılandı. İşte Nikaia, gerek adına gerekse kuruluşuna böyle sahip oldu; ayrıca bu şekilde Romalılara bağlandı.” (Helence aslından çeviri; Arslan 2007).

Nikaia'nın ilk ele geçirilişi ile ilgili olarak yukarıda belirtilen mit'in başlangıcında Memnon, Nikaia'nın kuruluşu ile ilgili pasajda; Senatör Valerius Flaccus'un Byzantion üzerinden Bithynia (Bursa)'ya geçtikten sonra oradan Nikaia üzerine yürüdüğünden bahseder.

Nonnos' da bu mitten Dionysiaka isimli kitabında bahsetmiştir. Sencer Şahin İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğunda; Hymnos adlı çobanın su perisi Nikaia'ya olan karşılıksız aşkı ve bu ürkek periye gönlünü kaptıran Dionysos'un hileyle kızı nasıl sarhoş

edip sonra onunla seviştiği ayrıntılı bir şekilde ifade edildiğinden bahseder ve bundan bahis olunan şiirin son kıtasında Dionysos'un Nikaia'dan Telete isminde bir kızı olduğundan ve Tanrının sevgilisi için Nikaia kentini kurduğundan bahsetmektedir. Şahin' e göre kentin isimlendirme hikayesi bu haliyle doğru olamaz çünkü kent Nikaia ismini Lysimachos'un karısından almıştır.

Kentin en eski adı HELIKORE (sarmaşığı bol, bağı bol)'dur. Bu yerleşme Mysia'luların saldırıları sırasında yıkılmıştır (Notitiae episcopatum'un birçok el yazmasında geçen ve olasılıkla Arrian'ın Bithyniaka'sına dayanan bir kenar notunda bildirildiğine göre- Şahin, 1987). Eyice (1988), 6. yüzyılda yaşamış Byzantion'lu Stephanos'un 'Ethika' isimli eserinde bu bölgede Makedonya'da Bottia-Bottiaei'lilerin kurduğu bir koloni olduğunu belirtmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak Mysialılar tarafından ele geçirilen ve ortadan kaybolan bu kentin HELIKORE olduğu düşünülebilir. M.Ö. 7. yüzyılda Bithynler, Tyniler ve Mysialılar İskitlerin amansız saldırıları karşısında Strümon Irmağı kıyısındaki yerleşmelerinden (Trakya) kuzeybatı Anadolu'ya göç ederek yerleşmiş ve bölgeye Bithynia adını vermişlerdir (Yalman 1997). M.Ö. 316 yılında İznik kenti kurulmuş ve Makedonya İmparatoru İskender'in generallerinden Antigonos kente ANTIGONEIA adını vermiştir. Kentin Antigonos tarafından kurulduğuna ilişkin bilgilere Strabon'un kitabında Bizans'lı Stepheanos ve Eustathios'dan alıntılarla bahsedilir. Strabon'a göre *'Bithynia'nın merkezi olan ve çok geniş ve verimli olduğu halde yazın sağlık için hiç de iyi olmayan bir ova tarafından çevrili bulunan Askania Gölü'nün kenarında kurulmuş Nikaia da yer alır. Nikaia ilk defa Philippos'un oğlu Antigonos tarafından kuruldu ve uraya Antigonos ismini verdi; sonradan Lysimachos'un karısının ismine izafeten buraya Nikaia dendi. Nikaia, Antipatros'un kızıydı. Kentin çevresi yüz altmış beş stadiondur (4970 metre) ve dörtgen şeklindedir, bir düzlükte kurulmuştur ve dört kapısı vardır; caddeleri dik olarak birbirlerini keser, öyle ki gymnasium'un ortasına konan bir taştan dört kapı da görülebilir.'* (Strabon 2005). İskender'in ölümünün ardından General Antigonos ve General Lysimachos savaşmış ve kazanan Lysimachos kente eşi Nikaia'nın adını vermiş ve kenti eşine hediye etmiştir (Yalman 1997).

4.1.3. İznik'in Tarihsel Gelişimi

Bu bölüm kapsamında kentin tarihsel sürecini oluşturan dönemler ve bu dönemlerin gelişim süreçleri diyakronik katman haritaları aracılığıyla aktarılmıştır. Helenistik dönem, Roma ve Bizans Dönemi, Selçuklu Dönemi ve Osmanlı dönemi tarihsel analizleri için kentsel arkeolojinin birincil veri kaynaklarından tarihi bilgiler, kazı sonuçları, eski harita ve çizimlerin, ikincil veri kaynaklarından seyyahların günlüklerinde kente yönelik belirttikleri literatür taramaları yoluyla elde edilen verilerin derlenmiş, kente ait eski harita ve çizimlerin birlikte kullanılarak kentin diyakronik katman haritaları oluşturulmuştur. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen mekânsal değişimin belgelenmesi için Cumhuriyetin ilanından günümüze ulaşan süreçte erişilebilen hava fotoğrafları kullanılmıştır.

Hellenistik Çağda (M.Ö. 323-MÖ.30) Nikaia (İznik)

İznik kentinin tarihi kentte ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen verilerden yola çıkarak Helenistik çağa dayandırılmaktadır. Homeros'un İliada eserine göre aynı tarihlerde İznik ya da çevresinde kurulmuş bir İon antik kent vardır (Ulugün ve ark. 2007). İliada'da Nikaia'nın kıyısında kurulduğu Askania Limne Gölü'nün adı 2 kez geçmektedir ve bu tanımlara göre İon kent kısmen gölün doğu yakasında yer alan Phygia kısmen de batı yakasından yer alan Mysia sınırlarında bulunmaktadır (Şahin 2004). MÖ 7. yüzyılda Bithynler kuzeybatı Anadolu'ya göç ederek Bursa çevresinde Bithynia krallığını kurduklarında Askania Gölü (İznik Gölü) çevresinde bağı bahçesi bol anlamına gelen Helikore adında bir kabilenin yaşadığı bilinmektedir. Önce Mysia'lılar sonra da Büyük İskender'in saldırıları sırasında tahrip olan bu kent General Antigonos tarafından yapılandırılarak Antigoneia adıyla yeniden kurulmuştur (Yalman 1997). Büyük İskender'in ölümünün ardından generalleri Antigonos ve Lysimachos arasında gerçekleşen savaşı kazanan Lysimachos kentin adını eşinin adını eşine ithafen Nikaia olarak değiştirmiştir (Şahin 2004).

281 yılında General Lysimachos'un Kurupedion savaşında hayatını kaybetmesinin ardından yerine gelen Suriye kralı Seleukos'un da kısa bir süre sonra öldürülmesiyle Nikaia Zipoitae yönetimindeki Bithynia Krallığına bağlanmış bir süre başkent olarak

kullanıldıktan sonra kral 1. Nikomedes'in İzmit'te Nikomedia şehrini kurup başkent yapmasıyla önemini yitirmiştir (Şahin 1987). 2. Nikomedes krallığını Roma İmparatorluğuna vasiyet etmiş ve ölümünün ardından Nikaia Roma idaresi altına girmiştir (Eyice 1988). Başka bir kaynağa göre ise 4. Nikomedes ülkesini M.Ö. 75-74 yıllarında hızla gelişerek yayılan Roma İmparatorluğuna bağışlamıştır (Yalman 1997).

Nikaia, Kurupedion savaşından sonra Mithridates savaşlarında da (M.Ö. 87-63) önemli rol üstlenmiştir. Savaşlar sırasında kısa bir dönem kumandan Flaccus Valerius ve kumandan Fimbria'nın hakimiyetine girmiş ama Flaccus Vareius'un kendi askerleri tarafından öldürülmesinin ardından Mithridates ile imzalanan barış antlaşması ile yeniden Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır (Şahin 2004).

Mithridates'in bertaraf edilmesinden sonra yerine Pompeius geçmiştir. Pompeius Anadolu'nun Roma yönetimi altındaki eyaletlerinde kent yönetimini İtalya kentlerindeki decuriones – belediye meclisi ve senatodan oluşan sistemi örnek alarak yeniden yapılandırmış ve sisteme Boule (belediye meclisi) adını vermiştir. Şahin, Boule sistemi bugün kullandığımız belediye sistemi ile benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir (Şahin 2004). Nikaia'da Boule sistemi ile yönetilen kentlerden biri olmuştur.

Roma (M.Ö. 30 – M.S. 395) Döneminde Nikaea (İznik)

Nikaea Roma İmparatorluğu yönetimine girdiğinde Bithynia'nın başkenti Nikomedia'dır. Buna karşın Nikaea uzun zaman başşehir ünvanını bırakmak istememiştir bu da iki kentin halkları arasında çekişmelere ve husumete neden olmuştur; Dion Khrysostomos 38. Nutkunda gerçek başşehirin Nikomedia olduğunu fakat hem Nikaea hem de Nikomedia'nın eyaletin en önemli merkezleri olduğunu vurgulamıştır (Eyice 1988). Buradan yola çıkarak Nikaea'nın eski ihtişamını kaybetmiş olmasına rağmen hala önemini koruduğunu söylenebilir.

123 yılında kent şiddetli bir deprem ile yıkılmış ve birçok yapı ortadan kalkmış ama İmparator Hadrianus kentin eski haliyle yeniden onarılmasını buyurmuştur '*Bir yer sarsıntısıyla Nikomedia yıkıldı ve Nikaia büyük zarar gördü. Hadrianus onarım için halka cömertçe yardımda bulundu.*' Hieronymus – 224. Olympiad'ın 4. Yılı; '(Hadrianus)

depremle yıkılan Bithynia kentleri Nikomedia ve Nikaia'yı maddi yardımlarıyla yeniden yaptırdı.' Synkellos; *'Hadrianus Nikomedia ve Nikaia'da agora'lar Dört Yol-kavşakları ve Bithynia'da surlar yaptırdı.*' Chronikon pascale), bu nedenle Hadrianus kentin ikinci kurucusu olarak ilan edilmiştir (Yalman 1997).

Nikaia 120 ve 129 yıllarında iki büyük deprem yaşamıştır. Bu depremlerin ikisi de Richter ölçeğine göre 8 şiddetindedir, 120 yılında gerçekleşen deprem İznik ve İzmit bölgesini etkilerken 129 yılında gerçekleşen depremde İznik ve Zeytinbağı bölgeleri etkilenmiştir. Yalman'ın bahsettiği kenti yıkan depremin 120 yılında gerçekleşen deprem olması olasıdır. Bugün bu ve daha sonra gerçekleşen birçok büyük depremin izlerini kenti çevreleyen surlarda görmek mümkündür (Adatepe ve Erel 2006).

M.S. 194 yılında Roma generalleri Septimus Severus ve Pescennius Niger arasında gerçekleşen savaşta Nikaia Nikomedia'ya olan düşmanlığından dolayı kapılarını açtığı Septimus Severus'un değil rakibi Pescennius Niger'in tarafını tutmuş askerlerine kapısını açmıştır. Savaşın sonucunda Niger'in yenilmesi ve İznik-Gemlik arasında gerçekleşen savaşta ölmesinin ardından kazanan Septimus Severus tarafından Sahip olduğu 'Neokronos, Metropolis' gibi ünvanlarının yazıtlardan silinmesiyle cezalandırılmıştır (Eyice 1998, Şahin 2004). 258 yılında gerçekleşen Got saldırıları ile kent yağmalanmış, yakılmış ve büyük ölçüde zarar görmüştür, Got saldırılarını izleyen farklı barbar akımların da motive ettiği savunma içgüdüsüyle Bithynia kenti çevresindeki kentler kent surları inşa etmeye başlamışlardır. Bu dönemde basılan sikkelerin üzerinde de görülmeye başlanan kent surları parça parça yapılmış ve Gölkapı ve Yenişehir Kapı'da bulunan yazıtlara göre İmparator Marcus Aurelius Claudius tarafından kente armağan edilmiştir (Şahin 2004). 350 yılında Nikomedia ve Nikaia'yı büyük zarara uğratan Richter ölçeğine göre 7 büyüklüğünde bir deprem gerçekleşmiş ama Got akını sonrasında olduğu gibi kent hızlı bir şekilde onarılmıştır (Adatepe ve Erel 2006, Şahin 2004).

Septimus Severus arkasından gelen İmparator İulianus (361-363) Sasaniilere karşı savaşırken, yerine geçen İovianus (363-364) orduyu geri götürürken bilinmeyen bir sebepten ölmüştür yerlerine dönüş yolu üzerinde bulunan Beştaş Obesliki çevresinde

konakladıkları sırada Valentinianus (364-374) imparator olarak ilan edilmiştir (Eyice 1988).

Eyice, Roma döneminde Nikaia darphanesinde basıldığı üzerindeki yazlardan belli olan sikkelerden yola çıkarak İznik'te Tanrılar ve imparatorlar adına düzenlenen oyunlar olduğu sonucuna varmıştır. Kentin kendine ait darphanesinin bulunması ve düzenlenen bu oyunların kendin refah düzeyinin yüksek olduğunu ifade ettiği iddia edilebilir. Yine sikkelerin üzerinde bulunan gemi ve akarsu imajları deniz ticaretinin İstanbul boğazı kullanılmadan da Gemlik- İznik – Sakarya nehri ve Karadeniz rotasında gerçekleştirilebildiğine işaret ederken, Asklepios tapınağı içeren sikkeler göz önüne alınarak kendin savaş sonrası kentten geçen askerlerce getirilen büyük ve yıkıcı bir veba salgınına maruz kaldığı söylenebilir (Eyice 1988).

Bizans (395-1331) Döneminde Nikaia (İznik)

Havari Petrus döneminde Hıristiyanlığı tanımaya başlayan kentte 1. Konstantin'in dini inançlara ait yasakları kaldırmasının ardından 1. Konsil toplantısı gerçekleşmiştir (Yalman 1997). Bu toplantının birinci amacı Konstantin'in Hıristiyan bir kral olarak kazandığı utkunun ve Küçük Asya'da, özellikle Ermenistan sınırında Hıristiyanlığa zarar veren Licinius'u yenerek başa geçişinin kutlanması ikinci amacı ise Paskalya yortusunun hem doğuda hem batıda İskenderiye ve Antakya'da aynı günde kutlanmasını sağlamaktır. Ankara'da gerçekleşmesi planlanan bu konsil toplantısı; kentin hoş iklimi ve etkileyici göl manzarası İtalya ve Avrupa'dan gelecek temsilcilerin ulaşım kolaylığı ve Nikaia'nın Konstantin'in toplantılara katılabilmesini kolaylaştıracak bir krallık sayısına sahip olması nedeniyle Nikaia'ya alınmıştır. Konsilin üstlendiği Konstantin'i kutlama amacı Hz. İsa'nın Tanrı'dan meydana gelmeyen sıradan bir kişi olduğu tezinin Arius tarafından kurulan mezheb ile yaygınlaşmakta olması probleminin görüşülmesi ile gölgede kalmıştır (Chadwick 2004).

İznik Konsili'nin hıristiyanlık tarihi ve teolojisi içinde önemli bir yeri vardır bu önem; (1) ilk ekümenik (genel) konsil olması ve hıristiyanlık tarihinin ilk derin tartışmalarına sahne olması, (2) konsilde alınan kararların günümüzde hala tartışılır olması, (3) Hıristiyanlık tarihinin yerel kilise söylemlerinden çıkıp ilk kez resmi bir söylem oluşturması (4) resmi

inanç sistemini oluşturma çabası içermesi olarak ifade edilebilir (Yalduz 2003, Kelly 2008). Bununla beraber İznik konsilini önemli kılan bir başka unsur da devletin kiliseden aldığı yetkileri kullanmaya başladığı ilk toplantı olmasıdır (Darcan 2013). Burada bahsedilen yetkiler Çelik tarafından; genel konsiller toplamak, konsillerde verilecek önerileri belirlemek, dini makamlara psikopos atamak, afarozların onaylanması veya kaldırılması, dogmatik tartışmaları karara bağlamak olarak sıralanmıştır (Çelik 1996). İznik konsilinin Hıristiyanlık tarihi açısından bir diğer önemi doktrinel ve disiplinler konuların ele alındığı ilk konsil olmasıdır (Yalduz 2003).

358, 363 ve 368 yıllarında İznik 3 büyük deprem yaşamış ve önemli yapıları da aralarında olmak üzere büyük yıkım yaşamıştır (Foss 1996). Gerçekleşen bu depremlerde içlerinde yönetimden de birçok kişi bulunmak üzere yüksek sayıda insan hayatını kaybetmiş ve kentin güzelliği de büyük ölçüde kaybolmuştur. Bu depremler sonrasında kent yenilenirken yapı parçalarının bir kısmı İstanbul'a başka yapılarda kullanılmak üzere gönderilmiştir (Yalman 1997). Bu durum İznik'te varlığı bilinen ama bulunamayan yapıları açıklayabilecek niteliktedir. Önceki depremlerde kısmen tahrip olmuş olan surlar 740 yılında gerçekleşen depremle önemli ölçüde yıkılmıştır. Kaynaklarda İznik'te sadece bir kilisenin ayakta kaldığı belirtilmekle beraber Ermiş (2009) doktora tezinde bu ifadenin abartılı olduğundan sadece bir kilisenin diğerleri kadar fazla zarar görmediğinden bahsetmiştir.

Karanlık çağlarda İznik önemini korumaya devam etmekle beraber bir düşüş de yaşamıştır. Kent 2. Konsilin gerçekleşmesiyle beraber yeniden önem kazanmıştır. 2. Konsilin amacı İmparatoriçe Irene önderliğinde resim düşmanlığının resim sevgisine dönüştürülmesini sağlamaktır. Bu konsilin Aya Sofya Kilisesinde gerçekleştiği bilinmektedir (Yalman 1997).

Konsilin ardından 976 yılına gelindiğinde Bardas Skleros kendini imparator ilan etmiştir. İmparatorluk ordusuna karşı başarı kazanıp Anadolu'da hakimiyet kurmuş ve 978 yılında da İznik'i ele geçirmiştir. İmparator II.Basileios onunla mücadele etmesi için Bardas Phokas'ı göndermiştir ve Phokas, Skleros'u yenmeyi başarmıştır (Ostrogorsky 1995).

6. Mikhael dönemine (1056-1057) gelindiğinde İstanbul Komutan Komnenos tarafından işgal edilir ve İznik kent dışında bulunan imparatorluk birlikleri mağlup edilerek ele geçirilir (Yalman 1997). 1063 ve 1065 yıllarında Nikaia yeniden depremlere maruz kalmış ve yıkılmıştır.

Selçuklu Döneminde (1081-1095) İznik

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 Malazgirt Savaşında Bizans ordularını mağlup etmesi ile Anadolu'nun içlerine ilerleyen Selçuklu birlikleri 1075 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın komutasında Nikaia'yı ele geçirmişlerdir. 1075'de dolaylı olarak yönetimi ele geçiren Selçuklular 1081 yılında kenti resmen topraklarına katmış ve ismini Nikaia'nın izi anlamına gelen 'İznik' olarak değiştirmiş ve kenti başkent ilan etmişlerdir (Demirkent 2004). Anadolu'nun Türk egemenliğine geçmesi Nicaea'nın Konstantinople'e yakınlığı nedeniyle askeri bir merkez olarak önem kazanmasına olanak sağlamış ve İznik Anadolu'da ki ilk Türk başkenti ünvanını almıştır. Kılıç Arslan kente, kenti ele geçiren askerlerin eşleri, çocukları ve sülalelerini getirerek buradaki Türk nüfusu arttırmış ve kenti Türk kültürü ile zenginleştirmek için kendi yapı ustaları, çini ustaları ve şairlerini de beraberlerinde getirmiştir (Yalman 1997, Angold 2004). Bu durum Kılıç Arslan'ın İznik'e kök salıp bir Türk toplumu oluşturmaya kararlı olduğunu gösterir. (Angold 2004). Böylece kentte günümüzde hala ekonomik getirisini ve varlığını sürdüren çiniciliğin temelleri de atılmıştır (Yalman 1997).

1085 yılında Süleyman Şah idareyi Ebu'l Kasım'a bırakarak Suriye seferine çıkmış ve kenti bırakmasını fırsat bilen 1. Alexios Komnenos tarafından kent kuşatılmış fakat saldırı başarılı olmamıştır. VII. Mikhael Dukas (1071-1078), Nikephoros Botaniates'e (1078-1081) karşı Süleyman Şah ve Mansur'a başvurmuş fakat Süleyman Şah Nikephoros Bonaites'I desteklemiştir ve bu destek ile 1078'de Nikephoros Bonaites İznik'te Selçuklu desteği ile hakimiyet kurmuştur. Süleyman Şah'ın hakimiyeti döneminde kentin ismi türkleşerek 'İsnik' halini almıştır. Nikephoros'un 1080'de İstanbul kuşatması için kentten ayrılması ile ise Nikaia'da imparatorluğunu ilan eden Melissenos'u desteklemişlerdir.

Haçlı ordusu 1095 yılında Gautier Sans-avoir ve Pierre L'ermite komutasında Gemlik'e ordugâh kurmuşlar ve çevredeki Selçuklu yerleşimlerini yağmalamaya başlamışlardır.

Kelçuklu kuvvetlerinin yağmacı Teutonları yoketmesi üzerine Gautier Sans-avoir 250 bin kişilik haçlı ordusuyla İznik’I kuşatmak üzere yola çıkmış ama Selçuklu pususu ile Gemlik kalesinde öldürülmüştür (Yalman 1997).

1097 yılında Godefroi de Buillon, Gelilaea Princepsi ve Antakya prensi I. Bohemund’un komutasındaki Haçlı ordusu; hendekler, siperler, surlar ve Selöuklu askerleri tarafından korunan İznik’I göl hariç 3 cephesinden kuşatmıştır fakat gölden gıda ve askeri destek almayı sürdüren İznik’in savunması uzun süre düşmemiştir. Daha sonra göl cephesinin de gemiler yardımıyla kuşatılması ile kentin savunması düşmüş ve karşılıklı görüşmeler sonucunda 26.06.1097’de Selçuklular kenti boşaltarak Eskişehir’e doğru çekilmeye başlamışlardır.

1106 yılında II. Alexios ile yapılan görüşmeler ile İznik’I yeniden hakimiyet altına aldılarsa da 1183 yılında II. Alexios’u öldürerek tahta geçen Andronikos Komnenos tarafından kent yeniden Bizans hakimiyetine alınmıştır.

1024 yılında gerçekleşen Haçlı seferleri sonrasında Bizans toprakları sefere katılan şövalyeler arasında paylaştırılmış ve zayıf düşen İznik I. Theodoros Laskaris’in idaresi altına girmiştir. Laskaris 1208’den İznik’de imparatorluğunu ilan etmiştir. Bu dönemde kentte yeni kiliseler, hastaneler ve su yolları yaptırılmıştır (Yalman 1997). Laskaris’i takip eden Dukas Vatatzes (1222-1254) zamanında da Helenistik Dönem surlarının önüne ön surlar inşa edilmiştir. Bizans döneminde Nicaea başkent Konstantinople’un sebze bostanı olması nedeniyle sıkı bir ilişki içerisindeydi (Angold 2004.).

Selçuklu döneminden geriye surların güneybatısında bulunan Kızlar Burcu’nun yapımında kullanılan mezar taşları, müzede bulunan mezar taşları ve tiyatro kazısında bulunan seramikleri dışında bir yapı kalmamıştır (Yalman 1997).

Osmanlı Döneminde (1331-1923) İznik

1261 yılında Mikhael Paloiologos kenti ele geçirerek İznik’te ki tahtını İstanbul’a taşımıştır. Aynı dönemde Osmanlı Beyliği İznik çevresindeki toprak ve kaleleri ele geçirmeye başlamış ve İznik Tekfuru ile yapılan antlaşma sonucunda 2 Mart 1331’de

İznik resmi olarak Osmanlı Beyliği topraklarına katılmıştır. Osmanlı'nın kenti aldığı tarihte 2 kat sur ve su dolu hendeklerle çevrilidir. Orhan yeni fethettiği İznik'te kenti bir Müslüman kentine dönüştürme amacıyla görkemli yapılar yaparak İslami bir kurumsallaşma başlatmıştır (Angold 2004). 1402 yılında Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'yu istila eden Timur'un askeri kollarından biri İznik'i alıp yağmalamış ve kent bu dönemde büyük bir tahribat yaşamıştır. 1423 yılında kent 2. Murad tarafından Şehzade Mustafa'nın başlattığı isyanın bastırılmasıyla yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır.

İznik kenti Osmanlı'nın haberleşme ve askeri kuvvetlerinin sefer sırasında kullandığı konak yerleri ve iaşesi amacıyla kurulan menzillerden Anadolu sağ kolu üzerinde ve İstanbul ve Anadolu'dan giden hacılar için İstanbul-Şam-Mekke menzili üzerinde yer almaktaydı (Büyükkarcı Yılmaz 2018). Kent Osmanlı egemenliği altında 17. yüzyıla kadar parlak bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde kent Osmanlı'nın getirdiği bilim insanları ve yapı ustaları sayesinde gelişmiş ve günümüze ulaşan birçok eser ortaya koyulmuştur. 17. yüzyılda kentte kolera ve sıtma salgını başlamış ve hem sağlık hem de çiniciliğin ve seramikçiliğin gerilemeye başlaması nedenleriyle kentten İstanbul'a göç başlamış ve kent zayıf düşerek önemini yitirmiştir.

Cumhuriyet Döneminde (1923-2020) İznik

1909 yılında Hüdavendigâr Ertuğrul Sancağı'nın Yenişehir kazasına bağlı bir bucak merkezi olan İznik 1915 yılında İzmit Sancağı'na bağlı bir ilçe merkezi yapılmıştır. I. Dünya savaşı sonrası 1920-1922 yılları arasında Yunan işgali altında kalan kent yıkılmış ve yağmalanmıştır ve kent halkı göç etmiştir. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti egemenliği altına giren İznik bu dönemden itibaren farklı bir gelişim sürecinin içerisine girmiştir. Kurtuluş Savaşı'nı takip eden dönemde kent tamamen boşalmış ve harabeye dönmüş bir yerken 1950'li yıllarda yeniden hayat bulmuştur (Yalman 1997). Bu gelişim süreci kurulduğu günden itibaren savaşlar, iktidar değişiklikleri, yıkım ve yeniden yapılanmalarla hem olumlu hem olumsuz değişimlere maruz kalan kentin artık savaşlarla yıkılmadığı yenilenerek geliştiği ve katmanlarının modern yapılanma ile çevrelendiği bir süreç niteliği taşımaktadır (Büken 2003).

İlçe niteliğinde olan İznik 1927 yılında bucak merkezi olarak Yenişehir'e, daha sonra 1930 yılında yeniden ilçe yapılarak Bursa iline bağlanmıştır. Kentte Cumhuriyetin kuruluşundan 1960 yılına kadar fiziksel bir gelişme görülmezken kuzey ve güney karayollarının tamamlanması sonucunda kent merkezlerine ulaşımın kolaylaşması ile canlanmaya başlamış ve yerleşik alanın sur içindeki fiziksel yayılımı da hızla artmaya başlamıştır (Eker 2007). 1980'li yıllarda kentte turizmin canlanması ile birlikte nüfus artmaya ve canlanmaya başlamış bunun sonucunda 1950'lerde başlayan fiziksel yayılım ivme kazanarak artmaya devam etmiştir. Günümüzde kent dokusu tarihi yapılarla iç içe geçmiş bir şekilde bütün sur içerisine yayılmış durumdadır (Şekil 4.8).

İznik kenti, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yapmış olduğu başvuru ile 15 Nisan 2014'de UNESCO tarafından belirlenen dünya miras kriterleri arasından 'Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi', 'Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın istisnai, ender rastlanan bir temsilcisi olması', ' Özellikle geri dönülmez bir değişimin etkisi altında hassaslaşmış olan çevre ile insan etkileşiminin veya bir kültürün/kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması' kriterlerini sağladığı için 'UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne kabul edilmiştir.

İznik'in UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer almasını sağlayan üstün evrensel değer kriterleri UNESCO tarafından aşağıdaki ifadelerle açıklanmıştır;

(ii) İznik; yapım tekniği ve desenleri ile ünlü, dünyanın birçok önemli yapısında hala izleri görülebilen çini ve seramikleri ile adını dünyaya duyurmuştur. İznik çinisi, üretiminin başında çoğunlukla İstanbul'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun saraylarına verilmiştir ve ihraç edilmeye başlandıktan sonra bölgeler arasında yeni bir sanat akımı yaratmıştır. Tasarımlarının teknik kalitesi ve güzellikleri onu dünyanın en popüler sanat formlarından biri haline getirmiştir. Bugün, İznik çinisine ait güzel örnekler dünyanın neredeyse tüm önde gelen müzelerinde bulunmaktadır.

(iii) Helen, Roma, başkentliğini yaptığı Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerine ait mimari anıtları, etnografik zenginlikleri ve arkeolojik alanları ile tarihe tanıklık etmeye devam eden dünya mirası antik bir kenttir. Önünde birçok medeniyetin buluşmasına ve etkileşimine tanıklık eden izlerin bugün de görülebildiği, bütünlüğü günümüze kadar korunmuş, dört abidevi kapılı şehir surlarından oluşmaktadır. Prehistorik dönemden kalma höyükler, anıt mezarlar ile askeri-ticari-dini yollar üzerinde Helenistik çağdan kalma ızgara planlı kent yerleşimidir. Hacı Özbek Cami, İznik'te 1333 yılına kadar uzanan en eski Osmanlı Camisidir. Süleyman Paşa Medresesi, 14. yüzyılın ilk yarısında İznik'te yapılan Osmanlı medreselerinin ilk örneklerinden biridir. Yeşil Cami, erken Osmanlı döneminin en önemli camilerinden biridir. Ters T şekilli bir planla inşa edilen ilk çorba mutfağı olarak bilinen Nilüfer Hatun İmarethanesi, erken Osmanlı mimarisinin güzel bir örneğidir. İznik'in bu yapılaşma dönemi, Bizanslılar ile Osmanlılar arasında eşsiz siyasi, ekonomik, kültürel ve sanatsal etkileşimleri göstermek açısından da önemlidir. Erken Osmanlı döneminin yapılarından bazıları, mevcut Bizans binalarından yapılan yapı elemanlarının yeniden kullanımı ile inşa edilmiştir.

(v) İznik, aynı adı taşıyan gölün kıyısında, birçok doğal güzelliği barındıran verimli topraklarda kurulmuştur. İznik Gölü havzasında zeytinlikler, sebzeler ve meyvelerin yüzyıllardır yetiştirildiği bereketli tarım arazileri vardır. Bu üretken topraklardan yaratılan gelir kaynağı, yalnızca insan yerleşimi için değil, aynı zamanda yüzyıllar boyunca tarihi ve doğal değerinin korunması için önemli bir rol oynamıştır. Surların kalıntıları, ızgara düzeni ve kent çevresindeki Tümülüsler peyzajın devamlılığını göstermektedir.

(vi) Dünya tarihi bakımından önem taşıyan imparatorluk kültürünün oluşumu, Hıristiyanlık dini yaşamını şekillendiren konsüllerde alınan kararlar, Türklerin batıya göçü, Türk İslam sanatı, mimarisi, kültürü ve tasavvuf kökenli eğitim sisteminin altyapısının oluşumu gibi bugün halas etkisi devam eden birçok tarihi olayın düğüm yeridir (Anonim 2014).

Günümüzde İznik'in UNESCO Dünya Miras asıl listesine girebilmesi için Bursa Büyükşehir Belediyesi ve İznik Belediyesi arasında imzalanan İznik Yönetim Planı ve

UNESCO Dünya Miras Listesi Başvuru Çalışmasının Yürütülmesine Yönelik Protokol kapsamında yönetim planı çalışmaları devam etmektedir.

4.1.4. İznik’i Ziyaret Eden Seyyahların Söylemleri Bağlamında Fiziksel ve Kültürel Değişim Analizi

İznik, İstanbul’a yakınlığı ve Gemlik Körfezi ile olan deniz bağlantısı sebebiyle askeri ve stratejik; üzerine kurulmuş olduğu verimli ovada yetişen ürün bolluğu ve çeşitliliği sebebiyle coğrafi ve konumsal; M.S. 325 ve 787 yıllarında gerçekleştirilen ve Hıristiyan dünyası için büyük önem taşıyan Konsil toplantıları nedeniyle de teolojik değere sahiptir. Bu değerler onu her dönemde ele geçirilmek ve ziyaret edilmek istenen bir kent haline getirmiştir. M.Ö. 18. yüzyıldan M.S. 1914’e kadar pek çok seyyah İznik kentini ziyaret etmiştir. Bu bölüm kapsamında, kente dair gözlemlerini günlüklerinde ifade eden 73 gezginin söylemleri değerlendirilmiştir (Ek 4). Bu değerlendirme sonucunda Strabon, İbn-i Battuta, Gregory Palamas, Hans Dernschwam, Ogier Ghiselin de Busbecq, Ludwig von Rauter, Reinhold Lubenau, Polonyalı Simeon, Evliya Çelebi, Menazil üt-tarik adlı eserinin anonim Osmanlı yazarı, Katib Çelebi, John Covel, M. E. bin Mehemmed Derviş, Paul Lucas, Richard Pococke, Dominique Sestini, James Dallaway, J.B. Lechevalier, Joseph von Hammer, M. Tancoigne, Leon de Laborde, Charles Texier, Prokesch von Osten, Baptistin Poujoulat, Charles Fellows, William Francis Ainsworth, Xavier Hommaire de Hell, A.D. Mordtmann, Georges Perrot, Theodore Bent, Edmund Naumann, Colmar Freiherr von der Goltz, Ludwig Schneller, Louis de Launay ve Andre Gide’nin söylemleri kentin geçirdiği fiziksel, kültürel ve atmosferik değişimlerin belirlenmesine yardımcı olacak nitelikte bulunmuştur (Çizelge 4.1).

Bu seyyahların söylemleriyle birlikte yaptıkları çizimler, literatür ve arşiv araştırmalarında elde edilmiş olan bilgiler ve tarihi haritalarla karşılaştırılarak kentin M.Ö. 18 ve M.S. 1914 yılları arasında geçirdiği fiziksel ve mekânsal değişimler belirlenmeye çalışılmıştır. Kentin bu süreç içerisinde sahne olduğu toplumsal ve sosyal değişimler ise seyyahların yerel halkla ilgili yazılarının analizi yoluyla belirlenmeye çalışılmış ve kültürel değerlendirmeler başlığı altında toplanmıştır.

Çizelge 4.1. Kenti M.Ö.18-1914 yılları arasında ziyaret etmiş ve kentin fiziksel, atmosferik ve kültürel olarak değerlendirilmesine olanak tanıyan veri kaydetmiş olan seyyahlar ve günlüklerinin içerdiği veriler

Dönem	Tarihi Olaylar		Yıl	Seyyah	Görsel	Fiziksel Veriler		Atmosferik Veriler	Sosyo-Kültürel Veriler	
						Doğal	Yapılı			
Roma Dönemi			M.Ö. 18	Strabon						
	123	DEPREM								
	258	Goth Saldırısı								
	325	1. KONSİL								
	358-740*	DEPREM (7 tane)								
	Bizans ve Selçuklu Dönemleri	787	2. KONSİL							
		985-1065*	DEPREM (3 tane)							
		1081	Selçuklu Hakimiyeti							
		1095	Haçlı Saldırısı							
		1097	Haçlı Kuşatması							
1106		Selçuklu Hakimiyeti								
1204		Haçlı Saldırısı								
1324		İznik'in Fethi								
	1326	Bursa'nın Fethi								
Osmanlı Dönemi			1333	İbn Battuta						
			1355	Gregory Palamas						
	1453	İstanbul'un Fethi								
			1555	Hans Dernschwam						
			1554-1562	Ogier Ghiselin de Busbecq						
	1579	Duraklama Dönemi Başlıyor	1568	Ludwig von Rauter						
			1588	Reinhold Lubenau						
			1609	Polonyalı Simeon						
		1648	Evliya Çelebi							

Çizelge 4.1. Kenti M.Ö.18-1914 yılları arasında ziyaret etmiş ve kentin fiziksel, atmosferik ve kültürel olarak değerlendirilmesine olanak tanıyan veri kaydetmiş olan seyyahlar ve günlüklerinin içerdiği veriler (devam)

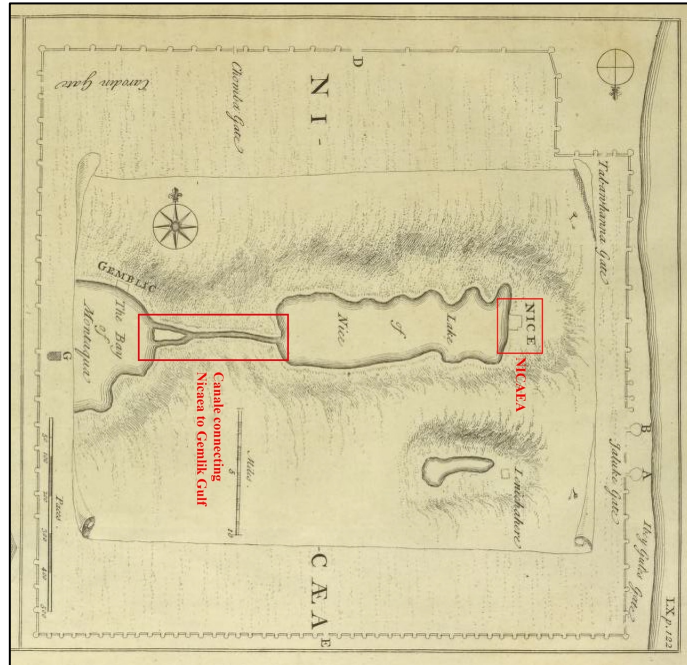
Osmanlı Dönemi			1654	Menazil ü- tarik adlı eserin anonim Osmanlı yazarı					
			1657	Katib Çelebi					
			1675	John Covel					
			1682	M. E. Bin Mehemmed Derviş					
	1699	Gerileme Dönemi B.	1804	Joseph von Hammer					
			1704	Paul Lucas					
	1718	Lale Devri	1826	Leon de Laborde					
	1730		1835	Charles Texier					
			1743	Richard Pococke					
			1779	Dominique Sestini					
	1792	Dağılma Dönemi B.	1852	A.D. Mordtmann					
			1797	James Dallaway					
			1786	J.B. Lechevalier					
			1891	Colmar Freiherr von der Goltz					
	1895	DEPREM							
			1903	Ludwig Schneller					
			1913	Louis de Launay					
1914	1. Dünya Savaşı	1914	Andre Gide						

Seyyahların Söylemlerinde Fiziksel Değişim

Kentin seyyahların söylemleri yoluyla tespit edilen geçirdiği fiziksel değişimlere yönelik değerlendirmeler üç grup altında incelenmiştir. Bunlar yer şekilleri ve yeşil dokunun kentle ilişkisinde gerçekleşen değişimlerin incelendiği “doğal çevrenin değişimi”; insan eliyle inşa edilmiş yapıların oluşturduğu kentsel dokuda gerçekleşen değişimlerin incelendiği “yapılı çevrenin değişimi” ve kentteki nüfus yoğunluğu ile değişen atmosferik his, iklimsel değişiklikler ve hava değişimlerinin incelendiği “atmosferik değişim” dir.

Doğal Çevrenin Değişimi: 1097 yılında gerçekleşen Haçlı saldırıları sırasında Selçuklu hakimiyetinde olan İznik gölden aldığı yardımlar sayesinde uzun süre bu kuşatmaya direnmiş fakat Haçlıların bunu fark etmesi sonucunda küçük bir donanmayla Gemlik-İznik bağlantısını kapatmaları ile savunma çökmüş ve kent teslim olmuştur (Eyice 1988). Bu saldırı sırasında kentin kara tarafından kuşatıldığı kayıtlarda ifade edilmektedir.

Bu dönemde Gemlik körfezi ile İznik Gölü arasında bir su yolu bağlantısı bulunmaktadır. Donanma ile kapatılan yardım kaynağı bu su yolu olabilir. 1743 yılında kenti ziyaret etmiş olan Richard Pococke çizdiği haritada bu su yolunu detaylı olarak göstermiştir (Pococke 1743) (Şekil 4.5). Fakat 1914’de çizilmiş olan Kiepert haritasında bu su yolu bulunmamakta yerinde ince bir akarsu olduğu görülmektedir (Şekil 4.6). Bu bilgilerden yola çıkılarak 1743-1914 aralığında bahsi geçen su yolunun farklı sebeplerle kapanmış olduğu ileri sürülebilir. Bu durum su seviyesindeki değişikliklerden kaynaklanıyor olabilir. Bu zaman aralığında kayıtlarda büyük bir deprem verisine rastlanmamaktadır. Bu nedenle yeryüzü şekillerinin büyük değişiklikler geçirmediği düşünülebilir.

Şekil 4.5. Richard Pococke tarafından 1743’de çizilen Nicaea Haritası ve Askanius Gölü-Gemlik körfezi bağlantısı. (Pococke, 1743)

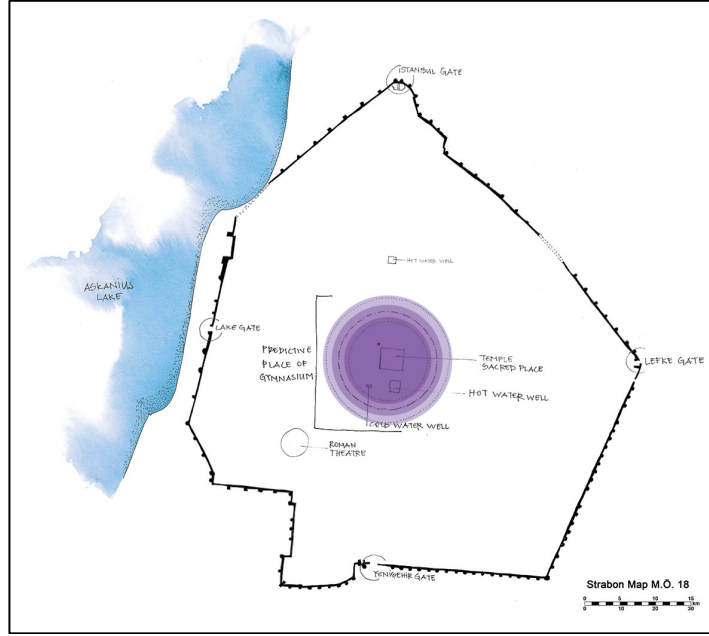
Şekil 4.6. Heinrich Kiepert tarafından 1914’de çizilen Bursa haritasının İznik Gölü- Gemlik Körfezi bölümü (Anonim 2019 c)

Yapılı Çevrenin Değişimi: M.Ö. 18’ yılında kenti ziyaret etmiş olan Strabon seyahatnamesinde ‘...öyle ki, *gymnasion*’un ortasına konan bir taştan dört kapı da görülebilir.’ (Strabon 2003, Pekman 2005) diyerek kentin 4 kapısından gelen yolların kesiştiği Merkez noktası çevresinde bir *gymnasion* tanımlamıştır. Strabon’dan 1550 yıl sonra kenti ziyaret eden Ogier Ghiselin de Busbecq ‘...çarşı meydanından bakıldığında dört kapı da görülür.’ (de Bucbecq 1555) diye belirttiği seyahat günlüğünde Strabon’un ‘*gymnasion*’ olarak ifade ettiği alanda bir çarşı meydanı tanımlamıştır. Bu iki söylemin farklı mekanlar tanımlaması olası bir işlevsel değişikliğe işaret etse de tarif edilen alanın kent için ne kadar önemli bir alan olduğunu ve bu önemini 1500 yıl boyunca kaybetmediğini de belirtmektedir.

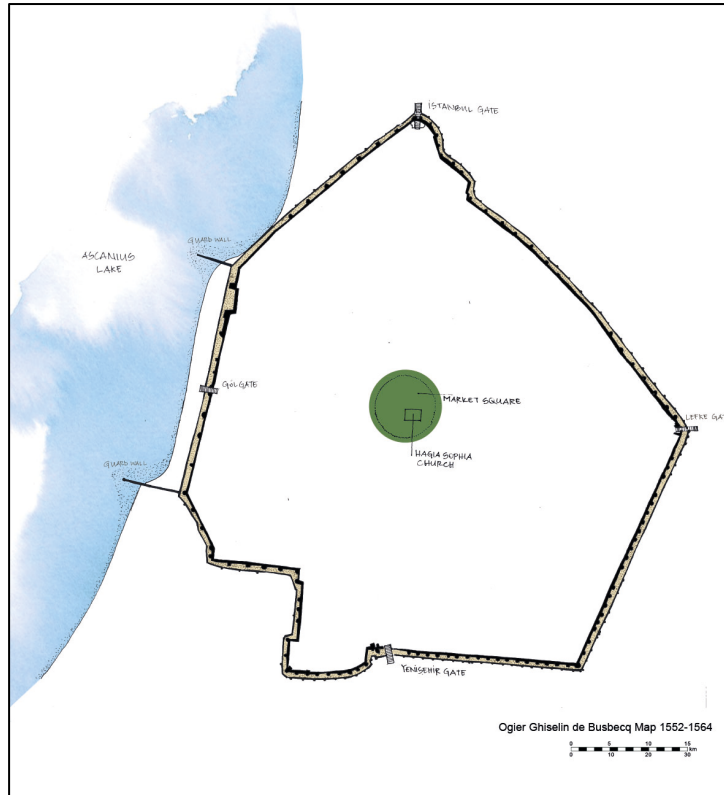
Strabon’un günlüğünden yola çıkılarak çizilmiş olan haritada mor ile taralı olan alan *gymnasion*ların yapısal özellikleri de değerlendirilerek olası *gymnasion* alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 4.7). Strabon’un kenti ziyaret ettiği dönemde Nicaea sadece 1 kat sur ile çevrilidir, bu nedenle surlar arasında bir hendekten bahsetmek mümkün değildir.

Ghiselin in ifadesinden yola çıkılarak çizilen haritada yeşil ile taralı olan alan olası çarşı meydanını ifade etmektedir (Şekil 4.8). Bu alan günümüzde de çarşı ve meydan olarak

kullanılmaktadır. Strabon'un ziyaretinden Ghiselin'in ziyaretine kadar geçen sürede Nicaea 2. Kat sur ile çevrelenmiştir.

Şekil 4.7. Strabon Haritası (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

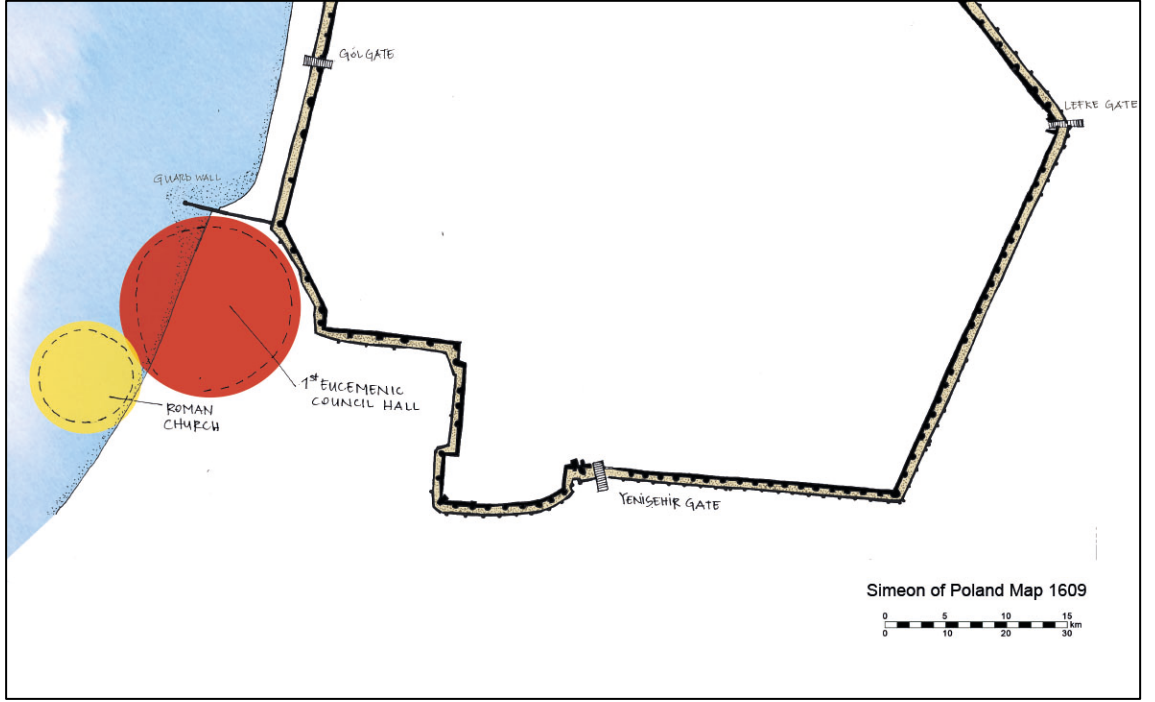
Şekil 4.8. De Bucbecq Haritası (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

Gymnasionlar mimari birliği olan bir yapıdan çok, farklı işlevlerle fiziksel olarak ilişkili geniş bir spor alanı olarak tanımlanabilir (Wycherley 1993). Spor alanlarının çevresinde zamanla stoalar, hamamlar, giyinme odaları, ambarlar, derslikler ve benzeri gibi destekleyici işlevde yapılar oluşmaya başlamıştır. Helenistik gymnasion ideali hem fiziksel hem zihinsel eğitimin bir arada verildiği ve aralarında yetkin bir uyum olması sağlaması beklenen bir mekân sağlamasıdır. Bundan yola çıkarak gymnasionların zihinsel eğitime olanak sağlaması açısından kutsal alanlarla ilişkili, fiziksel eğitimi desteklemek için gölgelik sağlayacak ağaçların bol ve su kaynaklarına yakın, özellikle askeri eğitim verildiği ve askerler burada bulunduğu için konum olarak savunmaya yönelik stratejik avantajı olan yerlerde kurulduklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Çarşı meydanı ise kentlinin her türlü ihtiyacını satın alabileceği bir alan olmakla beraber aynı zamanda bireylerin sosyalleşebileceği, duraklayarak zaman geçirebilecekleri, ibadet alanlarıyla ve büyük eğitim alanlarıyla ilişkili alanlardır. Bu iki mekânın tanımları ve gereksinimlerinden yola çıkarak Nikaia Gymnasion'unun artık bölünerek farklı isimlerle farklı alanlara dağıldığı fakat merkez ve toplanma alanı olarak kentlinin bir araya gelip sosyalleştiği bir alan olma özelliğini kaybetmediğini öne sürebiliriz.

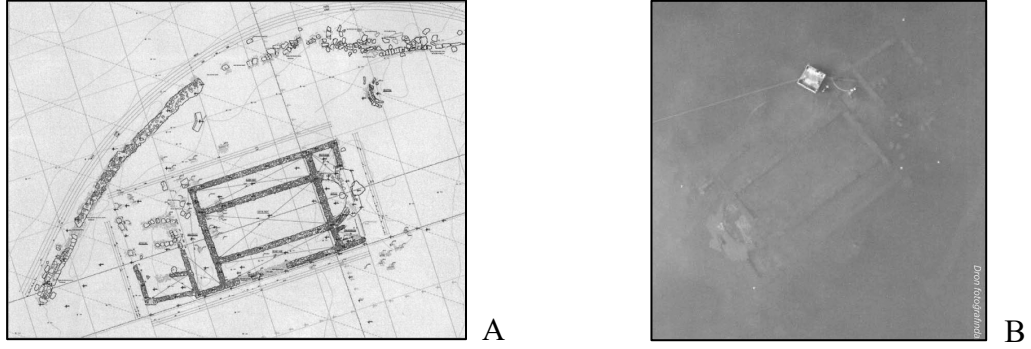
Kenti ziyaret eden iki farklı seyyah, 325 yılında 318 rahibin katılımıyla gerçekleştirilen Hıristiyan aleminin ilk büyük toplantısı olan ökümenik konsilin yapıldığı binadan bahsetmişlerdir. Bunlardan biri Ogier Ghiselin de Busbecq'dir (1554-1562). De Busbecq günlüğünde kentte bir gece kaldığını ve o gece konsilin yapıldığı binada konakladığını ifade etmiştir (de Busbecq 1555). Konsilin yapıldığı binadan bahseden bir diğer seyyah Polonyalı Simeon'dur (1609). Simeon kentte 12 gün kalmış ve günlüğünde '*318 patriğin içtima ettiği (konsil toplantısını tarif ediyor) mevki, şehrin ittisalinde ve gölün kenarında bulunur. Biraz ötede de kubbeli büyük bir kilise vardır. Şimdi çok eskimiş olan kilise rumların elindedir. Şehrin etrafında büyük surlar ve müteaddid burçlar vardı. ...*' (Simeon 1609, Der Andresyan 2016) diyerek konsilin yapıldığı binanın konumunu tarif etmiştir. Her iki seyyahın da günlüklerinde yapının karakterine yönelik bir ifade olmamakla beraber, o dönemde hala kullanılabilir durumda olduğu ve içerisinde konaklanabilir bir yapı niteliğinde olduğu söylenebilir. De Bucbecq'den farklı olarak Simeon yapının konumundan bahsetmiş ve nerede olduğuna yönelik bugün ortaya çıkan veriler ışığında tespit edilebilir bir alan tarif etmiştir.

Polonyalı Simeon'un konsil yapısına yönelik olarak yaptığı konum tanımına göre konsil yapısının surların dışında günümüzde batık durumda olan bazilikanın yakınında olduğu düşünülebilir (Şekil 4.9). Haritada kırmızı ile taralı olan alan Simeon'un tanımladığı konsil yapısının tahmini yeri olarak işaretlenmiştir. Sarı taralı alan ise 2016 yılında keşfedilen batık bazilikanın yerini ifade etmektedir.

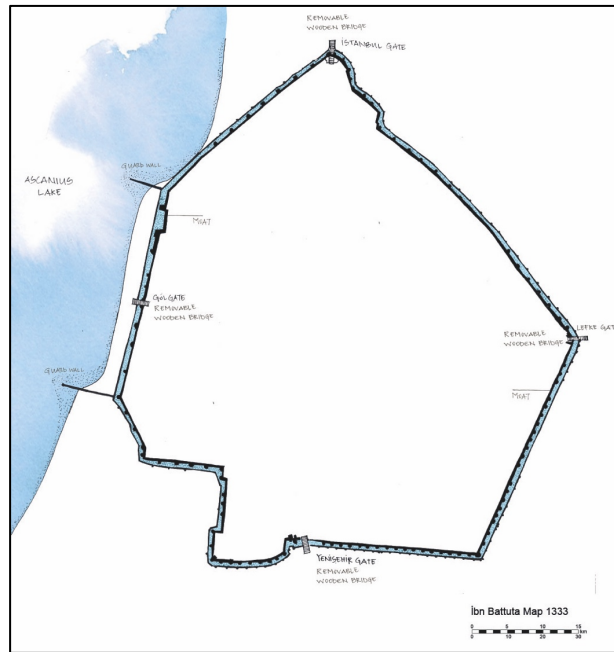
Şekil 4.9. Polonyalı Simeon Haritası (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

Simeon'a göre yapı bir kilise yapısı değildir fakat bir kilise yapısına yakın olarak gölün dışında ve hem surla hem gölle birebir ilişkide olan bir alandadır (Şekil 4.10). 2016 yılında Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümünün yaptığı çalışma ile ortaya çıkarılan gölün içerisinde bulunan bazilika kalıntıları Simeon'un bahsettiği yapının yerini saptamak açısından ışık tutucu nitelikte olabilir.

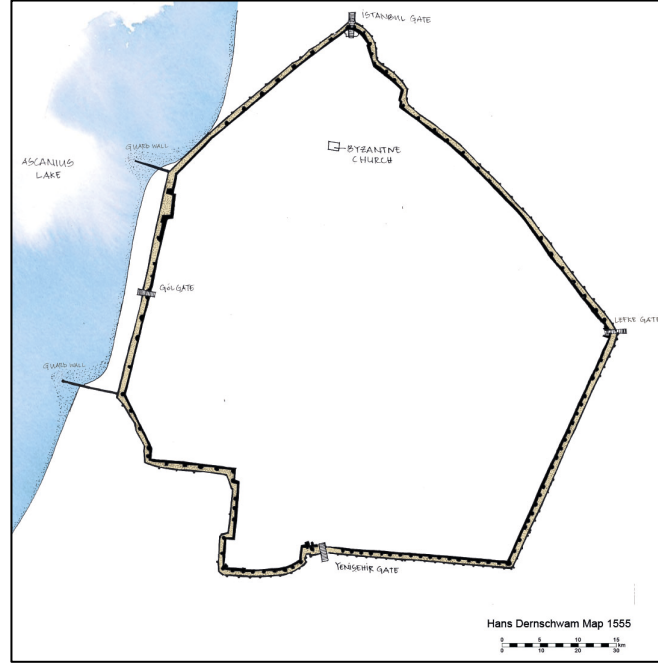

Şekil 4.10. Su altı bazilikası çizim ve hava fotoğrafı **A)** Su altı bazilikası çizimi (Şahin ve Fairchild 2018) **B)** Sualtı Bazilikası Hava Fotoğrafı (Şahin 2018)

İbn Battuta ‘nın 1333 yılındaki seyahatinden Hans Dernschwam’ın 1555 yılındaki seyahatine kadar kalenin etrafındaki hendegın kullanımından vazgeçildiği ve kapandığından söz etmek mümkündür. Orhan Gazi İznik’i aldığında kayıtlarda kentin iki sıra surla korunduğunu ve kente kaldırılabilen tahta köprüler ve demir düşen kapılardan girildiğini belirtilmiştir, bu kentin dışında bir hendek olduğuna işaret eder (Eyice 1988). Battuta’nın bahsettiği su dolu hendek haritada mavi ile taranarak gösterilmiştir (Şekil 4.11). Battuta’nın seyahatinden Dernchwam’ın seyahatine kadar geçen sürede hendek toprakla dolmuş ve kapanmıştır bu nedenle bu alan kahverengi ile taralı olarak gösterilmiştir (Şekil 4.12).

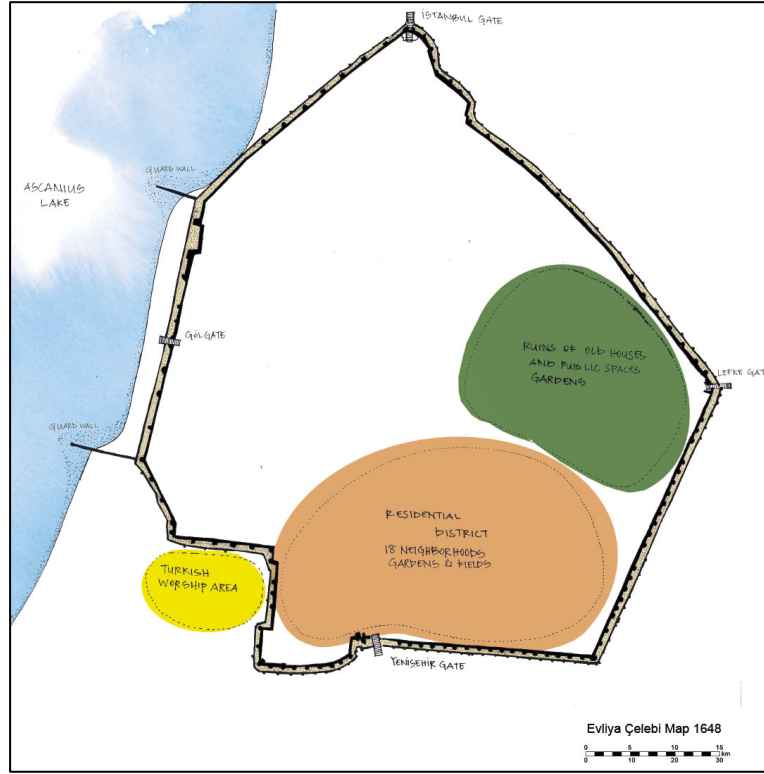
Şekil 4. 11. İbn Battuta Haritası (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

Şekil 4.12. Dernschwam Haritası (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

1333 yılında seyyah İbn Batuta ‘Şehre, köprüye benzeyen ve ancak bir atının geçebileceği genişlikte bulunan bir yoldan başka yol yoktur. Kalenin müstahkem oluşu bu özelliğinden doğmaktadır. İznik gölü kaleyi dört bir yanından kuşatmıştır. ... İznik kalesi dört kat surla çevrilmiştir. Her iki sur arasında su ile dolu bir hendek bulunur. Şehre, istenildiği zaman kaldırılabilen ahşap bir köprü vasıtasıyla girilir.’ (Battuta 1333; Çevik 2015) diye yazdığı günlüğünde de bu hendeğin varlığından bahsetmiştir. Fakat ondan 200 yıl sonra kente gelen Dernschwam’ın günlüğünde belirttiği ‘İznik daire şeklinde inşa edilmiştir. Ascanius denilen bir uzun gölün kenarındadır. Etrafı iki surla çevrilmiştir. İç sur dış surdan daha yüksektir. İç surun birbirinden aşağı yukarı üç mızrak boyu aralıklı yuvarlak ve basık kuleleri var. İç sur ve ondan alçak olan dış surun arasında bir geçit uzanmakta. Bunun dışında yuvarlak kuleler görünüyor. Dış surun önünde hendek yok’ (Dernschwam 1555, Önen 1987) ifadesinde geçitten hendek olarak bahsetmediği için iç ve dış sur arasındaki hendek alanının aynı durduğu ama içinde su olmadığını çıkartabiliriz. Dernschwam’dan 100 yıl sonra kenti ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi (1650) kenti çevreleyen hendeğin tamamen toprak ve çöplerle dolduğunu ifade etmiştir (Temelkuran ve Aktaş 1986) (Şekil 4.13). Josephus Grelot (1670) ise ‘eskiden duvarların arasında koridor varmış şimdi bakımsız’ (Grelot 1670) şeklinde bir ifade kullanmıştır.

Bu verilerin ışığında kenti çevreleyen hendeğin Osmanlı hakimiyetinden itibaren iki yüz yıl içinde ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Bunun sebebi Osmanlı'nın gelişyle kente yönelik saldırıların ve tehditlerin azalmasıyla savunmaya ihtiyaç duymaması sonucunda hendeğe duyulan ihtiyacın bitmesi olabilir.

Şekil 4.13. Evliya Çelebi Haritası (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

Osmanlı Devleti ele geçirdiği kentleri kalkındıran hem ekonomik hem de askerî açıdan güçlendiren bir yönetim anlayışına sahiptir. Fakat bu anlayışın İznik için geçerli olmadığı ya da yeterli gelmediği; İznik'in Osmanlılar tarafından fethedildiği 1331 yılından hemen sonra kenti ziyaret eden İbn Battuta' dan (1333) Osmanlı İmparatorluğu egemenliği döneminin son ziyaretçisi Andre Gide'ye kadar (1914) burayı ziyaret etmiş birçok seyyahın yazılarına dayanarak söylenebilir. Bu seyyahlar kenti terk edilmiş ve harabe halinde bir kent olarak tasvir etmektedirler. Bunun sebebi Bursa'nın iklim ve konum olarak yerleşime İznik'ten daha uygun olması dolayısıyla savunma ve imar faaliyetleri açısından Osmanlılar için daha elverişli olması olabilir.

İznik Osmanlı'nın İstanbul'u alabilmesi yolunda Bizans'ın Constantinopol'ü koruyan askeri üssü olması ve Constantinopol'e gıda sağlaması açısından alınması stratejik olarak önemli kentlerden biridir. Orhan Gazi 1331 yılında İznik kentini egemenliği altına aldığı anda kent depremler ve savaşlarla geçen uzun yüzyılların sonunda defalarca yıkılıp yeniden inşa edilmiş ve savunmaya yönelik oldukça güçlendirilmiş bir durumdaydı, öyle ki kayıtlar kentin iki sıra surla korunduğunu ve kente kaldırılabilen tahta köprüler ve demir düşen kapılardan girildiğini belirtmişlerdir (Yalman 1997).

Mekânsal Etkinin Değişimi: İlk defa 1609 yılında Polonyalı Simeon kentin havasına yönelik bir söylemde bulunmuştur. Simeon '*... havası da fenadır. .... Şehrin havası çok sert ve fena olduğundan, şehirde gerek yerli gerek dışarıdan gelmiş bütün insanların yüzleri sararmıştı.*' diyerek kentin havasının kötü olduğundan bahsetmiştir. Simeon'u takip eden 300 yıl boyunca 7 farklı seyyah daha kentin havasının kötülüğünden bahsetmiştir. Bu seyyahlardan Richard Pococke günlüğünde '*Buranın havası çok sağlıksız ve bunun nedeni büyük olasılıkla, serbest bir yatakları olmayan dereler. Halk bu dereleri kendi açtıkları yollarla bahçelerine getiriyor ve su buralarda durgunlaşarak havayı kirletiyor.*' (Pococke 1743) diyerek durgun su sebebiyle ortaya çıkan hastalıkları işaret etmiştir.

Pococke'un gelişinden önce 17. yüzyılda kentte bir kolera salgını yaşandığı resmi kayıtlarda bildirilmiştir, bu salgını takip eden süreçte 1950' lere kadar kentin yoğun oranda göç verdiği ve kent nüfusunun 600 civarına düştüğü salnamelerde takip edilebilmektedir. 1950'lerde kent yeniden canlanmaya başlamıştır bunun en büyük nedenlerinden biri 1940'lı yıllarda gölün çevresindeki bataklıkların kurutulması ile salgın hastalık riskinin ortadan kalkması olabilir. İznik gibi büyük bir tatlı su kaynağının kıyısında kurulmuş verimli topraklara, stratejik ve teolojik öneme sahip bir kentin hastalık riskinin ortadan kalkmasıyla yeniden canlanması beklenen bir sonuçtur.

Ayrıca Hıristiyan dünyası için taşıdığı değer de sahip olunmasını Hem Osmanlı hem de Bizans İmparatorlukları için önemli kılmaktadır. Orhan Gazi kenti ele geçirdiğinde öncelikle nüfusu arttırmak ve kentin savunmasını arttırmak için kendi askerlerini kentteki nüfusun çoğunluğunu oluşturan savaş için giden erkeklerin eşleri ile evlendirmiş ve

onlara sur içerisinde konut vermiştir. Farklı kayıtlar yine kentin gelişimini arttırmak için buraya birçok bilim adamı getirildiğinden de bahseder (Eyice 1988).

Kenti 1568’de ziyaret etmiş olan Ludwig von Rauter günlüğüne kent hakkında ‘*İçerde [surların içinde] kimseler yok ve karşınıza hemen, içinde, çok uzun zamandır orada bulunan ve içlerinde çok az insanın yaşadığı evlerin bulunduğu bahçeler çıkıyor*’ (von Rauter 1568, Raby 1976) yazmıştır. Bu dönemde kent içinde yaşayan insan sayısının azalmaya başlamış olduğu resmi kaynaklarla da desteklenmektedir. 1568’de kent 200 yıldır Osmanlı hakimiyetindedir. Von Rauter’den 20 yıl sonra kenti ziyaret eden Mehmed Aşık ‘*İzmit’te, saltanata ait, alışveriş yapılabilecek birçok dükkan, cami ve halka açık hamam bulunmaktadır. Bazı hayırsever vatandaşlar halka açık bir aşevi kurmuşlar ve gezginlerle kente gelen konukların yararlanabileceği bir yemekhane açmışlardır.*’ (Aşık 1585; Ak 1997) diye belirttiği günlüğünde von Rauter’e göre kent hakkında daha olumlu bir tablo çizmiş ve kentin 20 yıl içerisinde alışveriş yapılacak alanlarla canlandığına işaret etmiştir. Alışveriş alanlarının çoğalmış olması kent içinde yaşayan insan sayısının da 20 yıl öncesine kıyasla artmış olduğuna dair bir veri olarak kabul edilebilir fakat, Mehmed Aşık’tan 2 yıl sonra kenti ziyaret eden Reinhold Lubenau günlüğüne von Rauter’in ifadesinden daha sert olarak ‘*Kentte, çamurdan inşa edilmiş küçük evlerden, daha doğrusu kentin ortasında kümelenmiş ve gölün olduğu tarafa doğru uzanan kulübelerden başka hiçbir şey yok. Yağmur yağdığında, yukarıdan çamur iniyor. Bununla birlikte, yıkık yapıların arasında kentin her tarafı bahçelerle ve meyveleri kurumuş incir ağaçlarıyla dolu. Bu görüntü, insanda lanetlenmiş bir kent havası yaratıyor. Her yer o kadar çıplak ve boş ki, birkaç dükkânın bulunduğu sokaklar ya da pazaryeri dışında, ortalıkta hiç kimseyi göremezsiniz. Burası sanki ölü bir kent. Kadı bize, kentte çok az insanın kaldığını, çünkü çoğu önemli ailenin, kadınların ve çocukların, üç yüzden fazla sayıda insanın, Türk hükümdarı tarafından bir ayaklanmayı engellemek için İstanbul’a gönderilmiş olduğunu söyledi.*’ (Lubenau 1588) diye yazmış ve kent hakkında yazılarıyla terk edilmiş harabe bir tablo çizmiştir.

Mehmed Aşık ifadesinde kentin çarşılarından kentin bir parçası olarak değil saltanata ait alanlar olarak bahsetmiştir, bu seyyahın saltanata olan bakış açısı ve bağlılığından kendini kente ve toprağa ait hissetmesinden kaynaklanıyor olabilir. Ludwin von Rauter ve

Reinhold Lubenau'da ise böyle bir bağıllık olmadığı için kenti daha tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmiş olabilirler. Kenti 1609 yılında ziyaret etmiş olan Polonyalı Simeon'un kent hakkında '*İzник büyük bir şehirdi; fakat şimdi büyük bir kısmı harab olmuştur. Havası da fenadır. ... Şehrin havası çok sert ve fena olduğundan, şehirde gerek yerli gerek dışarıdan gelmiş bütün insanların yüzleri sararmıştı.*' söylemi de von Rauter ve Lubenau' u destekler niteliktedir. Bu üç seyyahın dışında kentin ıssız ve harabe halinde olduğunu ifade eden birçok seyyah vardır. İbn Battuta (1333), Hans Dernschwam (1555), Katib Çelebi (1657) , Muhammed Edib bin Mehemmed Derviş (1682) , Paul Lucas (1704) , Richard Pococke (1743) , Dominique Sestini (1779) , James Dallaway (1797) , Joseph von Hammer (1804), Charles Texier (1835), Prokesch von Osten (1835), M. Baptistin Pouloulat (1837), A.D. Mordtmann(1852), Edmund Naumann (1890), Ludwig Schneller (1903), Louis de Launay (1913), ve Andre Gide (1914) 'de kenti ıssız, harap, terk edilmiş olarak tanımlamışlardır.

Kenti M.Ö. 18 ve M.S. 1914 yılları arasında ziyaret etmiş seyyahların günlüklerinde yer alan fiziksel değişime yönelik söylemlerin, kentin kronolojik gelişimi ve yapılan literatür analizleri sonucunda elde edilen veriler ile karşılaştırılması yoluyla;

. İznik Gölü'nü Gemlik Körfezine bağlayan ve günümüzde Karsak Suyu olarak isimlendirilen akarsuyun genişliğinin 1743 ve 1914 yılları arasında değişim göstererek ticari kullanım amacını kaybettiği,

. Kentte varlığı bilinen Gymnasium'un konumunun seyyahların söylemlerinde yer aldığı,

. Konsil'in gerçekleştiği yapının farklı seyyahlar tarafından konum ve kullanım amacına yönelik olarak tarif edildiği

. Kentin iç ve dış surları arasında yer alan ve hendek olarak kullanılan boşluğun zamanla hendek işlevini kaybedip koridor olarak kullanıldığı,

. Canlı ve kalabalık bir yer olan kentin 17. yüzyılda gerçekleşen kolera salgını ve savaşlar ile nüfusunun giderek azaldığı ve kentin ıssız ve hastalıklı bir yer hissi vermeye başladığı,

. Kentte kolera salgını sırasında ve sonrasında yaşayan kişilerin hastalıklı görüntülerin mekânın da hastalıklı olarak hissedilmesine neden olduğu saptanmıştır.

Seyyahların Söylemlerinde Kültürel Değişim

Bir kentin kültürünü anlamak için öncelikle kentliye bakmak gerekir. Antik bir kentin kültürünü ve süreç içerisinde kültürün değişimini incelemek için başvurulacak kaynaklardan belki de ilki kenti ziyaret eden seyyahların kentliye yönelik yaptıkları tespitler ve bu tespitleri ifade ederken dikkat çektikleri noktalardır. İznik'i ziyaret eden seyyahlar içerisinde sadece 5 tanesi kentliye yönelik ifadeler kullanmıştır. Bunların ilki Ogier Ghiselin de Busbecq'dir (1554-1562). Busbecq kentin günlük yaşantısından değil seyahat grubu ile beraber yaşadıkları bir olay aracılığıyla kentlinin inanca yönelik yaklaşımından bahsetmiştir. İslam dini put ve resimlerin hoş karşılanmadığı, ilahi inancın maddi görüntüye bürünmesini tasvip etmeyen bir dindir. Yaşadıkları olayı '*Orada bulunduğumuz sırada, işçiler yeraltından pek bozulmamış bir asker heykeli çıkarmışlardır. Ama çekiçleriyle hemen heykeli parçaladılar. Üzüldüğümüzü görünce gülerek, 'Hıristiyanlar gibi ona tapılmasını ve dua edilmesini mi istiyorsunuz?' dediler.*' (de Busbecq 1555) sözleriyle ifade eden Busbecq artık daha fazla müslüman kullanıcıya sahip olan kentin yavaş yavaş İslamlaştığını ve İslam'ın gerektirdiği ilkeleri benimsemeye başladığını gözler önüne sermiştir.

Kenti 1585'de ziyaret eden Mehmed Aşık (1585), 1648'de ziyaret eden Evliya Çelebi (1650), 1675'de ziyaret eden John Covel (1675) ve yine 1890'da ziyaret eden Theodore Bent (1890) kentte bulunan aşevinden ve burada ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtan kentliden bahsetmişlerdir, Söylemlerinde kentliden hayırsever ve yardımsever olarak bahsetmişlerdir.

Kenti 1890'da ziyaret eden Theodore Bent ise kentlinin başka bir yüzüyle tanışmıştır. Seyahat grubunun aşevi yapısının resmini yapmaya başlamasıyla bir dervişin '*Şu gâvurlara bakın! Sütunlarımızı kaydediyorlar, böylece buraları onlara teslim ettiğimizde neyimiz olduğunu tam olarak bilecekler.*' (Bent 1890) ifadesini kayda almıştır. Kent kurulduğu günden itibaren defalarca el değiştirmiş ve her el değiştirdiğinde harap olup yeniden yapılandırılmıştır, bu el değiştirme durumunun artık kentli için de olağan bir hal almış olduğunu dervişin bu söyleminden yola çıkarak söylemek mümkündür.

Kenti M.Ö. 18 ve M.S. 1914 yılları arasında ziyaret etmiş seyyahların günlüklerinde yer alan kültürel değişime yönelik söylemlerin, kentin kronolojik gelişimi ve yapılan literatür analizleri sonucunda elde edilen veriler ile karşılaştırılması yoluyla;

. Kentin Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine geçişiyle birlikte İslamlaştığı ve daha önce kentte yer alan heykellerin tahrip edilmeye başlandığı,

. Daha önce misafirperver olarak ifade edilen kentlinin yabancılara bakış açısının değiştiği ve artık düşmanca tavırlar göstermeye başladığının ifade edildiği saptanmıştır.

4.1.5. Belgeleme ve Haritalama Bulguları

Kent arkeolojisi yönteminin ikinci aşaması olan Belgeleme ve Haritalama bölümünün ilk kısmında İznik katmanlı kentinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreler, birinci aşama olan veri toplama bölümünde elde edilen tarihsel gelişim verileri, seyyahların söylemleri, eski harita ve çizimlerden elde edilen verilerin plan üzerinde işlenmesi yoluyla elde edilen diakronik katman planları açıklanmıştır. Bu planlar kentin her döneminde var olmuş olan fiziksel yayılımını ifade etmektedirler. Bölüm kapsamında kentin dört dönemi (Helenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu, Osmanlı) o dönemlerden günümüze ulaşan yapı ve eserler, günümüze ulaşmadığı halde varlığı seyyahlarca belgelenmiş ve ifade edilmiş yapı ve kentsel bölgeler kent planı üzerinde işlenmiştir. Helenistik dönem, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerinin konut yerleşimlerine yönelik günümüze ulaşan veri olmaması nedeniyle bu dönemlerin diakronik katman planlarında yer alan yapı eser ve bölge kentin sahip olduğu ızgara planının içerisinde yer aldıkları adalar bağlamında çevrelenerek ifade edilmişlerdir. Osmanlı döneminden günümüze kadar varlığını koruyan konut yerleşkesi ve farklı işlevli yapılar da yine diğer katmanlarda olduğu gibi ada bazında birleştirilmiştir. Bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak kentin ana işlevlerini içeren bir yerleşim planı oluşturmak mümkün olmuştur.

Diakronik katman planlarının oluşturulmasının ardından belgeleme ve haritalama aşamasının ikinci adımı olan plano-volumetrik hacim planı oluşturulmuştur. Bu plan kentin eş nitelikli alanlar ve kimlik alanlarının belirlenmesine olanak sağlamıştır.

Son kısımda plano-volumetrik hacim planı ile belirlenen eş nitelikli alanlar ve kimlik alanlarının güncel kent planı ile karşılaştırılması ile belirlenen risk alanları ve rezerv alanları açıklanmıştır.

Helenistik Dönem (M.Ö. - M.Ö.30) Yerleşimi

İznik'in (Nakaia) Helenistik Dönemdeki genel durumuna yönelik sahip olduğumuz bilgiler oldukça kısıtlıdır. Bu döneme yönelik en net veri gezgin coğrafyacı Strabon'un kente yönelik olarak yaptığı tanımdır (Ek 2). Strabon bu tanımda kentin bir metropolü olduğu Bithynia Krallığı'nın iç kısmında Askania Gölü kıyısında yer aldığını belirtmiştir. Günümüze antik Nikaia ile ilgili tarihsel nirengi noktaları olmasına rağmen sur içinde Gymnasium'a ait olduğu düşünülen yapı kalıntısı dışında belirgin bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır. Strabon'un ziyaret ettiği dönemde kentin çevresi yaklaşık olarak 2960 metre olarak ifade edilmiştir (Strabon 2003). Bu ifadedeki uzunluk günümüzde var olan 4970 m uzunluğundaki surların yaklaşık yarısı boyutunda kenti dörtgen biçiminde çevreleyen bir yapıya işaret etmektedir. Bu surların geçirdiği savaşlar ve depremler düşünüldüğünde Helenistik Dönemde inşa edildikleri malzeme ve formunu korumadığı düşünülmektedir, bununla birlikte sur üzerinde bulunan Helenistik Dönem'e tarihlenen süsleme ve yapı kalıntıları yıkılan eserlerin yıpranan ve tahrip olan surun iyileştirilmesi ve yeniden inşası süreçlerinde kullanıldığını düşündürmektedir. Buradan yola çıkarak surların zaman içerisinde geriye alındığı ve kentin büyüdüğü düşünülebilir fakat bu büyümenin ne zaman gerçekleştiği, bu büyümenin Helenistik dönemde olup olmadığı konusunda net bir veri bulunmamaktadır.

Strabon düzlükte kurulmuş olan kentin dört kapısı olduğunu ve bu çerçeve içerisinde yer alan yolların birbirlerini dik olarak kestiğini ve kentin orta yerinde bulunan gymnasium ortasına konulan bir taştan bakıldığında dört kapıyı da görmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir (Strabon 2003). Bu ifadeden yola çıkılarak kentin günümüzde var olan ana yollarının bu dönemde de var olduğu ve bu yolların kesişim noktası çevresinde konulan bir gymnasium yapısı olduğu düşünülmektedir. Strabon'un tanımlarını destekleyen bir diğer veri ilk çağda basılan kent sikkeleridir. Bu sikkelerde Altın Şehir (Khryseapolis) olarak tanımlanan İznik'in bazilikası, mabedi, surları ve şehir kapıları yer

almaktadır (Şahin 2004). Bu sikkelerde yer alan tapınağın varlığına işaret eden bir diğer söylem İznik’li tarihçi Cassius Dio’nun ‘‘Augustus ... (Tanrıça) Roma ve babası Caesar için, Iulius’un artık ölü bir kahraman olduğunu düşünerek, Efes’te ve Nikaia’da birer tapmak yapılmasına izin verir. Çünkü bunlar Asya ve Bithynia’ın en önde gelen kentleriydiler. Ve (Augustus) bu kentlerde oturan Roma yurttaşlarına, bu iki tanrı kültürüne karşı saygılı olmalarını emreder. Yabancılar ise, bununla Hellenleri kastederek, Pergamon’daki Asyalılara ve Nikomedeia’daki Bithynia’lılara kendisi için tapınak yapmalarına izin verir.’’ ifadeleridir. M.Ö. 29 tarihinde tapınağın inşasına izin verilmesi ve yapılmasıyla başlayan süreç aynı zamanda Nikaia için imparatorluk kültürünün de başlangıcı olarak nitelendirilmektedir (Şahin 2004). Fakat günümüze kadar yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında bu tapınağa dair bir kalıntı ya da yerine işaret eden bir veriye rastlanmamıştır. Sur içinde çok fazla kalıntı olmamakla beraber sur dışında yer alan ve Helenistik Dönem’e tarihlenen Merdivenli Kaya (Şekil 4.14 A) ve Prusias Lahiti (Şekil 4.14 B) kentin Helenistik Dönemindeki konumu, formu ve yollarına yönelik veri sağlamaktadır.

Kentin Helenistik Dönem katmanının tahmini diakronik planı sur içinde yer alan mevcut arkeolojik kalıntılar ile birlikte gezgin Strabo’nun İznik ile ilgili söylemleri temel alınarak hazırlanmıştır (Şekil 4.16). Planda belirtilen Gymnasion alanı’nın konumu Strabo’nun söylemlerine ek olarak İznik kentinin kent planı tipolojisini benzer tipolojide kentlerle karşılaştıran ‘Nikaia (İznik) Kent Planı Tipolojisi çalışması (Mert 2010) ve Helenistik kentlerin kuruluşu ve iç sistemlerini anlatan ‘Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?’ çalışmasında (Wycherley 1993) belirtilen kriterler temel alınarak tahmini olarak belirlenmiştir. Ayrıca İznik Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından kayıt altına alınan ve gymnasium’a ait olduğu düşünülen kalıntı da yapılan saptamaları desteklemektedir.

Şekil 4.14. Sur içinde yer alan Helenistik Döneme ait mimari kalıntılar (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır)

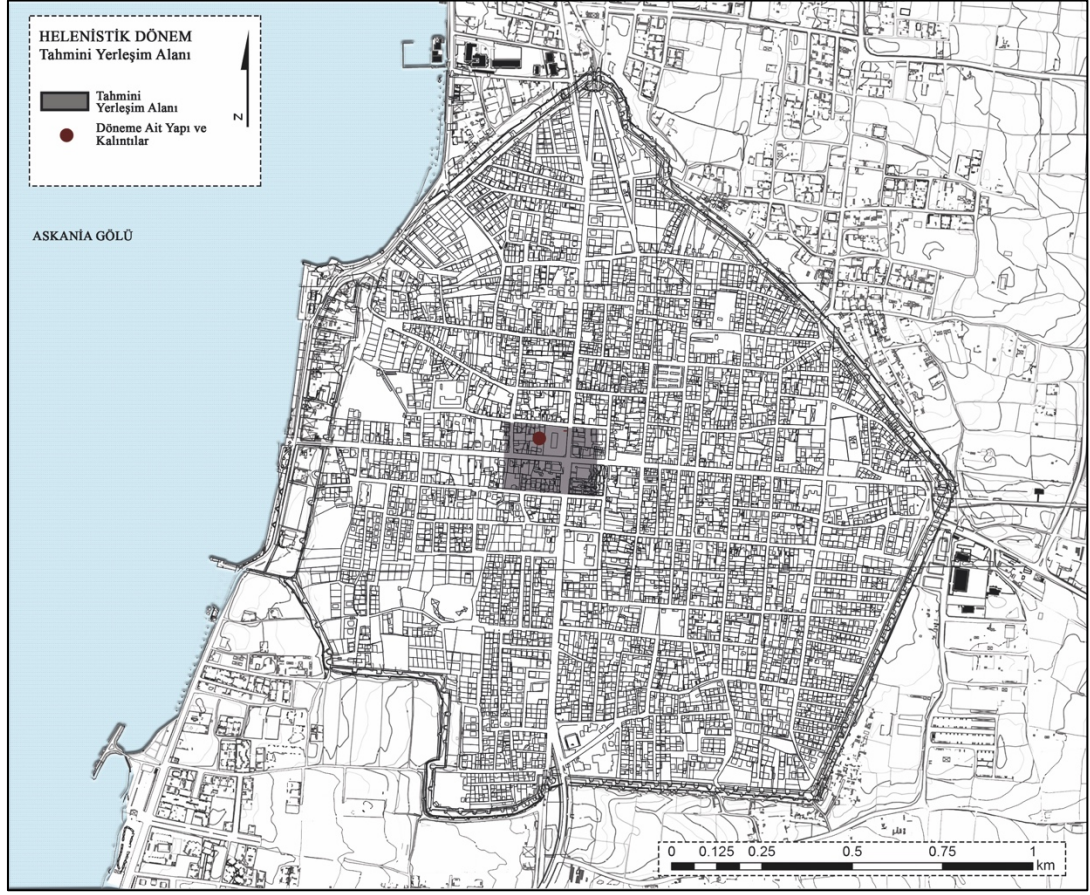
A

B

Şekil 4.15. İznik Helenistik Dönem Eserleri **A)** Merdivenli Kaya (Anonim 2017a) **B)** Berber Kaya (Kırlı Özer, 2017)

Şekil 4.16. İznik Helenistik Dönem Tahmini Diakronik Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır)

Elde edilen verilerden yola çıkılarak öncelikle İznik Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından Gymnasium kalıntısı olarak kayıt altına alınan yapı İznik planı üzerinde işaretlenmiş ve çevresinde yer alan 4 parsel yapılan literatür araştırmaları ile elde edilen bilgiler çerçevesinde tahmini Helenistik dönem yerleşim alanı olarak belirlenmiştir.

Roma Dönemi (M.Ö. 30 – M.S. 395) Yerleşimi

Roma Dönemi tarihi veri açısından Helenistik Döneme göre daha aydınlık bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde kentin genel durumuna yönelik yorumlarda bulunmamıza olanak sağlayan savaş ve depremleri içeren pek çok yazıt bulunması kentin fiziksel durumunun da anlaşılabilmesi için önemli veriler sunmaktadır. Özellikle Roma dönemi boyunca yaşanan en büyükleri M.S. 180-192 ve M.S. 268-270 (Tanrının gazabı olarak isimlendirilmiş büyük yıkım ve can kaybına neden olmuş depremler) yılları

arasında gerçekleşen 6 deprem ile (M.S. 120, M.S. 180-192 ve M.S. 268-270, M.S. 358, M.S. 368) kentin büyük ölçüde zarar gördüğü ve sürekli yeniden yapılandırıldığı bilinmektedir (Şahin 2000). Kent bu dönemde Nicamedia (İzmit) kentşnden sonra bölgenin ikinci büyük kenti durumundadır ve metropol ünvanını taşımaktadır. Kentin Roma döneminde büyük ticaret yolları üzerinde yer alması (Şekil 4.17 A, B) ve Askania Gölünün Marmara Denizi ile olan su bağlantısı kentin ticari değerinin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Bu haritaya göre ticaret yolları kentin İstanbul Lefke ve Yenişehir kapılarına kadar ulaşmaktadır. İmparator Hadrianus zamanında gerçekleşen deprem ardından yazar Hieronymus tarafından 224. Olimpiyatın 4. Yılı (M.S. 120) için düşülen notta yer alan *‘Bir yer sarsıntısıyla Nikomedeia yıkıldı ve Nikaia büyük zarar gördü. Hadrianus onarım için halka cömertçe yardımda bulundu’* ifadesi ile bu dönemde gerçekleşen büyük bir depremle kentin zarar gördüğü ve bunu destekleyen başka bir kaynakta her iki kentin agoralarının, yollarının ve surlarının onarıldığı bilgileri yer almaktadır. Şahin (2000) ‘Antik Kaynaklar Işığında Tarihte Bithynia Depremleri’ yayınında içinde bulunulan Pax Romana döneminde surların savunmaya yönelik bir işlevi kalmaması fakat bu surların kentin zenginlik ve prestijine yönelik değer taşımaları nedeniyle hala değerlerini korumaları gerekçesiyle bahsi geçen sur onarımının sur kapılarının yapımı olabileceğini ifade etmiştir. Kentin ana girişlerini oluşturan İstanbul, Lefke ve Yenişehir Kapıları günümüzde var oldukları biçimlerini bu dönemde kazanmışlardır.

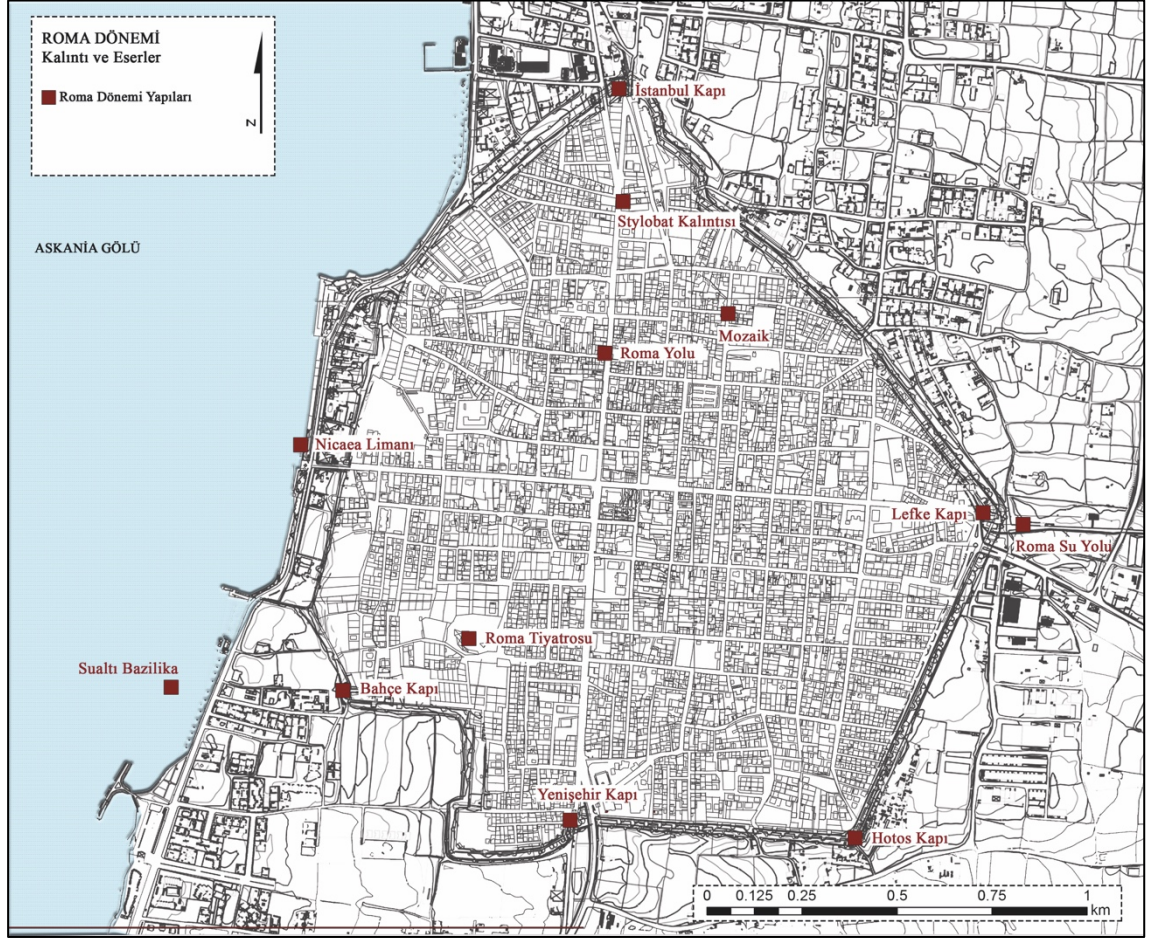
A

Şekil 4.17. Peutinger Haritası M.S. 4. yüzyılda çizilmiş olan ticaret yolları güzergahı haritası (Talbert 2010) **A)** Haritanın bütünü **B)** Haritanın Nikaia (İznik) Bölümü

Sur içinde ve çevresinde Roma Döneminden birçok yapı ve kalıntı bulunmaktadır. Sur dışında Roma Dönemine tarihlenen yirmi beş yapı ve eser bulunmaktadır (Lefke Kapı Su Kanalı, Asklepion Tapınağı, Tyche Tapınakları, Commodia Tapınağı, Severia Tapınağı, Deliklitaş Taş Ocağı, Sarıkaya Taş Ocağı, İnikli Taş Ocağı, Ömerli Taş Ocağı, Obeliks, Hespeklî Kaya Mezarı, Merdivenli Kaya, Pampylia, Tipi Lahit, Herkül Kaya Kabartması, Threptus Tapınağı, Çamdibi Mezar Anıtı, Kaynarca, Nyphenium’u, Karacakaya Tümülüsü, Müşküre Kale Kalıntısı, Müşküre anıtsal Mezarı, Karasu Köprüsü, Derbent Adak Kabartmaları, Dört Yol Nekropolü, Roma Köprüsü). Sur içinde kalan çalışma alanında ise Roma Dönemine ait dört yapı bulunmaktadır (İstanbul Kapı, Lefke Kapı, Yenişehir Kapı, Roma Tiyatrosu) (Şekil 4.18). Bunlardan en bilineni Roma Tiyatrosu’dur (Şekil 4.19). Sur üzerinde bulunan İstanbul Kapı (Şekil 4.20 A, B, C, D), Lefke Kapı (Şekil 4.21 A, B) ve Yenişehir Kapı’da (Şekil 4.22) Roma dönemine tarihlenen diğer büyük yapılarıdır. Ayrıca İmparator Hadrianus döneminde kent yeniden inşa edilirken Lefke Kapı dışında kente su taşıyan bir su kanalı ve kente içme suyu sağlayan bir çeşme inşa edilmiştir ve bu yapılar günümüzde varlıklarını korumaktadırlar (Şekil 4.23) (Şahin 2004).

Şekil 4.18. İznik Kentinin uygulama alanında yer alan Roma Dönemine ait mimari kalıntılar (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

Şekil 4.19. İznik Roma Tiyatrosu (Anonim 2017 b).

A

B

C

D

Şekil 4.20. İznik İstanbul Kapı **A)** Güncel Durumu (Kırlı Özer, 2018) **B)** C. Texier tarafından hazırlanan çizim (Texier 1882) **C)** L. De Launay tarafından çekilmiş fotoğraf (De Launay 1913) **D)** L. De Launay tarafından çekilmiş fotoğraf (De Launay 1913)

A

B

Şekil 4.21. İznik Lefke Kapı **A)** Güncel Durumu (Kırlı Özer 2018) **B)** C. Texier tarafından hazırlanan çizimi (Texier 1882)

A

B

Şekil 4.22. İznik Yenişehir Kapı

A) Güncel Durumu (Kırlı Özer 2018) B) C. Texier tarafından hazırlanan çizimi (Texier 1882)

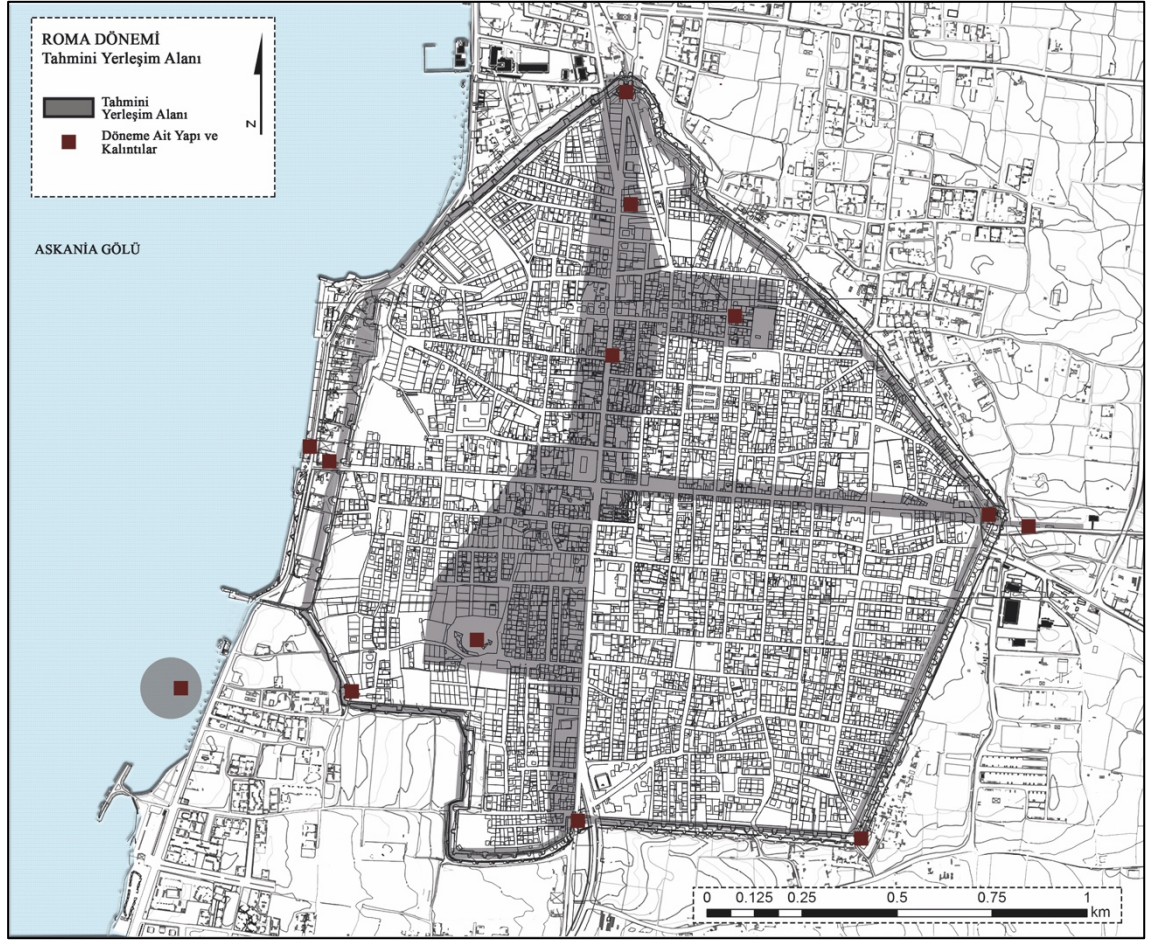

Şekil 4.23. İznik Lefke Kapı Su Kanalı (Kırlı Özer 2018)

Varlığını koruyan yapılar ve kalıntıların yanı sıra Roma Dönem katman planına veri sağlaması için Sencer Şahin tarafından 1987 yılında hazırlanan İznik Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğundan faydalanılmıştır (Şekil 4.24). Bu katalogda İmparator Domitian zamanında göreve getirilen Vali Plinius Nikaea için bir tiyatro inşa ettirmeye başlamış ve yangında daha önce zarar görmüş olan gymnasiumu onarttığı fakat tiyatro yapısı zeminin uygun olmamasından dolayı tamamlanamamıştır. Günümüzde bahsi geçen tiyatro'nun kalıntıları kentin güney-batı bölümünde varlığını sürdürmektedir ve onarım gördüğü ifade edilen Gymnasium'a yönelik kalıntılar kent merkezinde buluntulanmıştır. Vali Plinius'un mektubunda bahsedilen yangın nedeniyle yitirilen gymnasium yapısının gezgin Strabo'nun bahsettiği ana yolların kesişiminde bulunan gymnasium yapısı olup olmadığı bilinmemekle beraber; İmparator Traianus'un mektubunda kurduğu '*Yunanlılar*

gymnasium'lara düşkündür; belki de bu yüzden Nikaialılar ondan bir tane yapmayı çok istediler. Ama onların gereksinimlerini karşılayacak bir tekiyle yetinmeleri gerekecek.' cümlesinden yola çıkılarak yapımına başlanan tiyatro yapısının yeni ve tek gymnasium olarak öneriliyor olmasından dolayı Helenistik dönemde inşa edilmiş olan gymnasium olduğu varsayılabilir.

Şekil 4.24. İznik Roma Dönemi Tahmini Diakronik Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

Kentin Roma Dönemine ait tahmini diakronik planı oluşturulurken öncelikle kentte yer bu döneme ait yapı ve yapı kalıntıları ile birlikte süsleme elemanları işaretlenmiş ardından bu yapı ve kalıntılar içinde buldukları adalar çerçevesinde işaretlenerek birleştirilmişlerdir. Roma Dönemi ve takip eden Bizans Döneminde yerleşimin sur içerisinde yaygın olarak yer aldığı öne sürülmekle birlikte konut yerleşimlerine yönelik kalıntı bulunmaması yerleşimin yaygın olarak ifade edilmesini güçleştirmektedir. Bu

nedenle bulunan kamu yapıları ve surlar işaretlenerek birleştirilmiş ve bu yapıların aralarında kalan alanda yerleşimin sürekli olarak yer aldığı kabul edilmiştir. Ortaya koyulan tahmini yerleşim planına göre Roma döneminde kamu yapılarının kapıları birbirlerine bağlayan ana akslar çevresinde yer aldığı düşünülmektedir.

Bizans (395-1331) ve Selçuklu Dönemleri (1081-1095) Yerleşimleri

Pax Romana döneminin Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması ile bitişi sonucunda Bizans Hakimiyeti (Doğu Roma) altında varlığını sürdüren Nikaia kentinin bu dönemde hakimiyet amacı güden saldırıların hedefi haline geldiği ve diğer yandan büyük depremlerle yıpranmaya devam ettiği bilinmektedir (Şahin 2000; Adatepe ve Erel 2006). Bu dönemde yaygınlaşmaya başlayan Hıristiyanlık dini ve idare alanında güçlenmesi bu dönemden günümüze ulaşan yapıların çoğunlukla dini yapılar olmasına neden olmuştur. Hıristiyanlık için büyük önem taşıyan Ökümenik Konsillerin ilkinin ve devamında ikincisinin bu kentte gerçekleşmiş olması da bu amaca yönelik dini yapıların çoğalmasına olanak tanımıştır. Kentin günümüze ulaşan Bizans Dönemine tarihlenen yapılarının yerleşim ve konumlarından yola çıkarak ızgara planını oluşturan yol sisteminin kullanılmaya devam edildiği söylenebilir.

Kentte Bizans Döneminden kalan yapı sayısı Roma Döneminden kalan yapılardan daha fazladır. Sur dışında Bizans Dönemine ait on iki (Hespekli Hipojesi, Berber Kaya Hipojesi, Dırazalı Hipojesi, Karacakaya Kale Kalıntısı, İstanbul Kapı Su Kanalı, Çamdibi Havuzu, Topkapı, Hagia Sophia Freskli Mezarı, Hocaköy Mezarı, Hespekli Mezarı) ve Sur içinde Başta Dış surlar (Şekil 4.25) ve Hagia Sophia Kilisesi (4.26) olmak üzere kayıtlı on beş yapı ve yapı kalıntısı yer almaktadır (Dış Surlar, İstanbul Kapı yakınındaki kilise, Hagia Sophia Kilisesi, Kilise Kalıntısı, Hagios Tryphonos Kilisesi, Koimesis Kilisesi, Böcek ayazma, Hotos Kapı, Kız Kulesi, Güney Kalkan Duvarı, Kuzey Kalkan Duvarı, Bizans İskelesi ve Limanı, Göl Kapı, Mütesellim Köşkü, Bağkur evleri) (Şekil 4.27.)

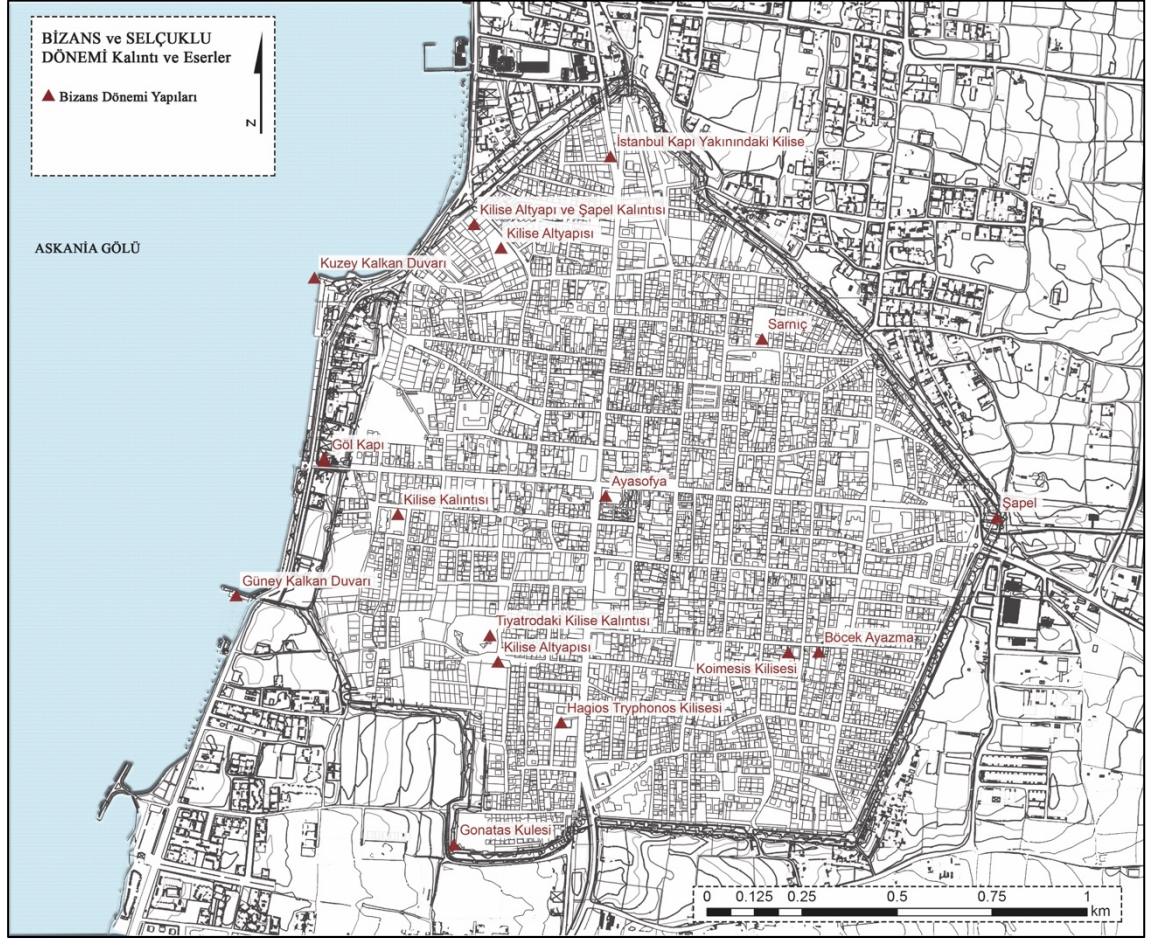

Şekil 4.25. İznik Bizans Dönemi Surları (Anonim 2017 c)

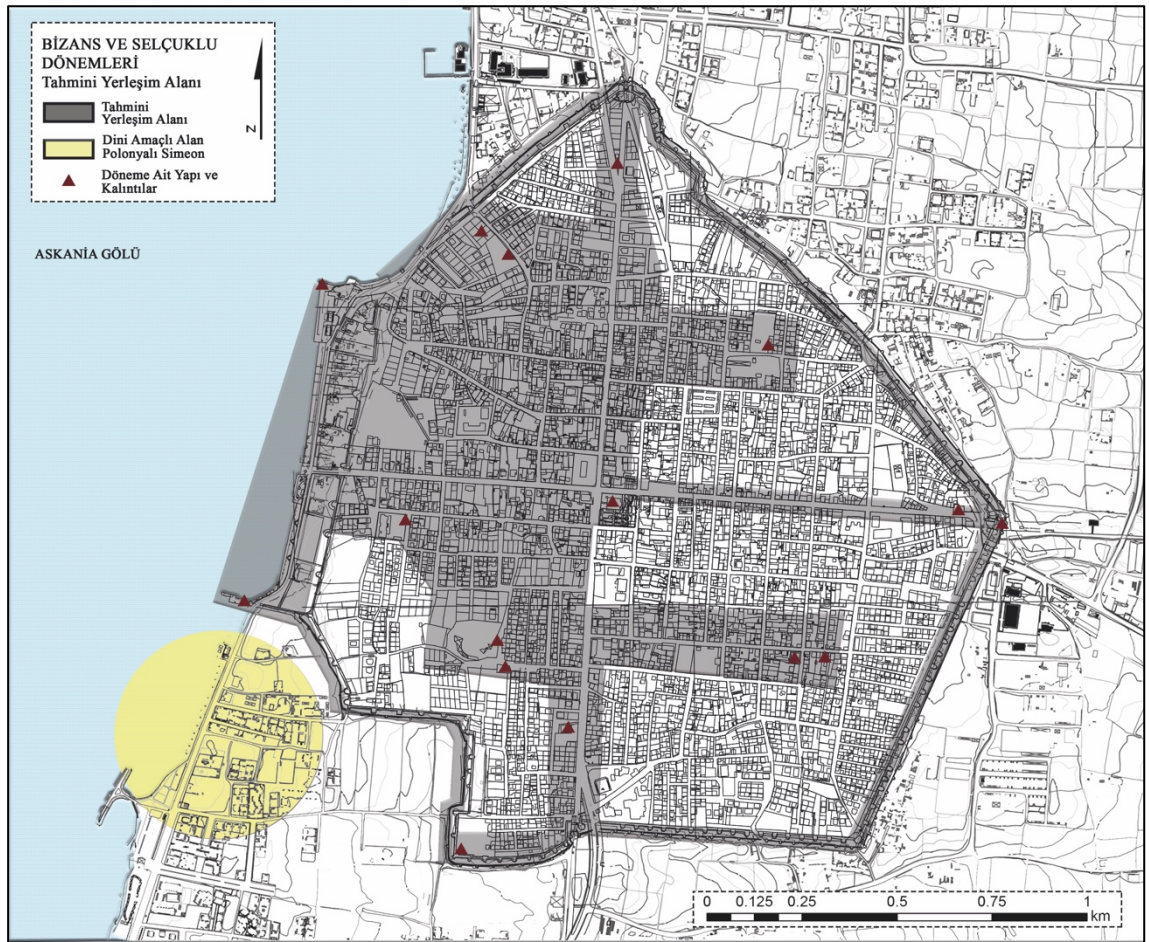
Şekil 4.26. İznik Hagia Sophia Kilisesi (Anonim 2017 d)

Şekil 4.27. İznik Kentinin uygulama alanında yer alan Bizans ve Selçuklu Dönemlerine ait mimari kalıntılar (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

Kentin Bizans katmanının diakronik planı kentte yer alan kalıntıların içerisinde buldukları adalar olarak işaretlenmesi ile elde edilmiştir. Ayrıca kenti bu dönemde ziyaret etmiş olan Polonyalı Simeon'un Ökumenik Konsilin gerçekleştiği alana yönelik olarak yaptığı tariften yola çıkılarak tahmini bir dini işlev alanı plana dahil edilmiştir. Bizans Dönemi içerisinde on dört yılı kapsayan (1081-1095) Selçuklu Hakimiyetinden geriye fiziksel bir eser kalmamıştır. Bu nedenle kentin Selçuklu katmanına yönelik bir diakronik plan çıkarmak mümkün olmamıştır. Selçuklu Döneminin bitişinin ardından kentin Osmanlı Döneminin başlangıcına kadar yeniden Bizans hakimiyetine geçişi nedeniyle bu dönem Bizans döneminin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Şekil 4.28).

Şekil 4.28. İznik Bizans ve Selçuklu Dönemleri Tahmini Diakronik Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

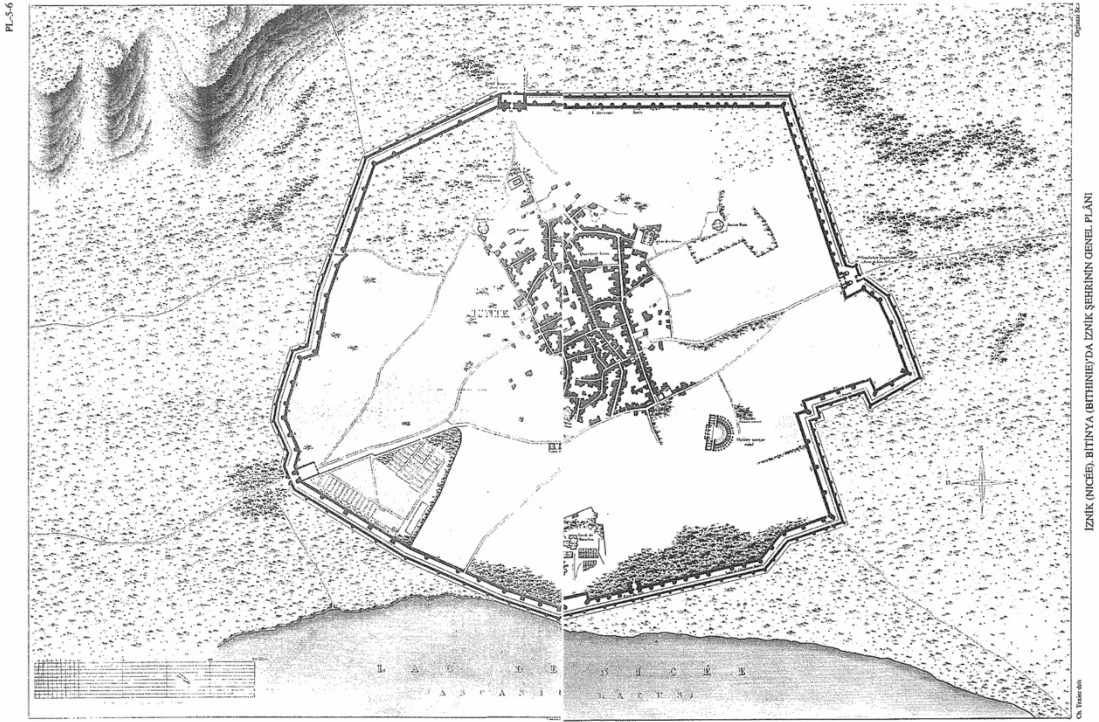
Kentin Bizans ve Selçuklu Dönemlerine yönelik diakronik planı oluşturulurken bu dönemlerden kalan yapı kalıntıları ile birlikte literatür analizleri ile ulaşılmış seyyah

günlüklerinde yer alan yerleşime yönelik ifadeler kullanılmıştır. Bu verilerle beraber kentte yer alan limanın konumu ve dini yapıların kentin kuzeybatı çeyreğinde sıklaşması nedeniyle bu bölgede konut yerleşimlerinin kentin kalanına göre daha yoğun yer aldığı düşünülmüştür. Bu düşünceden yola yine ada bazında yapılan birleştirmeler ile Şekil 4.28’de yer alan tahmini plan oluşturulmuştur. Oluşturulan bu plana Seyyah Polonyalı Simeon’un tarif ettiği Ökümenik Konsilin gerçekleştiği yapı ve sur dışında yer alan kilise yapısına yönelik öneri alan da şematik olarak eklenmiştir.

Osmanlı Dönemi (1331-1923) Yerleşimi

İzmit’in Osmanlı dönemindeki yerleşimine dair veriler diğer dönemlerinden çok daha fazladır. Kentin Bizans Döneminde geçirdiği depremler hem kapladığı alan hem de içerdiği yapı sayısının azaldığını, savaşlar ve salgın hastalıklar nedeniyle de nüfusunun azalıp kentin ıssızlaştığını kenti bu dönemde ziyaret etmiş olan seyyahların günlüklerinden tespit etmek mümkündür. Osmanlı Döneminde kenti ziyaret etmiş olan Charles Texier’in (1882) günlüğünde yer alan haritada (Şekil 4.29) yerleşim alanının kentin kuzeydoğu çeyreğinde yoğunlaştığını geri kalan alanların boş olarak ifade edildiği gözlemlenmiştir. Bu haritada ayrıca mütesellim köşkü olarak ifade ettiği içerisinde bir kilise yapısı bulunan bir alan da yer almaktadır. Bu alanda günümüzde kazı çalışmaları devam etmekle beraber Bizans dönemine tarihlenen bir kilise yapısına ulaşılmıştır. Kent içerisinde Texier’in haritasına uyumlu olarak konumlanmış Osmanlı Döneminden günümüze ulaşmış başta Yeşil Cami (Şekil 4.30) ve Nilüfer Hatun İmareti (Şekil 4.31) olmak üzere yirmi dokuz adet mimari anıtsal yapı (Ak Çeşme, Huysuzlar Türbesi, Rüstem Paşa Hanı, Meydan Hamamı, Konak Çeşmesi, Alaaddin-i Mısri Türbesi, Nilüfer Hatun İmareti, Şeyh Kutbettin Cami ve Türbesi, Yeşil Cami, 1. Murat Hamamı, Çandarlı Halil Paşa Türbesi, Eşref Zade Cami ve Türbesi, Hacı Özbek Cami, Hacı Hamza Kümbeti, Mahmut Çelebi Çeşmesi, Mahmut Çelebi Camisi, Çini Fırını, Eşref Baba Mezarı, Yakup Çelebi Cami ve Türbesi, İskele Ayasofya) ve otuz altı tescilli konut yapısı yer almaktadır (Şekil 4.32).

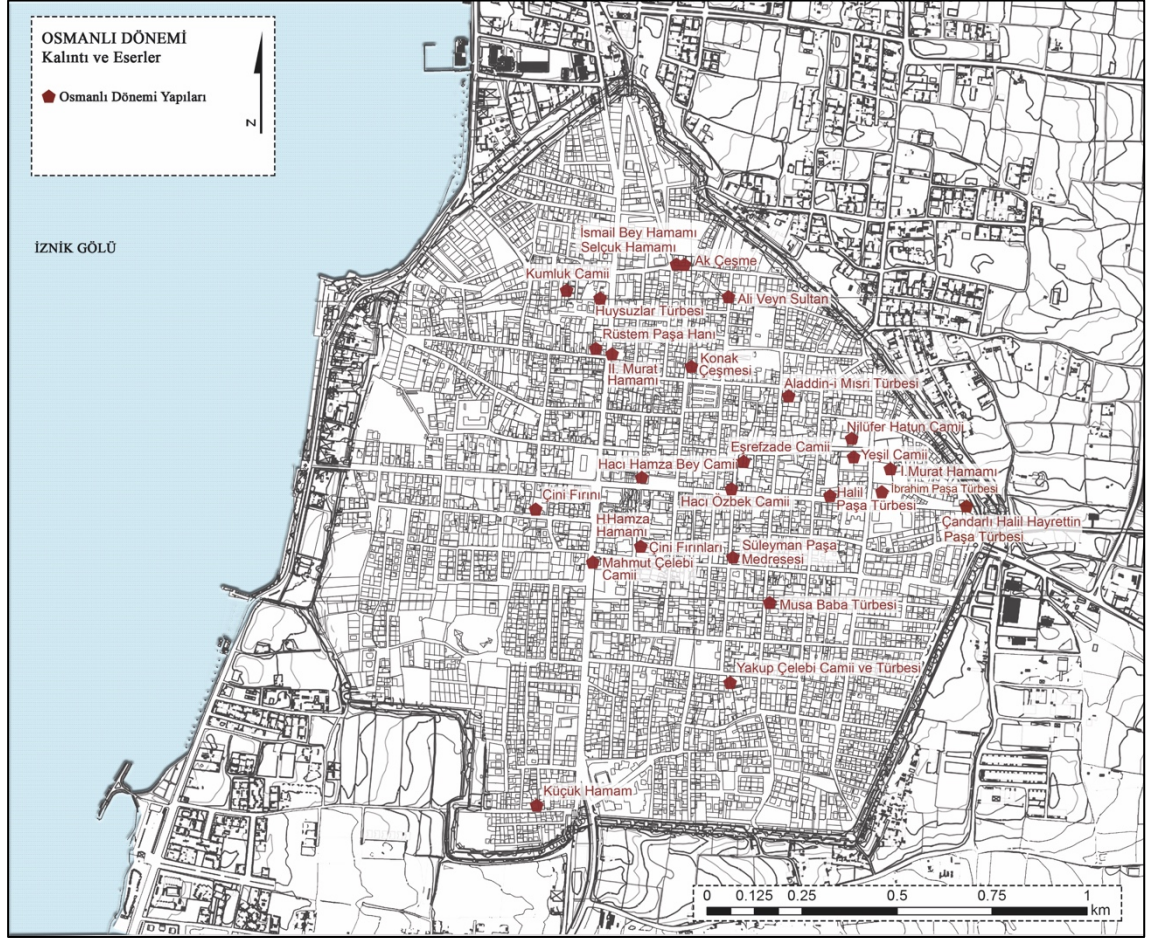
Şekil 4.29. İznik Charles Texier Haritası (Texier 1882).

Şekil 4.30. İznik Yeşil Cami (Anonim 2017 e)

Şekil 4.31. Nilüfer Hatun İmaret (Kırlı Özer 2018)

Şekil 4.32. İzniK Kentinin uygulama alanında yer alan Osmanlı Dönemine ait mimari kalıntılar (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

Osmanlı Dönem yapılarının günümüzde hala ayakta oluşları nedeniyle bu katmanın planının oluşturulması diğer katmanlara göre daha kolay gerçekleşmiştir ve oluşturulan plan çok az veri bulunan diğer katmanlara göre daha gerçekçidir. İzniK kentinin Osmanlı Dönemine ait diakronik planı oluşturulurken bu döneme ait yapıların bulunduğu adalar işaretlenmiş ve taradıkları alan birleştirilmiştir (Şekil 4.33). Ayrıca fiziksel kalıntıların konumlarına ek olarak kenti Osmanlı Döneminde ziyaret etmiş olan Evliya Çelebi'nin sur dışında tanımladığı dini işlevli alan da tahmini bir işlev alanı olarak plana dahil edilmiştir.

İzniK kenti tarihsel gelişimi ve bu gelişimin kent dokusuna fiziksel yansıması bakımından değerlendirildiğinde; kentin ticari, ekonomik ve yönetsel açıdan en parlak dönemleri olan Helenistik ve Roma dönemlerinde hızlı bir gelişim ve kent içerisinde yaygın bir yerleşim gösterdiği düşünülmektedir. Bu durum kent merkezinde yer alan yapıların nitelik boyut

ve kullanılan malzemeleri ile desteklense de konut yerleşimine yönelik veri olmaması nedeniyle düşünce olarak kalmaktadır.

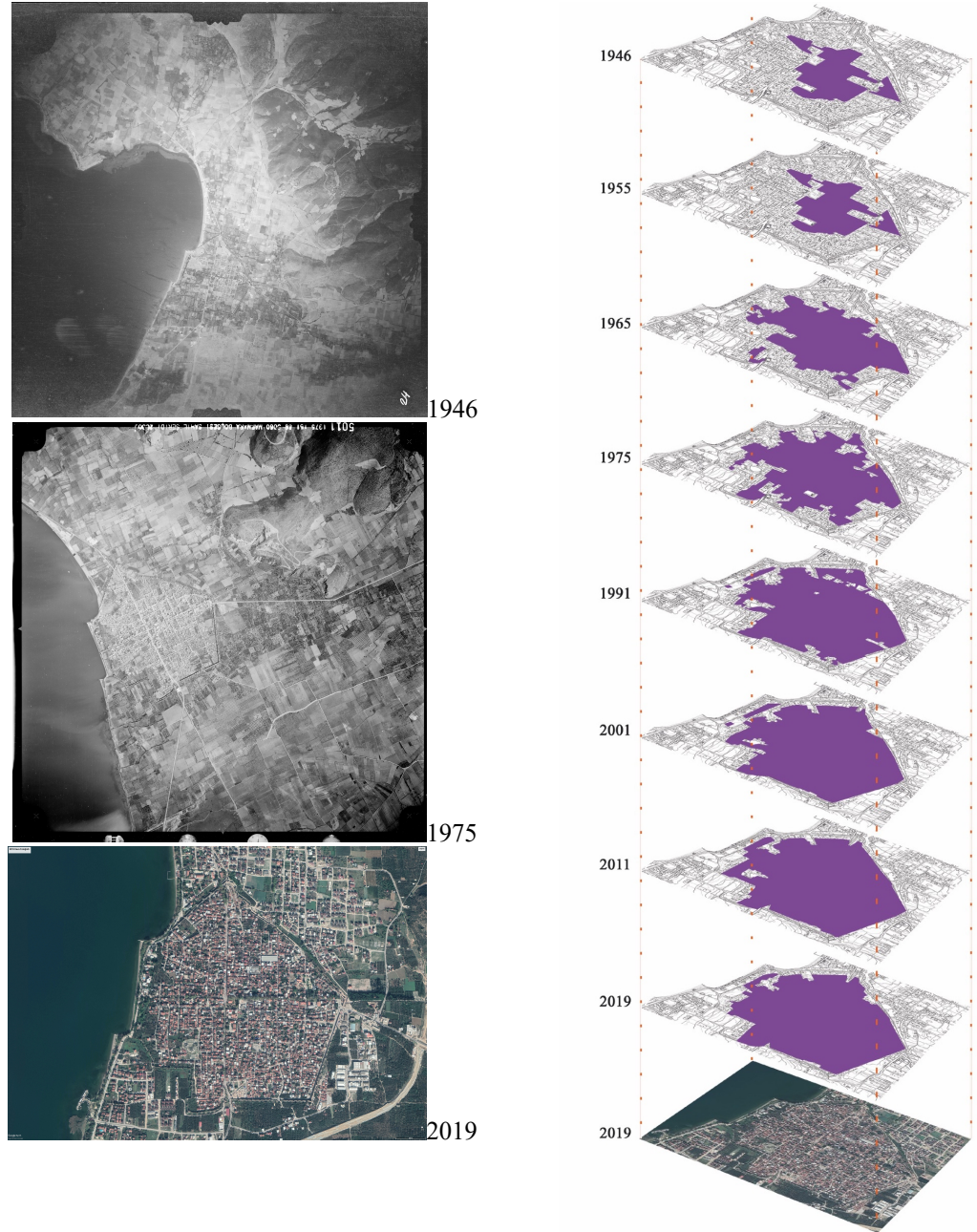
Bizans dönemine gelindiğinde gerçekleşen saldırılar (Goth, Selçuklu, Haçlı Saldırıları) ve depremlerin (358-740 ve 985-1065 yılları arasında gerçekleşen 10 deprem) etkisiyle kentin büyük ölçüde yıkılması ve kalan yapıların hasarlı oluşu ile kentin fiziksel yayılımın büyük ölçüde daraldığı düşünülmektedir. Aynı zamanda kentte baş gösteren salgın hastalıklar nedeniyle nüfusun bir bölümünün ölmesi ve kalanların da büyük oranda göç etmesi nedeniyle yeni yerleşim ve yapılanmaya yönelik gereksinim de azalmıştır. Bu düşünce Bizans hakimiyetine takip eden Osmanlı Döneminde var olan yapılanmanın boyutları ile de desteklenmektedir. Bu verilerden yola çıkarak Osmanlı hakimiyetinin başladığı dönemde kentin ıssız ve kötü durumda olduğunu düşünmek yerinde olacaktır. Kentin Osmanlı hakimiyetine girdiği dönemde Osmanlı'nın geçirmekte olduğu hızlı gelişim ve yayılımın kentin gelişimine gereken özenin gösterilememesine neden olması ve salgın hastalıkların önüne geçilememesi kentin tercih edilen bir yer olma niteliğinin kaybolmasına ve yerleşimin genişlemekle beraber kısıtlı bir alanda kalmasına neden olmuştur.

Osmanlı dönemine ait yerleşim planı oluşturulurken bu dönemden kalan çok sayıda yapı ile beraber Charles Texier'in 1882'de çizdiği harita (Şekil 4.29) ve literatür analizleri ile elde edilen veriler temel alınmıştır. Oluşturulan plana göre bu dönemde yerleşim kentin kuzey-doğu bölümünde yoğunlaşmıştır. Bu yerleşimin ardından geldiği Bizans Dönemine göre büyük yön farklılığı gösterdiği görülmektedir. Bu farkın Bizans Döneminde kentin çok sayıda deprem ve saldırı ile yıkılmış olması ile ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bizans Hakimiyeti içerisinde kent 123 yılında bir defa, 358-740 yılları arasında 3 defa ve 985-1065 yılları arasında 7 tane depremle yıkılıp yeniden yapılandırılmıştır. 1081'de Selçuklu Hakimiyetine geçmesinin ardından 1095'de gerçekleşen Haçlı Saldırısı ve 1097'de ki Haçlı Kuşatması ile kentteki hareketlilik devam etmiştir. 1106'da yeniden Selçuklu Hakimiyetine geçmesi ardından 1024'de gerçekleşen 2. Haçlı Saldırısı ve 1324'de kentin Osmanlılar tarafından fethini takip eden 1326'da gerçekleşen Bursa'nın fethi ile Osmanlı hakimiyetine geçişi sürecinde de yıpranan kentin kolera salgını nedeni ile nüfusunun azaldığı ve ıssızlaştığı bilinmektedir. Bu etkiler ile

üzerinde üreyen günümüz kent dokusu kentin tarihi katmanları için bir tehdit oluşturmaya başlamıştır (Şekil 4.34). Geçirdiği bu gelişim ve yayılım süreciyle çalışma için seçilen sur içi bölgesi 2300 yıllık tarihi gelişim sürecinin gelişimini takip edebilmek için hem yer üstünde hem yer altında yer alan katmanlarıyla zengin bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4.35).

Şekil. 4.34. İznik Kentinin uygulama alanında Cumhuriyet Döneminde gerçekleşen yapısal yayılım (Hava fotoğrafları Harita Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir).

A

B

Şekil 4.35. İznik güncel hava fotoğrafları (Dr. Serkan Gündüz tarafından çekilmiştir, 10.08.2019)

A) Hagia Sophia Kilisesinden İznik Gölü'ne bakış **B)** Hagia Sophia Kilisesinden Yenişehir Kapı'ya bakış

Plano-volumetrik / Hacimsel Plan

İzmit katmanlı kentinin yukarıda özetlenen tarihi gelişim evrelerine ilişkin mevcut yapı ve kalıntılar ile birlikte seyyahların söylemleri ve tarihi haritalardan yola çıkılarak hazırlanmış olan diakronik planların üst üste çakıştırılması ile elde edilen hacimsel (plano-volumetrik) planı (Şekil 4.36 A, B) kentin yatay ve düşey gelişimine yönelik veriler sunmaktadır (Ek 4'de plano-volumetrik plan ve yatay düşey gelişim kesiti büyütülmüş olarak yer almaktadır). Bu planın oluşturulmasının ardından öncelikle elde edilen yerleşim alanı gelişimi sınırları içerisinde katmanların çakıştığı ve yoğunlaştığı alanları saptanmış ve kentin eş nitelikli alanları belirlenmiştir (Çizelge 4.1). Eş nitelikli alanları belirlenirken eşit katman sayısına ve dönemsellik niteliğine sahip alanlar gruplanmış ve kent bu gruplar kapsamında dokuz bölgeye ayrılmıştır. İzmit kenti özelinde yaşanan yıkımlarla çok fazla kayıp yaşamaları grupların birbirlerinden kopmuş ve farklı konumlarda ortaya çıkmasına neden olmuştur.

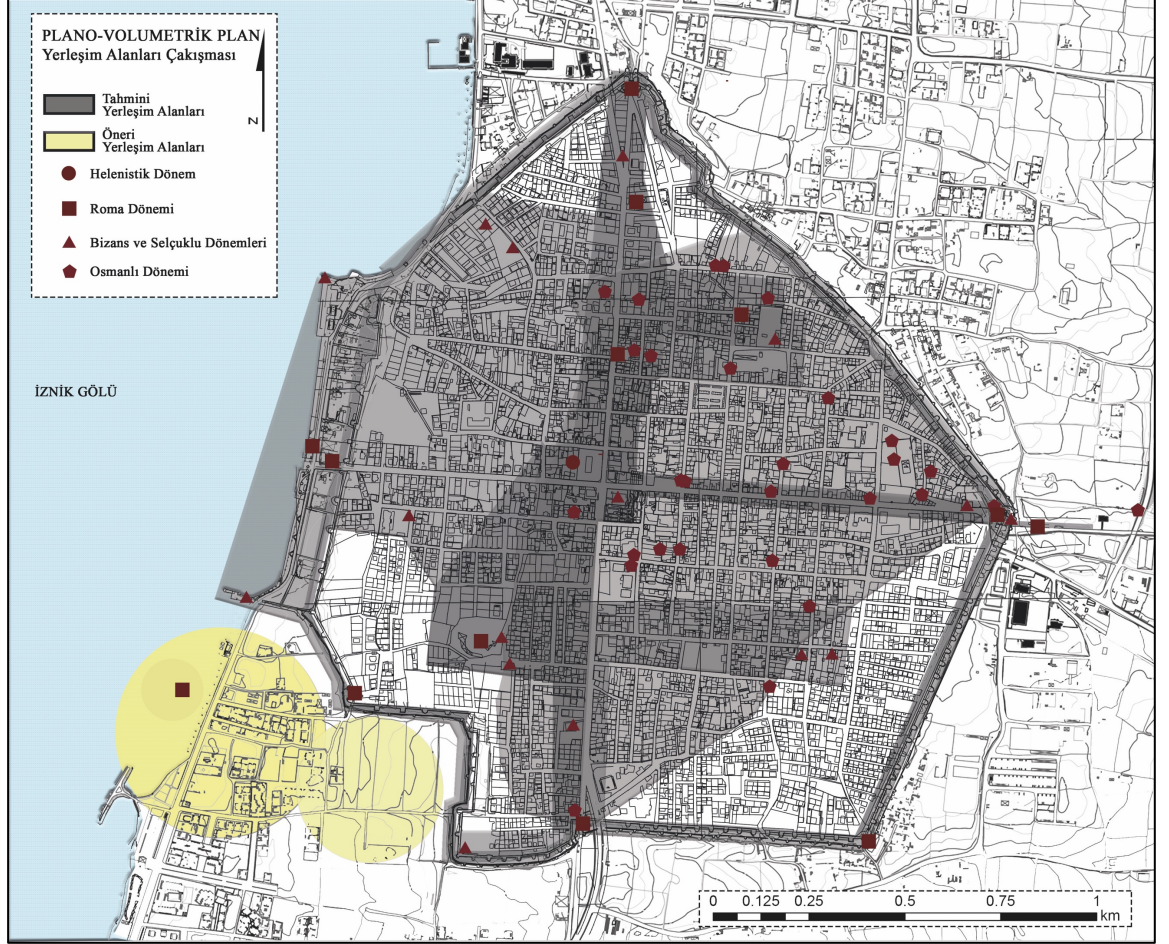
Eş nitelikli alanlarının haritalanmasının ardından kentin kimlik alanları belirlenmiştir. Kimlik alanları kentin tarihi katmanlaşmasını içeren bütün bölgeleri olarak tanımlanabilir. Bu bölgeler kentin geleceğini planlarken geçmişinden günümüze ulaşan dikkat edilecek ölçütler ve korunacak değerleri oluştururlar. İzmit kentinin kimlik alanları, eş nitelikli alanlarının belirlenmesi ile ortaya çıkan bölgelerin içerdikleri katman sayıları bağlamında sıralanması ile elde edilmiştir (Çizelge 4.2).

Kentin kimlik alanlarının belirlenmesinin ardında risk alanları belirlenmiştir (Çizelge 4.3). Risk alanları kentin katmanlaşmış alanlarının günümüz yerleşimi tarafından çevrelenmiş ve kullanım sirkülasyonu içerisinde yer alan ve kentsel gelişim tehdidi altında olan alanlardır. Risk alanlarının risk dereceleri de alanın içerdiği tarihsel katman sayısının miktarı ve yoğunluğuna göre değişmektedir. Katmanların sayısının artması, koruma ve günlük hayatla bütünleştirme problemlerinin de artmasına dolayısıyla da riskin fazlaşmasına neden olmaktadır (Karabağ, 2008).

Plano-volumetrik plan ile son olarak kentin rezerv alanları belirlenmiştir (Çizelge 4.36). Rezerv alanları kentsel doku içerisinde tarihi katmanlaşmanın olduğu fakat güncel

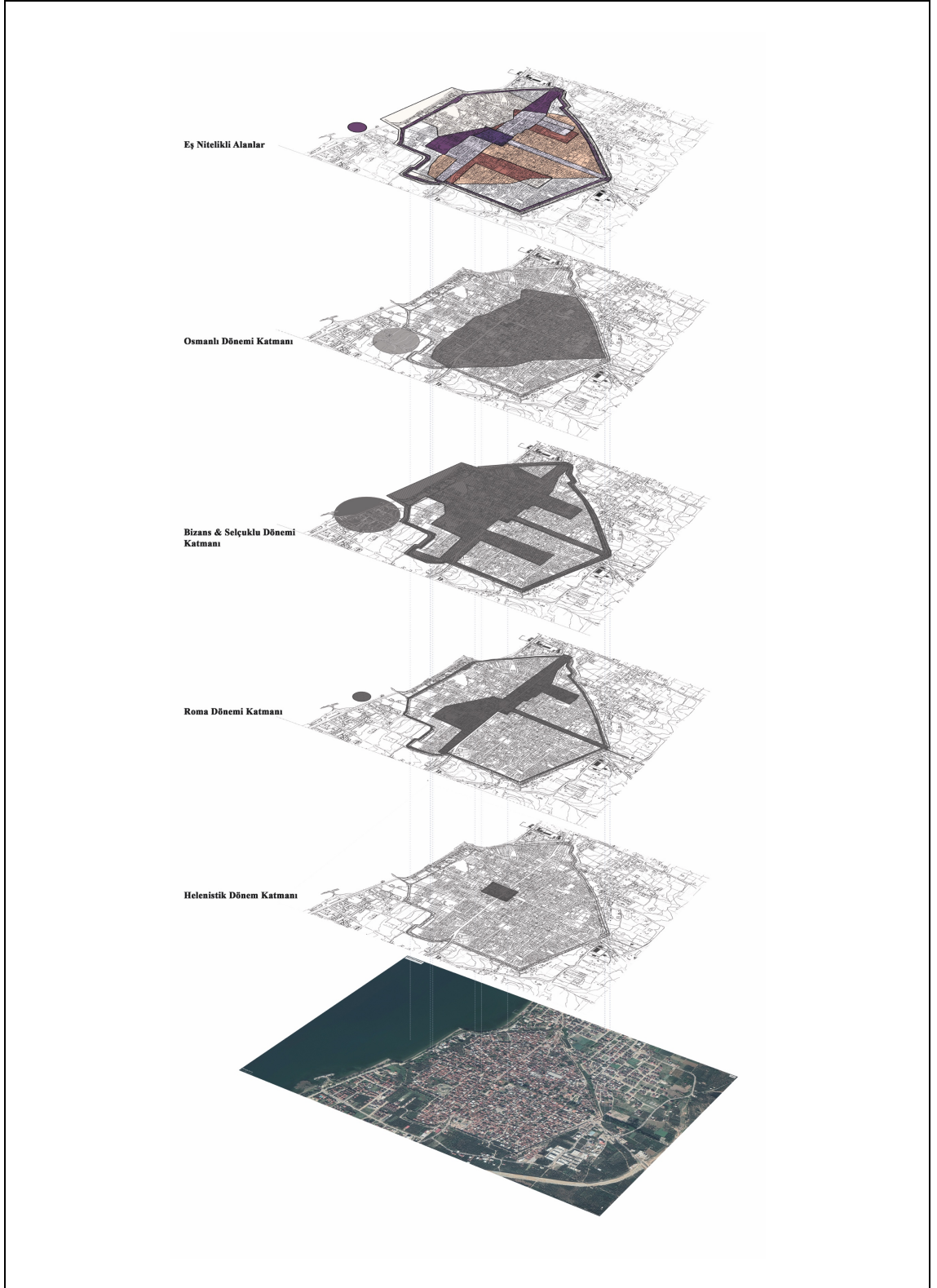

yapılaşma ve yerleşim içerisinde yer almayan ya da güncel dokudan koruma ve araştırma amacıyla arındırılmış alanları ifade etmektedir (Karabağ, 2008). Rezerv alanları yerleşimin gelişimi riskini barındırmayan, yasal ve fiziksel düzenlemelere gereksinim duymadan bilimsel araştırma ve kazı çalışmalarının yapılabileceği kaynak alanlarıdır.

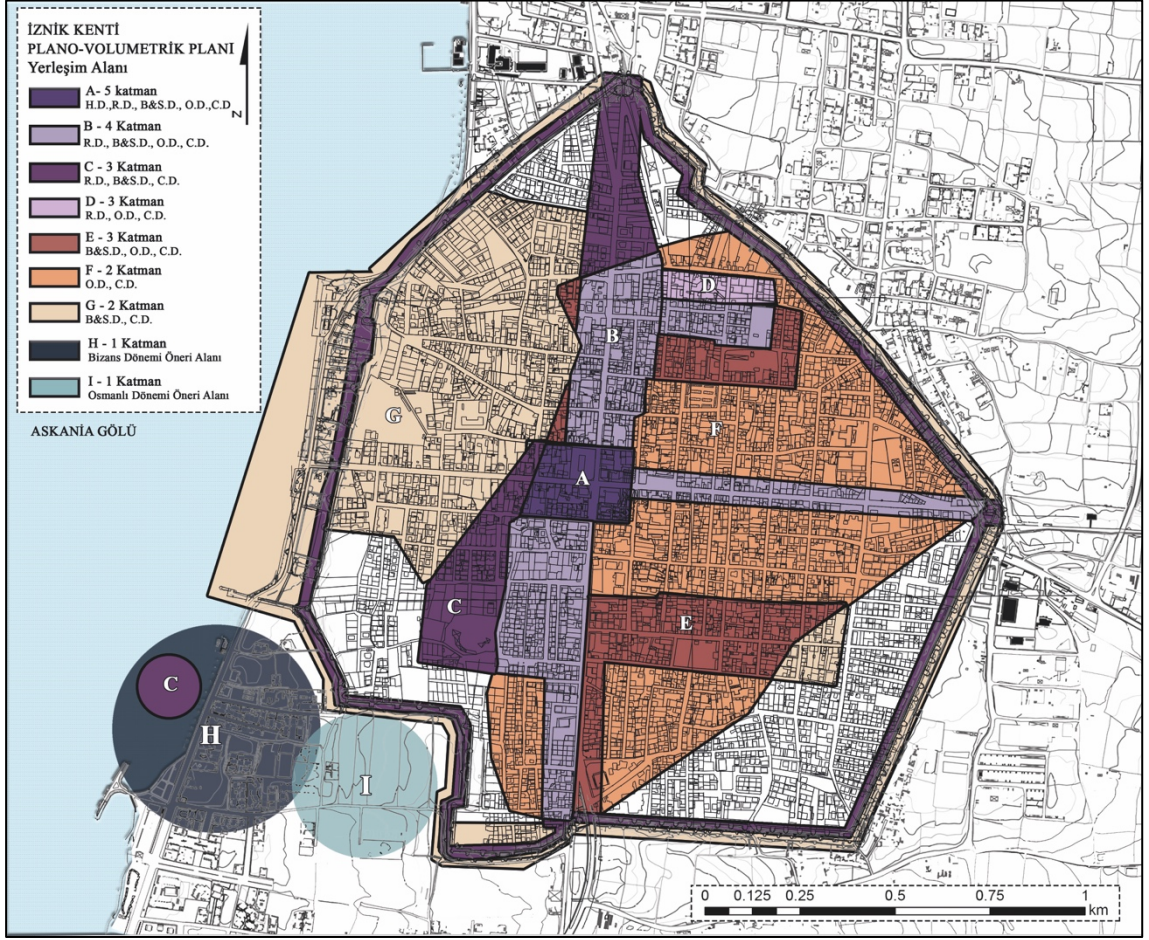
Şekil 4.36. İzniK Plano-volumetrik planı ve planı oluşturan katmanlar **A)** İzniK Kenti Plano-Volumetrik Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

Şekil 4.36. İzmir Plano-volumetrik planı ve planı oluşturan katmanlar (devam) **B)** İzmir Kenti Plano-Volumetrik Planı Oluşumu

İznik Katmanlı Kenti Eş Nitelikli Alanları

Şekil 4.37. İznik Kentinin Eş Nitelikli Alanları (Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen haritadan uyarlanmıştır).

İznik katmanlı kentinin kentin geçmiş dönemlerine yönelik oluşturulan diakronik planların üst üste çakıştırılmasıyla (Şekil 4.37) belirlenen eş nitelikli alanlarının sınıflandırılması sınıflandırması hem içerdikleri katman sayısı hem de katmanların dönemlerini kapsayacak biçimde yapılmıştır (Ek 7'de eş nitelikli alanları haritası büyütülmüş olarak yer almaktadır). Belirlenen alanların, katman sayıları ve nitelikleri aşağıda ve Çizelge 4.2'de belirtildiği gibidir;

- A. Cumhuriyet, Osmanlı, Bizans ve Selçuklu, Roma ve Helenistik Dönemleri
- B. Cumhuriyet, Osmanlı, Bizans ve Selçuklu ve Roma Dönemleri
- C. Cumhuriyet, Bizans ve Selçuklu ve Roma Dönemleri

- D. Cumhuriyet, Osmanlı, Roma Dönemleri
- E. Cumhuriyet, Osmanlı, Bizans ve Selçuklu Dönemleri
- F. Cumhuriyet, Osmanlı Dönemleri
- G. Cumhuriyet, Bizans ve Selçuklu Dönemleri
- H. Bizans ve Selçuklu Dönemi tahmini katmanı
- I. Osmanlı Dönemi tahmini katmanı

Çizelge 4.2. İznik Kenti eş nitelikli alanları

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Cumhuriyet									
Osmanlı									
Bizans & Selçuklu									
Roma									
Helenistik									

A bölgesi kentin bütün katmanlarını toprak altında ve üstünde içeren tek bölgedir. Yerleşim alanı olarak Helenistik Dönem yerleşim alanının (Şekil 4.16) tamamını kapsamaktadır. Bu alan kentin kurulduğu günden bu yana sürekli kullanılmış olan tek bölge olarak karşımıza çıkmıştır. Kent kapılarını birbirine bağlayan ana aksların kesişim alanında yer alan bölge günümüzde ticari amaçlı olarak kullanılmaktadır. Helenistik Dönem’de Gymnasium olarak kullanıldığı düşünülen alan içerisinde kentin en çok bilinen yapısı olan Hagia Sophia Kilisesi (Camisi), sıcak (Hamam) ve soğuk su kaynakları (çeşme) ve çini fırınları yer almaktadır. Kentin Helen, Roma ve Osmanlı dönemlerine ait bu yapıların işlevlerinden yola çıkılarak kurulduğu günden bu yana ortak kullanım alanı işlevini koruduğu söylenebilir.

B bölgesi kentin dört katmanına ait yapı içeren bölgesi olarak karşımıza çıkmıştır. Helenistik dönem dışında tüm dönemlerini kapsayan bölge kentin ana akslarını ve aksların çevrelerini kapsayan bir yayılıma sahiptir. Kentin bütün ticari alanlarını kapsayan alan ticari ve konut işlevlerini içeren alan içerisinde ayrıca Bizans döneminde inşa edildiği bilinen bir su sarnıcı da yer almaktadır.

C Bölgesi Roma, Bizans, Selçuklu ve Cumhuriyet Dönemleri yapılarını içeren üç katmanlı bir bölge olarak belirlenmiştir. Bu bölge kentin en bilinen yapılarından Roma

Tiyatrosu, Tiyatro içerisinde konumlanmış olan kilise, yine tiyatro yakınında yer alan kilise alt yapısı ile birlikte A bölgesine kadar uzanan ve henüz tarihi bir buluntuya rastlanmamış olan konut yerleşimini içermektedir. Ayrıca kentin surları, 2012 yılında tespit edilen kentin güney-doğu tarafında göl içerisinde yer alan bazilika yapısı ve B bölgesinden İstanbul kapıya kadar uzanan ve içerisinde alan içerisinde Roma dönemine ait bir stilobat (tapınaklarda sütunların sütun sıralarının oturduğu taban) içeren bölge de C bölgesinin içerisinde yer almaktadır. C bölgesi günümüzde ticari işlevleri içermekle birlikte ağırlıklı olarak konut yerleşimi olarak kullanılmaktadır.

D bölgesi Roma, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerini içeren 3 katmanlı bölgedir ve en küçük alan kaplayan eş nitelikli alanı olarak belirlenmiştir. Bu bölge işlev olarak konut amaçlı kullanılan bir bölgedir ve içerisinde Osmanlı Döneminde inşa edilmiş olan Ak Çeşme yer almaktadır.

E bölgesi Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi katmanlarını içeren bölgedir. Bu bölge eş nitelikli alanları arasından en parçalı olarak ortaya çıkmış olan eş nitelikli alanıdır. İçerisinde kentin bilinen yapılarından Koimesis kilisesi ve Böcek ayazmanın yer aldığı alan ağırlıklı olarak konut işlevi taşımakla birlikte kent meydanını Yenişehir kapıya bağlayan ticari aksıda içermektedir.

F bölgesi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapılarını içeren iki katmanlı bölge olarak tanımlanmıştır. İçerisinde kentin yer üstünde yer alan bütün Osmanlı yapıları yer almaktadır. Alan ticari, konut, dini ve eğitim amaçlı kullanım alanlarını içermektedir.

G Bölgesi Bizans, Selçuklu ve Cumhuriyet dönemine ait yapılanmayı içeren iki katmanlı bölgedir. Bölge içerisinde kentin 1. Derece sit alanlarından Texier'in Mütesellim Köşkü olarak tanımladığı kilise alt yapısının yer aldığı bölüm, liman ve dış sur duvarları yer almaktadır.

H ve I bölgeleri ortaya çıkartılmış bir kalıntı ve eser olmamakla birlikte Bizans Döneminde kenti ziyaret eden Polonyalı Simeon ve Osmanlı Döneminde kenti ziyaret eden Evliya Çelebi tarafından dini işlevli kullanıldığı tarif edilmiş olan alanlardır. Bu bölgeler Öneri alanlar oldukları için tabloda farklı renkte ifade edilmişlerdir.

İznik Katmanlı Kenti Kimlik Alanları

İznik katmanlı kentinin eş nitelikli alanlarının değerlendirilmesiyle kentin kimlik alanları saptanmıştır (Çizelge 4.3). Belirlenen kimlik alanlarının derecelendirilmesi içerdikleri katman sayısı ve yapıların nitelikleri düşünülerek yapılmıştır. Belirlenen kimlik alanlarının dereceleri aşağıda ve alanların içerdikleri yapılar Çizelge 4.4’de belirtildiği gibidir.

1. Derece kimlik alanı: dört ve beş katman içeren eş nitelikli alanları
2. Derece kimlik alanı: üç katman içeren eş nitelikli alanları
3. Derece kimlik alanı: iki katman içeren eş nitelikli alanları

Çizelge 4.3. İznik katmanlı kenti kimlik alanları

	1. Derece		2. Derece			3. Derece		-	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Cumhuriyet									
Osmanlı									
Bizans & Selçuklu									
Roma									
Helenistik									

Çizelge 4.4. Eş nitelikli alanlarında yer alan tarihi yapı ve eserler

	Helenistik Dönem	Roma Dönemi	Bizans ve Selçuklu Dönemi	Osmanlı Dönemi
A	Gymnasium olduğu bilinen alan ve gymnasium’a işaret eden duvarlar	Yerleşim içinde kalan alan	Hagia Sophia Kilisesi	Çini fırını
B		Mozaik (konut bodrum katı) Roma yolu	Hagios Tryphonos Kilisesi Sarnıç	Yerleşim içinde kalan alan
C		İç surlar	Bazilika (Su altı) İstanbul kapı yakınındaki kilise Tiyatro içerisindeki kilise Tiyatro yakınındaki kilise alt yapısı Lefke Kapı şapeli	
D				Ek Çeşme Ahi Veyn Sultan Türbesi
E			Koimesis Kilisesi	Musa Baba Türbesi Konak Çeşmesi Meydan Hamamı Kumluk Cami

Çizelge 4.4. Eş nitelikli alanlarında yer alan tarihi yapı ve eserler (devam)

F				Alaaddin-i Mısri Türbesi Nilüfer Hatun İmareti ve Camisi Eşrefzade Cami Yeşil Cami 1. Murat Hamamı Mahmut Çelebi Cami Süleyman Paşa Medresesi Küçük Hamam
G			Güney kalkan duvarı Okul bahçesindeki kilise kalıntısı Göl kapı Kuzey kalkan duvarı Dış surlar Mütesellim köşkü içerisindeki kilise ve şapel kalıntısı Kilise kalıntısı Gonatas (Kız) kulesi	
H			Dini kullanım alanı	
I				Dini kullanım alanı

Bu sıralamaya göre kentin en yoğun kimlik alanı A ve B bölgeleri olarak belirlenmiştir. Kentin bütün katmanlarını içeren A bölgesi ve 4 katmanını içeren B bölgesi bilimsel araştırmaların yoğunlaşması gerektiği düşünülen bölgeler olarak ortaya çıkmıştır. İçerdiği yapıların fiziksel ve anlamsal nitelikleri ve bölgenin katman yoğunluğu bakımından bu bölgeler korunmada öncelik sağlanması ve bilimsel araştırmaların yoğunlaşması gerektiği düşünülen bölgeler olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki bölgede yer alan Hagia Sophia Kilise (Cami)si ve Hagios Tryphonos Kilisesi kentin fiziksel bütünlüklerini koruyan ve özellikle UNESCO sürecinde kentin imza yapıları olarak öne çıkan yapılarıdır. Ayrıca İstanbul Kapı ile kent merkezi arasında yer alan Roma yolu Roma dönemindeki ulaşım sistemine ve kullanılan malzemelere referans vermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

C, D ve E eş nitelikli alanları içerdikleri üç yerleşim katmanı ile kentin 2. derece kimlik alanları olarak saptanmıştır. Bu alanlardan C; özellikle Bizans Dönemine referans veren 1. Konsil'in gerçekleştiği yapı olabileceği düşünülen Bazilika yapısını ve kentin en büyük ve bütün yapılarından biri olan Roma döneminde yapılmış iç surları içermektedir. Bu alanlarda yer alan yapılar büyük ölçüde fiziksel bütünlüklerini kaybetmişlerdir bu da

onları çevresel koşullara karşı zayıf kılmaktadır. Bu açıdan bu yapıların özellikle çevresel koşullardan korunması büyük önem taşımaktadır.

F ve G alanları içerdikleri iki yerleşim katmanı ile kentin 3. derece kimlik alanları olarak belirlenmiştir. F alanı kentin Osmanlı Dönemine ait yapılarını içeren alandır ve bu yapıların tamamı fiziksel bütünlüklerini ve kullanım işlevlerini korumaya devam etmektedirler. G alanı ise kentin Bizans Dönemine ait yapılarını içeren bölgedir fakat bu bölgede yer alan yapıların dış surlar, Gonatas Kulesi ve kalkan duvarları dışında kalanları fiziksel bütünlüklerini korumamaktadır. Günümüzde kazı çalışmalarının devam ettiği bu yapılar 1. derece sit alanları olarak kent dokusu içerisinde yer almaktadırlar.

İznic Katmanlı Kenti Risk ve Rezerv Alanları

İznic katmanlı kentinin sahip olduğu tarihi yapı ve katmanların çok büyük bir bölümü Cumhuriyet Dönemi ile başlayan ve günümüzde hızla devam eden kentsel gelişim risk ve tehdidi altında bulunmaktadır. Kentin kimlik alanları içerisinde yer alan kısmı 1. derece arkeolojik sit alanları haricinde kalan bölgelerin tamamı risk alanları olarak belirlenmiştir. Kentte yer alan ve fiziksel bütünlüğünü koruyan yapıların büyük kısmı günümüzde orijinal işlevlerini korumakta, koruyamayanlar ise farklı işlevlerle kullanılmaya devam edilmektedir. Sürekli kullanım halinde olmayan kalıntılar ise güncel yapılaşma ile çevrelenmiş halde varlıklarını sürdürmektedirler. Özellikle kentin en yoğun kimlik alanının bir parçası olan A ve B bölgeleri en yoğun risk taşıyan alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu alanda yer alan Hagia Sophia kilisesi günümüzde cami olarak kullanımını sürdürmektedir. Hagia Sophia'ya ek olarak Çini fırınlarının ve gymnasium alanının yer aldığı bu bölge günümüzde kent merkezi olarak ticari ve konut işlevleri içermekte ve yoğun bir taşıt ve yaya trafiğine maruz kalmaktadır. B bölgesi içerisinde Roma yolunun yer aldığı ada ve dış surların güncel yapılanma ile çevrelenmesi ve günlük hayat içerisinde kullanım halinde olmaları onları gelişim riski altında bırakmaktadır. F Bölgesi ayakta duran Osmanlı yapılarının tamamını ve Bizans yapılarının bir kısmını içeren güncel doku ile arada kaybolabilecek derecede çevrelenmiş risk alanları olarak ortaya çıkmıştır. G bölgesi ise yoğunlukla fiziksel bütünlüğü bulunmayan kalıntıların yer aldığı bölge olarak konut yerleşimleri ile sıkıştırılmaktadır.

İzmir kentin C Bölgesinde yer alan Antik Roma Tiyatrosu Parseli ve Roma Tiyatrosu yakınındaki Bizans kilise kalıntısı parseli ve Bazilika alanı; G Bölgesinde yer alan Mütesellim Köşkü ve Kilisesinin yer aldığı parsel günümüzde 1. derece arkeolojik sit alanı olmaları nedeniyle arkeolojik kazıların devam ettiği günlük kullanım içerisinde olmayan ve gelecekte de bilimsel çalışmalar yapılması planlanan rezerv alanları olarak belirlenmiştir. (Şekil 4.37). G bölgesinde yer alan İskele ve Liman alanı kentsel park olarak kullanılmakta ve üzerinde kısıtlı yerleşim bulunmaktadır bu nedenle bilimsel çalışmaların ve araştırmaların yapılması için uygun bir alan olarak rezerv alanı olarak belirlenmiştir. Ayrıca H ve I bölgeleri alanları üzerlerinde henüz bulunmuş bir eser bulunmamakla beraber seyyahlar tarafından işlevleri ifade edilmiş ve günümüzde üzerinde yerleşim bulunmayan arkeolojik kazı ve bilimsel çalışmalara uygun rezerv alanları olarak belirlenmişlerdir.

4.2. Aşama 2 Bulguları

Bölüm 3.2.2. de uygulama adımları açıklanmış olan Basit Sistemik yöntemiyle kentin anlamının belirlenmesi çalışması İzmir için uygulanmıştır. Bu yöntem ile kentli (kentin uzun süreli kullanıcısı), ziyaretçi (kısa süreli kullanıcısı), idareci ve uzman kişiler için kentin anlamı belirlenmeye çalışılmıştır. Sırasıyla Bütünsel Anlam (Monad) Analizi, Tamamlayıcı Anlam (Dyad) Analizi ve İlişkisel Anlam (Triad) Analizi aşamaları sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki alt bölümlerde açıklanmaktadır.

4.2.1. Bütünsel Anlam (Monad) Analizi Bulguları

Monad aşaması kapsamında yapılan analizlere öncelikle kent tanımlarının içerdikleri sıfat, sıfat grupları ve niteleyici sözcüklerin listelenmesi ile başlanmıştır. Elde edilen liste öncelikle ‘varlık ve duygu durumları, mekânsal ve ilişkisel özellikler, yerleşiklik ve kimlik’ olmak üzere 3 ana kategori altında sınıflandırılmıştır. Bu kategorilerin içerikleri aşağıda açıklanmaktadır:

. varlık ve duygu durumları: kentin var olduğu hali ve bu hali ile kullanıcının kenti nasıl anımsadığına yönelik sözcükler,

- . mekânsal ve ilişkisel özellikler: kentin fiziksel durumu ve bu durumun kullanıcıda yarattığı izlenimleri, hisleri ifade eden sözcükler,
- . yerleşiklik ve kimlik: kentin kimliğini oluşturan, onu özel kılan ve kimliğin yerleşime yansımaya yönelik bilgi veren sözcükler.

Yapılan bu sınıflandırma kentin ne olduğuna dair genel bir çıkarım yapılmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca analizin devamında kullanılan sınıflandırmalara da yön vermiştir. Analizin ikinci aşamasında yukarıda bahsi geçen üç ana kategori kendi içlerinde alt başlıklara bölünerek özelleştirilmiş ve kentin yaşanan/ziyaret edilen/yönetilen/araştırılan bir yerleşim olarak sunduğu deneyim daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Analizin üçüncü aşamasında ilk listeye geri dönmüş ve kentin sık tekrarlanan, dolayısıyla da öne çıkan özelliklerinin yani belirteçlerinin neler olduğunu saptamak için yeniden bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma ile kentin işlevsel anlamına yönelik çıkarımlar yapmak için tüm sıfat grupları içinden kentin zamansal sürecine işaret eden sıfatlar tespit edilmiştir. Burada kullanılan kategoriler; tanıdıklık belirteçleri, kimlik belirteçleri ve atmosferik belirteçler olarak belirlenmiştir. Son aşamada yapılan sınıflandırmalar sonucu elde edilen veriler bir arada değerlendirilerek kentin kullanıcıları için anlamına yönelik çıkarımlar ifade edilmiştir. Bu çıkarımlar sırasıyla aşağıdaki gibidir.

İznik'in Deneyimsel Anlamı

Bu bölüm kapsamında İznik'in kentliler, ziyaretçiler ve kentin idarecileri ile kentle ilgili çalışmaları olan uzman kişiler için deneyimsel anlamı değerlendirilmiştir. Bu farklı kullanıcı gruplarının “İznik kentini kısaca tanımlayınız” yönergesine verdikleri cevaplarda belirttikleri sıfat ve sıfat grupları varlık ve duygu durumları, mekânsal ve ilişkisel özellikler ve yerleşiklik ve kimlik başlıkları altında sınıflandırılmışlardır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Kentliler için İznik'in genel nitelikleri

	Kentliler Tarafından Kullanılmış Belirteçler	Saptanan Ortak kavram
Varlık ve Duygu Durumları	tarihi değere sahip; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış; her köşesi tarih; her köşesi tarih; imparatorluk şehri; yoğun tarihi doku; zengin	Köklü
	onur verici; görülmesi gerekli; kıymetli; ünlü; her şeyin ilki; güçlü; mükemmel; köklü; nostaljik; onur verici; takdire şayan; aşk; eski; şaşırtıcı; etkileyici; mistik; otantik; özel bir kimliğe sahip	Gurur duyulan
	Kentliler Tarafından Kullanılmış Belirteçler	Saptanan Ortak kavram
	bakımsız, değeri fark edilmemiş; gelişmemiş; ihmal edilmiş; terkedilmiş; gezme isteği uyandırmayan; karmaşık; yığılmış; düzensiz; kısıtlı; değer kaybeden	Değer Kaybeden
	standartlara uygun; durağan; sevimli; antik; kendi halinde; telaşsız; huzurlu; dinlendirici; sessiz; canlı; samimi; güvensiz; güvenli; bütünleşme; özümsemiş; tutucu; mütevazı	İdeal
	aşına; ev gibi; şirin; zarif; samimi; dingin; hareketsiz; güzel; çirkin; sıcak; sıcacık; sevecen	Ev
	korunmamış; kirlî; ne yapılaşabilen ne yapılaşamayan; yarım yıkılmış surlar;	Bakımsız
	karmaşık; yığılmış; gezme isteği uyandırmıyor; cansız; hareketsiz; sıkışmış; içine kapanık; gelişmemiş; korunmamış; ulaşım az ve zor; iyileştirilmesi gereken; bakımsız; kısıtlı; eğlence mekanları sınırlı; eksik; kötü durumda; bozulmuş; çok yapılaşmış; yollar kötü; yönlendirme yok	Karmaşık
Yerleşiklik ve Kimlik	kolay yaşanılan; sakin; kalabalık olmayan; rahat; ev; yadigar; miras; kusursuz; rahatlatıcı; zarif; yaşanmışlık	Yaşamayı Kolay
	onur verici; aşk; turkuaz; kıymetli; antik; köklü; başkenti; meşhur; her şeyin ilki; güçlü; ayrıcalıklı; zengin; nostaljik; samimi; dingin	Onur Verici
	geleceği olmayan; yaşama katılmayan; değer kaybediyor; durağan	Değer Kaybeden
	insanları sıcak; insanları soğuk; ev gibi; tanıdık; aşk; yaşanmışlıklar; özümsemiş; bütünleşme; anı; yadigar; miras	Ev

İznik, kendine özgü karakteriyle kucaklanan, sevilen, huzurlu ve gururlu, yapısal olarak sağlam, sakin ve zarif, diğer şehirlere ayırt edilen, tarihi köklü ve kültürel açıdan zengin bir şehirdir. Kentin uzun süreli kullanıcıları kentin otantik ve mistik durumunu büyüleyici bulmakta ve yaşadıkları yerle gurur duymaktadırlar. İznik kentlisi tarafından içselleştirilmiş, yüksek değere sahip bir şehirdir, ancak bu içselleştirmenin kenti korumak için yeterli olmadığı gerçeğini aktaramaz. Kentlilere göre İznik gerekli ilgiyi görememekte ve gün geçtikçe değer kaybetmektedir. Bu değer kaybının sebebi olarak da kentin yoğun, düzensiz ve yığılmış dokusu ile ihmal edilmiş, bakımsız halini göstermektedirler. Sessiz ve arkadaş canlısı bir kenttir ve sakinleri etkileyen, şaşırtan ve

mutluluk veren sıcak ve yaşanabilir bir yerdir. Evin sağlayacağı huzur, konfor ve sıcaklığı sağlamaktadır ve bu onu yaşamak için ideal bir yer haline getirmektedir.

Fiziksel olarak, İznik hem dağlar hem surlar hem de İznik Gölü ile çevrelenmiş ızgara planlı bir kenttir. Kent içerisinde farklı dönemlere ait birçok tarihi yapı yeni yerleşme ile iç içe yığılmış bir halde yer almaktadır. İznik tarihi olarak çok katmanlı bir kenttir fakat bu yığılma içerisinde katmanları ifade eden yapılar bakımsız ve karmaşık bir biçimde yer almaktadırlar. Kent bakım sağlandığı takdirde yüksek bir gelişme potansiyeline sahiptir.

Kentin kentliye yansıyan kimliğinde öne çıkan ilk değer ‘ev gibi’ oluşudur. Bu ev gibi olma durumu kentin fiziksel özellikleri ve anlamsal değerinin yanında insanların sıcakkanlı oluşundan da kaynaklanmaktadır. Kimliğe yansıyan bir diğer özellik kentin sakinliği, ölçeğinin küçüklüğü ve sağladığı imkanlar sayesinde yaşaması kolay bir yer oluşudur. Öne çıkan bir diğer özellik ise kentlinin yaşadıkları kentten tarihi ve kültürel değeri, yapısal zenginliği ve dinginliği sebebiyle onur duymalarıdır.

Çizelge 4.6. Kentliler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar

TANIDIKLIK BELİRTEÇLERİ			
kolay yaşanan;	köklü;	değer kaybediyor;	yaşanmışlıklar;
sakin;	kültürü kültür başkenti;	durağan;	özümsemiş;
kalabalık olmayan;	her şeyin ilki;	insanları sıcak/sıcak;	bütünleşme;
rahat;	güçlü;	ev gibi;	anı;
ev;	ayrıcalıklı;	tanıdık;	yadigar;
yadigar;	zengin;	aşk;	miras;
miras;	nostaljik;	onur verici;	antik;
kusursuz;	samimi;	yaşama katılmayan;	kıymetli;
rahatlatıcı;	dingin;	yaşanmışlık;	geleceği olmayan
zarif;			
Kentliler tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
ev gibi; tanıdık; yaşanmışlıklar; anı; özümsemiş; bütünleşme	Ev	Sahiplenilen yer	
şirin; güzel; küçük; samimi; tatlı; sevecen; keyifli	Samimi	Sevilen yer	
sakin; rahatlatıcı; dingin; huzurlu; denge; mütevazı; kolay yaşanılır	Huzurlu	Huzur veren yer	
onur verici; mükemmel; eşsiz; kusursuz; köklü	Eşsiz	Gurur duyulan yer	

Çizelge 4.6. Kentliler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar (devam)

KİMLİĞE YÖNELİK BELİRTEÇLER			
hayranlık uyandıran; tarih kokan; farklı kültürleri yansıtan; ilgi çeken; merak uyandırıcı; görülmesi gereken; kültür mirasına sahip; ünlü; belleğine sahip çıkmayan; mütevazi;	tarihi değerlerine sahip çıkan; emekli yeri; tarihi yapılarla bütünleşmiş; tarihle harmanlanmış; dikkat çekici; kültürü surların dışına taşmış; takdire şayan; yaşanabilir; ev gibi;	her adımda farklı uygarlık; tarihle yaşayan; medeniyetler başkenti; farklı kültürlere saygılı; heyecan verici; huzurlu; sakin; değerli; tanıdık	ferah; şirin; miras; terkedilmiş; zarif; özel; köklü; güzel; güçlü; sıcak; kusursuz; keyifli
Kentliler tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
keyifli; sıcak; emekli yeri; huzurlu; sakın; yaşanabilir; ferah; sevimli; basit ve güzel; zarif;	Güzel, zarif ve dingin	Fiziksel ve atmosferik niteliklerin kimliğe yansımalarına yönelik belirteçler	
hayranlık uyandıran; ilgi çeken; merak uyandırıcı; görülmesi gereken; belleğine sahip çıkmayan; tarihi değerlerine sahip çıkan; dikkat çekici; takdire şayan; heyecan verici; terkedilmiş; kusursuz; değerli; tanıdık/ev gibi/ev; mütevazi; miras; özel/özel bir karaktere sahip; güçlü	Etkileyici, güçlü ve özel bir karaktere sahip	Mekânsal etkiye yönelik belirteçler	
tarih kokan; farklı kültürleri yansıtan; kültür mirasına sahip; doğal güzellikleriyle ünlü; tarihin can bulduğu; tarihi yapılarla bütünleşmiş; tarihle harmanlanmış; kültürü surların dışına taşmış; her adımda farklı uygarlık; tarihle yaşayan; medeniyetler başkenti; farklı kültürlere saygılı	Köklü bir tarih ve zengin bir kültüre sahip	Karakterin yanlarına güçlü yönelik belirteçler	

Çizelge 4.6. Kentliler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar (devam)

ATMOSFERİK BELİRTEÇLER			
Sakin;	canlı;	beklenmedik;	yeşil;
huzur;	büyüleyici;	gezme isteği	fotografik;
dinlendirici; ,	ilgi çeken;	uyandırmıyor;	aydınlık;
ferah;	etkileyici;	karışık;	parlak değil;
hoş hava;	şaşırtıcı;	kasaba görünümlü;	otantik;
sıcak	takdire şayan	keyifli	samimi
Kentliler tarafından kullanılan sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
Sakin; huzur; dinlendirici; karışık; ferah; inanç; samimi; keyifli; canlı	Sakin ve samimi	Mekân hissine yönelik belirteçler	
büyüleyici; ilgi çeken; merak uyandırıcı; şaşırtıcı; takdire şayan; beklenmedik; otantik; nostaljik; mistik; gezme isteği uyandırmıyor	Etkileyici, mutluluk verici	Mekânın kullanıcıda bıraktığı etkiye yönelik belirteçler	
hoş hava; sıcak; yeşil; fotoğrafik; parlak değil; kasaba görünümlü	Sıcak ve havası güzel	Mekânın ısı, ışık ve fiziksel durumuna yönelik belirteçler	

Elde edilen tanıdıklığa, kimliğe ve atmosfere yönelik belirteçler (Çizelge 4.6) anlamları ve karşılık geldikleri durumlarla beraber değerlendirildiğinde aşağıdaki yargılara varılmıştır;

- . İznik, kentlisine evde olma duygusunu veren, samimi, huzurlu, tarihi bir kenttir ve çevresel değerleriyle eşsizdir.
- . İznik, köklü tarihi olan ve kültürel olarak zengin bir kenttir.
- . İznik güzel, zarif ve dingindir.
- . İznik etkileyici, güçlü ve özel karaktere sahiptir.
- . İznik kentlisine mutluluk verir.
- . İznik hem ısı olarak hem de anlamsal olarak sıcak bir kenttir ve havası güzeldir.

İznik'in ziyaretçileri için deneyimsel anlamının değerlendirilmesi için "İznik kentini kısaca tanımlayınız" yönergesine verdikleri cevaplarda belirttikleri sıfat ve sıfat gruplarının varlık ve duygu durumları, mekânsal ve ilişkisel özellikler ve yerleşiklik ve kimlik başlıkları altında sınıflandırılmaları Çizelge 4.7'de ifade edildiği gibidir.

Çizelge 4.7. Ziyaretçiler için genel nitelikleri

	Ziyaretçiler Tarafından Kullanılmış Belirteçler	Saptanan Ortak Kavram
Varlık ve Duygu Durumları	minik; mütevazı; rahat; uyumlu; geniş; görsel olarak hoş; sakin; huzurlu; rahatlatıcı; yaşaması kolay; durağan; kalabalık olmayan; dingin; sevimli; rahatlatıcı; tutucu	Yaşanabilir
	verimli topraklar; göl; göle açılan sokaklar; kasaba görünümlü	Verimli
	köklü; etkileyici; ilgi çekici; değerli; beklenmedik; nostaljik; mistik; takdire şayan; hayranlık uyandıran; tarih kokan; farklı kültürleri yansıtan; ilgi çeken; büyüleyici; merak uyandırıcı; görülmesi gereken; kültür mirasına sahip; doğal güzellikleriyle ünlü; tarihin can bulduğu; tarihi yapılarla bütünleşmiş; kültürü surların dışına taşmış; takdire şayan; her adımda farklı uygarlık; tarihle yaşayan; farklı kültürlere saygılı; heyecan verici; onur verici; antik; kültürü zengin; kültür başkenti; meşhur; her şeyin ilki; güçlü; ayrıcalıklı; zengin; yadigar; miras	Tarihi
	karmaşık; güzel; çirkin; küçük; bütünleşmiş; düzensiz	Karmaşık
	Ev gibi; tanıdık; onurlu; samimi; özel; aşk; güvenli; eskiden biliyordum gibi; ev gibi tanıdık; aşına	Ev gibi
Mekansal ve İlişkisel Özellikler	küçük; küçücük; ufak	Küçük
	göle açılan sokaklar; yol boyunca ağaçlar; ızgara plan; basit mekan kurgusu	Güzel mekân kurgusu
	göl kenarında; surlar arasında	Çevrelenmiş
	Çok yapılandırılmış; entegre; iç içe geçmiş; katmanlı; muhteşem şehir dokusu; tarihi yapılarla bütünleşmiş; her adımda farklı uygarlık	Katmanlı
Yerleşiklik ve Kimlik	Taşı toprağı altın; takdire şayan; zarif; sakin; ideal	İdeal
	çok yapılandırılmış; karmaşık; yığılmış; kaybolması kolay	Karmaşık
	farklı kültürleri yansıtan; her adımda farklı medeniyet; tarih kokan; yaşayan tarih	Tarihi
	ızgara plan; basit mekan kurgusu	Okunması kolay
	düzensiz; terk edilmiş; geri kalmış	Bakımsız
	zarif; sakin; telaşsız; rahatlatıcı manzara; doğa ile iç içe	Sakin

Kentin ziyaretçileri için öne çıkan ilk varoluşsal özelliği tarihi bir kent oluşudur. Katmanlı yapısı tarihle harmanlanmış, tarihi yapılarla bütünleşmiş gibi tanımlarla ifade edilirken, çok kültürlülüğü, medeniyetler başkenti, farklı kültürleri yansıtan, kültür mirasına sahip gibi niteliklemlerle belirtilmiştir. Katmanlı yapısı kenti heyecan verici ve görülmesi gereken bir yer yaparken bir yandan da modern yerleşmenin yoğunluğu ve düzensizliği onu karmaşık bir yer haline dönüştürmektedir. İznik verimli toprakları, kalabalık olmayan yapısı, durağan ve rahatlatıcı bir yer oluşu ile yaşanabilir bir kenttir. Ziyaretçisinde farklı dönemlere ait yapıların Anadolu'nun farklı kentlerinde sıkça görülür olması nedeniyle

tanıdık bir his yaratmakta ve bu aşinalık onun ev gibi hissedilmesine olanak sağlamaktadır.

İzmir fiziksel olarak göl ve surlarla çevrelenmiş bir kenttir. Izgara planı kenti ziyaret eden kişiler tarafından rahatlıkla anlaşılabilen, göle açılan sokakları ve yol boyunca uzanan ağaçları ile güzel ve kolay anlaşılır bir mekân kurgusuna sahiptir. Kent küçük ama çok yapılandırılmış bir yerdir. Tarihi yapılarla bütünleşmiş entegre haliyle katmanlı oluşu kent dokusu içerisinde fark edilebilmektedir.

Kentin kimliğine yansıyan ilk özelliği tarihi bir kent oluşudur. Kentin kurgusu basit ve okunabilir olmakla beraber kent kimliği ziyaretçilere karmaşık ve bakımsız bir yer olarak yansımaktadır. Kent sakinliği, manzarasının güzelliği ve verimliliğiyle yaşamak için ideal bir kimliğe sahiptir.

Çizelge 4.8. Ziyaretçiler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar

TANIDIKLIK BELİRTEÇLERİ				
yaşanması	nispeten	rahat;	onur verici;	nostaljik;
kolay;		ev;	aşk;	samimi;
kolay yaşanılan;		yadigar;	kıymetli;	dingin;
sakin;		miras;	antik; köklü;	denge;
kalabalık olmayan;		kusursuz;	kültürü zengin;	geleceği olmayan;
zengin;		rahatlatıcı;	kültür başkenti;	değer kaybediyor;
ayrıcalıklı;		zarif;	meşhur;	durağan;
güçlü;		yaşanmışlık;	her şeyin ilki;	insanları sıcak;
ev gibi		özümsemiş	bütünleşme	miras
Ziyaretçiler tarafından kullanılan sıfatlar		Saptanan ortak kavram		Saptanan durum
Ev gibi; tanıdık		Ev		Benimsenen yer
Samimi		Samimi		Sevilen / Beğenilen yer
Dengeli				İdeal yer
Köklü				Gurur duyulan yer

Çizelge 4.8. Ziyaretçiler için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar (devam)

KİMLİĞE YÖNELİK BELİRTEÇLER			
hayranlık uyandıran; tarih kokan; farklı kültürleri yansıtan; büyüleyici; merak uyandırıcı; görülmesi gereken; kültür mirasına sahip; dikkat çekici; şirin	doğal güzellikleriyle ünlü; belleğine sahip çıkmayan; tarihi değerlerine sahip çıkan; emekli yeri; tarihi yapılarla bütünleşmiş; keyifli	medeniyetler başkenti; huzurlu; sakin; değerli; kıymetli; tanıdık; ev gibi; mütevazi; yaşanabilir; ferah	rahatlatıcı; miras; terkedilmiş; zarif; özel; köklü; güzel; güçlü; sıcak; kusursuz
Ziyaretçiler tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
Rahatlatıcı; rahatlatıcı manzara; nostaljik; mistik	Rahatlatıcı, dingin	Fiziksel ve atmosferik niteliklerin kimliğe yansımalarına yönelik belirteçler	
Etkileyici; onurlu; kararlı; beklenmedik; güçlü; tutucu; değerli	Etkileyici, güçlü	Mekânın ruhuna yönelik belirteçler	
Tarih kokan; yaşayan tarih; her adımda farklı medeniyet	Köklü bir tarih ve zengin bir kültüre sahip	Karakterin güçlü yanlarına yönelik belirteçler	
ATMOSFERİK BELİRTEÇLER			
Sakin; huzur; dingin; dinlendirici; ferah; hoş hava;	canlı; büyüleyici; merak uyandırıcı; şaşırtıcı; samimi; sıcak	karışık; kasaba görünümlü; gezme isteği uyandırmıyor keyifli; mistik	mavi; fotografik; aydınlık; parlak değil; otantik; nostaljik
Ziyaretçiler tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
Rahat; huzurlu; sakın; telaşsız; denge	Sakin ve huzurlu	Mekân hissine yönelik belirteçler	

Elde edilen tanıdıklığa, kimliğe ve atmosfere yönelik belirteçler (Çizelge 4.8) anlamları ve karşılık geldikleri durumlarla beraber değerlendirildiğinde aşağıdaki yargılara varılmıştır;

. İznik ziyaretçileri tarafından da sevilen ve benimsenen samimi, ‘ev gibi’ bir kenttir.

. Kent köklü tarihini ve zengin kültürünü ziyaretçilerine yansıtabilen, günümüze kadar varlığını sürdürmüş güçlü ve etkileyici bir yerdir ve ziyaretçisi kenti bir gurur kaynağı olarak görmektedir.

. Fiziksel ve anlamsal olarak sakin, dingin, huzurlu ve rahatlatıcı yapısıyla ve evi anımsatan tanıdık yapısıyla kent yaşanabilir bir yerdir.

İznic'in idarecileri ve uzmanları için deneyimsel anlamının değerlendirilmesi için "İznic kentini kısaca tanımlayınız" yönergesine verdikleri cevaplarda belirttikleri sıfat ve sıfat gruplarının varlık ve duygu durumları, mekânsal ve ilişkisel özellikler ve yerleşiklik ve kimlik başlıkları altında sınıflandırılmaları Çizelge 4.9'de ifade edildiği gibidir.

Çizelge 4.9. İdareciler ve uzmanlar için İznic'in genel nitelikleri

İdareciler ve Uzmanlar Tarafından Kullanılmış Belirteçler		Saptanan Ortak Kavram
Varlık ve Duygu Durumları	Yaşayan tarihi kent; insanı geçmişe götüren yer; dört medeniyete başkentlik yapmış; açık hava müzesi; ender	Köklü
	İlgi çekici; değerli; doğal güzellik; insanı geçmişe götüren yer; doğal cennet; hayran bırakan; açık hava müzesi; ender	Gurur duyulan
	Kentli eğitimsel, sanatsal ve kültürel açıdan niteliksiz; kentli coğrafyayı sömürüyor; iyi yönetilmeyen; güzelliğini sergileyemeyen; tarihe saygısızlık yapılan yer; tahrip ediliyor: merkezden ibaret	Değer Kaybeden
	kendimi burada iyi hissediyorum; burada olmayı seviyorum; yaşam standartları yüksek; güzel; küçük; havası güzel; eğlenceli; doğal güzellik; içini huzur dolduran yer; sakinlik; huzur; mutluluk; havası temiz	İdeal
	Evim gibi; gelmeyi hevesle beklediğim yer; kendimi burada iyi hissediyorum; burada olmayı seviyorum; her köşesinde hatıram var; sakinlik; huzur; mutluluk	Ev
	Nüfus yoğun; sınırlanmış; bir arada; yoğun; yaşamayı istemem; kötü sosyal durum	Yoğunluk & Sınırlılık
Mekânsal ve İlişkisel Özellikler	göl; surlar; nekropol alanı; göl kıyısında; kapılar; dik kesişen ana yollar	Çevrelenmiş & Sınırlanmış
	tarihi kalıntılar; tarihi doku; açık hava müzesi; farklı toplumların izleri; katmanlı	Tarihi & Katmanlı
	çarpık kentleşme; gecekondular; eski betonarme yapılar; merkezde tarihi yapılar	Bakımsız
	zeytin; tarımın altın şehri; ekoloji; doğal; doğal güzellik; doğa ile iç içe; yedi farklı üzüm türü; tarihi çınarlar; çevre görülmeye değer	Ekolojik Değeri Var
	havası temiz; havası güzel; sıcaklık çok yüksek değil; her zaman esen meltem; gün doğumu ve batımı güzel; manzarası güzel; gölde yüzme imkanı	Yaşanılabilir

Çizelge 4.9. İdareciler ve uzmanlar için İznik'in genel nitelikleri (devam)

İdareciler ve Uzmanlar Tarafından Kullanılmış Belirteçler		Saptanan Ortak Kavram
Yerleşiklik ve Kimlik	Sağlıklı yaşam; medeniyet	Yaşamı Kolay
	köklü; define; başkent; değerli; define; önemli;	Onur Verici
	kültürel ruhu olan; kültürel doku; köklü; kültürel miras; kültür tarihi; medeniyet; dinlerin bulunduğu yer; önemli; kültürel açıdan önemli; kültür şehri; mitolojik alıntılara konu olmuş;	Kültürel Değer
	tarihi açıdan zengin; ve güncel yapı bir arada; köklü; başkent; değerli; define; medeniyet; başkent; önemli; tarihi kalıntılar; dört medeniyete ait izler; mitolojik alıntılara konu olmuş; kadim; açık hava müzesi	Tarihi Değer
	Cumhuriyet döneminde kültürel yapısını koruyamamış; geçmişte siyasi olarak güçlü;	Değer Kaybeden
	doğal güzellik; sağlıklı yaşam; tarımın altın şehri;	Ekolojik Değer
	önemli turistik kent; turizm açısından önemli; tarihi ve güncel yapı bir arada; tarihi kalıntılar; mitolojik alıntılara konu olmuş;	Turizm Değeri

Kentin idareci ve araştırmacılar için öne çıkan ilk özelliği değerlendiren kişi yerli olsun olmasın kentin varlığından ve sağladıklarından duyulan gururdur. Bu gururun doğal yapının güzelliği ve insanı geçmişe götürerek tarihi yaşatan tarihi dokusundan kaynaklanmaktadır. Kentin köklü tarihi her yerde karşılaşılan tarihi yapı ve yapı kalıntıları yoluyla hissedilebilmektedir. Kent diğer bütün kullanıcıları gibi idareci ve araştırmacıları için de ideal bir yaşam alanıdır. İdeal alan, insanın içerisinde bulunmaktan mutluluk duyduğu, ihtiyaçlarını karşılarken huzur ve güvenlik duygusu veren yer olarak ifade bulmuştur. Huzur ve mutluluğun bir diğer yansıması evde olma duygusudur. Bu duygu idareci ve araştırmacılar kentte yaşananların hatıra değeri ve hevesle beklenen ve özlenen bir yer olarak ortaya çıkmıştır. Olumlu yanlarının yanında ortaya çıkan olumsuz ifadeler, kentin kendisinden değil kullanıcısı ve idarecisinden kaynaklanmaktadır. Özellikle yönetsel yetersizlikler öz eleştiri niteliği taşıdığı için önemlidir. Kent sosyal yetersizliği, nüfus ve yapısal yoğunluğu nedeniyle kısıtlı olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca kentlinin coğrafyadan beslenen ama onu beslemeyen tavrı ve tarihi dokuya gereken önemi vermemesi kentin değer kaybetmesine neden olmaktadır.

Kent fiziksel olarak doğal ve insan üretimi yapılarla çevrelenmiş ve hem fiziksel hem de mekân hissi olarak sınırlandırılmış bir yer olarak ifade edilmiştir. Kentin göl, yüksek dağlar ve sur duvarlarıyla çevrelenmiş oluşu bu ifadenin asıl nedenidir. Bununla birlikte

kentin ızgara planı ve dört simetrik kapısını birbirine bağlayan baskın boyutu ve işlevsel çeşitlilikteki ana yolları sınırlandırılmış ifadesini güçlendirmektedir. Kent verimli toprakları ve gölün sağladığı ılıman iklimi ile çok sayıda ürünün üretilbildiği verimli bir alan olarak ekolojik değere sahiptir. Ekolojik değeri ve çevrelenmiş korunaklı yapısıyla tarih öncesi çağlardan beri yerleşim gören ve görmekte olan kent birçok tarihi yapı ve kalıntının yer aldığı katmanlı bir kenttir. Kent diğer kullanıcıları gibi idareci ve araştırmacıları için de özellikle temiz havası, ılıman iklimi ve güzel manzarasıyla yaşanabilir bir yerdir fakat çarpık kentleşme ve bakımsızlık bu yaşanabilirlik değerini olumsuz etkilemektedir.

İznic doğal güzellikleri, iklimi, tarihi katmanlarıyla ve çok uzun zamandır varlığını sürdürmesinin sonucu olarak ortaya çıkan fiziksel ve kültürel katmanlarıyla kültürel, ekolojik, tarihi ve turizm değeri olan bir yerdir. Bu değer onun turizm niteliğini arttırmaktadır. Kent küresel bir miras olarak tüm kullanıcıları için onur verici bir yerdir fakat günümüzde hem kültürel hem de fiziksel niteliklerini koruyamamakta ve değer kaybetmektedir.

Çizelge 4.10. İdareciler ve uzmanlar için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar

TANIDIKLIK BELİRTEÇLERİ		
Evim gibi; gelmeyi hevesle beklediğim yer; sakinlik;	kendimi burada iyi hissediyorum; her köşesinde hatıram var; huzur;	burada olmayı seviyorum; mutluluk
İdareciler ve uzmanlar tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum
Evim gibi; sakinlik; huzur; mutluluk	Ev	Benimsenen yer
Gelmeyi hevesle beklediğim yer; burada olmayı seviyorum	Samimi	Sevilen / Beğenilen yer
Her köşesinde hatıram var	Anımsatma	Özlenen yer

Çizelge 4.10. İdareciler ve uzmanlar için tanıdıklık, kimlik ve atmosferik belirteçlerin anlamları ve karşılık geldiği durumlar (devam)

KİMLİĞE YÖNELİK BELİRTEÇLER			
köklü; kültürel miras; medeniyet; dinlerin bulunduğu yer; önemli;	tarihi ve güncel yapı bir arada; köklü; başkent; değerli;	define; açık hava müzesi kadim; tarihi;	birçok medeniyete ev sahipliği yapmış; mitolojik alıntılara konu olmuş
İdareciler ve uzmanlar tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
köklü; kültürel miras; medeniyet; dinlerin bulunduğu yer; önemli; mitolojik alıntılara konu olmuş; tarihi; farklı dönemleri barındıran; tarihi ve güncel yapı bir arada; köklü	başkent; değerli; define; medeniyet; başkent; önemli; her medeniyetin izlerini taşıyan; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış; kadim; açık hava müzesi	Köklü bir tarih ve zengin bir kültüre sahip	Karakterin güçlü yanlarına yönelik belirteçler
ATMOSFERİK BELİRTEÇLER			
havası güzel; eğlenceli; doğal güzellik	içini huzur dolduran yer; sakinlik; huzur	mutluluk; havası temiz; sağlıklı yaşam	
İdareciler ve uzmanlar tarafından kullanılmış sıfatlar	Saptanan ortak kavram	Saptanan durum	
İçini huzur dolduran yer; sakinlik; huzur; mutluluk	Sakin ve huzurlu	Mekân hissine yönelik belirteçler	
Havası güzel; havası temiz; sağlıklı yaşam	Sağlıklı	Mekânın yaşanılabilir durumunu sağlayan belirteçler	

Elde edilen tanıdıklığa, kimliğe ve atmosfere yönelik belirteçler (Çizelge 4.10) anlamları ve karşılık geldikleri durumlarla beraber değerlendirildiğinde aşağıdaki yargılara varılmıştır;

- . İznik köklü bir tarih ve zengin kültüre sahip bir miras kentidir.
- . İznik sevilen ve benimsenen bir kenttir.
- . İznik çarpık ve aşırı kentleşme, yönetsel eksiklikler ve kentlinin yapıcı olmayan tavrı nedeniyle değer kaybetmektedir.

İznik'in Biçimsel Anlamı

Bu bölüm kapsamında Monad analizinin ilk aşamasında yapılan sınıflandırmanın 'mekânsal ve ilişkisel özellikler' bölümü birincil ve ikincil tespitler altında ayrıştırılarak kentin biçimsel anlamına yönelik bir değerlendirme yapılmıştır (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. İznik'in Kentli, Ziyaretçi, İdareci ve Uzmanlar tarafından dile getirilen mekânsal ve ilişkisel özellikleri

Mekânsal ve İlişkisel Özellikler				
Kentliler için	iki dağın arasında; surlarla çevrili; konumu güzel; katmanlı; katmanlaşmış; göle açılan sokaklar; ızgara plan; basit mekan kurgusu; yarım yıkılmış surlar; yol boyunca dizili ağaçlar; kısa mesafeler; mimarisi güzel; insan ölçeğinde; temel ihtiyaçları karşılayan; kısıtlı; doğal güzellik	iyi; iklimi güzel; verimli topraklar; havası hoş; dingin çevre; samimi sokaklar; rahatlatıcı manzara; emekli yeri; küçük; büyük; güzel; huzur verici; ferah; anı; tanıdık; büyüleyici; etkileyici; şaşırtıcı; keyifli; dikkat çekici	değeri artan/azalan; kendi halinde; içine kapanık; karmaşık; yığılmış; gezme isteği uyandırmıyor; hareketsiz; sıkışmış; içine kapanık; gelişmemiş; korunmamış; ulaşım az ve zor; ihmal edilmiş; ne yapılaşabilen ne yapılaşamayan; turizme elverişli ama turizm yok; bütünleşmiş; eski	iyileştirilmesi gereken; yaşaması kolay; sorunlu; bakımsız; önemini kaybetmiş; sosyal aktivite yok; eğlence mekanları sınırlı; eksik; düzensiz; yetersiz; karışık; kötü durumda; bozulmuş; çok yapılaşmış; yollar kötü; yönlendirme yok; korunmamış; kirli
Ziyaretçiler için	çok yapılandırılmış; iç içe geçmiş;	katmanlı; göl kenarında; surlar arasında	ızgara plan; küçük; yol boyunca ağaçlar	basit mekan kurgusu; muhteşem şehir dokusu
İdareci ve uzmanlar için	göl; surlar; nekropol alanı; kapılar; dik kesişen ana yollar; tarihi kalıntılar; açık hava müzesi; katmanlı;	çarpık kentleşme; gecekondular; eski betonarme yapılar; merkezde tarihi yapılar; zeytin; tarımın altın şehri; gölde yüzme imkanı	ekoloji; doğal; doğal güzellik; doğa ile iç içe; yedi farklı üzüm türü; tarihi çınarlar; çevre görülmeye değer	havası temiz; sıcaklık çok yüksek değil; her zaman esen meltem; gün doğumu ve batımı güzel; manzarası güzel

İznik için uzun süreli kullanıcılarının-kentlilerinin yaptığı tanımlar incelendiğinde öne çıkan ilk fiziksel tespit kentin teğet olarak konumlandığı İznik Gölü'dür. Kullanıcılar kenti 'göl kenarında; sahil kasabası, göl kasabası' gibi gölü kente göre öne çıkaran

tamlamalarla tanımlanmışlardır (Çizelge 4.12). Göl kadar dikkat çeken bir diğer fiziksel tespit de kentin surlarla çevrili olduğu ya da surların arasında konumlanmış olduğudur, fakat bu tanım yapılırken surların bugün yarı yıkılmış ve deforme olmuş durumda olduğu da tespitin bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu söylemlerden yola çıkarak İznik öncelikle; hasar görmüş surlarla çevrili bir göl kasabasıdır.

Çizelge 4.12. Kentlilerin kente yönelik birincil fiziksel tespitleri

Birincil Fiziksel Tespitler - Kentliler		
Var olanın tespiti – üst ölçek Öne çıkan fiziksel özellik	Var olanın tespiti – alt ölçek Gözle görülen fiziksel özellik	Var olanın bireysel deneyim ve algıya dayalı tespiti – değişken fiziksel özellikler
.İki dağın arasında .Surların arasında .Surlarla çevrili .Göl çevresinde; göl kenarında .Sahil kasabası .Göle açılan sokaklar; sahile açılan sokaklar .Izgara plan .Katmanlı; katmanlaşmış	.Yeşil yaylalar .Fırınlara .Bazilika .Yarım yıkılmış surlar .Yol boyunca dizili ağaçlar .Sahile açılan sokaklar .Tarla .Göl .Çini .Zeytin .Bağcılık .Çiftçilik .Kapı .Izgara plan .Avlulu yapılar .Bahçeli yapılar .Yol boyunca dizili ağaçlar .Yönlendirme yok .Yarım yıkılmış surlar	.Konumu güzel .Kısa mesafeler .Mimarisi güzel .Bütünleşmiş .Eski .Küçük .samimi sokaklar .Karmaşık; karışık .Yığılmış .Ne yapılaşabilen ne yapılaşamayan .Düzenli olmayan .Bakımsız .Geniş sokaklar .Dar sokaklar .Kısa mesafeler .Harika kent dokusu .Güzel manzara; rahatlatıcı manzara .Kasaba görünümlü .Yollar kötü .Sıcak mekanlar

İznik için uzun süreli kullanıcıların yaptığı küçük ölçekli fiziksel özelliklerine işaret eden tanımlar; ekonomiyi etkileyen işlemlere yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Kent yeşil yaylalarla çevrilidir ve buralarda çiftçilik, zeytincilik ve bağcılık yapıldığı öne çıkan tanımlamalardır. Bu geçim kaynaklarını daha verimli kullanabilmek adına konutlar tarım yapmaya yönelik olarak bahçeli ve üretilen ürünü işleyip depolayabilmek için avlulu olarak biçimlenmişlerdir. Kentin ana ulaşım yolları rahat ulaşımı sağlayacak ızgara planındadır ve kentin ürünlerin ticaretini kolaylaştıracak yollar üzerinde surlu kapıları vardır. Kentin öne çıkan, yine ekonomisini etkileyen bir diğer özelliği çiniciliktir. Kentte bu uğraşı yerine getirmeye olanak sağlayacak birçok fırın olduğu kullanıcıların

yaptığı fiziksel tespitler arasında önemli bir yer tutmuştur. Bu küçük ölçekli fiziksel tespitlerden yola çıkarak İznik; geçimini tarım ve çinicilikten kazanan ve bunu doğal yapısını şekillendirip koruyarak olanaklı kılan bir kenttir.

Kullanıcıların bir kısmı kentin sokaklarını geniş bulmuşken bir kısmı dar bulmuştur. Kimine göre ulaşım rahat ve kolayken kimine göre zor ve karmaşıktır. Her ikisi de doğru ama birbirleriyle çelişen fiziksel yapıya yönelik tanımlar fiziksel özellikleri tanımlayan diğer kategorilere göre daha değişken oldukları için kent biçiminin bütünsel anlamını tespit etmeyi amaçlayan bu bölüm altında ele alınmayacaklardır.

Çizelge 4.13. Kentlilerin kente yönelik ikincil fiziksel tespitleri

İkincil Fiziksel Tespitler - Kentliler		
Olumlu Tespitler	Hem olumlu hem olumsuz tespitler	Olumsuz tespitler
.katmanlı; katmanlaşmış	.temel ihtiyaçları karşılayan	.düzensiz; düzenli olmayan
.harika kent dokusu	.eski	.karişik; karmaşık
.standartlara uygun	.ne yapılaşabilen ne yapılaşamayan	.yığılmış
.ideal	.turizme elverişli ama turizm yok	.sıkışmış
.potansiyelli		.çok yapılaşmış
.yaşanabilir		.bozulmuş
.insan ölçeğinde		.bakımsız
.taşı toprağı altın		.korunmamış
.iyi		.ihmal edilmiş
.dingin		.iyileştirilmesi gereken
.bütünleşmiş		.sorunlu
Değeri artan		.yaşama katılmayan
		.kaybetmiş
		.yetersiz
		.kısıtlı
		.değeri azalan
		.düzenli olmayan; düzensiz
		.gezme isteğı uyandırmıyor
		.cansız; hareketsiz
		.eksik
		.kötü durumda

Çizelge 4.13’de yer alan verilere göre; İznik, katmanlı dokusu kullanıcılar tarafından kolay tespit edilebilen bir kenttir. Bu durumun kısmen farklı dönemlere ait yapıların kent içerisinde kentin güncel dokusundan kolayca ayrılabilir biçimde ayakta durmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu tespit edilebilirlik durumu kent için olumlu bir özellikken güncel dokunun geçmişten gelen dokudan ayrılır derecede farklılaşmış olması kentin değerini sürdürebilmesi açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. Bu durum

kentin kimliğine zarar vermektedir. Bu kimliksizleşme durumu kullanıcılar tarafından ‘çok yapılaşmış, bozulmuş, yığılmış, sıkışmış’ gibi tanımlarla dile getirilmiştir. Kent dokusunun tarihi yapılar ve doğal yapı ile iç içe geçmiş olması hem olumlu hem olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir tespittir. Olumlu tarafı kentin zengin olarak algılanmasıyken olumsuz taraf olarak bu durumun kentin bakımsız, ihmal edilmiş olmasından dolayı karmaşık ve yığılmış olarak hissedilmesine sebebiyet vermesi olarak gösterilebilir.

Kent kullanıcılar tarafından yaşanabilir, uyumlu, ideal bir kent olarak değerlendirilmiştir ama bir yandan da yapılaşma problemlerinden dolayı (ne yapılaşabilen ne yapılaşamayan) iyileştirilmesi gereken, kısıtlı bir yer olarak kendini göstermesine neden olmaktadır.

Bu söylemlerden yola çıkılarak İznik uzun süreli kullanıcıları-kentlileri için;

.Katmanlı zengin bir kent dokusuna sahip, bakıma ihtiyaç duyan gelişme potansiyeli yüksek bir kenttir.

Çizelge 4.14. Ziyaretçilerin kente yönelik birincil fiziksel tespitleri

Birincil Fiziksel Tespitler - Ziyaretçiler		
Var olanın tespiti – üst ölçek	Var olanın tespiti – alt ölçek	Var olanın bireysel deneyim ve algıya dayalı tespiti – değişken fiziksel özellikler
Öne çıkan fiziksel özellik	Gözle görülen fiziksel özellik	
.Izgara plan	.Göle açılan sokaklar	.Basit mekan kurgusu
.Katmanlı	.Sahile açılan sokaklar	.Muhteşem kent dokusu
.İç içe geçmiş	.Yol boyunca ağaçlar	.Her adımda farklı medeniyet
.Göl kenarında		.Çok yapılandırılmış
.Surlar arasında		.Entegre
		.İç içe geçmiş
		.Küçük

Çizelge 4.14’de yer alan verilere göre; İznik ziyaretçilere göre surlarla çevrelenmiş bir göl kentidir ve tarihi yapıların yeni yapılarla iç içe geçtiği katmanlı bir kent olmasıyla dikkat çekmektedir. İznik alt ölçekte, ağaçlı sokaklarının sahile açılan manzarasıyla konumu güzel bir yerdir. Kent ızgara planlıdır ve bu mekân kurgusunun basit olmasına olanak sağlarken kenti kolay anlaşılır bir yer haline getirmektedir. Kentin muhteşem tarihi dokusu yeni yerleşime entegre ve onunla iç içe geçmiştir. Olumsuz olarak sur içinde kalan

yerleşim çok fazla yapılandırılmış haldedir. Bu durum tarihi kentin fiziksel dokusunu zayıflatmaktadır.

Çizelge 4.15. Ziyaretçilerin kente yönelik ikincil fiziksel tespitleri

İkincil Fiziksel Tespitler - Ziyaretçiler		
Olumlu Tespitler	Hem olumlu hem olumsuz tespitler	Olumsuz tespitler
.Basit mekan kurgusu .Muhteşem kent dokusu .Entegre	.İç içe geçmiş	.Çok yapılandırılmış

Ziyaretçilerin kente yönelik olumlu tespitleri kentin katmanlı dokusu üzerine odaklanmıştır (Çizelge 4.15). Kent içerisinde yer alan tarihi yapıların basit mekân kurgusu içerisinde kolay anlaşılabilir oluşu ziyaretçilerin kente yönelik deneyimini güçlendirmektedir. Tarihi dokunun yeni yerleşim ile iç içe geçmiş olarak yer alması hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirilebilir. Olumlu olarak katmanlı dokuyu güçlendirirken olumsuz olarak tarihi yapıların çevresinde bulunan kentsel boşlukların giderek kaybolması kentin okunabilirliğini azalttığı gibi kimliğine de zarar vermektedir. İç içe geçmenin olumsuz olarak ifadesi de çok yapılandırılmış olarak ikincil tespitlere yansımıştır.

Çizelge 4.16'da yer alan verilere göre; idareci ve uzmanların ifadelerinde kentin fiziksel yapısında öne çıkan ilk özellik tarihi dokudur. Kentsel doku içerisinde sıkça rastlanan ve günümüz dokusundan malzeme ve tipoloji olarak kolayca ayrılabilen tarihi yapılar ve kalıntılar kentin bir açık hava müzesi gibi hissedilmesine olanak sağlamaktadır. Tarihi dokunun tespitinin ardından kentin konumu ve biçimsel özellikleri tanımlarda öne çıkmaktadır. Özellikle İznik Gölü ve ardından kent kapıları kentin en belirgin belirteçleri olarak ifadelere yansımıştır. Kentin deneyim ve algıya dayalı olarak ortaya çıkan değerleri idareci ve uzmanlar için değişkenlik içermeyen herkes için ortak olan değerler olarak ortaya çıkmıştır. Bu verilere göre kent, temiz, güzel, çok sıcak ya da çok soğuk olmayan her zaman esintili bir havaya sahiptir. Kentin manzarası kadar doğal çevresi de güzel ve görülmeye değerdir.

Çizelge 4.16. İdareci ve uzmanların kente yönelik birincil fiziksel tespitleri

Birincil Fiziksel Tespitler – İdareci ve Araştırmacılar		
Var olanın tespiti – üst ölçek	Var olanın tespiti – alt ölçek	Var olanın bireysel deneyim ve algıya dayalı tespiti – değişken fiziksel özellikler
Öne çıkan fiziksel özellik	Gözle görülen fiziksel özellik	
. tarihi kalıntılar . tarihi doku . açık hava müzesi . farklı toplumların izleri; katmanlı	. göl . surlar . nekropol alanı . göl kıyısında . kapılar; . dik kesişen ana yollar	. havası temiz . havası güzel . sıcaklık çok yüksek değil . her zaman esen meltem . gün doğumu ve batımı güzel . manzarası güzel . gölde yüzme imkanı . çevre görülmeye değer

İdareci ve uzmanlara göre kentin tarihi katmanlı dokusu ve doğal çevresinin zenginliği onun olumlu olarak öne çıkan değerleridir (Çizelge 4.17). Bu değerler onu görülmeye değer bir kent haline getirmektedir. Kent merkezinde tarihi yapıların oluşu onun miras değerini öne çıkarırken diğer değerlerinin tarihi dokunun yanında silik kalması onu hem organizasyonel hem de anlamsal açıdan zayıflatmaktadır. Bu zayıflamanın nedenlerinin başında tarihi yapılar korunur ve önemsenirken modern yapılaşmanın korunan tarihi doku çevresinde çok fazla ve niteliksiz olarak gelişmesi gelmektedir.

Çizelge 4.17. İdareciler ve uzmanların kente yönelik ikincil fiziksel tespitleri

İkincil Fiziksel Tespitler – İdareciler ve Araştırmacılar		
Olumlu Tespitler	Hem olumlu hem olumsuz tespitler	Olumsuz tespitler
Çevre görülmeye değer Katmanlı	Merkezde tarihi yapılar	Çarpık kentleşme; Gecekondular; Eski betonarme yapılar;

İznic'in İşleyişsel Anlamı

İznic kentinin tarihsel sürecine yönelik tanımları incelendiğinde (Çizelge 4.18) tarihi, kültürel ve miras değerinin kentliler için öne çıkan değerler olduğu söylenebilir. Kentin hem sürece hem de kimliğe yönelik belirteçleri arasında farklı biçimlerde en çok tekrarlanan özelliği tarihi değeridir. Kent hem yerli halkı hem ziyaretçileri için diğer her özelliğinin ötesinde tarihi bir kenttir. Bu tarihi değerini kentin içerisinde gezerken, ona yaklaşırken, günlük rutin içerisinde gerçekleştirilen her eylem sırasında fark etmek

mümkündür. Bu durumu sadece tarihi kalıntılarda değil halkın tavır, söylem ve davranışlarında da hissetmek mümkündür. Katılımcılara göre halk ve tarihi yapılar birbirlerine bağlıdır ve uyum içerisindedir. Halk kenti olduğu gibi özümsemiş ve sahip çıkmıştır.

Çizelge 4.18. İznik’in kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanlar tarafından dile getirilen tarihsel sürece yönelik belirteçleri

Kentliler için	Gelişmemiş; korunmamış; ihmal edilmiş; kendi halinde; değerini aktaramayan; yaşama katılmayan; kültür mirası; tarihi değerlerine sahip çıkan; belleğine sahip çıkmayan; tarihi yapılarla bütünleşmiş; katmanlı; katmanlaşma; halk ve yapılar birbirine bağlı; halk tarihi yapılara uyum sağlamış; halk kenti özümsemiş; halk kente sahip çıkmış; halk kenti önemsemiyor
Ziyaretçiler için	Bütünleşmiş; çok yapılandırılmış; katmanlı; yığılmış; terk edilmiş
İdareciler ve Uzmanlar için	Yaşayan tarihi kent; Açık hava müzesi; Katmanlı; Köklü; Define; Başkent; Değerli; Önemli; Ender

Çizelge 4.19. Kentlilerin kent tanımlarında yer alan tarihsel sürece yönelik belirteçler

Tarih	Kültür	Miras Bilinci
Tarihle harmanlanmış Tarihi değerine sahip çıkan Tarihi yapılarla bütünleşmiş Katmanlı	Çok kültürlü Kültür mirası Miras Kültürü sınırlarının dışına taşmış Farklı kültürleri yansıtan	Halk ve tarihi yapılar birbirlerine bağlı Halk tarihi yapılara uyum sağlamış Halk kenti özümsemiş Halk kente sahip çıkmış
Yapı	Yapı & Halk	Halk
Gelişmemiş Korunmamış İhmal edilmiş Değerini aktaramayan Kendi halinde		Halk kenti önemsemiyor

Çizelge 4.19’de yer alan verilere göre; Kent defalarca el değiştirmiş olmanın bir sonucu olarak son derece zengin bir kültüre sahiptir, ama bu kültürel ve tarihi değerine ve halkın onunla bütünleşmesine rağmen kentliler kentin gelişmemiş, korunmamış ve ihmal edilmiş olduğunu ifade etmişlerdir. Kent bu nedenlerle değerini kentlinin algısına aktaramamaktadır. Zamansal sürece yönelik belirteçlerden hareketle İznik kentlisi için;

.Tarihi ve kültürel değeri yüksek, halkı tarafından içselleştirilmiş ama bu içselleştirilmenin kenti korumak için yeterli olmadığı değerini aktaramayan bir yerdir.

Çizelge 4.20. Ziyaretçilerin kent tanımlarında yer alan tarihsel sürece yönelik belirteçler

Tarih	Kültür	Miras Bilinci
Köklü Tarihi yapılarla bütünleşmiş Her şeyin ilki Antik Her adımda farklı uygarlık	Farklı kültürleri yansıtan Kültür mirasına sahip Kültürü surların dışına taşmış	Yadigar Miras
Yapı	Yapı & Halk	Halk
Tarihi yapılarla bütünleşmiş Bütünleşmiş İç içe geçmiş Katmanlı Entegre	Mütevazi Terk edilmiş Geri kalmış	Tutucu

Ziyaretçilerin İznik kenti için tarihsel sürece yönelik ifadeleri değerlendirildiğinde kurulduğu günden günümüze kentin katmanlanarak gelmiş olması öne çıkmaktadır (Çizelge 4.20). Bu katmanlar kentin hem fiziksel hem de kültürel dokusunda fark edilebilir durumdadır. Kent yapısal olarak tarihi yapıların günümüz yerleşimiyle iç içe geçerek oluşturduğu bütünleşik bir dokuya sahiptir.

Kentin sahip olduğu zengin tarih ve yoğun kültürel birikimin kent kimliğine kentsel doku kentlinin özellikleri açısından yeterince yansımadığı tespit edilmiştir. Kentsel dokunun yetersizliği, yaşamak için yeterli imkanlar sunmakla birlikte farklı yaş gruplarına hitap eden bir çeşitlilik içermemesiyle açıklanabilir. Kentli bağlamındaki yetersizlik ise, sahip olunan tarihi ve kültürel değerlerin zenginliğini içine sindirmiş ve yaşamının doğal bir parçası haline getirmiş olan halkın bu kabullenmişlik durumunun kültürel mirasın zenginliği konusundaki farkındalıklarının önüne geçmesi olarak açıklanabilir.

Kent, içerisinde gerçekleşen ve İsevi dinler için şekillendirici değer taşıyan konsüller nedeniyle Hristiyanlar için büyük bir değer taşımaktadır. Bu değer hac ve kültür turizmini arttırmakta ve kentte izleri görülmekte olan Hristiyan kültürünün korunması için itici bir güç oluşturmaktadır. Bununla beraber kentin İslam dini için de büyük önemi vardır. Günümüzde kentte baskın olan İslam inancı halkın yaşam şekline yoğun bir şekilde yansımaktadır. Bu durum ziyaretçiler tarafından kentlinin tutucu olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Kenti ziyaret edenler kentin parçası olduğumuz ve olmadığımız medeniyetlerin bizlere bıraktığı bir yadigar olarak miras değeri taşıdığı ve bu nedenle de korunarak aktarılması gerektiğinin bilincindedirler. Bu değerlendirmelerden yola çıkarak İznik ziyaretçileri için;

. Kültürel ve tarihi olarak katmanlı bir miras kentidir.

Çizelge 4.21. İdareci ve uzmanların kent tanımlarında yer alan tarihsel sürece yönelik belirteçler

Tarih	Kültür	Miras Bilinci
Yaşayan tarihi kent Tarihi yaşayabileceğiniz yer İnsanı geçmişe götüren yer Dört medeniyete başkentlik yapmış Açık hava müzesi Katmanlı	Dört medeniyete başkentlik yapmış	Köklü Define Başkent Değerli Define Önemli Ender
Yapı	Yapı & Halk	Halk
Çarpık kentleşme Gecekondular Eski betonarme yapılar Katmanlı		Kentli eğitimsel, sanatsal ve kültürel açıdan niteliksiz Kentli coğrafyayı sömürüyor

İdareci ve uzmanların İznik için tarihsel sürece yönelik ifadeleri (Çizelge 4.21) değerlendirildiğinde; İznik'in kurulduğu günden bugüne katmanlaşarak gelmiş, tarihi yapıların hem fiziksel hem de işlevsel varlıklarını günümüzde de sürdürdüğü bir kent olarak tanımlandığı görülmektedir. İznik onlara göre hem fiziksel hem de kültürel olarak değerini aktarabilen bir kenttir. Ancak kentin sahip olduğu başkent kültürü fiziksel yansımalarını korusa da kentlinin kültüründeki yansımaları oldukça zayıftır. Bunda eğitilmiş ve genç kentlinin kentin eğitimsel, kültürel, sosyal ve istihdama yönelik kısıtlılığı nedeniyle kent dışında yaşamaya olan eğiliminin etkili olduğu söylenebilir.

Kullanıcı görüşlerinin değerlendirilmesiyle gerçekleştirilen Bütünsel Anlam (Monad) analizinin katmanlı kent İznik'te uygulanması sonucunda elde edilen tanımlar İznik'in sahip olduğu değerleri, olumlu ve olumsuz özelliklerini belirlemede yol gösterici olmuştur (Şekil 4.38). Bu değerlendirmeye göre kentin sahip olduğu değerler;

- Arkeolojik miras değeri
- Tarihi miras değeri
- Kültürel miras değeri

- Katmanlı kent dokusu
- Özgün kent kimliği
- Ekolojik zenginlikleri

İzmir'in olumlu özellikleri;

- Kent imgesi
- Tarihi yapıları
- Ekolojik değerleri
- Değerini yansıtabilen kentsel dokusu
- Gurur duyulan bir kent olması
- Kültürel, ekolojik ve topografik potansiyellerini iyi kullanan bir kent olması
- Tarihi dokunun günümüz yerleşimine entegre olması

İzmir'in olumsuz özellikleri;

- Kent dokusunun bakımsızlığı
- Güncel yapılaşmanın yoğunluğu
- Kentlinin kent kimliği ve kültürünün zenginliği konusundaki farkındalığının yetersizliği olarak belirlenmiştir.

	Deneyimsel Anlamı	Biçimsel Anlamı	İşlevsel Anlamı	DEĞERLER
Kentliler	<ul style="list-style-type: none"> - Evde olma duygusunu veren samimi, huzurlu, tarihi ve çevresel değerleriyle eşsizdir - Köklü tarihi olan kültürel olarak zengindir - Güzel, zarif ve dingindir - Etkileyici, güçlü ve özel karaktere sahiptir - Kentlisine mutluluk verir 	<ul style="list-style-type: none"> - Geçimini tarım ve çinicilikten kazanan ve bunu doğal yapısını şekillendirip ve koruyarak olanaklı kılan bir kenttir - Katmanlı zengin bir kent dokusuna sahiptir, bakıma ihtiyaç duyan, gelişme potansiyeli yüksek bir kenttir 	<ul style="list-style-type: none"> - Tarihi ve kültürel değeri yüksek, halkı tarafından içselleştirilmiş ama bu içselleştirmenin kenti korumak için yeterli olmadığı bir kenttir. . Değerini aktaramayan bir kenttir 	ARKEOLOJİK MİRAS TARİHİ MİRAS
Ziyaretçiler	<ul style="list-style-type: none"> - Sevilen ve benimsenen samimi ev gibi bir kenttir - Köklü tarihini ve zengin kültürünü ziyaretçilerine yansıtabilen, güçlü ve etkileyici bir yerdir ve ziyaretçisi kenti bir gurur kaynağı olarak görmektedir - rahatlatıcı evi anımsatan tanıdık yapısıyla kent yaşanabilir bir yerdir 	<ul style="list-style-type: none"> - Kentin muhteşem tarihi dokusu yeni yerleşime entegre ve onunla iç içe geçmiştir. Olumsuz olarak sur içinde kalan yerleşim çok fazla yapılandırılmış haldedir bu kentin tarihi fiziksel dokusunu zayıflatmaktadır - Kent temiz, güzel, çok sıcak ya da çok soğuk olmayan her zaman esintili bir havaya sahiptir. Kentin manzarası kadar doğal çevresi de güzel ve görülmeye değerdir 	<ul style="list-style-type: none"> - Kültürel ve tarihi olarak katmanlı bir miras kentidir 	KATMANLI KENT DOKUSU KÜLTÜREL MİRAS
İdareci ve Uzmanlar	<ul style="list-style-type: none"> - Köklü bir tarih ve zengin kültüre sahip bir miras kentidir - Sevilen ve benimsenen bir kenttir. - Çarpık ve aşırı kentleşme, yönetsel eksiklikler ve kentlinin yapıcı olmayan tavrı nedeniyle değer kaybetmektedir 	<ul style="list-style-type: none"> - Kent temiz, güzel, çok sıcak ya da çok soğuk olmayan her zaman esintili bir havaya sahiptir. Kentin manzarası kadar doğal çevresi de güzel ve görülmeye değerdir - Kentin tarihi katmanlı dokusu ve doğal çevresinin zenginliği onun olumlu olarak öne çıkan değerleridir. Kentin ifadesinin merkezinde tarihi yapıların oluşu onun miras değerini öne çıkarırken diğer değerlerinin tarihi dokunun yanında silik kalması onu hem organizasyonel hem de anlamsal açıdan zayıflatmaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kurulduğu günden günümüze katmanlaşarak gelmiş, günümüzde tarihi yapıların hem fiziksel hem de işlevsel varlıklarını sürdürdüğü bir kent olarak hem fiziksel hem de kültürel olarak değerini aktarabilen bir kenttir. Kentin sahip olduğu başkent kültürü fiziksel yansımalarını korusa da kentlinin kültüründeki yansımaları oldukça zayıftır. 	KENT KİMLİĞİ EKOLOJİK ZENGİNLİK

OLUMLU ÖZELLİKLER	<ul style="list-style-type: none"> . Kentin karakteri güçlüdür. . Tarihi ve ekolojik değerleriyle güzel . Değerini yansıtabilen kentsel bir dokuya . Mutlu eden bir yerdir . Gurur duyulan bir kenttir. 	<ul style="list-style-type: none"> . Kültürel, ekolojik ve topografik potansiyellerini iyi kullanan bir kenttir. . Tarihi doku güncel yerleşime entegre olmuştur. . Kentin doğal çevresi güzeldir. . Katmanlı dokusunun ve doğal çevresinin zenginliği 	<ul style="list-style-type: none"> . Kent halkı tarafından içselleştirilmiş ve benimsenmiştir. . Fiziksel ve kültürel olarak değerini aktarabilen bir kenttir.
OLUMSUZ ÖZELLİKLER		<ul style="list-style-type: none"> . Kent dokusu bakımsızdır. . Güncel yapılanmanın yoğunluğu kent dokusunu zayıflatmaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> . Kent kimliği ve kültürünün kentlideki yansımaları zayıftır.

Şekil 4.38. İznik'in Bütünsel Anlam (Monad) Analizi sonucunda belirlenen değerleri, olumlu ve olumsuz özellikleri

4.2.2. Tamamlayıcı Anlam (Dyad) Analizi Bulguları

Monad adımında fenomenin -bu çalışmada İznik'in- özünü belirleyen sıfatlar saptanmıştı. Dyad adımı kapsamında, bu sıfatlardan yola çıkılarak kentin tamamlayıcı anlamına yönelik tespitler gerçekleştirilmiştir. Monad adımında, varlık ve duygu durumları, yerleşiklik ve kimlik, mekânsal ve ilişkisel özellikler başlıkları altında sınıflandırılan sıfat ve niteleyici ifadeler, araştırmacının belirlediği kente dair ortak kavramlarla eşleştirilmiş idi. Bu adımda ise, İznik ile kullanıcılarının yaşanmışlıklarıyla birlikte sağladıkları bütünlüğe dair bir irdeleme daha yapılmıştır. Bu irdeleme sürecinde Seamon'ın çalışmasında kullandığı ikilik setleri kullanılmıştır. Seamon'a göre yer deneyimi birbirinin tamamlayıcısı olan zıtlıklar içermekte ve onlarla anlam bulmaktadır. Bu bakımdan yerin anlamının belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler (Seamon 2018). Seamon'ın ikilik setleri, hareket ve dinlenme (movement and rest), içerideki ve dışarıdaki (insideness and outsideness), sıradan ve sıradışı (ordinary and extra-ordinary), içsel ve dışsal (inwards and outwards), iç dünya ve dış dünya (homeworld and alienworld) olarak sıralanmaktadır. Bu ikilik setleriyle Monad adımında belirlenen ortak kavramların eşleştirilmesi İznik'in bütünlüğünü tamamlayan ifadeleri ortaya çıkartmıştır. 'Yer'in ikilik setleri bağlamında yapılmış olan değerlendirmeler aşağıda özetlenmektedir.

Hareket ve Dinlenme (movement and rest)

Kentsel bir yerde vatandaş, ziyaretçi, idareci ya da araştırmacı olmak, insanların yeri farklı şekillerde deneyimlemelerine yol açar. Kent dokusu kentlinin hayatının doğal bir parçası olduğundan kentliler günlük hayatta hareket ettikleri yeri sorgulamazlar. Aşına olduğumuz çevrelerde günlük dolaşımımızı kullanacağımız rotaları, duracağımız yerleri planlamadan tecrübe dağarcığımızdan çıkararak gerçekleştiririz. Hareket çeşitli sebeplerle (trafik çalışmaları, kalabalık, kazalar ve benzeri) sekteye uğradığında otomatik olarak aynı hedefe ulaşacak en kısa, en güzel, hatıralarımızın olduğu, bulunmaktan hoşlandığımız diğer yolları seçerek devam ederiz. Aynı kent mekânında ziyaretçi olmak ise önceden planlanmış kısa süreli eylemler, hareket ağları ve farklı dinlenme seçeneklerini gerektirir. Ziyaretçi hareketindeki temel amaç aşına olunmayan bir kent dokusu içerisinde önceden belirlenmiş ya da o anda belirlenecek hedeflere ulaşmak, bunu yaparken de kenti keşfetmektir. Kent mekânında araştırmacı ya da idareci olmaksızın

tamamen farklı bir hareket ve dinlenme durumunu beraberinde getirir. Bu kişilerin gösterdiği hareket arama, tespit ve kontrol etme eylemini içerir. Bu nedenlerle bu üç kullanıcı grubu için tanımlanan kentsel harekete yönelik tamamlayıcı anlam ‘hareket ve dinlenme’, ‘bilinmeyen ve keşfedilmiş’, ‘tespit ve duraksama’ olarak özelleştirilmiştir. Bu bölümde sırasıyla kentliler, ziyaretçiler, idareci ve uzmanlara göre kentin hareket ve dinlenmeye yönelik tamamlayıcı anlamları tablolar (Çizelge 4.22) ve fenomenolojik analiz yoluyla açıklanmıştır.

Çizelge 4.22. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların hareket ve dinlenmeye yönelik belirteçleri

	Kentliler	Ziyaretçiler	İdareci ve Uzmanlar
Hareket ve Dinlenme	<p>Cevrelenmiş: iki dağın arasında; surlarla çevrili; konumu güzel; göl çevresi; katmanlaşmış; ızgara plan; göl kenarında; basit mekan kurgusu; yarım yıkılmış surlar; kısa mesafeler; yeşil yaylalar; fırınlar; bazilika; yol boyunca dizili ağaçlar; tarla; göl; çini; zeytin; bağcılık; çiftçilik; kapı; ızgara plan; avlulu yapılar; bahçeli yapılar</p> <p>Katmanlı: mimarisi güzel; insan ölçeğinde; eski; iyi; havası hoş; samimi sokaklar; sıcak mekanlar; rahatlatıcı manzara; küçük; büyük; doğal güzellik; güzel; durağan; katmanlı; bütünleşmiş</p> <p>Bakımsız: korunmamış; kirli; ne yapılaşabilen ne yapılaşamayan; yarım yıkılmış surlar</p> <p>Karmaşık: karmaşık; yığılmış; gezme isteği uyandırmıyor; hareketsiz; sıkışmış; içine kapanık; gelişmemiş; korunmamış; ulaşım az ve zor; sorunlu; bakımsız; kısıtlı; bozulmuş; çok yapılaşmış; yollar kötü; yönlendirme yok</p>	<p>Güzel mekân kurgusu: göle açılan sokaklar; syol boyunca ağaçlar; ızgara plan; basit mekan kurgusu</p> <p>Okunması kolay: ızgara plan; basit mekan kurgusu</p> <p>Cevrelenmiş: göl kenarında; surlar arasında</p> <p>Karmaşık: çok yapılandırılmış; karmaşık; yığılmış; kaybolması kolay</p>	<p>Cevrelenmiş & Sınırlanmış: göl; surlar; nekropol alanı; göl kıyısında; kapılar; dik kesişen ana yollar</p>

Kentliler için hareket ve dinlenme, kentten gidiş ve dönüşleri kapsayabileceği gibi ağırlıklı olarak kent içerisinde gerçekleştirilen ve günlük rutinin bir parçası haline gelmiş konum değişikliklerini içerir. Seamon’ın tanımladığı hareket eyleminin beraberinde getirdiği ihtiyaçlardan (ufuk, erişim, bilinmezlik) erişim dışında kalanlar, aşına oldukları bir yer içerisinde bilinçsiz gerçekleştirilen eylemleri içerdiğinden kentliler için çoğunlukla hareketin kendisine değil hedef yerde yapılacak eylemin sonucuna işaret ederler.

Kentin gerçekte ne olduğuna yönelik veri sağlayan fiziksel duruma yönelik sıfatlar kentlilerin tanımlarında ölçek seviyelerine ve kent kurgusuna ve kurgu içerisindeki ulaşım yollarının özelliklerine yönelik ifadeler yer almaktadır (Çizelge 4.21). Kentliler

tarafından ızgara planlı olarak tanımlanan kentte sokakların göle/sahile açıldığı ve yol boyunca sıralanmış ağaçların varlığına yönelik ifadeler kullanılmıştır.

Kentlilerin kentin niteliksel bileşenlerini saptamamıza olanak sağlayan tanımlarında içinde hareket edilen dokunun niteliği ve kentteki insan kalabalığının hareketine yönelik belirteçlerle birlikte dinlenme eyleminin getirdiği güvenlik ve pasiflik ihtiyacına ve kentte gerçekleştirilen dinlenme eyleminin kalitesine yönelik ifadeler yer almaktadır. Kentlilere göre kent yoğun bir tarihi dokuya sahip olmakla birlikte kentlide gezme isteği uyandırmamaktadır. Bunun sebeplerinin arasında kent dokusunun çok yapılanmadan kaynaklanan karmaşıklığı ve bakımsızlığı sayılabilir. Kent durgun ve durağan olarak tanımlanmıştır. Yine tanımlar arasında bulunan terk edilmiş ifadesi bu durağanlığın nedeni olarak düşünülebileceği gibi kentin standartlara uygun bir yer olmakla beraber kısıtlı ve tutucu olarak tanımlanması da bu durağanlığın nedenine ipucu verir niteliktedir. Yaşaması kolay olarak ifade edilen kent farklı kişiler tarafından güvenli ve güvensiz olarak tanımlanmıştır. Burada bahsedilen güven ve güvensizlik duygusunun yerin niteliğiyle birlikte kişilerin deneyimlerine bağlı olarak geliştiği düşünülebilir.

Sokaklarının ulaştıkları yerde ve ulaşım sırasında vaat ettiği manzara ve doğal çevre kent dokusunun zenginliğini arttırmaktadır. Kentin ızgara planlı olmakla beraber karmaşık, sıkışmış, yığılmış gibi sıfatlarla birlikte tanımlanmış olması planlanmamış yapılaşmanın yoğunluğu ve kentsel boşlukların azlığının kentin okunaklılığına zarar verdiği yönünde değerlendirilebilir. Yoğun yapılaşma ve karmaşa durumunun yarattığı okunaksızlık kentin zengin tarihi ve kültürel dokusu ve sunduğu deneyim çeşitliliğine rağmen bu çeşitlilik ve zenginliğin kent imajına yansımaları engellemektedir.

Yukarıda açıklanan verilerden yola çıkılarak İznik'in orada yaşayanlar için hareket ve dinlenmeye yönelik tamamlayıcı anlamları aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

. İznik ızgara planlı bir kenttir, fakat çok yapılaşmış dokusu kentin karmaşık ve yığılmış bir yer olarak algılanmasına neden olmaktadır.

. İznik yoğun tarihi dokuya sahip bir kenttir, fakat İznik kentlisinde gezme isteği uyandırmaz.

. İznik telaşsız, durağan, hareketsiz ve yaşanması kolay bir yerdir.

. İznik tarihi doku ve işlev çeşitliliği açısından zengin bir kenttir. Öte yandan bu zenginlik karmaşık dokusundan dolayı kent imajına yansımaz.

. İznik basit plan kurgusu ve göle açılan sokaklarıyla kolay anlaşılır bir yer olma potansiyeline sahiptir. Öte yandan kentsel boşlukların azlığı ve modern yapılaşmanın plansızlığı kentin anlaşılabilirliğini azaltmaktadır.

Keşif, bilinmeyen bir yerin anlaşılması ve deneyimlenmesi ile ilgili bir eylemdir. Hareket gibi keşif de arama, efor ve buluş ile ilişkilendirilebilir. Bilinmeyen ise bir yer veya durumun gariplik, güvensizlik ve edilgenlikle ilişkili olmasını ifade eder. Bilinmeyen; yakınlık ve kabul edilmişlik değerleri bakımından dinlenme eyleminden ayrılır. Keşif eylemi, sadece tariflerle değil, aynı zamanda kentsel ve / veya çevresel dokunun bileşenlerinden yararlanarak bir yer aramayı ve anlamayı içerir. Bu içerik keşfedilecek yerin her türlü ziyaretçi için okunaklı ve geçirgen olmasını gerektirir. Ziyaretçilerin ilk kez geldikleri bir yerde gerçekleştirdikleri hareket ve dinlenme eylemleri yabancı bir yeri anlama ve tanımlama amacıyla gerçekleştirilen bilinmeyeni keşfetme eylemi olarak tanımlanabilir. Bu kişiler için kentsel mekân ne kadar anlaşılabilirse bilinmeyen keşfi sırasında gerçekleşen kent deneyimi o kadar rahat ve sonrasında ortaya çıkan kent imgesi (kente yönelik izlenim) o denli olumlu ve detaylı olacaktır.

Fenomenolojik analiz sonucunda ortaya çıkan veriler değerlendirildiğinde İznik ziyaretçileri tarafından karmaşık ve katmanlı bir yer olarak tanımlanmıştır. İznik ziyaretçileri için tarihi yapıların homojen olarak dağıldığı, ızgara sistemli bir kenttir fakat bu tarihi yapıların çok azı kolay bir şekilde tespit edilebilmektedir. Kent yerli ve yabancı ziyaretçilere yönelik yönlendiriciler açısından zayıftır. Buradaki yönlendiriciler hem kent dokusundan ve topografyadan tecrübelerimiz yoluyla fark ettiğimiz belirteçler hem de turistlere yönelik tabela ve bilgiler gibi ürünleri kapsamaktadır. Bu tespitlerden yola çıkarak İznik'in ziyaretçileri için harekete yönelik tamamlayıcı anlamları aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

. İznik homojen dağılmış tarihi yapıları ile çok katmanlı bir kenttir, fakat İznik'in tarihi yapılarının ve katmanlarının oldukça kısıtlı bir kısmı kolayca bulunabilir ve fark edilebilir durumdadır.

. İznik'in katmanları onu fiziksel ve kültürel olarak zenginleştirir ve bu katmanlar kentin okunabilirliğini arttırmaları.

İdareci ve uzmanların kent içerisinde gerçekleştirdikleri hareket ve duraksama eylemleri kent dokusunun olumlu ve olumsuz yanlarını, problemlerini ve araştırılan konu alanıyla ilgili inceleme eylemlerini içerir. İdareci ve uzmanlardan oluşan kullanıcı grubunun hareketi bu içeriği nedeniyle kentlinin planlanmamış dolaşımı ve ziyaretçinin keşfe yönelik arayışından ayırmaktadır. Bu kullanıcı grubunun hareketi 'tespit ve duraksama' olarak tanımlanmıştır.

İdareci ve uzmanların tanımlarındaki hareket ve duraklamaya yönelik yorumlar diğer kullanıcı tiplerine göre daha az ve dolaylıdır. Bu grubun tanımlarında ön plana çıkan, kentin bir açık hava müzesi niteliğindeki yoğun tarihi dokusuna rağmen çarpık yapılaşma ve halkın bilinçsizliğinin kentin anlaşılabilirliğine zarar verdiği görüşüdür. Öte yandan kentsel boşluklara yönelik hiçbir ifade olmaması tarihi yapıların ve günümüz yapılarının bir arada yer alma sıklığına, dolayısıyla kentin anlaşılabilirliğin zayıflığına dikkat çekmektedir.

İdareci ve uzmanların kentte hareketine yönelik en tanımlayıcı ifade kentin dik kesişen yolları üzerine yapılmıştır. Dik kesişen yollar ve kentin katmanlı dokusuna yönelik ifadelerden yola çıkarak kentin ızgara planı ve tarihi dokusunun zenginliğinin hareket halindeyken kolayca anlaşılabilirliği fakat bu olumlu durumun dokunun yoğunluğuyla sekteye uğradığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tespitlerden yola çıkılarak İznik kentinin idareci ve uzmanlar için tamamlayıcı anlamları aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

. İznik dik kesişen yolları olan ızgara planlı bir kenttir ve kentin yolları tarihi yapılara açılmaktadır.

. Kentin her yanında tarihi yapılar yer almaktadır.

. Kent merkezindeki tarihi yapılar en çok akılda kalanlardır.

. İznik iyi yönetilmeyen bir kenttir ve Cumhuriyet döneminde kültürel yapısını koruyamamıştır.

. İznik cezbedici bir kenttir ancak İznik'te tarihe saygısızlık yapılmaktadır.

. İznik tarihi yapıların ve günümüz yapılarının bir arada bulunduğu ilgi çekici bir kenttir.

. İznik'in çarpık kentleşme sonucunda yoğunlaşmış dokusu güzelliğini sergilemesine engel olmaktadır.

İçerideki ve dışarıdaki (insideness and outsideness)

Bir yerin içerisinde olmak, kişilerin kendini o yere ait hissetmesi ve o yerle özdeşleşmesi ile gerçekleşir. Relph (1976)' e göre kişiler kendilerini bir yerde güvende, rahat ve huzurlu hissettiklerinde o yere bağlanır ve kendilerini içeriden hissederler. İçeriden ve dışarıdan hissetmeye neden olan etkenler deneyimi duygu ambiyans ve o yerde gerçekleşen ve gerçekleştirdiği eylemlerden etkilenerek oluşur bu nedenle de herkes için farklı ve özgündür.

İçerideki ve dışarıdaki tamamlayıcı anlamı katılımcıların tanımlarından yola çıkılarak tamamlayıcı anlam bölümünün ilk kısmında yapılmış olan fiziksel ve niteliksel değerler sınıflandırması içerisinde manevi değer ve aidiyete yönelik olarak veri veren içeriğin değerlendirilmesi yoluyla saptanmıştır (Çizelge 4.23). Kullanıcıların kentsel yeri kişiselleştirmelerini mümkün kılmak önemlidir, çünkü çoğu insan yeri yalnızca zevklerine ve değerlerine uyacak şekilde değiştirerek içselleştirmektedir. Ziyaretçiler gibi kısa süreli deneyimleyenler için kentsel yerde fiziksel değişiklikler yapmak zordur; bunun yerine yaşam biçimlerine ve değerlerine uyan varlıkları ve bileşenleri arayarak kentin kendileri için anlamını kişiselleştirirler. Kentte fiziksel değiştirmeyi karar verme ve uygulama süreçlerine dahil olan kentli için de anlamsal kişiselleştirme en az fiziksel kişiselleştirme kadar önemlidir. Kişiselleştirme yer ile bütünleşme ve oradan olmanın ilk adımıdır.

İznik kentlisi ve uzun süreli kullanıcısı için ev gibi bir yer olma özelliği taşımaktadır. Ev içinde güvende hissedilen, sevilen ve özümsemiş bir yerdir. İznik de kentlisi tarafından samimi, sevecen yapısı ve sıcak insanları ile güven veren, orada ve oralı olmaktan gurur duyulan bir yer olarak tanımlanmıştır. Kentin deneyimsel yapısı kentlinin kente yönelik oluşturduğu kimliğe ev gibi, ev gibi tanıdık, aşına ifadeleriyle yansırken, kentte doğmamış oraya sonradan yerleşmiş uzun süreli kullanıcısında eskiden biliyormuşum gibi izlenimi oluşturmaktadır. Kentliler ve uzun süreli kullanıcılar kenti onlara atalarından

yadigâr kalan bir miras olarak özümsemiş ve onunla bütünleşmişlerdir. Bu yönleriyle kent kentlisinden ayrıştırılması güç olan kişiselleştirmeye müsait ve sağlamlık değeri olan bir kenttir.

Çizelge 4.23. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların içerideki ve dışarıdakine yönelik belirteçleri

	Kentliler	Ziyaretçiler	İdareci ve Uzmanlar
İçerideki ve Dışarıdaki	<p>Değer kaybeden: geleceği olmayan; değer kaybediyor; durağan</p> <p>Gurur duyulan: onur verici; görülmesi gerekli; kıymetli; ünlü; değerli; güçlü; mükemmel; köklü; nostaljik; onur verici; takdire şayan; aşk; eski; şaşırtıcı; etkileyici; hayranlık uyandırıcı; büyüleyici; mistik; otantik; özel bir kimliğe sahip</p> <p>Köklü: tarihi; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış; imparatorluk şehri; zengin</p>	<p>Verimli: verimli topraklar; göl; göle açılan sokaklar; kasaba görünümlü</p> <p>Ev gibi: Ev gibi; tanıdık; onurlu; samimi; özel; aşk; güvenli;</p>	<p>Onur verici: köklü; define; başkent; değerli; define; önemli</p> <p>Köklü: Yaşayan tarihi kent; dört medeniyete başkentlik yapmış; açık hava müzesi; ender</p> <p>Gurur duyulan: ilgi çekici; değerli; doğal güzellik; tarihin yaşanabildiği yer; doğal cennet; hayran bırakan; açık hava müzesi; ender</p> <p>Değer kaybeden: Kentli eğitimsel, sanatsal ve kültürel açıdan niteliksiz; kentli coğrafyayı sömürüyor; iyi yönetilmeyen; güzelliğini sergileyemeyen; tarihe saygısızlık yapılan yer; tahrip ediliyor; merkezden ibaret</p> <p>Yoğunluk & sınırlılık: Nüfus yoğun; sınırlanmış; bir arada; yoğun; yaşamayı istemem; kötü sosyal durum</p> <p>Ekolojik değer: zeytin; tarımın altın şehri; ekoloji; doğal; doğal güzellik; doğa ile iç içe; yedi farklı üzüm türü; tarihi çınarlar; çevre görülmeye değer</p>

Fiziksel olarak çevrelenmiş olarak tanımlanan kent kentlisi tarafından ihmal edilmiş, bakımsız ve bozulmuş bir yer olarak görülmektedir. Fiziksel dokunun çok yapılaşmış ve yığılmış yapısı sıkışmışlık hissi yaratmakta ve kent fiziksel olarak iyileştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Karmaşa ve bakımsızlık kentin zenginliğine zarar vermekte ve okunaklılığını azaltmaktadır.

Bu ifadelerden yola çıkarak İznik'in kentlileri için içerideki ve dışarıdaki ne yönelik tamamlayıcı anlamları;

. İznik yoğun tarihi dokusuyla kentlisine olduğu kadar dünyaya miras kalmış bir kenttir, diğer yandan İznik bakımsızdır ve iyileştirmeye ihtiyaç duyar

. İznik ev hissi veren sıcak ve dingin bir kenttir, öte yandan kentin çok yapılaşmış hali kentlisinde sıkışmışlık hissi yaratmaktadır, olarak belirlenmiştir.

Bu verilerden yola çıkılarak İznik'in ziyaretçileri için içerideki ve dışarıdaki ne yönelik tamamlayıcı anlamları;

- . İznik yaşanması kolay bir yerdir, öte yandan İznik karmaşık ve düzensizdir.
- . İznik'in çok kültürlü ve katmanlı bir kenttir, öte yandan İznik'in vatandaşlarının misafirperver oluşu onu kişiselleştirilebilir bir kent yapar.
- . İznik son derece ayrıntılı ve iyi korunmuş tarihi yapılara sahip bir kenttir, öte yandan kent dokusunda doğal ve yapılı çevre iç içe yer almaktadır, olarak belirlenmiştir.

Diğer kullanıcı grupları ile ortak bir ifadeyle İznik kenti idareci ve araştırmacıları için de ev gibi olma değeri taşımaktadır. Bu grubun ifadelerinde ev değeri; hevesle gidilmesi beklenen yer, iyi hissedilen yer, bulunmaktan mutluluk duyulan yer ifadeleriyle desteklenmiş ve her köşesinde hatıram var ifadesi ile anı değeri ortaya koyulmuştur. Kentin köklü tarihi değeri onu idareci ve araştırmacılar için kaçırılmayacak bir define haline getirmiştir.

Bu ifadelerden yola çıkarak kentin idareci ve uzmanları için içerideki ve dışarıdaki ne yönelik tamamlayıcı anlamları;

- . İznik tarihi değeri olan ve içinde bulunmaktan mutluluk duyulan bir yerdir.
- . İznik ev değeri taşıyan bir yerdir ve bu değer tarihi değer ve anı değeri ile desteklenmektedir olarak saptanmıştır.

Sıradan ve sıradışı (ordinary and extra-ordinary)

Günlük yaşantı içerisinde gerçekleşen eylemler, tekrarlayan, rutinin parçası olarak asgari dikkat gerektiren eylemlerdir. Günlük yaşantı yerde gerçekleşen sıradan bir alışkanlık durumunu işaret eder. Bu sıradanlık içerisinde kişilerin yere dair deneyimleri de sıradanlaşır ve rutin bir hal alır. Bu rutin durumun içerisinde gerçekleşen anlık kırılmalar-sıradışı durumlar ve etkinlikler kişinin dikkatinin anlık olarak canlanmasına ve rutinin parçası olan yere farklı anlamlar yüklemesine olanak sağlar. Çalışma kapsamında İznik'in kullanıcılar için sıradan ve sıra dışı olana yönelik tamamlayıcı anlamları kentin alışılmadık katmanlı yapısı ve bu yapının algısı bağlamında değerlendirilmiştir (Çizelge 4.24).

Çizelge 4.24. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların sıradan ve sıra dışı olana yönelik belirteçleri

	Kentliler	Ziyaretçiler	İdareci ve Uzmanlar
Sıradan ve Sıradışı olan	Gurur duyulan: onur verici; tavsiye edilen; görülmesi gerekli; kıymetli; ünlü; değerli; her şeyin ilki; güçlü; mükemmel; köklü; nostaljik; güçlü; onur verici; takdire şayan; aşk; eski; köklü; şaşırtıcı; etkileyici; dikkat çekici; hayranlık uyandırıcı; büyüleyici; mistik; otantik; özel bir kimliğe sahip	Katmanlı: Çok yapılandırılmış; entegre; iç içe geçmiş; katmanlı; muhteşem şehir dokusu; tarihi yapılarla bütünleşmiş; her adımda farklı uygarlık Tarihi: farklı kültürleri yansıtan; her adımda farklı medeniyet; tarih kokan; yaşayan tarih	Tarihi & Katmanlı: tarihi kalıntılar; tarihi doku; açık hava müzesi; farklı toplumların izleri; katmanlı Tarihi Değer: tarihi açıdan zengin; tarihe ışık tutan; tarihle dolu; tarihi yapı; tarihi ve güncel yapı bir arada; köklü; başkent; değerli; define; medeniyet; önemli; tarihi kalıntılar; dört medeniyete ait izler; mitolojik alıntılara konu olmuş; kadim; açık hava müzesi

Kentliler için İznik birçok farklı ölçek değerine sahiptir, bu değerler içinde en dikkat çekenini insan ölçeğinde oluşudur. İnsan ölçeği kişilere içinde buldukları mekânı bütüncül olarak algılama ve o mekânın bir parçası olabilme imkânı sunar. Kentli içinde yaşadığı mekânın katmanlı dokusunun farkındadır ve bu yapının ızgara plan üzerinde kurgulanmış olduğunu ve bu nedenle en çok tekrar eden şeyin aslında düzen olduğunu tanımlarında ifade etmiştir. Kentin pozitif boşlukları İznik Gölü ve kentte yollar boyunca sıralanan ağaçlar olarak ifade bulmuştur.

İznik'in kentlileri için sıradan ve sıra dışı olana yönelik tamamlayıcı anlamları;

- . Kentin ızgara planı kentte gerçekleşen yaşantı için rutin oluştururken kentnin katmanlı kent dokusu günlük eylemlerin daha zengin olmasına olanak sağlamaktadır,
- . Kentin pozitif boşlukları İznik Gölü ve kentte yollar boyunca sıralanan ağaçlar olarak ifade bulmuştur, olarak belirlenmiştir.

İznik ziyaretçileri tarafından farklı kültürleri yansıtan ve tarihin hissedilebildiği ve yaşanabildiği bir yer olarak tanımlanmıştır. Fakat kentnin çok yapılandırılmış dokusu kentsel deneyimi zorlaştırırken tarihi katmanları kent deneyimini özgünleştirmektedir.

İznik'in ziyaretçileri için sıradan ve sıra dışı olana yönelik tamamlayıcı anlamları;

- . Kent çok yapılandırılmış bir yerdir fakat her adımda karşılaşılan tarihi doku ve katmanlar kentnin deneyimini özgünleştirmektedir olarak belirlenmiştir.

İdareci ve uzmanların kente yönelik tanımlarında kentin küçük olması dışında ölçüğe yönelik bir ifade bulunmamaktadır. Kentte en çok tekrar eden öge tarihi doku olarak öne çıkmıştır. Diğer kentlilerden farklı olarak idareci ve araştırmacı kullanıcı grubu kentin güçlü merkezleri olarak nekropol alanını ve kent merkezinde kesişen ve kent kapılarını birbirlerine bağlayan ana yolları göstermişlerdir. İznik gölü kentin en büyük boşluğu olarak ifade edilmiştir. Göl hem boşluk hem de sınır rolü üstelenmektedir. Bu ifadelerden yola çıkarak kentin idareci ve araştırmacılar için çeşitlilik ve zenginlik açısından zayıf olmakla beraber geçirgenlik açısından güçlü olduğu söylenebilir. Bu kullanıcı grubu için kentin eşikleri dik kesişen ana yollar ve İznik Gölü olarak ortaya çıkmıştır.

İznik'in idareci ve uzmanları için sıradan ve sıradışı olana yönelik tamamlayıcı anlamları; . Kentte tarihi yapılar sıkça tekrar etmektedir, tekrar içerisinde nekropol alanı ve kent merkezinde kesişen ve kent kapılarını birbirlerine bağlayan ana yolları kentin en güçlü işlevsel alanlarıdır, . İznik gölü kentin en büyük boşluğudur, göl hem boşluk hem de sınır rolü üstelenmektedir, olarak belirlenmiştir.

İçsel ve dışsal (inwards and outwards); İç dünya ve dış dünya (homeworld and alienworld)

İçsel ve dışsal ikilik kentin kendi içinde yer alan aktörlerle ve dış dünya ile ilişkisini tanımlayan, kentin içinde yaşayan ve dışarıdan gelen kişiler için ortak değerlerini ifade eden ikilidir. İç dünya ve dış dünya ikilisi ise kişilerin alışkanlık alanlarının dışına çıktıklarında karşılaştıkları zorlukları ve yeni karşılaşılan ortamda tanıdıklık ve aidiyet oluşturan bileşenleri ifade eden ikilidir. Çalışma kapsamında yerin içsel ve dışsal ikiliği ve iç dünya ve dış dünya ikiliği kentin yerlileri ve ziyaretçileri için kentte yer alan duysal deneyim olanakları, kentin kimliğinin yansımaları ve aidiyet kavramları ile eşleştirilerek yerli ve yabancıya yönelik düzenlemeler bağlamında incelenmiştir.

Bir yerin kentlisi ve ziyaretçisinin etkileşime girdiği yerler ticari işlevlerin gerçekleştiği yerler ve çoğunlukla kamusal alanlardır. Kamusal yerler, sosyal etkinlikler, farklı çeşitlilikte sosyal ve ekonomik faaliyetler için mekân sağlar. Kentte yer alan kamusal alanların sunduğu duysal eylemlerin çeşitliliği ve ticari işlevlerin zenginliği kişilerin o

yerleri kullanımlarını arttıracak ve kentli ile ziyaretçinin, ziyaretçi ile kentsel işlevlerin etkileşimini olumlu olarak arttıracak ve kişilerin kentin karakterini farklı yollarla deneyimlemelerine olanak sağlayacaktır. İçerideki ve dışarıdaki ikiliği kullanıcıların deneyim ve hisleri yoluyla kent kimliğine odaklanmaktadır bu nedenle kullanıcıların kent kimliği ve kentteki kimliğin yansımaya olanak sağlayan fiziksel ve anlamsal düzenlemeler yoluyla elde edilen ve kimliğe işaret eden tanımları bu ikiliği çözümlmek için kullanılmıştır. Çizelge 4.25’de kentli, ziyaretçi ve idareci ve uzmanların kentteki deneyim ve kimliğe yönelik ifade ettikleri tanımlardan oluşan sıfatlar değerlendirilmiş ve aşağıda ifade edilmiştir.

Çizelge 4.25. Kentli, ziyaretçi, idareci ve uzmanların içsel, dışsal ve iç dünya, dış dünyaya yönelik belirteçleri

	Kentliler	Ziyaretçiler	İdareci ve uzmanlar
İçerideki ve Dışarıdaki & İç dünya ve Dış dünya	<p>Değer kaybeden: geleceği olmayan; yaşama katılmayan; değer kaybediyor; durağan; iş olanakları kısıtlı, sosyal etkinlikler kısıtlı, eğitim olanakları kısıtlı</p> <p>Gurur duyulan: onur verici; tavsiye edilen; görülmesi gerekli; kıymetli; ünlü; değerli; mükemmel; köklü; nostaljik; güçlü; onur verici; aşk; eski; köklü; şaşırtıcı; etkileyici; dikkat çekici; büyüleyici; mistik; otantik; özel</p> <p>Köklü: tarih şehri; tarihi değere sahip; tarihi; tarih kokan; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış; her köşesi tarih; tarihi potansiyeli yüksek; her köşesi tarih; taşı toprağı altın; imparatorluk şehri; yoğun tarihi doku; zengin</p>	<p>Verimli: verimli topraklar; göl; göle açılan sokaklar; köye benzeyen; kasaba görünümlü</p> <p>Ev gibi: Ev gibi; tanıdık; onurlu; samimi; özel; aşk; güvenli; eskiden biliyordum gibi; ev gibi tanıdık; aşına</p> <p>Katmanlı: Çok yapılandırılmış; entegre; iç içe geçmiş; katmanlı; muhteşem şehir dokusu; tarihi yapılarla bütünleşmiş; her adımda farklı uygarlık</p> <p>Tarihi: farklı kültürleri yansıtan; her adımda farklı medeniyet; tarih kokan; yaşayan tarih</p>	<p>Onur verici: köklü; define; başkent; değerli; define; önemli</p> <p>Köklü: Yaşayan tarihi kent; açık hava müzesi; ender</p> <p>Gurur duyulan: ilgi çekici; değerli; cezbedici; doğal güzellik; tarihi; doğal cennet; hayran bırakan; açık hava müzesi; ender</p> <p>Değer kaybeden: Kentli eğitimsel, sanatsal ve kültürel açıdan niteliksiz; kentli coğrafyayı sömürüyor; iyi yönetilmeyen; güzelliğini sergileyemeyen; tarihe saygısızlık yapılan yer; tahrip ediliyor: merkezden ibaret</p> <p>Yoğunluk & sınırlılık: Nüfus yoğun; sınırlanmış; bir arada; yoğun; yaşamayı istemem; kötü sosyal durum</p> <p>Ekolojik değer: zeytin; tarımın altın şehri; ekolojik; doğal; yedi farklı üzüm türü; tarihi çınarlar; çevre görülmeye değer</p>

Kent dokusu fiziksel olarak kamusal, yarı kamusal ve özel mekanlardan oluşan devingen bir organizmadır. Kamusal yerler, sosyal etkinlikler, farklı çeşitlilikte sosyal ve ekonomik faaliyetler için mekân sağlar bu nedenle kamusal bir alanın içselleştirilebilmesi için çok çeşitli kullanım imkanları sunması önemlidir.

Kentliler için İznik kenti etkileyici, hayranlık uyandıran ve gurur duydukları bir yerdir. Tarihi dokusu kentli için önemli değerlerinden biridir. Fakat kentli kenti sosyal etkinlikler, alışveriş ve eğitim olanakları bakımından kısıtlı bulmaktadır. Kent yaşamın devam etmesi için olması gereken imkanları sunarken genç nüfusu kentte tutmak için yeterli iş imkanına sahip değildir.

İznik'in kentlileri için içsel, dışsal ve iç dünya, dış dünyaya yönelik tamamlayıcı anlamları;

- . İznik kenti köklü tarihi ile etkileyici, hayranlık uyandıran ve gurur duydukları bir yerdir.
- . Kent tarihi dokusu kentli için önemli değerlerinden biridir, fakat kentli kenti sosyal etkinlikler, alışveriş ve eğitim olanakları bakımından kısıtlı bulmaktadır.
- . Kent yaşamın devam etmesi için olması gereken imkanları sunarken genç nüfusu kentte tutmak için yeterli iş imkanına sahip değildir, olarak belirlenmiştir.

Ziyaretçilerin kent tanımlarının içerdiği niteliksel özelliklere göre İznik tarihi kentnin çok yapılandırılmış kent dokusu ve doğal çevrenin iç içe geçtiği etkileyici ve ilgi çekici bir yerdir fakat bir yandan da bu iç içe geçmişlik sıkışmışlık hissi yaratarak kentnin sağlamlığını azaltmaktadır.

Ziyaretçilerin tanımları, bilişsel haritalarının dökümünden yola çıkılarak İznik'in kompakt ve okunaklı bir kent olmakla beraber, işlev çeşitliliğinin yetersiz kalması ve olan işlevlerin kent içerisinde dağınık olarak yer olduğu söylenebilir.

İznik'in ziyaretçileri için içsel, dışsal ve iç dünya, dış dünyaya yönelik tamamlayıcı anlamları;

- . İznik tarihi kentnin çok yapılandırılmış kent dokusu ve doğal çevrenin iç içe geçtiği etkileyici ve ilgi çekici bir yerdir fakat bir yandan da bu iç içe geçmişlik sıkışmışlık hissi yaratmaktadır.
- . İznik'in kompakt ve anlaşılması kolay bir kent olmakla beraber, işlev çeşitliliğinin yetersiz kalması ve olan işlevlerin kent içerisinde dağınık olarak yer olduğu söylenebilir, olarak belirlenmiştir.

İdareci ve araştırmacılar için İznik ilgi çekici ve cezbedici bir yerdir. Kent doku içerisinde dağınık halde bulunan farklı medeniyetlere ait birçok kalıntı içerir. Kentin açık hava müzesi olarak da tanımlanan homojen tarihi dokusu kullanıcının kenti deneyimlerken geçmiş yaşantıya dair izleri yakalayabileceği ve kendini o tarihin bir parçası gibi hissetmesini sağlamaktadır. Bu açıdan kent dışarıdan gelen kişiler için büyük bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte kentin sosyal etkinlikler açısından zengin olmaması bu potansiyeli olumsuz yönde etkilemektedir.

İznik'in idareci ve uzmanları için içsel, dışsal ve iç dünya, dış dünyaya yönelik tamamlayıcı anlamları;

. İznik ilgi çekici ve cezbedici bir yerdir ve kent doku içerisinde dağınık halde bulunan farklı medeniyetlere ait birçok kalıntı içerir.

. Kentin açık hava müzesi olarak da tanımlanan homojen tarihi dokusu kullanıcının kenti deneyimlerken geçmiş yaşantıya dair izleri yakalayabileceği ve kendini o tarihin bir parçası gibi hissetmesini sağlamaktadır. Bu açıdan kent dışarıdan gelen kişiler için büyük bir potansiyele sahiptir olarak belirlenmiştir.

Tamamlayıcı Anlam (Dyad) analizinin katmanlı kent İznik'te uygulanması sonucunda elde edilen tanımlar İznik'in sahip olduğu değerleri, olumlu ve olumsuz özelliklerini belirlemede yol gösterici olmuştur (Şekil 4.39). Bu değerlendirmeye göre kentin sahip olduğu değerler;

- Tarihi miras
- Kültürel miras
- Katmanlı doku
- Mekânsal etki
- Izgara plan olarak belirlenmiştir.

İznik'in olumlu özellikleri;

- Tarihi doku ve işlev çeşitliliği,
- Tarihi ve güncel yapıların iç içe var olması,
- Kent katmanlarının kent dokusuna farklı ölçeklerde düğüm noktaları sağlaması,
- Tarihi dokunun homojen dağılımı,
- Yolları tarihi yapılara açılan bir kent olması
- Tarihi dokunun sık ve sürekli olması,

- Tanıdıklık,
- Doğal ve yapılı çevrenin bir arada var olması,
- Halkının misafirperver olması,
- Kullanıcısı mutlu eden ve ev hissi veren bir kent olması,
- Küçük ve işlevlere kolay erişilebilir bir kent olması,
- Tarihi dokunun yoğunluğu
- Güçlü mekânsal etki
- Ölçek çeşitliliği
- Hagia Sophia ve Yeşil Cami meydanları

İzmir'in olumsuz özellikleri;

- Karmaşık, iç içe geçmiş kent dokusu,
- Yoğun kent dokusu ve çarpık kentleşme,
- Dokuda kentsel boşlukların azlığı,
- Zayıf yönetim ve kültürel değerlerini koruyamama,
- Bakımsızlığı,
- Sosyal imkanların kısıtlılığı,
- İşlevlerin yetersizliği ve bölgesel kalmaları,
- İşlev tekrarlarındaki eksiklik

	Hareket ve Dinlenme	Oradan Olma ve Dışarıdan Olma & Ev Dünyası ve Yabancı Dünya	Yerli ve Dışarıdan Gelene Yönelik Düzenlemeler	Sıradan Olan ve Sıra Dışı Olan	DEĞERLER
Kentli	<p>. İznik ızgara planlı bir kenttir, fakat çok yapılaşmış dokusu kentin karmaşık ve yığılmış bir yer olarak algılanmasına neden olmaktadır.</p> <p>. İznik yoğun tarihi dokuya sahip bir kenttir, fakat İznik kentlisinde gezme isteği uyandırmaz,</p> <p>. İznik telaşsız, durağan ve hareketsiz bir kenttir ve İznik yaşanması kolay bir yerdir,</p> <p>. İznik tarihi doku ve işlev çeşitliliği açısından zengin bir kenttir, öte yandan bu zenginlik karmaşık dokusundan dolayı kent imajına yansımaz,</p> <p>. İznik basit plan kurgusu ve göle açılan sokaklarıyla kolay anlaşılır bir yer olma potansiyeline sahiptir, öte yandan kentsel boşlukların azlığı ve modern yapılaşmanın plansızlığı kentin okunaklılığını düşürmektedir.</p>	<p>. İznik yoğun tarihi dokusuyla kentlisine olduğu kadar dünyaya miras kalmış bir kenttir, diğer yandan İznik bakımsızdır ve iyileştirmeye ihtiyaç duyar</p> <p>. İznik ev hissi veren sıcak ve dingin bir kenttir, öte yandan kentin çok yapılaşmış hali kentlisinde sıkışmışlık hissi yaratmaktadır.</p>	<p>. Kentliler için İznik kenti etkileyici, hayranlık uyandıran ve gurur duydukları bir yerdir.</p> <p>. Tarihi dokusu kentli için önemli değerlerinden biridir.</p> <p>. Kent sosyal etkinlikler, alışveriş ve eğitim olanakları bakımından kısıtlıdır.</p> <p>. İstihdam olanakları düşüktür.</p>	<p>. Kent insan ölçeğindedir.</p> <p>. Kentli katmanlı dokusunun farkındadır ve bu yapının ızgara plan üzerinde kurgulanmış olduğunu ve bu nedenle en çok tekrar eden şeyin aslında düzen olduğunu tanımlarında ifade etmiştir.</p> <p>. Kentin pozitif boşlukları İznik Gölü ve kentte yollar boyunca sıralanan ağaçlar olarak ifade bulmuştur.</p>	<p>TARİHİ DEĞER</p> <p>IZGARA PLAN</p> <p>TARİHİ MİRAS</p> <p>KÜLTÜREL MİRAS</p> <p>KATMANLI DOKU</p> <p>MEKANSAL ETKİ</p>
Ziyaretçiler	<p>. İznik'in katmanları onu fiziksel ve kültürel olarak zenginleştirir, öte yandan bu katmanlar farklı ölçek ve çeşitlerde nokta ve düğümler sağlayarak kentin okunabilirliğini arttırmaları.</p> <p>. İznik homojen dağılmış tarihi yapıları ile çok katmanlı bir kenttir, fakat İznik'in tarihi yapılarının ve katmanlarının oldukça kısıtlı bir kısmı kolayca bulunabilir ve fark edilebilir durumdadır.</p>	<p>. İznik çok kültürlü ve katmanlı bir kenttir, öte yandan İznik'in vatandaşları misafirperverdir.</p> <p>. İznik son derece ayrıntılı ve iyi korunmuş tarihi yapılara sahip bir kenttir, öte yandan kent dokusunda doğal ve yapı çevre iç içe yer almaktadır.</p> <p>. İznik yaşanması kolay bir yerdir, öte yandan İznik karmaşık ve düzensizdir.</p>	<p>. İznik tarihi dokunun çok yapılandırılmış kent dokusu ve doğal çevrenin iç içe geçtiği etkileyici ve ilgi çekici bir yerdir fakat bir yandan da bu iç içe geçmişlik sıkışmışlık hissi yaratmaktadır.</p> <p>. İznik kompakt ve okunaklı bir kent olmakla beraber, işlev çeşitliliğinin yetersiz kalması ve olan işlevlerin kent içerisinde dağınık olarak yer alması nedeniyle ziyaretçisine sağlıklı niteliğini yansıtamaz.</p>	<p>. Hagia Sophia Meydanı Yeşil Cami'ye bağlayan aks kentin işlev çeşitliliği en yüksek olan alanıdır.</p>	

<p>İdareci ve uzmanlar</p>	<ul style="list-style-type: none"> . İznik dik kesişen yolları olan ızgara planlı bir kenttir ve kentin yolları tarihi yapılara açılmaktadır. . Kentin her yanında tarihi yapılar yer almaktadır öte yandan bu yapılardan akılda en çok merkezde yer alan yapılar kalmaktadır. . İznik iyi yönetilmeyen bir kenttir ve Cumhuriyet döneminde kültürel yapısını koruyamamıştır. . İznik cazibedici bir kenttir öte yandan İznik'te tarihe saygısızlık yapılmaktadır. . İznik tarihi ve güncel yapıların bir arada bulunduğu ilgi çekici bir kenttir, öte yandan kentin çarpık kentleşmesi güzelliğini sergileyememesine neden olmaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> . İznik tarihi değeri olan ve içinde bulunmaktan mutluluk duyulan bir yerdir. . İznik ev değeri taşıyan bir yerdir ve bu değer tarihi değer ve anı değeri ile desteklenmektedir. 	<p>Kent güçlü mekânsal etkisi ve tarihi dokusu ile dışarıdan gelen kişiler için büyük bir potansiyele sahiptir, öte yandan kentin sosyal etkinlikler açısından zengin olmaması bu potansiyeli olumsuz yönde etkilemektedir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> . Kentin küçük olması ölçeğe yönelik tek belirtilidir. . Kentte en çok tekrar eden öge tarihi doku olarak öne çıkmıştır. . nekropol alanını ve kent merkezinde kesişen ve kent kapılarını birbirlerine bağlayan ana yolları kentin güçlü merkezleridir. . İznik gölü kentin en büyük boşluğudur. . Göl hem boşluk hem de sınır rolü üstelenmektedir. 	
<p>OLUMLU ÖZELLİKLER</p>	<ul style="list-style-type: none"> . Tarihi doku ve işlev çeşitliliği, . Tarihi ve güncel yapıların iç içe var olması . Kent katmanlarının kent dokusuna farklı ölçeklerde düğümler sağlaması . Tarihi dokunun homojen dağılımı, . Yolları tarihi yapılara açılan bir kenttir 	<ul style="list-style-type: none"> . Yoğun tarihi doku: . Tanıdıklık, . Doğal ve yapı çevrenin bir arada var olması, . Misafirperver kentli . Kullanıcısı mutlu eden ve ev hissi veren bir kenttir 	<ul style="list-style-type: none"> . Küçük ve işlevlere kolay erişilebilir bir kent oluşu . Tarihi dokunun yoğunluğu . Güçlü mekânsal etki 	<ul style="list-style-type: none"> . Ölçek çeşitliliği . Hagia Sophia ve Yeşil Cami meydanı . Tarihi dokunun sık ve sürekli oluşu 	
<p>OLUMSUZ ÖZELLİKLER</p>	<ul style="list-style-type: none"> . Karmaşık kent dokusu, . Yoğun kent dokusu ve çarpık kentleşme . Boşlukların azlığı . Yönetimi zayıftır ve kültürel değerlerini koruyamamıştır 	<ul style="list-style-type: none"> . Bakımsız, . Çok yapılaşmış . Karmaşık ve Düzensiz kent dokusu 	<ul style="list-style-type: none"> . Sosyal imkanların kısıtlılığı . İç içe geçmiş kent dokusu . İşlevlerin yetersizliği ve bölgesel kalmaları: 	<ul style="list-style-type: none"> . Dokuda boşlukların azlığı . İşlev tekrarlarındaki eksiklik 	

Şekil 4.39. İznik'in Tamamlayıcı Anlam (Dyad) Analizi sonucunda belirlenen değerleri, olumlu ve olumsuz özellikleri

4.2.3. İlişkisel Anlam (Triad) Analizi Bulguları

Bu bölümde İznik kentinin katmanlı dokusu, kent farklı tipte kullanıcıları ve mekânın kullanıcıda oluşturduğu etki arasında gerçekleşen çok yönlü ilişkinin anlamsal boyutunun saptanması için uygulanan triad analizi ile elde edilen bulgular açıklanmıştır.

İlişkisel anlam analizi Bennett'in tanımlayıp Seamon'ın 'yer' fenomenine göre kurguladığı altı ilişkinin (yerde rahatlık, yerde etkileşim, yerin gerçekleşmesi, yerde kimlik, yerin güçlenmesi, yerin yaratılması) (1) gelişime yönelik, (2) kimliğe yönelik, (3) koruma ve sürdürülebilirliğe yönelik sonuçlar veren olumlayıcı aktörün başlatıcı olduğu, alıcı aktörün başlatıcı olduğu ve ortak mevcudiyet aktörünün başlatıcı olduğu ilişkiler olarak gruplanması ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel anlam boyutu analizi her kullanıcı grubu için tekrarlanmıştır. Bu bölümde sırasıyla kentli, ziyaretçi ve idareci ve uzman kullanıcı grupları için yapılan analizin bulguları paylaşılmıştır.

Kentli-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkinin Triadik Analizi

İncelenen ilk ilişki; kentli, katmanlı kent dokusu ve mekânsal etki arasında gerçekleşen dinamik ilişkidir. İnceleme ilişkiye olanak sağlayan etkinin belirlenmesi, ilişkisel anlamın çözümlenmesi ve ilişki sonucunda ortaya çıkan sonuç verinin paylaşılması sırasıyla gerçekleştirilmiştir (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. Kentli-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkinin Anlamsal Boyutları

Başlatıcı etken olarak kentli (olumlayıcı aktör) KARŞILIKLI GELİŞİM			
Triad	Etki	İlişkisel anlam	Sonuç
Yerde Rahatlık [1-2-3] Kentli-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki	Kentlinin kent üzerinde değiştirici etkisi yoluyla mekânın potansiyelinin belirlenmesi	Kent, kentlinin gelişim, koruma ve yenileme süreçlerine etkin katılımı ile gelişir;	Gelişim ve kenti benimseme Yönetim sürecinin paydaşı olarak kentli
Yerde Etkileşim [1-3-2] Kentli-mekânsal etki katmanlı kent dokusu	Mekânsal etki, kentlinin mekâna yüklediği anlama yansıtılarak kent fiziksel ve niteliksel öz. günlük yaşantıya eklenmesini sağlar.	Kentin mekânsal etkisi kentlinin günlük hayatının bir parçası haline gelmiştir. Kentli bu etkinin korunması ve kötü olan yerlerinin iyileştirilmesi için çaba gösterir.	Karşılıklı beslenme İdeal olanın korunması

Çizelge 4.26. Kentli-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları (devam)

Başlatıcı etken olarak Katmanlı Kent Dokusu (alıcı aktör) KİMLİK			
Yerin Gerçeklenmesi [2-1-3] Katmanlı kent dokusu -kentli-mekânsal etki	Kent katmanlarının mekânın ruhu yoluyla kent kültürüne yansımaları ve onunla bütünleşmesi	Kentli kent dokusu içerisinde gerçekleştirdiği eylemler ile kent kültürünü oluşturur; . Ritüeller, . Düğüm noktaları, . Festival benzeri etkinlikler, . Sık kullanılan ve/veya kullanılmayan alanlar.	Kent kültürünün oluşumu ve gelişimi
Yerde Kimlik [2-3-1] Katmanlı kent dokusu -mekânsal etki - kentli	Kentlinin mekânın ruhunu benimseyerek kendini kente ait hissetmesi, kenti benimsemesi	Kentlinin kente aidiyeti ve kentlinin kentliye aidiyeti. Kentlinin kentte gerçekleştirdiği eylemleri ve eylem alanlarının korunmasına yönelik talebi	Kent kimliğinin oluşumu ve gelişimi
Başlatıcı etken olarak Mekânsal Etki (ortak mevcudiyet aktörü) KORUMA ve SÜRDÜRME			
Yerin Güçlenmesi [3-1-2] Mekânsal etki-kentli-katmanlı kent dokusu	Mekânın ruhunu hissedilen ve kendiyi özleştiren kentlinin katmanlı kent dokusunun korunması için çaba sarf etmesi, Kenti sahiplenmesi	Mekânsal etki, onu oluşturan kent dokusunun düzeninin aşinalığı yoluyla kentliyi düzeni korumaya teşvik eder.	Kent dokusunun etkin kullanımı, bozulan yerlerin yeniden düzenlenmesi ve/veya etkin hale getirilmesi
Yerin Yaratılması [3-2-1] Mekânsal etki-katmanlı kent dokusu -kentli	Kentlinin kente bağlılığını arttıran mekânın ruhu kentliyi kenti değiştirme konusunda özgür kılarken değiştirilen yerde yeni bir yaşantı düzenine olanak tanır	Mekânsal etkinin korunması ve geliştirilmesi çabası, kent dokusunun kalıcı ve anlık etkinlikler açısından zenginleştirilmesi ihtiyacını doğurur.	Kentsel işlev, fiziksel ve anlamsal çeşitlilikler sağlanarak kent herkes tarafından sevilen ve sahip çıkılan, korunan bir yer olması

İznik'in kentlisinin başlatıcı etken olarak yer aldığı ilişkiler Yerde Rahatlık ve Yerde Etkileşim olarak isimlendirilmiştir. Bu iki ilişki kentlinin katmanlı kent dokusu yoluyla mekânsal etki üzerinde ve kentlinin mekânsal etki yoluyla kent dokusu üzerinde gerçekleştirdiği değişimin karşılıklı gelişim yönünde olduğunu ortaya koymuştur. Yerde Rahatlık [1-2-3] ilişkisi kentlinin katmanlı kent dokusu üzerindeki değiştirici etkisi yoluyla mekânsal etkiye yön veren potansiyelinin belirlenmesine olanak sağlar. Bu ilişkide kent dokusunun, kentlinin gelişim, koruma ve yenileme süreçlerinde etkin rol alması (sivil toplum kuruluşları, belediye etkinlikleri, halk eğitim merkezleri, esnafın bilinçlendirilmesi çalışmaları ve benzeri) ile kentlinin talebi doğrultusunda gelişmektedir.

Bu gelişim yoluyla kentli kenti benimser ve benimsediği yerin yönetiminde paydaş olarak yer alır.

Yerde Etkileşim [1-3-2] ilişkisinde kentlinin katmanlı kent dokusuna yüklediği anlama yansıyan mekânsal etki kent dokusunun fiziksel ve niteliksel özelliklerinin kentlinin günlük yaşantısının akışını yönlendiren bir parçasına dönüşmesine olanak sağlar. Mekânsal etkinin günlük hayata yansımaları kentlinin bu etkinin korunması ve eksikliklerinin giderilip, problemlerinin çözülmesi için çaba göstermesine ve bu çaba kapsamında kente yönelik bilgisinin artarak gelişmesine olanak sağlar.

İznic katmanlı kent dokusunun başlatıcı etken olduğu ilişkiler Yer Gerçekleşmesi ve Yerde Kimlik olarak tanımlanmıştır. Bu iki ilişki katmanlı kent dokusunun mekânsal etkiyi içeren ve mekânsal etki yoluyla kentli tarafından algılanan kimliğinin oluşumu sürecini açıklamaktadır.

Yer Gerçekleşmesi ilişkisi [2-1-3] kentin katmanlarının mekânsal etki yoluyla kent kültürüne yansımalarına ve onunla bütünleşmesine olanak sağlama etkisine sahiptir. Kentlinin gerçekleştirmek için kent dokusunu sahne olarak kullandığı etkinlikler ve bu etkinliklerin gerçekleştirildiği alanlar kentin kültürünün parçalarını oluştururlar. Bu kültür kent dokusunda tarihi süreç içerisinde değişerek süregelen ritüelleri, ritüellerin gerçekleştiği düğüm noktalarını ve alanları içerir. Bu ilişki ile kentli eylemleri ve kültürü ile kent kimliğinin bir parçası haline gelir.

Yerde Kimlik ilişkisi [2-3-1] ise kentlinin mekânın ruhunu benimseyerek kendini kente ait hissetme ve kenti benimsemesi sürecidir. Kentlinin kente aidiyeti ve kentin kentliye aidiyetinin oluşturduğu kimlik ilişkisi ile kentin kimliği kentlinin kimliğinin de bir parçası haline gelir. Kentlinin kültürü ve kimliğinin bir parçası olan eylem ve eylem alanlarının korunmasına yönelik talebi ile kültür ve kimliğin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik gelişim talebi ortaya çıkar.

Mekânsal etkinin başlatıcı rol oynadığı Yer Güçlenmesi ve Yer Yaratılması ilişkilerinin sonuç etkisi koruma ve sürdürmeye yönelik ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

Yerin Güçlenmesi ilişkisi [3-1-2] mekânsal etkiyi hisseden ve kendiyle özdeşleştiren kentlinin katmanlı kent dokusunu sahiplenmesine olanak sağlama etkisine sahiptir. Mekânsal etkiyi oluşturan kent dokusunun düzeninin aşinalığı yoluyla kentliyi bu düzenin korunmasına yönelik çaba sarf etmeye teşvik eder. Bu çaba ile kent dokusunun etkin kullanımı, kentte bozulan yerlerin eski düzenine ve dolayısıyla mekânsal etkisine sahip olabilmesi için yeniden düzenlenmesine ve işlevini kaybedip başkalaşan dokunun yeniden etkin hale getirilmesine yönelik ihtiyacı ortaya koyar.

Yerin Yaratılması ilişkisi [3-2-1] mekânsal etkinin kentliyi kenti değiştirme konusunda özgür kılarak değiştirilen yerde yeni bir yaşantı düzenine olanak tanıma etkisine sahiptir. Mekânsal etkinin korunması ve geliştirilmesi çabası, kentlinin değişen ihtiyaçları ve kentten beklentileri için dokuyu değiştirirken mekânsal etkininde bu gelişim kapsamında değişmesine neden olur. Bu değişim içerisinde kentlinin herkesin ihtiyacını karşılarken mekânsal etkisinin geliştirilerek sürdürülmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Ziyaretçi-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Triadik Analizi

İncelenen ikinci ilişki; ziyaretçi, katmanlı kent dokusu ve mekânsal etki arasında gerçekleşen dinamik ilişkidir (Çizelge 4.27).

Çizelge 4.27. Ziyaretçi-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları

Başlatıcı etken olarak Ziyaretçi (olumlayıcı aktör)		DENEYİM YOLUYLA GELİŞİM	
Triad	Etki	İlişkisel anlam	Sonuç
Yerde Rahatlık [1-2-3] Ziyaretçi-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki	Ziyaretçilerin katmanlı kent dokusunun içerisinde gezinirken mekânı deneyimlemeleri, Mekânsal etkinin kişiye özgüllüğü	Ziyaretçinin fiziksel deneyim yoluyla dokuyu özgün kılan mekânsal etkiyi hissetmesi, Ziyaretçi, kentin fiziksel ve nitel dokusundan mekânsal algı yaratır.	Mekânsal algının kişiselleştirilmesi Mekânsal deneyim yoluyla farkındalık ve gelişim
Yerde Etkileşim [1-3-2] Ziyaretçi-mekânsal etki-katmanlı kent dokusu	Ziyaretçinin deneyimlediği mekân yoluyla katmanlı kent dokusunu fark etmesi Ziyaretçiler mekânsal etki yoluyla kenti kişiselleştirirler	Ziyaretçi kenti mekânsal etki yoluyla algılar. Ziyaretçinin kentin katmanlarına yönelik farkındalığının mekânsal etkiyi deneyimleyerek oluşması	Anlamsal deneyim yoluyla gelişim Kentlinin mevcut kimliğinin yapısını ve özelliklerini kavrama, kent kimliğinin algılanması.

Çizelge 4.27. Ziyaretçi-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları (devam)

Başlatıcı etken olarak Katmanlı Kent Dokusu (alıcı aktör) KİMLİK			
Yerin Gerçeklenmesi [2-1-3] Katmanlı kent dokusu - ziyaretçi-mekânsal etki	Ziyaretçilerin kentsel yenilenme ve gelişime etkisi	Kent ziyaretçilerin etkisiyle gelişir	Kimliğin doğru yansıtılması Ziyaretçinin kente aidiyetinin oluşması
Yerde Kimlik [2-3-1] Katmanlı kent dokusu - mekânsal etki-ziyaretçi	Kentin fiziksel ve niteliksel özelliklerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi	Kent, ziyaretçiyi fiziksel ve niteliksel özelliklerin yarattığı mekânsal etki ile etkiler ve bilgisini artırır. Kentte ziyaretçilere yönelik yapılacak uygulama ve fiziksel düzenlemeler yoluyla ziyaretçinin kentle bütünleşir	Mekânsal deneyimin desteklenmesi yoluyla kent kimliğinin doğru algılanmasına olanak tanıma
Başlatıcı etken olarak Mekânsal Etki (ortak mevcudiyet aktör) BAĞLILIK ve KORUMA			
Yerin Güçlenmesi [3-1-2] Mekânsal etki-ziyaretçi-katmanlı kent dokusu	Mekânsal etki ziyaretçinin kente bağlılığını artırır.	Mekânsal etki, kentin fiziksel ve işlevsel yapısını, ziyaretçinin kente olan bağlılığını ve etkili güçlendirme yönünü artırır.	Artan ilgi ve ziyaretçi sayısı ile kentin ekonomik olarak bağlı olduğu üst birime duyulan ihtiyacı azaltmak.
Yerin Yaratılması [3-2-1] Mekânsal etki- katmanlı kent dokusu -ziyaretçi	Mekânsal etki, ziyaretçi sayısını ve şehre bağlılığı artırarak kente yeni bir yaşam sunar	Mekânsal etki, ziyaretçi sayısını ve ziyaretçinin şehre sadakatini artırır ve şehre yeni bir yaşam sağlar.	Kent daha güçlü ve bağımsız bir hal alır.

İznik'in ziyaretçisinin başlatıcı etken olarak yer aldığı ilişkiler Yerde Rahatlık ve Yerde Etkileşim ilişkileridir. Bu ilişkilerin ziyaretçiler bağlamında incelendiğinde katmanlı kent dokusu ve mekânsal etki aktörlerinin karşılıklı ilişkisinin deneyim yoluyla gelişim ile sonuçlandığı saptanmıştır. Yerde Rahatlık ilişkisi [1-2-3] ziyaretçilerin katmanlı kent dokusun içerisinde yaşadıkları mekânsal deneyimi ifade eden ilişkidir. Deneyimin kişiye özgü oluşu yaşanan mekânsal deneyimin de her ziyaretçi için farklı nitelikte olmasına neden olmaktadır. Deneyimde gerçekleşen farklılık ile İznik'i özgün kılan özelliklerin herkes için farklı nitelikler taşımasına olanak sağlamaktadır. Bu ilişki çerçevesinde ziyaretçi fiziksel deneyim yoluyla kentsel dokuyu özgün kılan mekânsal etkiyi hisseder ve o etkiyi yaratan fiziksel öğelere karşı farkındalığı artırır.

Yerde Etkileşim ilişkisi [1-3-2] anlamsal deneyim yoluyla gelişim ile sonuçlanır. Bu ilişkinin temelinde ziyaretçinin deneyimlediği mekânsal etki ile katmanlı kent dokusunun farkına varması vardır. Anlamsal deneyim kişinin; mekânsal deneyim, mekânsal biliş ve

geçmiş deneyimlerle birleştirerek yeni tanımladığı bir süreçtir. Ziyaretçinin kentin mekânsal etkisini deneyimleyerek kent katmanlarına yönelik farkındalığının oluşması ilişkisi onun kente yönelik bilgisindeki artışa neden olarak gelişimine olanak sağlar.

Katmanlı kent dokusunun başlatıcı etki olduğu konsantrasyon ve kimlik ilişkileri kentin fiziksel özelliklerinin ziyaretçilerin deneyimleri yoluyla oluşturdukları kent kimliğine yansımaları ile sonuçlanmaktadır. Yer in Gerçeklenmesi ilişkisi [2-1-3] katmanlı kentin gelişim ve yenileme süreçlerinde ziyaretçilerin ve turizm potansiyelinin artırılması isteğinin itici gücüyle kentte kent kimliğinin doğru ve eksiksiz artırılmasına yönelik bir dizi eylem içerir. Kimliğin aktarımı yoluyla ziyaretçinin kente dair anlayış ve bağlılığının artması ve bu yolla ziyaretçilerin kente aidiyetini oluşturarak içinde bulunmaktan ve yeniden ziyaret etmekten mutluluk duyulan bir yere dönüşmesini sağlamak mümkündür.

Yerde Kimlik ilişkisi [2-3-1] ile kentsel dokunun ziyaretçi üzerinde etkisi yoluyla ziyaretçinin kentle bütünleşmesi ve dokuda yapılacak mekânsal etkinin güçlendirilmesine yönelik düzenlemelerin kent kimliğinin doğru aktarımını desteklemesi beklenmektedir.

Mekânsal etkinin başlatıcı olduğu düzen ve özgürlük ilişkileri kente bağlılık ve korunması isteği ile sonuçlanan ilişkilerdir. Yer in Güçlenmesi ilişkisi [3-1-2], mekânsal etkinin ziyaretçilerin sadakatini arttırdığını, ancak bu ilişkideki sadakat in yerel yönetimin kentsel yeri geliştirme eylemlerini etkilediğini de ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, kentin kendisi özyönetim açısından daha güçlü hale gelir ve ülke ekonomisine daha az bağımlı hale gelir. Özgürlük ve düzen ilişkilerini anlamak, ziyaretçiler üzerindeki mekânsal etkinin yardımıyla kentsel mekânın işlevsel ve fiziksel gelişiminin iyileştirilmesi için önerilerde bulunmamıza olanak sağlayabilir. Yer in Yaratılması ilişkisinin [3-2-1] sonucu mekânsal etkidir, ziyaretçi sayısını artırır ve kente daha sağlam ve bağımsız yeni bir yaşam sunan sadakat etkisi yaratır. Artan ziyaretçi sayısı, daha fazla kullanım ve halka açık alan ihtiyacını beraberinde getirebilir. Kent ziyaretçilerine ne kadar iyi hizmet verirse, ziyaretçiler kente o kadar sadık hale gelir. Burada sözü edilen hizmet, ziyaretçilerin oradan olmak ve oradan olmamak tamamlayıcı anlamına karşılık gelen çeşitlilik ve zenginlik ile ilgilidir.

İdareci ve Uzman- Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Triadik Analizi

İncelenen üçüncü ilişki; idareci ve uzman, katmanlı kent dokusu ve mekânsal etki arasında gerçekleşen ilişkidir (Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. İdareci ve uzman-Katmanlı Kent Dokusu-Mekânsal Etki İlişkisinin Anlamsal Boyutları

Başlatıcı etken olarak İdareci ve Uzmanlar (itici aktör) BİLİMSEL GELİŞİM			
Triad	Etki	İlişkisel anlam	Sonuç
Yerde Rahatlık [1-2-3] İdareci ve uzman- katmanlı kent dokusu- mekânsal etki	Kent dokusuna yapılacak müdahale ihtiyacı	İdareci ve/veya uzmanın kenti anlamak ve iyileştirmeye yönelik eylemlerinin kent dokusuna olumlu ve olumsuz etkileri	Kent dokusunun ve mekânsal etkinin gelişimi (olumlu ya da olumsuz olabilir)
Yerde Etkileşim [1-3-2] İdareci ve uzman- mekânsal etki-katmanlı kent dokusu	Katmanlı kent dokusunun günlük hayatın parçası olması	Katmanlı kent dokusunun günlük yaşantının bir parçası olarak işlevlendirilip canlı tutulması	Katmanlı dokunun kullanım alanı kazanarak varlığını sürdürmesi
Başlatıcı etken olarak Katmanlı Kent Dokusu (alıcı aktör) KİMLİK			
Yerin Gerçeklenmesi [2-1-3] Katmanlı kent dokusu- idareci ve uzman- mekânsal etki	Analiz ve incelemeler yoluyla kentin problemlerinin tespiti	Katmanlı kent dokusunun problemleri alanlarının tespiti ve olumlayıcı müdahale	Müdahale yoluyla iyileşen kimlik
Yerde Kimlik [2-3-1] Katmanlı kent dokusu - mekânsal etki- idareci ve uzman	İdareci ve uzmanın dokunun kimliğe yansıyan bölgelerinin ve özelliklerinin tespiti	Kimlik alanlarının belirlenerek bu bölgeler ile kenti tanımlamaya, tanıtmaya ve benimsetmeye yönelik çaba	Kent kimliğinin güçlendirilerek aktartılması
Başlatıcı etken olarak Mekânsal Etki (uzlaştırıcı aktör) KORUMA ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK			
Yerin Güçlenmesi [3-1-2] Mekânsal etki- İdareci ve uzman—katmanlı kent dokusu	Katmanlı kent dokusu ve mekânsal etkisinin korunması	Katmanlı kent dokusunu ve mekânsal etkiyi oluşturan öğelerin tespiti ve dokuya yönelik anlayış oluşması	Var olan düzeni anlayarak korumaya yönelik çaba, strateji ve uygulamalar
Yerin Yaratılması [3-2-1] Mekânsal etki- katmanlı kent dokusu - İdareci ve uzman	Katmanlı kent dokusu ve mekânsal etkinin iyileştirilerek sürdürülmesi	Katmanlı kent dokusu ve mekânsal etkinin oluşumunu anlayıp günümüz ve gelecek ihtiyaçlara cevap verecek düzenlemelerle iyileştirilmesi	Var olan düzenin iyileştirilerek, güçlendirilerek korunması ve sürdürülmesi

İzmit kentinin yönetiminde yer alan idareciler ve kente yönelik bilimsel çalışmalar gerçekleştiren uzmanların başlatıcı etken olduğu Yerde Rahatlık ve Yerde Etkileşim ilişkilerinin sonuç ürünü kent dokusunun ve dolayısıyla da mekânsal etkisinin gelişimi

olarak ortaya çıkmıştır. Yerde Rahatlık ilişkisi [1-2-3] katmanlı kent dokusunun ve dokuyla şekillenen mekânsal etkinin idareci ve/veya uzmanın kent dokusunu anlamak ve iyileştirmeye yönelik eylemlerinin sonucunda kente müdahalesine işaret eder. Yerde Etkileşim ilişkisi [1-3-2] ise genişleme ilişkisinde gerçekleştirilen müdahalenin amacı ile ilişkilidir. Müdahale kent dokusunun katmanlarını günlük hayatın bir parçası haline getirerek ona işlev kazandırılması yoluyla varlığını sürdürmesi yönünde gerçekleşir. Burada bahsedilen işlev yapı ya da kalıntının farklı amaçlarla insan sirkülasyonuna açılması değil mekânsal etkinin oluşumunda sorumluluk alması olarak ifade edilebilir.

Katmanlı kent dokusunun başlatıcı olduğu Konsantrasyon ve Kimlik ilişkileri kent kimliğinde gerçekleşen değişim ile ilgilidir. Yerin Güçlenmesi ilişkisi [2-1-3] analiz ve incelemeler yoluyla kentin problemlerinin saptanması etkisiyle kent kimliğinin iyileşmesi ve güçlenmesine olanak tanıyan müdahaleyi tanımlar. Yerde Kimlik ilişkisi [2-3-1] ise idareci ve uzmanların dokunun kimliğe yansıyan bölgelerini tespit etmesi ile tespit edilen bu kimlik alanlarının kentliye ve ziyaretçiye benimsetilerek güçlendirilmesi ve aktarılması sürecini çözümleyen ilişkidir.

Mekânsal etkinin başlatıcı olduğu Yerin Güçlenmesi ve Yerin Yaratılması ilişkileri katmanlı kent dokusunun ve bu dokunun mekânsal etkisinin korunması ve sürdürülmesi için gelişen süreci tanımlarlar. Yerin Güçlenmesi ilişkisi [3-1-2] katmanlı kent dokusu ve mekânsal etkinin aralarındaki süreç ve işleyişe yönelik ilişkinin anlaşılıp, günümüz ve gelecek ihtiyaçlara cevap verecek şekilde iyileştirilmesi ve dönüştürülmesi eylemini tanımlar. Bu ilişki kentin ne olduğunu anlayarak ne olabileceğinin sağlandığı ve var olan düzenin iyileştirilerek korunması ve sürdürülebilmesi ile sonuçlanan ilişkidir. Yerin Yaratılması ilişkisi [3-2-1] katmanlı dokuyu oluşum süreci ve sonuç durumunu olduğu gibi anlamaya olanak sağlayan düzen ilişkisinin durağan yaklaşımına tamamlayıcı olan yenilenme ihtiyacına cevap veren ilişkidir. Yenilenme kent ölçeğinde bakıldığında her türlü kullanıcının günümüzde olan ve gelecekte oluşacak mekânsal, sosyal, psikolojik, ve benzeri ihtiyaçlarına karşılık verecek düzenlemelerin kentin mevcut kimliği ve katmanlı dokusunu korurken geliştirerek ve iyileştirerek tasarlanması ve yapılmasına işaret eden ilişkidir.

4.3. Tartışma

Katmanlı kentler çok sayıda aktör ve aralarında gerçekleşen sayısız etkileşimlerden oluşan bütünlüklüdür. Bu nedenle bu kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalarda uygulanabilir nitelikte öneriler geliştirmek için kentin dinamikleri ve kullanıcıların beklentilerinin belirlenmesi, yasal boyuta yönelik ulusal ve uluslararası düzenlemeler gibi çok sayıda ve farklı nitelikte düzenleme ve analize ihtiyaç duyulmaktadır. Geliştirilen ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi’ modeli, katmanlı kentin tarihi fiziksel dokusu içinde kullanıcı ve kullanıcı deneyimine odaklanması nedeniyle aşağıda belirtilen açılardan kullanışlı bulunmuştur;

- Tarihi dokunun kent kimliğine ne şekilde yansıdığına belirlenmesi,
- Kentte gerçekleşen eylemlerin belirlenmesi,
- Kullanıcının kentten beklentilerinin belirlenmesi,
- Kullanıcı beklentilerine cevap verirken kentin anlamsal bütünlüğünü korumasına yönelik önerilerin belirlenmesi.

Tez kapsamında geliştirilen model ile elde edilen verilerin tek başlarına ve model kapsamında değerlendirmesiyle oluşturulan öneriler bağlamında katmanlı kentlerin sürdürülebilirliğine odaklanan alan yönetimi, stratejik planlama gibi çok boyutlu ve disiplinler arası yaklaşımları gerektiren süreçlerde gerçekleştirilen çalışmalara destek sağlayacak nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte modelin katmanlı kent araştırmalarında kullanılma alanının yaygınlaşabilmesi için ileride gerçekleştirilecek çalışmalarda çok daha fazla sayıda aktör ve aralarında gerçekleşen etkileşimleri incelemek üzere kapsamının genişletilmesi uygun olacaktır.

Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi modeli kapsamında ‘Kentsel Arkeoloji’ yönteminin uygulanması, kentin zaman boyutu olarak ifade edilen tarihsel gelişimi içinde mekân boyutu olarak ifade edilen fiziksel gelişiminin ve mevcut durumunun belgelenmesi açısından modele büyük katkı sağlamıştır.

‘Basit Sistemik’ yönteminin uygulanması kentin insan boyutu olarak ifade edilen kullanıcıları için anlamının çözümlenmesine olanak sağlamıştır. Bu yöntemin tarafsız bir

saptamaya olanak sağladığı düşünülmektedir. Kentin olumlu ve olumsuz özellikleri, kullanıcısının tanımlarında yer alan kente yönelik belirteçleri içeren geniş bir veri havuzundan yapılan gruplandırmalar yoluyla belirlenmiştir ve bu özelliklerden yola çıkarak kullanıcının kentten beklentileri saptanmıştır. Yapılan değerlendirmeye birbirleriyle çelişen ifadeler de dahil edilmiştir. Yöntemin uygulanmasındaki tüm bu özellikler elde edilen sonuçların tarafsızlığını göstermektedir.

Diğer yandan, bu yöntemin bütünsel anlam-monad' ve 'tamamlayıcı anlam-dyad' aşamalarında elde edilen veriler, kullanıcıların kent tanımlarının çözümlenmesiyle sağlanan ve kentin genel belirteçlerini içeren bir veri havuzu sunmaktadır. Bu nedenle bu veriler kentte incelenmek istenen bütün aktörler ve aralarında gerçekleşen etkileşimlere yönelik olarak 'ilişkisel anlam-triad' çözümlenmeleri kapsamında kullanılabilir niteliktedir. İlişkisel anlam-triad çözümlenmesi, kentin belirlenen aktörleri arasında gerçekleşen etkileşimin aksaklıklarının saptanması ve iyileştirilmesine yönelik öneriler sunması açısından kullanışlı bulunmuştur.

Kentsel Arkeoloji yönteminin sunduğu veriler geçmişe ve fiziksel gelişime yönelik olmakla beraber kentte devam eden bilimsel çalışmaların ilerlemesi ve/veya tamamlanması ile yeni veriler ortaya çıktıkça değişebilir niteliktedir. Basit Sistematik yöntemin sunduğu veriler de kentte gerçekleşecek fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel her türlü değişim sonucunda farklılaşabilir. Bu nedenle geliştirilen modelin sadece uygulandığı zaman dilimi için kabul edilebilir ve geçerli veriler sunduğu, dolayısıyla bu modelin uygulanmasıyla elde edilen veriler ışığında kentte değişimlere neden olacak çalışmaların gerçekleştirilmesi düşünüldüğünde, modelin farklı bakış açılarıyla yeniden uygulanması ihtiyacını beraberinde getireceğini de kabul etmek gerekir.

Tez kapsamında geliştirilen modelin örneklenmesi için uygulama alanı olarak İznik katmanlı kenti, incelenecek ilişki aktörleri olarak da kentin kimliğinin kullanıcıya yansımaya olanak sağlayan mekânsal etkisiyle kentin tarihi kimliğini oluşturan katmanlı kent dokusu ve kullanıcısı arasında gerçekleşen etkileşimler seçilmiştir. Bu bölümün devamında modelin Kentsel Arkeoloji ve Basit Sistematik uygulamalarıyla elde edilen ve daha önce açıklanmış olan verilerin bir arada değerlendirilmesiyle tespit edilen

kullanıcının kentten beklentilerinden yola çıkılarak, mekânsal etkinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir korunmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli; İznik Örneği

Tez kapsamında geliştirilen ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi’ modelinin İznik örnekleminin Kentsel Arkeoloji uygulama aşamasıyla;

- . Kentin detaylı tarihçesi,
- . Kentte gerçekleşen ve toplumsal yaşantıyı etkileyen olayların (savaşlar, afetler, etkinlikler, ve benzeri) kronolojik sıralaması,
- . Kenti ziyaret etmiş olan seyyahların günlükleri ve günlüklerinde yer alan görseller, haritalar ve çizimler,,
- . Seyyahların günlüklerinden yola çıkılarak kentin geçmiş kullanıcıları ve kronolojik gelişimi yoluyla değişimi,
- . Kentin geçirdiği dönemlere yönelik tahmini yerleşim planları (diakronik planlar)
- . Kentin tahmini yerleşim planlarından yola çıkılarak belirlenen eş nitelikli alanları, kimlik, risk ve rezerv alanları,
- . Seyyahların söylemleri yoluyla oluşturulan öneri rezerv alanları hakkında veriler elde edilmiştir.

Basit Sistemik uygulama aşamasıyla ise;

- . Kentin deneyimsel, işleyişsel, biçimsel, tamamlayıcı anlamları,
- . bu anlamların çözümlemesi ile elde edilen kentin olumlu ve olumsuz özelliklerine yönelik veriler,
- . incelemek için seçilen kullanıcı-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki ilişkisinin doğru işlemeyen yanlarının tespiti ve iyileştirilmesine yönelik öneriler elde edilmiştir.

Elde edilen verilerin değerlendirmesi kapsamında kullanıcıların kentten beklentilerini saptamak için Basit Sistemik yönteminin genel veri havuzu olarak kullanılan bütünsel anlam-monad ve tamamlayıcı anlam-dyad aşamalarında elde edilmiş olan ve kentin kullanıcıları tarafından olumlu ve olumsuz olarak ifade edilen özelliklerinden yararlanılmıştır.

Basit Sistemantik uygulamasının ‘ilişkisel anlam-triad’ aşamasında ‘kullanıcı-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki’ etkileşiminin sorgulanmasıyla katmanlı kent dokusunun kullanıcılarında bıraktığı mekânsal etkinin kentsel gelişme, kent kimliği, kentsel miras koruma ve sürdürülebilirlik konuları üzerindeki rolü saptanmıştır. Ayrıca bu konulara yönelik ilişkisel eksiklikler tespit edilmiş ve bu eksikliklerin tamamlanmasına yönelik ilişkisel öneriler geliştirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda geliştirilen öneriler; Kentsel Arkeoloji yönteminin uygulamasıyla elde edilen tahmini diakronik katman haritaları ve plano-volumetrik harita yardımıyla belirlenen katmanlı kentteki kimlik, risk ve rezerv alanları bağlamında değerlendirilmiştir.

İznic katmanlı kentnin kullanıcılarının kentten beklentilerinin belirlenmesi;

Basit Sistemantik yönteminin bütünsel anlam-monad ve tamamlayıcı anlam-dyad aşamalarıyla saptanan İznic katmanlı kentnin kullanıcıları için olumlu ve olumsuz özellikleri Çizelge 4.29’da sıralandığı gibidir. Bu tespitlere göre kentin kullanıcısı tarafından olumlu bulunan özellikleri daha çok mekânsal karakterine ve kimliğine yön veren tarihi değerleridir. Tespit edilen olumsuz özelliklerin ise yönetsel zaafardan, kent dokusunun yoğunluğundan ve kentte gerçekleşen yaşantının ideal olandan daha fazlasını vaat etmemesinden kaynaklandığı görülmektedir.

Kullanıcıların tanımlarından hareketle belirlenen kentin olumsuz özelliklerinden yola çıkarak, kullanıcıların İznic katmanlı kentinden beklentileri; aşırı yapılaşmış ve yoğunlaşmış kent dokusunun iyileştirilmesi, kent kullanıcısına yönelik sosyal işlevlerin artırılması, eğitim birimlerinin artırılması, istihdam olanaklarının artırılması, kentin değerlerinin ve potansiyellerinin verimli kullanılmasıyla kentin ekonomik olarak güçlenmesinin sağlanması ,kültürün kimliğe yansımaları engelleyen koşulların yönetsel ve uygulama seviyesinde çözülmesi olarak sıralanabilir.

Çizelge 4.29. Kentin bütünsel ve tamamlayıcı anlamları ile saptanan olumlu ve olumsuz özellikleri

	KENTİN OLUMLU ÖZELLİKLERİ	KENTİN OLUMSUZ ÖZELLİKLERİ
Bütünsel Anlam (Monad) Analizi	<ul style="list-style-type: none"> . Kültürel, ekolojik ve topografik potansiyellerini iyi kullanan bir kenttir. . Tarihi doku güncel yerleşim ile bütünleşmiştir. . Fiziksel ve kültürel olarak değerini aktarabilen bir kenttir. . Katmanlı dokusunun ve doğal çevresinin güzelliği kentin karakterine yansımıştır. . Kent dokusu insanın içerisinde olmaktan mutlu olduğu bir karaktere sahiptir. . Kullanıcısı kentin değerleriyle gurur duymaktadır. . Tarihi yapılar ve ekolojik değerleri ile güzel bir kenttir ve güçlü karakteriyle bu değerleri yansıtabilmektedir . Kent halkı tarafından içselleştirilmiş ve benimsenmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> . Kent kimliği ve kültürünün kentlideki yansımaları zayıftır.
Tamamlayıcı Anlam (dyad) Analizi	<ul style="list-style-type: none"> . Tarihi dokunun yoğun ve kent dokusu içinde yaygın olarak yer alması. . Kentin dokusu içinde yaygın olarak yer alan tarihi yapı ve katmanların etkisiyle güçlü bir mekânsal etkiye sahip olması. . Kentin küçük ve belirgin tarihi yapılarının kent içinde düğüm noktaları sağlaması ve işlevlere erişimi kolaylaştırması. . Tarihi dokunun yoğun ve kent dokusu içinde homojen olarak dağılmış olması. . Güncel ve tarihi dokunun iç içe geçmiş şekilde bir arada var olması. . Kentin tarihi katmanlarının doku içerisinde fark edilebilir oluşu ile dokuya düğüm noktaları sağlaması. . Kentlinin misafirperverliği. . Doğal çevre, tarihi ve güncel dokunun kente işlev çeşitliliği sağlayacak şekilde bir arada var olması. 	<ul style="list-style-type: none"> . Kent dokusunun karmaşık ve bakımsız oluşu. . Sosyal imkanların kısıtlılığı. . İstihdam yetersizliği, genç nüfusun göç ediyor olması. . Kent dokusunun çok yoğun olması ve yeterli boşluk içermemesi. . Sosyal imkanların kısıtlılığı. . Yerel yönetimin kent kültürünü korumak için gerekli girişimleri ve uygulamaları gerçekleştirememesi.

Bu beklentilerden ‘aşırı yapılaşmış ve yoğunlaşmış kent dokusunun iyileştirilmesi’, ‘kent kullanıcılarına yönelik sosyal işlevlerin artırılması’, ‘kentin değerlerinin ve potansiyellerinin verimli kullanılması ile kentin ekonomik olarak güçlenmesinin sağlanması’ ve ‘kültürün kimliğe yansımalarını engelleyen koşulların yönetsel ve uygulama seviyesinde çözülmesi’ beklentilerinin katmanlı kent dokusunun kullanıcılarında oluşturduğu mekânsal etki ile ilişkilendirilebilir olduğuna karar verilmiş ve bu başlıklara yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir.

Saptanan beklentilerin karşılanmasına yönelik öneriler geliştirilirken ilişkisel anlam (triad) aşamasında elde edilen kullanıcı- katmanlı kent dokusu- mekânsal etki ilişkisinin

(Çizelge 4.30) gelişim, kimlik, koruma ve sürdürmeye yönelik kavramlar ve ortaya koyduğu önermelerden yola çıkılmıştır. Bu öneriler arasından mekânsal düzenlemeler içerenler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Çizelge 4.30. Kullanıcı- katmanlı kent dokusu- mekânsal etki ilişkisi sonuçları

Mekânsal Etki	GELİŞİM		KİMLİK		KORUMA	
	Rahatlık	Etkileşim	Gerçeklenme	Kimlik	Güçlenme	Yaratılma
Kentli Sonuç Ürün	Kentin benimsenmesi ve aidiyet duygusu .Kentte söz sahibi olma ihtiyacı.	Katmanlı kent dokusuna yönelik farkındalığın artması .Katmanların günlük yaşantının parçası haline gelmesi	Kent kültürünün gelişimi, farkındalığın artması . Kentlinin eğitiminin güçlendirilmesi . Ritüeller, Festivaller, Düzenli ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenlenmesi	Kent kimliğinin gelişimi ve aidiyet duygusu .Kentsel eylem ve işlevlerin korunmasına yönelik ihtiyaç	Kent dokusunun etkin kullanımı .Başkalaşan kent dokusunun iyileştirilmesi, özüne döndürülmesi ihtiyacı	Kentsel işlevlerin çeşitlendirilmesi .Kentlin işlev zenginliğinin artırılmasına yönelik talep
	KARŞILIKLI GELİŞİM		KİMLİK		KORUMA	
Ziyaretçiler Sonuç Ürün	Kentin özgün katmanlı dokusunun hissedilmesi . Kentten hizmet beklentisi	Katmanlı kent dokusuna yönelik farkındalığın artması . Kenti daha yakından tanıma isteği	Aidiyet oluşması, kente bağlılık . Turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi	. Kent mekanının iyileştirilmesi ve kimliğin doğru aktarılmasına yönelik talep	Sadakat . Yerel ekonominin güçlenmesi . Kentin potansiyellerinin belirlenmesi . Turizm potansiyelinin güçlendirilmesi	Sadakat ve merak Ziyaretçi sayısında artış . Ziyaretçiye yönelik düzenlemeler ve işlevlerde artış ihtiyacı
	DEĞİŞİM YOLUYLA GELİŞİM		KİMLİK		BAĞLILIK ve KORUMA	
İdareci ve Uzmanlar Sonuç Ürün	İyileştirme ve anlamaya yönelik müdahale . Kent dokusunun sadeleştirilmesi	Mekânsal etkinin iyileştirilmesi . Kentin katmanlarına işlev kazandırılması	Problemlerin bilimsel yöntemlerle saptanması . Kimliğin güçlenmesi ve iyileştirilmesi	. Kimlik alanlarının tespiti kimliğin aktarımının iyileştirilmesine yönelik müdahale.	İyileşme . Günümüz ve gelecekte oluşacak ihtiyaçlara cevap verilecek şekilde iyileşme	. Kentlinin tarihi doku ve kentin miras değerine yönelik olarak eğitilmesi . Kentsel yenileme kimlik ve tarihi dokuyu koruyarak yenileme
	BİLİMSEL YOLLA GELİŞİM		KİMLİK		KORUM ve SÜRDÜRME	

Kentin güncel yerleşiminin tarihi doku ile iç içe yer alması nedeniyle kentin içerdiği yapıların algılanmasına olanak sağlayacak, kentsel işlev ve tarihi katmanlara hazırlık mekânı sunacak boşlukların eksikliği kullanıcılar tarafından ifade edilmiş ve olumsuz özellikler olarak öne çıkarılmıştır. ***Kent dokusunun karmaşıklığı ve yoğunluğu*** olarak ifade edilen bu olumsuz özelliğin ortadan kaldırılması ve ***‘aşırı yapılaşmış ve yoğunlaşmış kent dokusunun iyileştirilmesi’*** beklentisinin karşılanabilmesi amacıyla aşağıdaki öneriler ilişkisel anlam analizi yardımıyla geliştirilmiştir;

. Gelişime yönelik olarak; kentsel dokunun niteliksiz eklentilerden arındırılması,

. Kimliğe yönelik olarak; kent mekanının iyileştirilmesi ve kentin sahip olduğu kimliği ifade edebilmesi yönündeki taleplerin karşılanabilmesi için kimlik alanlarının tespiti ve bu alanlardaki çevre kalitesinin artırılmasına yönelik doğru çalışmaların kurgulanması,

.Koruma ve sürdürülebilirliğe yönelik olarak; kent kimliğini ve tarihi-kültürel miras değerleriyle birlikte tüm kentsel peyzajı koruyan ve ön plana çıkaran çalışmaların ilgili tüm disiplinlerin katılımıyla gerçekleştirilmesi.

Bu çalışmaların yapılabilmesi için katmanlı kent dokusunun detaylı jeolojik ve arkeolojik incelemelerinin yapılması, kentlilerin kentten günümüzdeki ve gelecekteki beklentilerinin tespit edilmesine yönelik kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına yönelik çabanın sürdürülmesi gerekmektedir. Tez kapsamında yapılan Kentsel Arkeoloji uygulamasında elde edilen katmanlara göre yerleşim haritaları-tahmini diakronik planlar (Şekil 4.16, 4.24, 4.28, 4.33) ve saptanan kimlik, risk, rezerv ve öneri rezerv alanlarının (Çizelge 4.3 ve Bölüm 4.1.5) yapılması önerilen çalışmalar için veri oluşturabileceği düşünülmektedir.

Kentlilerin kentsel işlevlerin yetersiz ve sosyal imkanların kısıtlı olması nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılamak için kent dışına gitmek gerektiği, ziyaretçilerin ise ihtiyaçlarını karşılamalarına yönelik seçenek ve ziyaret deneyimlerini güçlendirecek duyuşal deneyim yetersizliği sebebiyle kentin benzer veya farklı amaçlarla yeniden ziyaret edilmesi yönündeki isteklerinin azaldığı şeklindeki ifadelerinden yola çıkılarak ***kentsel işlevlerin yetersiz olması*** olumsuz özellik olarak saptanmıştır. Bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması ve ***‘kent kullanıcılarına yönelik sosyal işlevlerin artırılması’*** beklentisinin

karşılanabilmesi için kentsel alanlarda çevre kalitesinin ve kentsel işlevlerde çeşitliliğin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekliliği ilişkiisel anlam analizinde ortaya çıkmıştır.

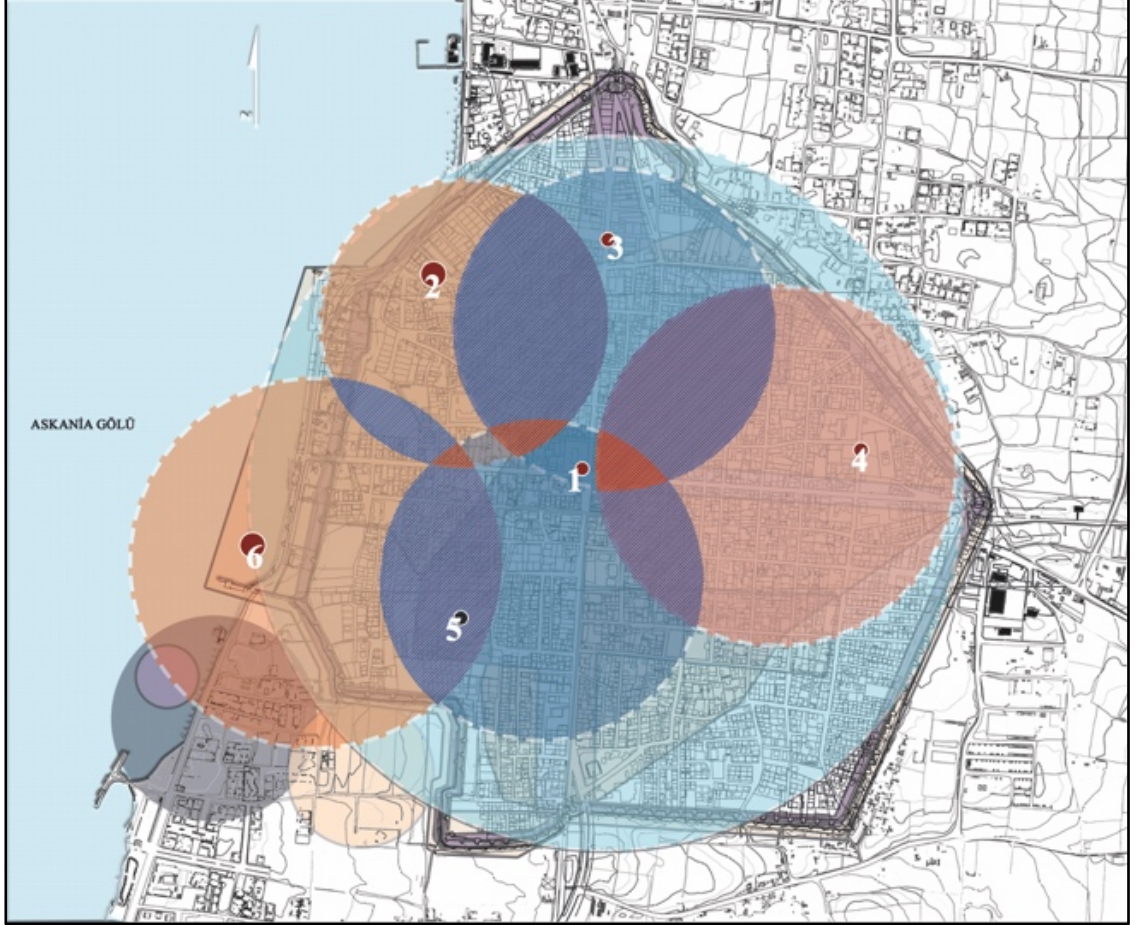
Kentin sahip olduğu değerlerin ekonomik ve kültürel potansiyel olarak değerlendirilememesi olumsuzluğunun ortadan kaldırılması ve ***‘kentin değerlerinin ve potansiyellerinin verimli kullanımıyla kentin ekonomik olarak güçlenmesinin sağlanması’*** beklentisinin karşılanması için; çeşitli ulusal ve uluslararası etkinlikler aracılığıyla kentin değerleriyle birlikte tanıtılması, ziyaretçiler için mekânsal düzenlemeler yapılması ve kentsel işlevlerin çeşitlendirilmesi önerileri ilişkiisel anlam analizinde ortaya çıkmıştır. Bu gerekliliklerin kent kimliğine ve karakterine zarar vermeden yerine getirilebilmesi için öncelikle kapsamlı analizlere gerek duyulan fiziksel ve sosyo-kültürel kapasite belirleme çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Tez kapsamında yapılan Kentsel Arkeoloji uygulamasıyla tespit edilen katmanlara göre hazırlanan yerleşim haritaları-tahmini diakronik planlar (Şekil 4.16, 4.24, 4.28, 4.33) ve belirlenen kimlik, risk, rezerv ve öneri rezerv alanlarının (Çizelge 4.3 ve Bölüm 4.1.5) ziyaretçilere yönelik düzenlemelere de yol gösterebileceği saptanmıştır. Bunlar özellikle kentte ziyaretçiler tarafından gerçekleştirilen ‘keşif ve duraksama’ eylemlerine destek olmaya yönelik önerilerde kullanılabilir. Kentin tarihi hakkında bilgi sağlayan danışma ofisleri ve kentin bütün katmanlarını kapsayan gezi rotalarının oluşturulması gibi fiziksel mekân kullanımının detaylı analizini gerektiren düzenlemelerin tasarım ve karar verme aşamalarında bu tespitler yön verici olacaktır.

Tez kapsamında geliştirilen modelin uygulanmasıyla elde edilen bulguların yardımıyla kentin ziyaretçilerine yönelik yapılabilecek çalışmalara örnek olarak öneriler geliştirilmiştir. Kentin ve katmanlarının tanıtımını sağlayacak bilgi ofisleri her tarihi kent için olduğu kadar İznik için de büyük bir gerekliliktir. Ancak pek çok farklı dönemi ve medeniyeti yansıtan katmanları içeren İznik’te bu ofislerin kent içindeki konumlarının doğru tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bunun için hazırlanan diakronik haritalar değerlendirilmiş ve Şekil 4.40 ta ifade edilen konumlar belirlenmiştir. Tüm katmanların çıktığı A Bölgesinde İznik’i tüm

katmanlarıyla birlikte tanıtan bir bilgi ofisinin yer alması önerilmiştir. A bölgesinin kent içi ve kent dışı ulaşımına hizmet eden toplu taşıma araçlarının durakladığı yer olması, kentin tanıtım çalışmalarında kullanılan anıtsal yapı Hagia Sophia Kilisesi'nin bu bölgede (1) yer alması ve kentin kurulduğu günden günümüze kadar varlığını sürdürmüş olan ana akslarının kesişim bölgesi olması bu önerinin dayanaklarını oluşturmaktadır.

Şekil 4.40. Bilgi Ofisleri için Önerilen Konumlar (Kırlı Özer tarafından hazırlanmıştır)

Kentin farklı katmanlarına yönelik bilgi veren ofislerin ilgili katmanların yoğunlaştıkları alanlarda yer almalarının olumlu sonuçlar verebileceği düşünülmektedir. Roma dönemine yönelik bilgi sağlayacak ofisin C bölgesinde yer alan ve dönemin en bilinen yapısı olan Roma Tiyatrosu çevresinde (5), aynı amacı taşıyan ikinci bir ofisin ise Roma Yolu çevresinde (3), Bizans katmanı hakkında bilgi sağlayacak ofisin G bölgesi içinde yer alan ve sualtı Bazilika'yı içeren liman bölgesinde (6) yine aynı katmana yönelik ikinci bir ofisin ise Bizans Dönemine tarihlenen Mutesallim Köşkü alanının çevresinde (2),

Osmanlı katmanı hakkında bilgi verecek ofisin F bölgesinde yer alan ve dönemin en önemli yapılarından olan Yeşil Cami ve Nilüfer Hatun İmaretinin açıldığı meydanda (4) yer almasının kentin tanıtımı açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

Kent içinde önerilmiş olan bilgi ofislerinin birinden başlayarak bir diğer bilgi ofisinde tamamlanacak kültürel gezi rotalarının belirlenmesi de kentin tarihi değeri ve katmanlarının ziyaretçiler tarafından daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Bu kültürel rotalar ve bilgi ofisleri ziyaretçinin ilişkisel analizlerde belirlenmiş olan 'keşif ve duraksama'ya yönelik duyuşal deneyimlerini arttırmak için birer araç niteliğindedir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında katmanlı kentlerin sürdürülebilir gelişimi, kentin katmanlanarak mirasa dönüşmesi sürecinde etkin rol oynayan zaman, mekân ve insan boyutlarının arasında gerçekleşen ilişkiler ve sonuçları çerçevesinde irdelenmiştir. ‘Katmanlı kent-insan-sürdürülebilir koruma etkileşim sistemi’ olarak adlandırılan bu ilişki-sonuç bütünü içerisinde; yerin insan tarafından deneyimlenmesi ve algılanması ile mekâna dönüştüğü ve mekânın tarihsel süreç içerisinde devam eden insan etkileşimi sonucunda anlamsal, kültürel ve fiziksel olarak katmanlaştığı saptanmıştır. Katmanlılaşan mekân tarihi çevreye ve içerdiği fiziksel ve kültürel değerle mirasa dönüşmektedir. Ortaya çıkan mirasın sürdürülebilir gelişimi ise sürdürülebilir koruma yaklaşım ve yöntemleriyle mümkün olabilmektedir. Katmanlı kent araştırmalarında kullanılan yöntemlerin kentin zaman ve mekân boyutlarına odaklanırken insan boyutunu araştırma konusunda eksik kaldığı tespitinden yola çıkılarak kurgulanan tez çalışması ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Kentsel arkeoloji yönteminin katmanlı kent araştırmalarında kullanılması, kentin tarihsel süreçte gerçekleşen fiziksel gelişiminin belgelenmesi için kullanışlıdır. Yöntem, gerçekleştirilecek kentsel ve mimari tasarım uygulamalarına, kentin kimlik, risk ve rezerv alanları ile birlikte nitelik alanlarını tarif ederek katkı sağlaması açısından sürdürülebilir korumaya ve kentsel gelişmeye katkı sağlayabilecek nitelikte bulunmuştur.
- Çevresel psikoloji alanında insan deneyimini temel alan fenomenolojik yaklaşım, insanların sosyal, kültürel ve fiziksel ortamlar içerisindeki deneyimlerinin değerlendirilmesi ile katmanlı kentin anlaşılmasını sağlayan bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle kentin insanlar için ifade ettiği anlamsal değerinin korunarak geliştirilmesine yönelik çalışmalarda kullanılabilir niteliktedir.
- Basit Sistematik yöntemi kullanıcılarının kentten beklentilerini kent tanımları aracılığıyla saptamaktadır. Farklı aktörler arasındaki çok yönlü ilişkilerin anlaşılmasını sağlayan yöntem, saptanan beklentilerin karşılanmasına yönelik öneriler ortaya koymaktadır. Bu özellikleriyle sürdürülebilir koruma ve kentsel gelişmenin sağlanması çalışmalarında destekleyici olarak kullanılabilir bir yöntem olduğu düşünülmektedir.
- Tez kapsamında geliştirilen ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli’ nin uygulanmasıyla, katmanlı kentlerin doğru çözümlenebilmesini sağlayacak iki gereklilik

yerine getirilerek bir arada değerlendirilebilmektedir. Bunlar; (1) kent mekanının fiziksel bileşenleri ve bu bileşenlerin tarihsel süreçteki gelişiminin belirlenmesi, (2) kenti üreten ve kullanan insanın kent mekânı ile etkileşiminin belirlenmesidir. Böylelikle, modelin uygulanması ile sürdürülebilir koruma ve miras yönetimi çalışmalarında veri sağlamak mümkündür.

Çalışma kapsamında katmanlı kentlerin sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasına yönelik çalışmalara, kentin zaman, mekân ve insan boyutlarını bir arada değerlendirerek kullanıcının kentten beklentilerini saptayıp bu beklentilere cevap verebilmek adına öneriler geliştirmeye imkân vererek destek sağlayabilecek ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli’ geliştirilmiştir. Bu model ile kentin zaman ve mekân boyutlarının insan ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi aracılığıyla katmanlı kentlerin sürdürülmesi gereken değerlerinin ve eksikliklerinin saptanabileceği ve modelin veri potansiyeli ile katmanlı kentlerin sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasına yönelik çalışmalarda destek sağlamak adına bir adım atılabileceği düşünülmektedir. Model kentten beklentilerin kullanıcılara doğrudan sorulması yerine, yapılan genel içerikli kent tanımlarının çözümlenerek beklentilerin belirlenmesine yönelik tarafsız ve özgün bir yaklaşım sunmasıyla diğer anket çalışmalarından ayrılmaktadır.

Tez kapsamında geliştirilen ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli’ Anadolu’nun birçok katmanlı kentinden biri olan ve dört farklı medeniyete başkentlik yapmış oluşuyla diğer kentlerden ayrılan İznik’te uygulanmıştır. Bu uygulama ile aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

- Modelin ilk aşamasında uygulanan kentsel arkeoloji yöntemi ile öncelikle idari kayıtlar, literatür analizi, seyyahların günlükleri, Osmanlı Salnameleri ve bilimsel çalışmaların taranması yoluyla kentin tarihsel gelişimi kentin geçirdiği her tarihi dönem için ayrı ayrı oluşturulmuştur. Elde edilen tarihçe İznik’in bütün tarihsel dönemlerine yönelik veri içeren detaylı bir çalışma olarak kentin tarihsel süreçteki gelişimine ışık tutmaktadır.
- Kent arkeolojisi uygulamasının bir diğer kısmı olan kenti M.Ö. 18-1914 yılları arasında ziyaret etmiş olan seyyahların günlüklerinden yola çıkılarak yapılan

mekânsal değişim analizi kentin geçmiş dönemdeki kullanıcılarının tanımlarından yola çıkılarak hazırlanan özgün bir çalışmadır. Çalışma seyyahların söylemlerinin çok fazla bileşenden etkilenecek ortaya çıkan öznel yorumlar olduğu ve tamamen güvenilir veri sağlamadıkları varsayımıyla kentin kronolojik gelişimi ve literatür analizi ile elde edilen verilerin karşılaştırmalı olarak kullanılması ile yapılmıştır. Bu çalışma ile elde edilen veriler kentin henüz bulunmamış tarihi katman ve yapılarına ışık tutabilecekleri düşüncesiyle öneri rezerv alanlarının belirlenmesinde kullanılmışlardır.

- Kentsel arkeoloji uygulaması ile belirlenmiş olan kimlik, risk ve rezerv alanları ile öneri rezerv alanları İznik'in UNESCO Dünya Mirası Kalıcı Listesi'ne girmesi çalışmalarında net bir şekilde tariflenmesi gereken karakter ve kimlik özelliklerinin belirlenmesinde kullanılabilir niteliktedir.
- Kent arkeolojisi uygulaması ile elde edilen kentin diakronik katman planları ve plano-volumetrik planı alan yönetimi çalışmaları, arkeolojik kazı çalışmaları ve kentte planlanacak mimari çalışmalara ışık tutacak nitelikte veriler içermektedir. Eş nitelikli alanları planı kentin kullanıcıları tarafından belirtilen işlevsel eksikliklerinin giderilmesini hedefleyen çalışmalar kapsamındaki mimari tasarım ve kentsel planlama uygulamaları için konum belirlerken kullanılacak nitelikte veriler sağlamaktadır.
- Modelin ikinci aşamasında uygulanan Basit Sistemik Yöntemi ile elde edilen veriler kentin kullanıcılarının kentten beklentilerinin saptanmasına olanak sağlamıştır.
- Basit Sistemik Yöntemi ile elde edilen veriler kenti oluşturan kullanıcı, mekânsal etki ve katmanlı kent dokusu arasında gerçekleşen etkileşim sonucunda ortaya çıkan gelişim, kimlik ve sürdürülebilirliğe yönelik ilişkilerin değerlendirilmesi yoluyla kullanıcının kentten beklentilerinin gerçekleştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesine olanak sağlamıştır.
- Modelin her iki uygulama aşamasının bir arada değerlendirilmesiyle kullanıcılarının katmanlı kent İznik'ten beklentilerinin sağlanması yolunda fiziksel mekânda gerçekleştirilebilecek uygulamalara yönelik öneriler geliştirilmiştir. Çalışma kapsamında İznik kentinin Basit Sistemik yönteminin bütünsel ve tamamlayıcı anlam analizleri ile elde edilen ve tez kapsamında

değerlendirilmeyen olumlu özelliklerinin gelecekte yapılacak çalışmalarda kentin sürdürülebilir gelişiminin sağlanması yolunda nasıl kullanılabileceğine yönelik öneriler geliştirilebileceği düşünülmektedir.

- Tez çalışması kapsamında uygulanan anketler (Ek 8 ve Ek 9) ve yapılan görüşmeler (Ek 10) kapsamında elde edilen ve Basit Sistemik yönteminin kurgu ve işleyişine içerisinde kullanması gerekli olmayan verilerin ileride devam edecek çalışmalarda bu tezin sonuçlarıyla karşılaştırılması ve kentin sürdürülebilir gelişimi için farklı perspektifler sunan, çok boyutlu stratejiler geliştirilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.
- Tez kapsamında gerçekleştirilen İznik örneğinde ‘kullanıcı-katmanlı kent dokusu-mekânsal etki’ arasındaki etkileşimin ilişkisel boyutları değerlendirildiği için elde edilen bulgular da mekânsal etkinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ‘Basit Sistemik Yöntemi’nin ‘bütünsel anlam-monad’ ve ‘tamamlayıcı anlam-dyad’ aşamaları kentte yer alan bütün aktörler ve aralarında gerçekleşen etkileşimin ilişkisel boyutunun değerlendirilmesine olanak sağlayacak genel bir veri havuzu sunmaktadır. Bu ortak veri havuzunun alan yönetimi, stratejik planlama ve benzeri çalışmalarda incelenecek aktörler ve etkileşimlerine yönelik olarak değerlendirilmesi her alanda öneriler geliştirilmesine olanak sağlayacaktır.

Tez kapsamında geliştirilen ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli’ nin İznik’te uygulanmasıyla elde edilen deneyim ışığında modelin farklı katmanlı kentlerde gerçekleştirilecek çalışmalarda kullanımının uygun olduğu belirlenmiştir. Model kentlerde uygulanacak kazı ve sondaj çalışmalarının yapılacağı yerlerin saptanmasında, kentin stratejik planının hazırlanması sürecinde kentsel işlevlerin konumlandırılmasında verimli bir şekilde kullanılabilir niteliktedir. Modelin farklı kentler için elverişliliğinin netleştirilmesi için pilot çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Katmanlı kentlerin oluşumunda ve yaşatılmasında rol alan farklı aktörlerin kente dair deneyimlerinin irdelenmesi yoluyla kente yükledikleri anlamların belirlenmesinin sürdürülebilir miras ve alan yönetimi çalışmalarında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu şekilde, kent kimliğini ve karakterini oluşturan fiziksel ve anlamsal değerlerin doğru saptanması, yaşatılması ve doğru yöntemlerle korunması mümkün olabilir.

Geliştirilen model katmanlı kentlerde tek başına sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik veri sağlamak için yeterli olmamakla birlikte uygulanmasıyla elde edilen verilerin alan yönetimi, stratejik planlama ve benzeri çalışmalarda gerçekleştirilen analiz ve değerlendirmeler yoluyla elde edilen veriler ile birlikte kullanılabilir nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Tez kapsamında geliştirilen ve uygulanan ‘Katmanlı Kentlerin Sistemik Çözümlemesi Modeli’nin ikinci aşaması olan Basit Sistemik yoluyla yapılan anlamsal analizde kullanıcılar tarafından yapılmış tanımlar analiz kapsamında araştırmacı tarafından gruplanmıştır. Bu gruplama araştırmacının altyapısı ve bakış açısına bağlı olarak farklı şekillerde yapılabilir ve gruplanan tanımlar farklı üst kavramlarla eşleştirilebilir. Bu durumun olumlu ve olumsuz iki farklı getirisi bulunmaktadır. Modelin elde edilen verilerle birçok farklı temaya yönelik sorulara cevap verilebilecek nitelikte olması onu güçlü kılmaktadır. Diğer yandan, ele alınan sorunlara aynı verilerle farklı araştırmacıların farklı cevaplar bulabilecek olması modelin farklı disiplinlere mensup araştırmacılar tarafından uygulanmasıyla çok çeşitli ve zengin sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Katmanlı kent araştırmalarında kentin farklı bakış açılarıyla ele alınması gerekmektedir. Ancak çeşitlilik içeren sonuçların bütüncül bir yaklaşımla sentezlenmesi başarılı stratejiler geliştirilmesi için önemli bir gerekliliktir. Aksi takdirde bu çeşitlilik modelin başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.

KAYNAKLAR

- Adams, W. H. 1990.** Historical Archaeology on Southern Plantations and Farms. *Historical Archaeology*, 24 (4): 92-101.
- Adatepe, F. Ve Erel, L. 2006.** İznik Tarihsel Dönem Deprem Verilerinin İrdelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yerbilimleri Dergisi*, 2(19): 131-150.
- Ahunbay, Z. 1999.** Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. YEM Yayınları, İstanbul, 212s.
- Ahunbay, Z. 2019.** Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri. YEM Yayınları, İstanbul, 255 s.
- Ak, M. 1997.** Menazırü'l-Avalim. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İ. Ü., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akbulak, C. 2006.** İznik Depresyonu'nun Beşerî ve İktisadi Coğrafya Açısından İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.
- Al, M. 2011.** Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası-Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme. *İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi*, (4): 22-37.
- Alexander, C. 1975.** The Oregon Experiment-Center for Environmental Structure III. Oxford University Press, USA, 202 pp.
- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M. 1977.** A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction. Oxford University Press, USA, 1171 pp.
- Alexander, C. 1979.** The Timeless Way of Building. Oxford University Press, USA, 552 pp.
- Alexander, C. 1980.** The Nature of Order; An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe. Everbest Printing Co Ltd., USA, 476 pp.
- Alpan, A. 2013.** Integration of Urban Archaeological Resources to Everyday Life. Lap Lambert Academic Publishing, Germany, 180 pp.
- Altman, I., Rogoff, B. 1987.** World views in psychology: Trait, interactional, organismic and transactional perspectives: Handbook of Environmental Psychology, Editor(s): Stokols, D., Altman I., Wiley, USA, pp: 7-41.
- Anderson, N. 1959.** The urban community: a world perspective. New York: Holt, USA, 500 pp.
- Angold, M. 2004.** Nikaia Kenti M.S. 1000-1400. Tarih Boyunca İznik, Editörler: Işık Aybakgil, Halil İnalçık, Oktay Aslanapa, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 27-55.
- Anonim, 1969/1992.** Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc083/kanuntbmmc083/kanuntbmmc08304434.pdf (Erişim tarihi: 28.11.2020).
- Anonim, 1975.** European Charter of the Architectural Heritage. <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage> (Erişim tarihi: 16.10.2020).
- Anonim, 1975 b.** The Cocoyoc Declaration. International Responses to Technology, University of Wisconsin Press, pp. 893-901.
- Anonim, 1984.** Conclusions of the Colluquy on Archaeology and Planning. <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni01.pdf> (Erişim Tarihi: 11.11.2020).
- Anonim, 1987.** The Bruntland Report, World Commission an Environment and Development, Our Common Future. New York, USA, pp: 8.

- Anonim, 1992.** Günden 21 Raporu United Nations Conference on Environment & Development. Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (Erişim tarihi: 10.10.2020).
- Anonim, 1994.** Nara Özgünlük Belgesi. <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> (Erişim tarihi: 10.10.2020).
- Anonim, 1996 a.** Report Of The United Nations Conference On Human Settlements (HabitatI). <https://www.un.org/ruleoflaw/wp-content/uploads/2015/10/istanbul-declaration.pdf>, 3-14 June 1996. (Erişim tarihi: 12.07.2019).
- Anonim 1996 b.** Recife Decleration https://www.who.int/workforcealliance/forum/2013/recife_declaration_17nov.pdf?ua=1 (Erişim tarihi: Mayıs 2020)
- Anonim, 2000.** Avrupa İyi Uygulama Kodu: ‘Arkeoloji ve Kent Projesi National Historic Preservation Act, 1966. <https://www.nps.gov/history/local-law/nhpa1966.htm> (Erişim tarihi: 12.02.2020).
- Anonim, 2003.** Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/convention> (Erişim tarihi: 05.06.2020).
- Anonim, 2008.** English Heritage, Conservation Principles Policies And Guidance For The Sustainable Management Of The Historic Environment. <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/conservation-principles-sustainable-management-historic-environment/conservationprinciplespoliciesandguidanceapril08web/> (Erişim tarihi 28.11.2020).
- Anonim, 2008.** Quebec Deklarasyonu. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1982-ICOMOS-Deschambault-Deklarasyonu-Canada.pdf> (Erişim tarihi: 16.10.2020).
- Anonim, 2010 a.** İznik Ortalama Sıcaklık Grafiği. <https://en.climate-data.org/asia/turkey/bursa/iznik-25251/> (Erişim tarihi: 10.02.2020).
- Anonim, 2010 b.** İznik İklim ve Yağış Grafiği. <https://en.climate-data.org/asia/turkey/bursa/iznik-25251/> (Erişim tarihi: 10.02.2020).
- Anonim, 2011.** Tarihi Kentlerin ve Kentsel alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta Kriterleri. Paris, Fransa. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf (Erişim tarihi: 12.04.2020).
- Anonim, 2013 a.** Australia ICOMOS, The Burra Charter (The Australia Charter for Places of Cultural Significance), Australia ICOMOS (31.10.2013 revision) <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (Erişim tarihi: 06.06.2020)
- Anonim, 2013b.** Managing Cultural World Heritage, World Heritage Resource Manual, 2013. <https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/> (Erişim tarihi: 23.07.2019).
- Anonim, 2015.** UNESCO Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage, Adopted by the General Conference at its 17th session Paris, 16 November 1972. <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> (Erişim tarihi: 20.11.2020).
- Anonim, 2016 a.** The City of Bath World Heritage Site Management Plan 2016-2022. <https://www.bathworldheritage.org.uk/management-plan> (Erişim tarihi: 20.10.2019).

- Anonim, 2016 b.** The Management Plan Of The Historic Centre Of Florence, UNESCO World Heritage. <https://whc.unesco.org/document/169993> (Erişim tarihi: 15.10.2020).
- Anonim, 2016 c.** Kiepert Haritası. <https://www.lib.uchicago.edu/e/collections/maps/kiepert/> (Erişim tarihi: 19.06.2019).
- Anonim, 2017 a.** Merdivenli Kaya, İznik. <https://iskenderakdogu.blogspot.com/2019/10/iznik-merdivenli-kaya-obelisk-dikilitas.html> (Erişim tarihi: 12.12.2018).
- Anonim, 2017 b.** İznik Roma Tiyatrosu. <http://bursadazamandergisi.com/yazarlar/iznik-roma-tiyatrosu-kazilarinda-son-durum-4771.html> (Erişim tarihi: 12.12.2018).
- Anonim, 2017 c.** İznik Bizans Dönemi Surları. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/iznikte-roma-bizans-ve-osmanli-donemine-ait-tas-yollar-bulundu-385252.html> (Erişim tarihi: 12.12.2018).
- Anonim, 2017 d.** İznik Hagia Sophia Kilisesi. <https://www.gzt.com/gercek-hayat/bi-dunya-ayasofya-354744> (Erişim tarihi: 12.12.2018).
- Anonim, 2017 e.** İznik Yeşil Cami. <https://bursasehri.blogspot.com/2018/11/iznik-yesil-cami-tarihi-ve-mimari.html>. (Erişim tarihi: 12.12.2018).
- Anonim, 2018.** The City Of Bath World Heritage Site Management Plan 2016-2022. https://www.bathworldheritage.org.uk/sites/world_heritage_site/files/heritage/Bath%20WHS%20Management%20Plan%20Monitoring%20Covering%20Report%2027%20Nov%202018.pdf - (Erişim tarihi: 15.10.2020).
- Anonim, 2019 a.** Türkiye Haritası. <https://www.google.com/maps/place/Turkey/@38.7398072,26.1657945,5z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14b0155c964f2671:0x40d9dbd42a625f2a!8m2!3d38.963745!4d35.243322> (Erişim tarihi: 12.06.2020).
- Anonim 2019 b.** Bursa Haritası. <https://www.google.com/maps/place/Bursa/@40.4170147,28.643387,9.38z/data=!4m5!3m4!1s0x14ca1582d8d45695:0x61a00555fc973392!8m2!3d40.1885281!4d29.0609636> (Erişim tarihi: 12.06.2020).
- Anonim 2019 d.** UNESCO Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (Erişim tarihi: 12.06.2020)
- Anonim, 2020 a.** İngiltere Bath Kenti hava fotoğrafı. https://earth.google.com/web/search/bath/@51.38012645,-2.36453,-291.32348026a,11607.71062273d,35y,0h,0t,0r/data=Cm8aRRI_CiUweDQ4NzE3OGE2NzQzZWUxMmQ6MHgxMzhiMjdkMGQ2NmQ5YTA5Gf-WW7XGsEIAISS-ySVE3wLAKgRiYXRoGAIgASImCiQJ37dkQ3zDRkAR0GgSny2VKsAZ-vz6HNpNQkAhpEGIP-ITYMA (Erişim tarihi: 10.10.2020)
- Anonim, 2020 b.** İznik Belediyesi. www.iznik.bel.tr
- Anonim, 2020 c.** İtalya Floransa Kenti hava fotoğrafı. https://earth.google.com/web/search/floransa/@43.77995815,11.2409679,46.07921111a,26855.03529613d,35y,0h,0t,0r/data=CnMaSRJDCiUweDEzMmE1NmE2ODbkMmQ2YWQ6MHg5M2Q1NzIxN2VmYzcyYTAzGfklh_SA4kVAIXq-CwD6giZAKghmbG9yYW5zYRgCIAEiJgokCeZdKh0ZgEdAER8c8yQOW0dAGU9Q26wBxVHAIZ8Ulee651HA (Erişim tarihi: 10.10.2020)
- Apaydın Yağcı, M., Ustaoğlu, M. R. 2012.** Zooplankton Fauna of Lake İznik (Bursa, Turkey). *Turk J Zool*, 36(3):341-350.

- Appleyard, D. 1969.** Why buildings are known: A predictive tool for architects and planners. *Environment and Behavior*, 1(2): 131-156.
- Appleyard, D. 1970.** Styles and methods of structuring a city. *Environment and Behavior*, 2(1): 100-117.
- Appleyard, D. 1976.** Planning a pluralist city: Conflicting realities in Ciudad Guayana. Cambridge: The MIT Press, USA, 322 pp.
- Arı, İ. 2009.** Tarih Öncesi Sit Alanlarında Kültürel Miras Yönetimi: Kırklareli Höyüğü Sit Alanı ve Kültürel Miras Yönetimi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İ. Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıkan, B., Gökmen, G. P. 2016.** Kentsel Mekânın Fiziksel Katmanları, Konut Dokusunun Oluşumu ve Feneryolu Mahallesi'nin "Risk"li Dönüşümü. *İdeal Kent*, 20(7): 966-998.
- Aristoteles. 2014.** Politika (Çeviri: Mete Tunçay). Remzi Kitabevi, İstanbul, 407 s.
- Arusoğlu, Z. E. 2013.** Çok Katmanlı Kentlerde Kimlik Sorunsalı: Palimpsest Bir Kentsel Alan Olarak Ulusa Örneğinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İ.T.Ü. Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı, İstanbul.
- Aydeniz, E. N. 2009.** Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiyede ki Yansımaları. *Journal of Yaşar University*, 4(16): 2501-2524.
- Babinger, F. 1925.** Anatolien skizzen und reisebriefe aus kleinasien (1850-1859) von A.D. Mordtmann: Gezginlerin Gözünden ve İdari Kayıtlardaki Bilgilerin Işığında Osmanlı Döneminde İznik 1331-1923: Tarih Boyunca İznik, Editörler: Aybakgil, I., İnalçık, H., Aslanapa, O., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 135-174.
- Baedeker, K. 1905.** Konstantinopel und das Westliche Kleinasien. K. Baedeker, Leipzig. 275 pp.
- Banderin, F., van Oers, R. 2012.** A New Approach to Urban Conservation In The Historic Urban Landscape Managing Heritage in an Urban Century. Wiley, Blackwell, UK, 264 pp.
- Baughner, S., Appler, D. R., Moss, W. 2017.** Urban Archaeology, Municipal Government and Local Planning; Preserving Heritage Within the Commonwealth of Nations and the United States. Springer International Publishing, Switzerland, 345 pp.
- Bachelard, G., 1969.** The Poetics of Space, Beacon Press, Boston, USA, 241 pp.
- Begel, E. 1996.** Kentlerin Doğuşu: Cogito Kent ve Kültürü, Editör: Şimşek, I., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 7-16.
- Belge, B. 2015.** Türkiye'de Kentsel Arkeolojik Değerlerin Kent Yaşamına Katılım Sorunsalı; Antakya Tarihi Kent Merkezi Örneği: Mersin'den Mimarlık, Planlama, Tasarım Yazıları- Tamer Gök'e Armağan, Editör: Sarıkaya Levent, Y., Uçar, M., Mersin Üniversitesi Yayınları, Mersin, s. 91-112.
- Belge, B. 2017.** Planlama Sürecine Kentsel Arkeolojik Değerlerin Dâhil Edilmesi Sorunsalı: Tarsus Tarihi Kent Merkezi. *Metu Jfa*, 2(34): 59-91.
- Bennett, J.G. 1956.** The Dramatic Universe Vol 1 The Foundations of Natural Philosophy. London: Stoddard and Watkins, UK, 333 pp.
- Bennett, J.G. 1961.** The Dramatic Universe Vol 2. The Foundations of Natural Philosophy, London: Stoddard and Watkins, UK, 323 pp.
- Bennett, J.G. 1963.** General Systematics. *Systematics*, Vol 1 No 1. <https://www.systematics.org/journal/vol1-1/GeneralSystematics.htm> (Erişim tarihi: 13.04.2020).
- Bennett, J.G. 1966.** The dramatic universe, vol. 3: Man and his nature. London: Stoddard and Watkins, UK, 290 pp.

- Bennett, J.G. 1970.** Systematics and System Theories. *Systematics*, 7(4).
<https://www.systematics.org/journal/vol1-2/GeneralSystems.htm> (Erişim tarihi: 15.04.2020).
- Bennett, J.G. 1993.** Elementary Systematics A Tool For Understanding Wholes. Bennett Books, Santa Fe, New Mexico, 116 pp.
- Bent, J. T. 2010.** Early Voyages and Travels in The Levant (1890). The Hakluyt Society, Ashgate Publishing Limited, UK, 305 pp.
- Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S., Smith, G. 1987.** Responsive Environments A Manual for Designers. Elsevier Architectural Press, UK, 151 pp.
- Beriatos, E., Gospodini, A. 2004.** ‘Glocalising’ urban landscapes: Athens and the 2004 Olympics. *Cities*, 21(3): 187–202.
- Bertalanffy, L. 1965.** Perspectives on General System Theory. New York: George Braziller, USA, 183pp.
- Bianchi, M. 1682.** Itneraire de Constantinople a Mecque (Kitab Menassoek el-Hadj) de El-Haj Mehemmed Edib bin Mehemmed Dervische. Paris, France. ND. p.7-8. in Lowry, H. W. 2004. Gezinlerin Gözünden ve İdari Kayıtlardaki Bilgilerin Işığında Osmanlı Döneminde İznik 1331-1923: Tarih Boyunca İznik, Editörler: Aybakgil I., İnalçık, H. Aslanapa, O., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 135-174.
- Biddle, M. 1980.** The Experience of the Past: Archeology and History in Conservation and Development: In Conservation as Cultural Survival, Editor: Renata Holod, AgaKhan Award for Architecture, Philedelphia, USA, 9-14 pp.
- Bilgin Altınöz, G. 1996.** Urban Archaeology as The Basis for The Studies on The Future of The Town Case Study: Bergama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, O.D.T.Ü., Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı, Ankara.
- Bilgin Altınöz, G. 2002.** Assessment of Historical Stratification in Multi-Layered Towns as a Support for Conservation Decision-Making Process; A Geographic Information Systems (GIS) Based Approach Case Study: Bergama. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, O.D.T.Ü., Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı, Ankara.
- Bilgin Altınöz, G. 2003.** Utilizing Gis For The Assessment Of Historical Stratification In Bergama (Pergamon) As A Support For Conservation Decisionmaking Process, Proceedings of the XIXth International Symposium, CIPA: New Perspectives to Save the Cultural Heritage, Antalya, Türkiye.
- Binan, C. 1999.** Mimari Koruma lanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, 116 s.
- Bocock, R., Kenneth, T. 1992.** Social and Cultural Forms of Modernity. Blackwell Publishing Ltd., UK, 484 pp.
- Bohm, D., 1980.** Wholeness and the Implicate Order. Routledge and Kegan Paul, UK, 308 pp.
- Bollnow, O.F. 1967.** Lived-Space: Readings in Existential Phenomenology, Editor(s): Lawrence, N., O’Connor, D., Prentice Hall, USA, pp: 178-186.
- Bourne, L. S. 1971 a.** Internal Structure of the City: Readings on Space and Environment, Editor: Bourne, L. S. London: Oxford University Press, UK, pp. 16-19.
- Bourne, L. S. 1971 b.** Introduction: Readings on Space and Environment, Editor: Bourne, L. S. London: Oxford University Press, UK, pp. 3-10.
- Bourne, L. S. 1971 c.** Images: Defining the Urban Realm: Readings on Space and Environment, Editor: Bourne, L. S. London: Oxford University Press, UK, pp: 11-16.

- Bridge, G., Watson S. 2002.** A Companion to the city. Blackwell Companions to Geography, Blackwell Publishing,UK, 656 pp.
- Brown, B. 2011.** Connectivity in the Multi-Layered City: Towards the Sustainable City. *Open House International*, 36(2): 24-35.
- Büken, B. 2003.** İznik Gölü Çevresindeki Yerleşimlerin İncelenmesi ve Yeni Sölöz Geleneksel Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Bilim Dalı, İstanbul.
- Büyükkarcı Yılmaz, F. 2018.** Hac Menzilmelerinde Osmanlı Şehirleri. Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul, 238 pp.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., Tiesdell S., 2003.** ‘Public Places Urban Spaces’ Architectural Press, UK, 320 pp.
- Carver, M. O. H. 1987.** Underneath English Towns: Interpreting Urban Archaeology. Batsford Ltd, London, 176 pp.
- Casey, E. S. 1994.** Remembering: A Phenomenological Study (2nd Edition). Indiana University Press, USA, 392 pp.
- Casey, E. S. 1997.** The Fate of Place: A Philosophical History. Berkeley, The University of California Press., USA, 488 pp.
- Casey, E. S. 2002.** Representing Place: Landscape Painting and Maps. University of Minnesota Press, USA, 366 pp.
- Çağlayan, D. 2009.** An Assesment of Urban Archaeology and Archaeological Heritage: A Case Study In Ulus -Ankara. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, O.D.T.Ü., Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Castells, M. 1993.** European Cities, the Informal Society and the Glocal Economy. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 84: 247-257.
- Chadwick, H. 2004.** Nikaia/İznik Konsili: Tarih Boyunca İznik, Editörler: Aybakgil, I., İnalçık, H., Aslanapa, H. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 89-104.
- Chaney, D. 1999.** Yaşam Tarzları. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 188 pp.
- Childe, V.G. 1950.** The urban revolution. *Town Planning Review*, 21(1): 3–17.
- Cleere, H. 1984.** Towards a European Policy for the Historic Heritage, *A Future for Our Past*, 23, 2-5.
- Craik, K.H., 1970.** Environmental Psychology: New directions in Psychology, Editors: Craik K.H., Kleinmuntz R., Rosnow., Rosental R., Cheyne JA., Walters RH., Holt, Rinehart and Winston, USA, pp: 1-122.
- Crang, M. 1998.** Cultural Geography, Routledge, UK, 224 pp.
- Creswell, J. W. 2009.** Research Design, Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. Sage Publications, Inc., USA, 260 pp.
- Çahantimur, A. 2007.** Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İ.T.Ü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çelik, M. 1996.** Süryani Tarihi 1. Ayraç Yayınları, Ankara, 350 pp.
- Çevik, M. 2015.** Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta et-Tanci- İbn Battuta Seyahatnamesi. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 231s.
- Dallaway, J. 1797.** Constantinople: Ancient and Modern. London, UK. 163-173: Lowry, H. W. 2004. Gezinlerin Gözünden ve İdari Kayıtlardaki Bilgilerin Işığında Osmanlı Döneminde İznik 1331-1923: Tarih Boyunca İznik. Türkiye İş Bankası Yayınları; İstanbul. s. 135-174.
- Darcın, H. 2013.** Athanasius ve İznik Konsili. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(15): 169-191.

- Dardel, E. 1952.** L'homme et la terre: Nature de la réalit e g eographique. Paris: Presses Universitaires de France.: Seamon, D. 2018. Life Takes Place: Phenomenology, Lifeworlds, and Place Making. Taylor and Francis (Kindle Edition), UK, 203pp.
- De Busbecq, O. G. and Forster, C. T. and Daniell, F. H. B., 1881.** The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq Vol.1. Published by the Library of Alexandria, UK, 315 pp.
- De Launay, L. 1913.** Le Turquie que l'on Voit. France, pp. 210: Ermiş,  . M. 2014. 'Seyyahların Gözüyle  znik Şehri ve Yapıları'. CIEPO 19 Osmanlı  ncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları. İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Yayını; İstanbul, s. 208-223.
- Demirkent, I. 2004.**  znik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097): Tarih Boyunca  znik. Türkiye  Ő Bankası Yayınları, İstanbul, s.121-130.
- Dewey, J., Bentley, A.F., 1949.** Knowing and The Known. Boston: Beacon, USA, 334 pp.
- Der Andreasyan, H. 2016.** Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi (1608-1609). Everest Yayınları, İstanbul, s. 21-22.
- Dińcer,  . 2010.** "Türkiye'de Kent  lçeĐinde Koruma ve Kent Planlamanın Yollarının KesiŐmesi ve Yeniden Ayrılması: Protokol Alanından Yenileme Alanına...", Editör:  zdemir, D., Kentsel D n Őimde Politika, Mevzuat, Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları, Nobel Yayınevi, İstanbul, s. 225-255.
- Dińcer,  . 2012.** Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanlarında Koruma ve Yönetim Planlaması: Arkeolojik Alan Yönetimi, Editör: Alanyalı, F., Anadolu Üniversitesi Yayınları, EskiŐehir, 31 pp.
- Donnelly L., 2017.** 'Producing Space and Locality Through Cultural Displays: A Creole Case Study', *Space and Culture*, 20(1): 81-93.
- Eker, U. 2007.**  znik ve  evresi Türk Dönemi Mimarisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,  .  ., Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Emre, B. 2017.**  ok Katmanlı Kentte Mekânsal Süreklilik ve Sürdürülebilir Planlama Yaklaşımları: Tarihi Yarımada – Tahtakale, İstanbul. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ermiş,  . M. 2014.** Seyyahların Gözüyle  znik Şehri ve Yapıları: CIEPO 19 – Osmanlı  ncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları 1, İstanbul, s. 205-232.
- Etyemez, L. 2011.** Assessing The Integration of Historical Stratification with the Current Context in Multi-Layered Towns Case Study: Amasya. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, O.D.T. . Restorasyon Anabilim Dalı, Ankara.
- Eyice, S. 1988.**  znik Tarih esi ve Eski Eserleri, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi Yayınları, İstanbul, s. 12-15.
- Fainstein, S.S. 2012.** Globalization, Local Politics, and Planning for Sustainability: Sustainable Urbanism and Beyond: Rethinking Cities for the Future, Editor: Haas, T., Rizzoli, USA, pp: 167-169.
- Feilden, M. B., Jokilehto, J. 1993.** Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, ICCROM, Italy, 141 pp.
- Finlay, L. 2009.** Debating Phenomenological Research Methods. *Phenomenology & Practice*, 3:6-25.
- Foss, C., Winfield, D. 1986.** Byzantine Fortifications: An Introduction. University of South Africa Publications, South Africa, 298 pp.
- Foss, C. 1996.** A Byzantine Capital and Its Praises. Hellenic Collage Press, USA, 240 pp.

- Gergen, K., Gergen, M., 1984.** Historical Social Psychology, Lawrance Erlbaum Associates, Publishers, UK, 432 pp.
- Gifford, R., 2007.** Environmental Psychology Principles and Practice (4th ed.) Optimal Books, USA, 504 pp.
- Graburn, N. H. H. 2001.** Learning to Consume: What is Heritage and When is it Traditional: Consuming Tradition, Manufacturing Heritage: Global Norms and Urban Forms in the Age of Tourism, Editör: AlSayyad, N., Routledge mot E F & N Spon, , USA, pp: 68-89.
- Groh, M. J. 2014.** Mekân Yaratmak: Beyin Neyin Nerede Olduğunu Nasıl Biliyor? Metis Yayınları, İstanbul 2017. 183 pp.
- Gulick, J. 1963.** Images of an Arab City. *American Institute of Planners Journal*, 29(3): 179-188.
- Gür, Ş. Ö. 2002.** Yeri Okumak. Pedestrian traces in urban centres Symposium and Workshop, Trabzon.
- Haas, T. 2012.** Sustainable Urbanism and Beyond: Sustainable Urbanism and Beyaond: Rethinking Cities for the Future, Editor: Haas., T, Rizzoli, USA. 9-14 pp.
- Hall, A. D. 1962.** A Methodology for Systems Engineering. Von Nostard, USA, 478 pp.
- Hans, Dernschwam 1987.** İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 214-219.
- Harvey, D. 2008.** The City Reader. Urban Reader Series, USA, 704 pp.
- Hasol, D. 2010.** Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınları, İstanbul, 522 s.
- Heidegger, M. 1962.** Being and Time. Harper And Row, USA, 608 pp.
- Hisarlıgil, B. B., 2007.** Yerleşmenin Düşümlenmesi: Geleneksel Anadolu Yerleşmelerinde Aralar. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İ. T. Ü., Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Holohan, C. J., 1986.** Environmental Psychology. *Annual Review Psychology*, 37: 381-407.
- Hovardaoğlu, S. Ç. 2009.** Tarihi Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İ.T.Ü., Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.
- Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, 1872.** Defa 1, Bursa: Matbaa-i Vilayet, H. 1289
- Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, 1892.** Defa 19, Bursa: Matbaa-i Vilayet, H. 1310
- ICOMOS Türkiye, ICOMOS Tüzükleri,** <http://www.icomos.org.tr/> (Erişim tarihi: 16.11.2020).
- Ittelson, W. H. 1973.** Environment Perception and Contemporary Conceptual Theory: Environment and Cognition, Editor: Ittelson H.W., Seminar Press, USA, 1-19 pp.
- İncedayı, D., 2004.** Çevresel Duyarlılık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak "Sürdürülebilirlik" <http://www.restoraturk.com/restorasyonincelemeleri-mimari-inceleme/126mimarlik-ve-surdurulebilir-gelismeler.html> (Erişim tarihi: 16.03.2009).
- Jacobs, J. 1961.** The Death and Life of Great American Cities. Vintage Books A Division of Random House, Inc., USA. 480 pp.
- Jacobs, J. 1969.** The Economy of Cities. Random House, USA, 268 pp.
- Jager, B. 2009.** Thresholds and Inhabitation. *Environmenral and Architectural Phenomenology*, 20(3),8-10.
- Jammer, M., Einstein, A. 2013.** Concepts of Space: The History of Theories of Space in Physics. Dover Publications, USA, 562 pp.
- Janz, B. 2005.** Walls And Borders: The Range Of Place. *City & Community*, 4: 87-94.

- Jeong, S., Almeida S.C. 2004.** Cultural Politics and Contested Place Identity. *Annals of Tourism Research*, 31(3): 640-656.
- Jian et.al.,1999.** Opening a New Epoch of Architecture and Culture in the 21st. Century, in XX.UIA Congress, Architecture of the 21st. Century, Sub- Theme Reports, Beijing, 23-26 June, pp: 52-61.
- Jokilehto, J. 2005.** A History Of Architectural Conservation, Butterworth-Heinemann, UK, 406 pp.
- Kahn, A. 2002.** Imaging New York: The Urban Lifeworld–Formation, Perception, Representation, Editors: Madsen P., Plunz, R., Routledge, UK, pp: 237-252.
- Kant, I. 1781.** The Critique of Pure Reason (2nd ed.) The Cambridge Edition of Works of Immanuel Kant, UK, 856 pp.
- Kaplanoğlu, R. 1997.** Charles Texier- Küçük Asya-Bithynia (1835). *Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları*, Bursa, s. 122-153.
- Karabağ, N. E. 2008.** Kent arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözülerek Korunması (İzmir Örneği), *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, D. E. Ü., Restorasyon Anabilim Dalı, İzmir.
- Karayolları Genel Müdürlüğü 2010.** İznik Karayolları Haritası.
<https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/14Bolge/Subeler/SbIznik.aspx>
- Karginer, Ş. 1963.** İznik Nicaea. Özyurt Basımevi, İstanbul, 116 s.
- Kelly, J. N. D. 2008.** Early Christian Creeds, Continuum III. A&C Black, UK, 528 pp.
- Khirfan, L. 2010.** Traces on the Palimpsest: Heritage and the Urban Forms of Athens and Alexandria. *Cities*, 27: 315-325.
- Knox, P. 1994.** Urbanization An Introduction to Urban Geography. Prentice Hall Inc., USA, pp: 2-3.
- Kiepert, H. 1914.** The Nicaea Lake-gulf of Gemlik section of the map of Bursa: The University of Chicago Map Collection,
[http://luna.lib.uchicago.edu/luna/servlet/detail/UCHICAGO~2~2~461~1239872:GeneralKarte-des-Türkischen-Reich?qvq=q_luna_media_exif_filename%3DG7430-1855-K5-sheet3.tif&mi=0&trs=1# /](http://luna.lib.uchicago.edu/luna/servlet/detail/UCHICAGO~2~2~461~1239872:GeneralKarte-des-Türkischen-Reich?qvq=q_luna_media_exif_filename%3DG7430-1855-K5-sheet3.tif&mi=0&trs=1#/), 08.05.2019. (Erişim tarihi: 12.03.2020)
- Kou, H., Zhou, J., Chen, J., Zhang, S., 2018.** Conversation for Sustainable Development: The Sustainability Evaluation of the Xijie Historic District, Dujiangyan City, China. *Sustainability*, 10: 46-45.
- Lee, T. 1970.** Urban neighborhood as a socio-spatial schema: Environmental psychology: Man and His Physical Setting, Editor: Ittelson W.T., Rivlin L.G., Holt, R. Rinehart & Winston, USA, pp: 349-370.
- Lefebvre H., 1974.** The Production of Space. Blackwell, UK, 464 pp.
- Lefebvre, H., 2015.** Şehir Hakkı. SEL Yayıncılık, İstanbul, 167 pp.
- Lepelley, C. 1999.** Geç Roma Döneminde Afrika’da Klasik Kentin Sürekliliği ve Düşüşü: Geç Antik Çağda Kent, Editör: Rich, J. Homer Kitabevi, İstanbul, 48-73 pp.
- Levine, RS. 1999.** The Sustainable City of the 21st. Century: Westbahnhof, Vienna-Theory and Practice, in XX.UIA Congress, Architecture of the 21st. Century, Academic Treatises Vol.1, Beijing, 23-26 June, 68-72.
- Liebeschuetz, W. 1999.** Antik Kentin Sonu: Rich, J. 1999 Geç Antik Çağda Kent, Homer Kitabevi, İstanbul, s. 1-47.
- Lowry, H. W. 2004.** Gezginlerin Gözünden ve İdari Kayıtlardaki Bilgilerin Işığında Osmanlı Döneminde İznik 1331-1923: Tarih Boyunca İznik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 135-174.

- Lucas, P. 1712.** Voyage fait a l'ordre du Roy dans la Grece. L'Asie Mineure. etc. Paris, France. 81: Lowry, H. W. 2004. 'Gezginlerin Gözünden ve İdari Kayıtlardaki Bilgilerin Işığında Osmanlı Döneminde İznik 1331-1923': Tarih Boyunca İznik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 160 s.
- Lukerman, F. 1964.** Geography As A Formal Intellectual Discipline and The Way In Which It Contributes To Human Knowledge. *Canadian Geographers*, 8(4): 167-172.
- Lynch, K. 1960.** The Image of The City, TheTechnology Press&Harvard University Press, UK, 194 pp.
- Lynch, K. 1981.** A Theory of Good City Form, Cambridge, MA: MIT Press, UK, 513 pp.
- Madanipour, A. 1996.** Design of Urban Space, An Inquiry into a Socio-spatial Process. John Wiley & Sons,UK, 241 pp.
- Mahajan, S. 2008.** Learning To Live With Cultural Heritage In Urban Indian Contexts, Conservation Challenges and Preservation Dynamics Masters in Economics and Techniques Of Conservation Of Architectural And Environmental Heritage. *Master Thesis*, Univercity of IUAV of Venice, Italy.
- Malpas, J. E. 2004.** Place and Experience A Philosophical Topography. Cambridge University Press, UK, 240 pp.
- Marcuse, P. 2002.** The Layered City: The Urban Lifeworld-Formation, Perception, Representation, Editors Madsen, P., Plunz, R., Routledge, UK, pp: 94-112.
- Matrakçı Nasuh Haritası, 1550.** İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Erişim: 21.042018).
- Meadows, D., Meadows, D. 1978.** Ekonomik Büyümenin Sınırları. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 264 s.
- Meşeli, A. 2000.** İznik Gölü Havzasında Çevre Sorunları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14: 134-148.
- Moffatt, I. 1996.** An evaluation of Environmental Space as the basis for sustainable Europe. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 3(4): 49-69.
- Moore, GT. 1979.** Knowing about environmental knowing: The current state of theory and research on environmental cognition. *Environment and Behavior*, 1(1):33-70.
- Moran, D. 2000.** Introduction to Phenomenology. Routledge, USA, 592 pp.
- Moss, W. 2009.** The Recent Archaeology of the Early Modern Period in Quebec City. Routledge, UK, 264 pp.
- Moss, W. 2017.** Quebec City's Archaeological Programme and Provincial Cultural Heritage Legislation: Urban Archaeology, Municipal Government and Local Planning Preserving Heritage Within the Commonwealth of Nations and the United States, Editors Baugher, S., Appler D. R., Moss, W., Springer Science+Bussiness Media LLC, USA, pp. 115-137.
- Mumford, L. 1940.** Faith for Living. Harcourt, Brace, USA. 333 pp.
- Mumford, L. 1961.** The City in History, Its Transformations, and Its Prospects. Harcourt, Brace & World Inc., USA, 657 pp.
- Nasar, JL. 1998.** The evaluative image of the city. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, USA, 192 pp.
- Naycı, N. 2014.** Arkeolojik Alan Yönetiminde Sürdürülebilir Yaklaşımlar: Aspat (Strobilos) Yönetim Planı Çalışmaları. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 31(2): 189-207.

- Ndoro, W., Wijesuriya, G. 2015.** Heritage Management and Conservation: From Colonization to Globalization: Global Heritage: A Reader (1st ed.) Editor: Meskell, L., John Wiley & Sons, Inc., USA, pp: 131-149.
- Norberg-Schultz, Christian 1991.** Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. Rizzoli, USA, 212 pp.
- Noyan, T. 2016.** Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589 (2), Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 512-520.
- Nuryanti W. 1996.** Heritage and postmodern tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2): 249-260.
- O’Keefe, P. J. 2014.** UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (1995): Encyclopedia of Global Archaeology, Editor: Smith, C., Springer, USA, 7582 pp.
- Ostrogorsky, G. 1995.** Bizans Devleti Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 582 s.
- Öymen Gür, Ş. 1996.** Mekân örgütlenmesi. Gür Yayıncılık, İstanbul, 280 s.
- Özdoğan, M. 2006.** Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 136 s.
- Özdoğan, M. 2011.** Archaeological Evidence on The Westward Expansion of Farming Communities from Eastern Anatolia to The Aegean and The Balkans. *Current Anthropology*, 52(4): 415-430.
- Öztürk, S. 2010.** Katib Çelebi – Cihannüma. Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 744 s.
- Patterson, M. E., Williams, D. R. 2005.** Maintaining Research traditions on place: Diversity of Thought and scientific progress. *Journal of Environmental Psychology*, 25: 361-380.
- Pekman, A. 2005.** Strabon Geographika – Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII-XIII-XIV. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 60 s.
- Pendery, S. 2012.** Urban Archaeology: The Oxford Companion to Archaeology (2nd ed.), Editor: Silberman, N. A., Oxford University Press, UK, 2130 pp.
- Pepper S.C., 1942.** World Hypotheses: A Study in evidence. Berkeley: University of California Press, USA, 348 pp.
- Pepper S.C., 1967.** Concept and Quality: A World hypotheses. La Salle, IL: Open court, USA, 652 pp.
- Pirages, D. 1978.** The New Context for International Relations: Global Ecopolitics. Duxbury Press. North Scituate, USA, 283 pp.
- Pococke, R. 1745.** ‘A Description of the East and Some other Countries, Observations on the Islands of the Archipelago, Asia Minor, Thrace, Greece and from other Parts of Europe’. Printed for the Author, by W. Bowyer M DCC XLV, UK, pp: 121-123.
- Portugali, J. 2006.** Complexity Theory as a Link Between Space and Place. *Environment and Planning*, (38), pp: 647-664.
- Poujoulat, M. B. B. 1840.** Voyage a Constantinople dans l’Asie Mineure, en Mesopotamie, a Palmyre, en Syrie, en Palestine et en Egypte I. Paris, France. 183: Ermiş, Ü. M. 2014. ‘Seyyahların Gözüyle İznik Şehri ve Yapıları’. CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları. İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Yayını; İstanbul, s. 208-217.
- Powell, K. A. 2008.** Remapping the City: Palimpsest, Place and Identity in Art Education Research. *Studies in Art Education*, 50(1):6-21.
- Prior N. 2011.** Speed, rhythm, and time-space: Museums and Cities. *Space and Culture*, (14):197-213.

- Prohansky, H. M., 1976.** The appropriation and misappropriation of space: Appropriation of Space, Editor: Krosec-Serfaty, P., CIACO, Belgium, 136 pp.
- Proshansky, H., Fabian, A.K., Kaminoff, R., 1983.** Place identity: physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3: 57–83.
- Proshansky, H.M., Fabian, A., 1986.** Psychological Aspects of the quality of urban life: The quality of urban life, Editor: D. Frick, Gruyter W.D., Germany, p:19-29.
- Queen, L. F. T., Alfred, S. 1939.** The City: A Study of Urbanism in the United States. McGraw-Hill, USA. 500 pp.
- Raby, J. 1976.** ‘A seventh Century Description of İznik-Nicaea’, *İstanbulur Mitteilungen*, 26: 149-188.
- Raja, R.Ve Sindbæk, S. M. 2020.** Urban Archaeology: A New Agenda - Editorial. *Journal Of Urban Archaeology*, 1: 9-13.
- Rapoport, A. 1976.** Environmental cognition in cross-cultural perspective: Environmental knowing: Theories , Research , and Methods, Editors: Moore, G.T., Golledge R.G., PA: Dowden, Hutchinson, & Ross, Stroudsburg, pp: 220-234.
- Rapoport, A., 1977.** Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design. Oxford: Pergamon Press, UK, 448 pp.
- Rapoport, A., 1982.** Identity and Environment: A Cross-Cultural Perspectives. Housing and Identity: Cross-cultural Perspectives, Holmes and Meier, USA, 36-59 pp.
- Rapoport, A. 1985.** Thinking about home environments: A conceptual framework: Home Environments, Editors: Altman, I., Werner, C., Plenum Press, , USA, pp: 255-287.
- Rapoport, A. 1988.** Levels of Meaning in the Built Environment: Cross-Cultural Perspectives in Non-verbal Communication. Editor: Poyatos, F., Hogrefe, C.J., Toronto, Canada, pp: 317-336.
- Rapoport, A., 1990.** The meaning of the built environment: A nonverbal communication approach, 2nd edition. Tucson: The University of Arizona Press, , USA, 253 pp.
- Rapoport, A. 2005.** Culture, Architecture and Design. Locke Science Publishing Company, USA, 138 pp.
- Rapoport, A. 2006.** Archaeology and Environment–Behavior Studies. *Archeological Papers Of The American Anthropological Association*, 16: 59-70.
- Reboratti, C. E. 1999.** Territory, scale and sustainable development: Sustainability and the Social Sciences A Cross-Disciplinary Approach to Integrating Environmental Considerations into Theoretical Reorientation, Editors: Becker, J., Jahn, T., London: Zed Books, UK, pp: 207–222.
- Relph, E., 1976.** Place and placelessness. Pion Limited, UK, 156 pp.
- Riegl, A., 2015.** Modern Anıt Kültü. Diamon Yayıncılık, İstanbul, 124 s.
- Ripp M., Rodwell, D. 2015.** The Geography of Urban Heritage. *The Historic Environment Policy & Practice*, 6(3): 240-276.
- Rodwell, D. 2002.** The World Heritage Convention and the Exemplary Management of Complex Heritage Sites. *Journal of Architectural Conservation*, 1:40-60.
- Rodwell, D., 2007.** Conservation and Sustainability in Historic Cities. Blackwell Publishing, London, UK, 262 pp.
- Rodwell, D. 2012.** The Unesco World Heritage Convention, 1972–2012: Reflections and Directions. *The Historic Environment Policy & Practice*, 3(1): 64-85.
- Rothschild, N., Wall, D., 2014.** The archaeology of American cities. Gainesville, FL: University Press of Florida, USA, 250 pp.
- Saibert, V.O. 2016.** Urban Archaeology: Problems, Methods, Results. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, 4 (9): 971-977.

- Salwen, B. 1978.** Archaeology in megapolis: updated assesment. *Journal of Field Archaeology*, 5(4): 453-459.
- Sarfati, H. ve Melli, P. 1999.** Archaeology and the town: Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe, Council of Europe Publishing, 13-29 pp.
- Schneller, L. 1907.** Nicaea un Byzanz. Leipzig, Germany. 25-65: Ermiş, Ü. M. 2014. ‘Seyyahların Gözüyle İznik Şehri ve Yapıları’. CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları. İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını; İstanbul, 217s.
- Scott, A. J., Stropper, M. 2015.** The Nature of Cities: The Scope and Limits of Urban Theory. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39 (1): 1-15.
- Seamon, D. 1979.** A Geography of The Lifeworld: Movement, Rest and Encounter. Croom Helm Series in Geography and Environment, USA, 227 pp.
- Seamon, D. 1991.** Toward a Phenomenology of Citiness: Kevin Lynch’s Image of the City and Beyond. *The National Geographical Journal of India*, 37, P1-2. 178-188.
- Seamon, D., Zajonc, A., 1998.** Goethe’s Way of Science, A Phenomenology of Nature. State University of New York Press, USA, 324 pp.
- Seamon, D. 2000.** A Way of Seeing People and Place: Phenomenology in Environment-Behavior Research: Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research, Editor(s): Wapner, S., Demick, J., Yamamoto, J., Minami, H., Plenum Publishers, USA, pp: 157-78.
- Seamon, D. 2007.** Christopher Alexander and a Phenomenology of Wholeness. Paper presented for a special session on Christopher Alexander, annual meeting of the Environmental Design Research Association (EDRA), USA, https://www.researchgate.net/profile/David_Seamon/publication/229002322_Christopher_Alexander_and_a_Phenomenology_of_Wholeness/links/0046352811f2d83e08000000/Christopher-Alexander-and-a-Phenomenology-of-Wholeness.pdf, May 2007 (Erişim tarihi: 17.08.2020).
- Seamon, D. 2010.** Gaston Bachelard’s topoanalysis in the 21st Century: The lived reciprocity between houses and inhabitants as portrayed by American Writer Louis Bromfield: Phenomenology, Editor: Embree, L., Zeta Books, Bucharest, Romania, pp: 225-243.
- Seamon, D. 2012.** Place, Place Identity, and Phenomenology: A Triadic Interpretation Based on J. G. Bennett’s Systematics. The Role of Place Identity in the Perception, Understanding, and Design of Built Environments, Editor(s): Casakin, H., Bernardo, F., Bentham Science Publishers, Sharjah, United Arab Emirates, pp: 3-21.
- Seamon, D. 2018.** Life takes place, phenomenology, lifeworlds and place making. London: Routledge. Kindle Edition, UK, 220 pp.
- Seamon, D. 2019.** Christopher Alexander’s Theory of Wholeness as a Tetrad of Creative Activity: The Examples of A New Theory of Urban Design and The Nature of Order. *Urban Science*, 3: 46.
- Sestini, D. 1789.** ‘Voyage dans la Grece Asiatique, a la peninsula de Cyzique, a Brusse et a Nicee’. Paris, France. 205-221: Lowry, H. W. 2004. ‘Gezginlerin Gözünden ve İdari Kayıtlardaki Bilgilerin Işığında Osmanlı Döneminde İznik 1331-1923’. Tarih Boyunca İznik. Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, pp: 135-174.
- Silva, K. 2011.** Mapping Meaning in The City Image: A Case Study of Kandy, Sri Lanka. *Journal of Architectural Planning Research*, 28 (3): 229.
- Siregar, J. P. 2019.** The Multi-Layered Identity of a City: Articulating Citizens’ and Place Identities in Yogyakarta as The City of Philosophy. *TATA LOKA* (21) 4, 746-754.

- Sitarz, D., 1994.** Agenda 21: The Earth Summit Strategy to save Our Planet. Boulder, Colorado: Earth Press, USA.
- Sharr, Adam., 2007.** Heidegger for Architects, New York: Routledge, USA, 130 pp.
- Sommella, P., 1984.** The methodology of archaeological research in urban areas. Archaeology and Planning, Colloquy organised jointly by the Council of Europe and the Region of Tuscany, Florence.
- Sommella, P. 1984.** Urban Archaeological revival in Teramo. *A Future for our Past*, 23: 16-17.
- Staski, E. 1982.** Advances in Urban Archaeology. *Advances in Archaeological Method and Theory*, 5: 97-149.
- Stokols, D., 1978.** Environmental Psychology. *Annual Review of Psychology*, 29: 253-295.
- Stokols, D., Altman, I., 1987.** Handbook of Environmental Psychology, New York: Wiley, USA, 1654 pp.
- Stokols, D. 1981.** Group-place transactions: Some neglected issues in psychological research on settings: Toward a psychology of Situations: An Interactional Perspective, Editor: Magnuson, D., USA, pp: 393-415.
- Stokols, D., Schumaker, S.A. 1981.** People in Places: A transactional view of settings: Cognition, Social Behavior and the Environment, Editor: Harvey J.H., , USA, pp: 441-488.
- Stokols, D., Jacoby, M. 1984.** Traditional, present oriented and futuristic modes group-environment relations: Historical Social Psychology, Editors: Gergen K., Gergen M., USA, pp: 303-324.
- Strauss, A. L. 1961.** Images of The American City. Routledge, USA, 306 pp.
- Şahin, M. 2018.** Hava Fotoğrafları ve Arkeoloji Biliminde Yeni Bir Keşif: İznik Gölü Bazilikası. *Journal of Higher Education*, 10: 78-81.
- Şahin, M. and Fairchild, M. R. 2018.** Nicaea's Underwater Basilica. *Biblical Archaeology Review*, 44(6): 30,39.
- Şahin, S. 1987.** İznik Müzesi Antik Yazıtları Kataloğu; Das Katalog Der Antiken Inshriften Des Museums Von İznik (Nikaia). Dr. Rudolf Habelt GMBH, Almanya, 160 s.
- Şahin, S. 2000.** Antik Kaynaklar Işığında Tarihte Bithynia Depremleri. İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı tarafından İş Bankası sponsorluğunda 1-4- Kasım tarihleri arasında düzenlenen 1. Uluslararası İznik/Nikaia Sempozyumu'nda sunulan bildiri metni.
- Şahin, S. 2004.** Helenistik ve Roma Çağlarında İznik/Nikaia; Tarih Boyunca İznik, Editörler: Aybakgil, I., İnalçık, H., Aslanapa, O., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul s. 1-23.
- Talbert, R. J. A. 2010.** Rome's World The Peutinger Map Reconsidered. Cambridge University Press. USA, 357pp.
- Taşcı, B., Levi, E. A. 2016.** Kent İçi Arkeolojik Alanlarda Kalıntıların Sunumuna İlişkin Yaklaşımlar: Foça Örneği. *İdeal Kent*, 19(7): 588-627.
- Tekeli, İ. 2001.** Modernite Aşılırken Kent Planlaması. İmge Kitabevi, Ankara, 282 s.
- Teller, J. & Warnotte, A. 2003.** "The enhancement of archaeological remains in an urban context" APPEAR Position Paper-1, http://www.in-situ.be/contrib_1_en.pdf, (Erişim tarihi: 03.06.2011)
- Temelkuran, T., Aktaş, N., 1986.** Evliya Çelebi Seyahatnamesi, V, Üçdal Neşriyat, 2; İstanbul, s. 657-760.
- Texier, C. 1882.** Historie et Description De tous Les Peuples Asie Mineure. Imprimeurs De L'Institut de France. 757pp.

- Tilley, C.A., 1994.** Phenomenology of Landscape: Places, Paths and Monuments. Berg, USA, 221 pp.
- Tuna, N. 2000.** Kentsel Arkeoloji Üzerine. *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*, 7: 7-13.
- Tyler, L. E. 1981.** More stately mansions- Psychology extends its boundaries. *Annual Review of Psychology*, 32: 1-20.
- Ulugün, F.Y., Balcan, M., Aksoy, T. 2007.** Kocaeli ve Çevresi Tarihi 2, Roma Dönemi Bithynia. Kyöd Tarih Yayınları, No 5, İzmit, 352 s.
- Valceanu, D. G., Kosa, R-A., Tamirjan, D. G., 2014.** Urban Landscape as Palimpsest. *Urbanism, Architectura, Constructii*, 5(4), 17-26.
- Van Aschee K., Teampău P. 2009.** Layered encounters: performing multiculturalism and the urban palimpsest at the “Gateway of Europe. *The Anthropology of East Europe Review*, 27(1): 7-19.
- Von Ecartsberg, R. 1998.** Introducing Existential-Phenomenological Psychology: Phenomenology Inquiry In Psychology, Editor: Valle, R., Springer Science+Bussiness Media LLC, USA, pp: 3-21.
- Wainwright, M. 1992.** Moorland hikers invited to tread new path through Cleveland’s dead souls. *The Guardian*, 5.
- Wapner, S. 1981.** Transactions of persons-in-environments: Some critical transitions. *Journal of Environmental Psychology*, 1, pp: 223-239.
- Wapner, S. 1987.** A holistic-developmental, systems oriented environmental psychology: Some beginnings: *Handbook of Environmental Psychology*, Editors: Stokols, D. Altman I., Wiley, USA, pp: 1433-1467.
- Werner, C., and Altman, I. 2000.** Humans and Nature: Insights from a Transactional View, in *Theoretical Perspectives in Environment- Behavior Studies, Underlying Assumptions, Research Problems and Methodologies*, , Editor: Wapner, S., Kluwer Academic/ Plenum Pub, USA, pp: 21-38.
- Wijesuriya, G. 2004** “Livingness” in Asian Contexts and Attitudes Towards the Past: “Alliances within”, paper presented at the Conference “Conservation. New Alliances for the Past, Present and Future”, July, Colombo, Sri Lanka.
- Wijesuriya, G. 2005.** Past Is in the Present: Perspectives in Caring for Buddhist Heritage: *Conservation of Living Religious Heritage*, H. Stovel H., Stanley N.P., Killick R., Rome: ICCROM, pp: 31–43.
- Wijesuriya, G. 2007.** Conserving Living Taogna: The concept of continuity in Deceolonising Conservation Casring for Maori Meeting Houses Outside New Zealand, 59-69 (edt. Dean Sully) Left Coat Press, Ind, pp: 59-69.
- Wijesuriya, G. 2010** Conservation in Context. In M.S. Falser, W. Lipp, and A. Tomaszewski, *Proceedings of the International Conference on Conservation and Preservation: Interaction between Theory and Practice*. Florence: Edizioni Polistampa, pp: 233–248.
- Willems J. H. W. 1998.** Archaeology and Heritage Management in Europe: Trends and Developments. *European Journal of Archaeology*, 3: 293-311.
- Wohlwilli J.F., 1970.** The emerging discipline of environmental Psychology. *American Psychologists*, 25:303-312.
- Wycherley, R. E., 1993.** ‘Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?’. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 215 s.
- Yağcı, M. A. Ve Ustaoglu, M. R. 2012.** Zooplankton Fauna of Lake İznik (Bursa, Turkey): *Turkish Journal of Zoology*, 36(3): 341-350.

- Yalduz, A. 2003.** Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili; *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 257-296.
- Yalman, B., 1997.** 'İznik'in Kısa Tarihçesi (A Short History of Nicaea)' Nikaia/İznik, Bursa Rotary Club Publishing, Bursa, pp: 28-35.

EKLER

- EK 1** Koruma Kavramının Tarihi Gelişimi
- EK 2** Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihi Gelişimi
- EK 3** Osmanlı İznik Salnameleri
- EK 4** İznik Kentinin M.Ö. 18-M.S. 1914 Yılları Arasında Ziyaret Etmiş Olan Seyyahların Günlükleri
- EK 5** Haritalar
- EK 6** İznik Katmanlı Kenti'nin plano-volumetrik planı
- EK 7** İznik kentinin eş nitelikli alanları
- EK 8** Anket Formu 1
- EK 9** Anket Formu 2
- EK 10** Görüşme Formu

EK 1 Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi

19. yüzyıl

Fransız İhtilali

Stilistik Rekompozisyon / Üslup Birliği (Jokilehto, 2005) (Ahunbay, 1999)
Öncüler: Eugène VIOLLET le DUC (Fransa) ve Sir Gilbert SCOTT (İngiltere)

Vurgu: Çeşitli dönemlerde eklenen eklere sahip olan Orta Çağ yapılarının ilk yapıldığı dönem üslubuna dönüşüm kaygısını benimser.
Etki: Üslup araştırmalarının yapılması ve hiç var olmamış yapı tamamlamaları ile sonuçlanması

Romantik Görüş / Anti Restorasyon

Öncüler: John RUSKIN (İngiltere) ve William MORRIS (İngiltere)
(Wijesuriya, 2010) (Binan, 1999) (Jokilehto, 2005)

Vurgu: Stilistik Rekompozisyon'a karşı olarak yalnızca basit onarımı önererek Özgünlük kavramını vurgulamıştır.

Etki: Farklı dönemlerde eklenmiş yapıların dönemi yansıttığı için korunması fikri atılmıştır.

1880-1890

Tarihi Restorasyon Kavramı (Jokilehto, 2005)

Öncü: Luca BELTRAMI (İtalya)

Vurgu: Anıtların tarihi belgelerden (arşiv belgeleri, tarih literatürü, resimler, pullar ve benzeri) faydalanılarak somut verilere dayandırılarak restorasyonunun yapılması.

1883- Camillo BOİTO çağdaş onarım kuramlarının öncüsü olan ilkelerini açıklaması (Jokilehto, 2005) (Binan, 1999)

YAPI BAZINDA KORUMA

'Özgünlük' kavramı ortaya çıkıyor.

20. yüzyıl İlk Yarısı

1931- Atina Konferansı düzenlendi.

Amaç: Anıtların çevreleriyle birlikte korunması, yapı kümelerinin ise bir bütün olarak ele alınması

1932- Carta del Restauro / Restorasyon Tüzüğü

Öncü: Gustavo Giovannoni (İtalya)

Vurgu:

. Anıtların varlıklarını koruyabilmeleri için estetik ve kimliklerine saygı duyarak kullanımı

. Anıtların çevreleriyle birlikte korunması, yapı kümelerinin ise bir bütün olarak ele alınması

. Özenli bir dokümantasyon ile yürütülmesi

1939-1945- II. Dünya Savaşı

Etki: Büyük yıkımlar sonucunda kaybedilen kültür mirası ve kentsel belleğin yeniden yapım (Rekonstrüksiyon) eğiliminin artması

YAPININ ÇEVRESİYLE BERABER KORUNMASI

'Miras' ve 'Kentsel Bellek' kavramları ortaya çıkıyor.

20. yüzyıl İkinci Yarısı

1951- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulması (GEEAYK) (Türkiye)

Etki: Taşınmaz kültür varlıklarını korumak için denetleyici bir bilim kurulunun oluşturulması.

1954- Savaş Durumunda Kültür Değerlerinin Korunması Anlaşması

1954- Avrupa Kültür Anlaşması

<p>Etki: Ortak çalışma, araştırma ve koruma süreçleri başlamıştır.</p> <p>1957- Paris Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi (UNESCO) (Jokilehto, 2005) Etki: Bütünleşik koruma, onarım teknik araçları, bakım sorunları ve yeninin eskiyle uyumu konuları tartışılmıştır.</p> <p>1959- ICROOM (Kültürel Değerler Uluslararası Koruma ve Restorasyon Araştırmaları Merkezi) un kurulması Amaç: Uluslararası ortak çalışma, araştırma ve koruma hedeflenmiştir.</p> <p>1964- Venedik Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri II. Kongresi ve Venedik Tüzüğü (Bandarin ve Oers, 2012) (Binan, 1999) (Ahunbay, 1999) (Rodwell, 2007) (Wijesuriya, 2010) Etki: korumanın sürekliliğinin sağlanması, anıtların çağdaş yaşama entegre olarak kullanılması, tüm dönemlerin eklerine saygı, yeni eklerin dönemi yansıtarak ayırt edilebilir olması, onarımda çağdaş teknolojilerden faydalanma, çevre düzenleme ve arkeolojik alanlarda yapılacak onarımlar daha da detaylandırılarak karara bağlanmıştır.</p> <p>1965- ICOMOS'un Kuruluşu (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)</p> <p>1972- UNESCO Dünya Mirası Anlaşması Etki: Tüm insanlığın ortak mirası, anıtları gibi kavramların ortaya çıkması</p>	<p>BÜTÜNLEŞİK KORUMA</p> <p>Korumanın ortak ve uluslararası bir çaba olduğu düşüncesi ortaya çıkıyor.</p> <p>'Tüm insanlığın ortak mirası' düşüncesi oluşuyor.</p>
<p>1973- 1710 Eski Eserler Kanunun çıkarılması (Türkiye) Etki: Tarihi çevrenin doku bütünlüğü ile birlikte korunmasına olanak veren ilk yasadır.</p> <p>1974- ICOMOS Türkiye'nin kuruluşu</p>	<p>Türkiye..... BÜTÜNLEŞİK KORUMA Yasal düzenlemeler ve kurumsal yaklaşımların başlaması</p>
<p>1975- Amsterdam Bildirgesi Amaç: Yalnızca üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil, tarihi ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içeren yokuma ilkeleri belirlenmiştir.</p> <p>1982- Dresden Bildirgesi Amaç: Savaşta yok olan anıtların yeniden yapımı ile ilgili temel prensipler belirlenmiştir.</p>	<p>ARKEOLOJİK, KENTSEL VE DOĞAL MİRASIN BÜTÜNLEŞİK KORUMASI</p>
<p>1983- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun çıkarılması (Türkiye) Etki: "Kültür Varlığı" kavramının yasal olarak kabulü</p> <p>1987- 5226 sayılı yasanın çıkarılması (Türkiye) Amaç: 2863 sayılı yasa; ören yeri, koruma amaçlı imar planı, yönetim alanı, yönetim planı gibi terimler ve tanımları eklenerek genişletilmiştir.</p>	<p>Türkiye..... 'Kültür Varlığı' kavramının ve koruma ile ilgili kavramların yasal kabulü.</p>
<p>1990- ICOMOS Arkeolojik Miras'ın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü Amaç: Arkeolojik mirasın yönetimindeki yasal, ekonomik, belgeleme, araştırma, koruma ve sunumları üzerine bütünleşik koruma politikaları belirlenmiştir.</p> <p>1993- ICOMOS Anıtların, Yapı Gruplarının ve Sitlerin Korunması ile İlgili Eğitim ve Öğretim Kılavuzu Amaç: 1972 tarihli Dünya Mirası Antlaşması ile tanımlanan anıtlar, yapı grupları ve sitlerin korunması eğitimi ile ilgili standartlar kararlaştırılmıştır.</p> <p>Kültürel peyzaj kavramı UNESCO tarafından tanımlanmış ve kullanılmaya başlanmıştır.</p>	<p>'Özgünlük' kavramı yapı düzeyinden kültürel ve toplumsal değerler boyutunda değerlendirilmeye başlanıyor.</p> <p>'Kültürel Miras' kavramının ortaya çıkması.</p>

1994- Nara Özgünlük Belgesi

Amaç: **Tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerine saygılı bir özgünlük kavramını uygulamaya koymuştur.**

1996- Sofya Anıtların, Yapı Gruplarının ve sitlerin Belgelenmesi için İlkeler
Amaç: **Kültürel mirasın belgelenmesi için temel nedenler, sorumluluklar, planlama, içerik, yönetim ve paylaşma konularında ilkeleri belirlemektir.**

1999- ICOMOS Meksika Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü

Amaç: **Turizm endüstrisi ile kültür mirasının, korumacı tarafın ve ev sahibi toplumun arasındaki ilişkiyi sağlamak**

1999- ICOMOS Meksika Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü

Amaç: **Geleneksel mimari mirasın korunması ve bakımı için Venedik Tüzüğü'ne ek maddeler getirilerek detaylandırılmıştır.**

21. yüzyıl

2001- ICOMOS Valetta İlkeleri

Amaç: **Tarihi kentlerin ve kentsel alanların tanım ve yönetimleriyle ilgili belirgin evrim dikkate alınarak, amaçlar, eğilimler ve gerekli araçlar yeniden tanımlanmıştır.**

2003- ICOMOS Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler

Amaç: **Kültür mirasını koruyan tasarımcının izlemesi gereken kurallar ve yöntemler tartışılmıştır.**

2011- ICOMOS-TICCIH Dublin İlkeleri

Amaç: **Endüstri mirası siteleri, yapıları, alanları ve peyzajlarının korunması için ortak ilkelerin belirlenmiştir.**

2017- ICOMOS Salalah Rehberi

Amaç: **Kamusal arkeolojik alanların yönetimindeki sorunların azaltılmasına, çözümsüz hale gelmelerine engel olmak için belirlenen ilkelerdir.**

'Tarihi kent' ve 'kentsel alan' tanımlarının yeniden yapılması.

Yeniden tanımlanan 'tarihi kent'in korunmasına yönelik amaç ve süreçlerin yeniden tanımlanması.

Ahunbay 1999, Binan 1999, Jokilehto 2005, Rodwell 2007, Wijesuriya 2010, Bandarin ve Van Oers 2012, Ahunbay 2019 ve ICOMOS Türkiye Tüzüklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

EK 2 Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

1940-1960

1948- Severn Wildlife Trust/Wildfowl and Wetlands Trust'ın kurulması
World Wildlife Fund (WWF)'in kurulması

1952- Aralık 1952'nin büyük Londra Sisi

Uyarı: **Kentsel kirliliğin nedenleri ve etkileri hakkında ve bunu ele almak için ilk geçici adımları teşvik etti.**

1954-Zoo Quest State of The Planet

Vurgu: **Dünyanın geleceği harekete geçme yeteneğimize bağlıdır.**

1958- Jersey Zoolojik Parkı'nın kuruluşu

Vurgu: **Doğal yaşam alanı ve türlerin kaybı nedeniyle dünyadaki biyo çeşitlilikte giderek artan ciddi kayıp.**

1960-1970

Çiçek Gücü hareketinin ortaya çıkması

Vurgu: **Şiddet içermeyen ideoloji, sivil haklar hareketleri ve çevre bilincinin artırılması.**

1962- Sessiz Bahar – Rachel Carson kitabının yayınlanması

Vurgu: **Çevrenin sınırlı kirlenici emme kapasitesine dikkat çekmek.**

The Club of Rome'un kurulması

Amaç: **Bireylere dünyadaki toplumsal gelişme için sorumluluk alma konusunda ilham vermeyi amaçlamaktadır**

1969- Friend of The Earth kurulması (1971 yılında uluslararası hale gelmiştir)

Vurgu: **Çevresel sorumluluk, kültürel ve etnik çeşitlilik ve sivil güçlenmenin güçlü bir savunucusu olarak hareket eder.**

1970-1980

1971- Greenpeace'in kurulması | Kanada

Amaç: **Dünyanın tüm çeşitliliği içinde yaşamı besleme yeteneğini sağlamak.**

Küresel çevre sorunları ve enerji kaynakları ile ilgili endişeler konusunda farkındalığın artması.

1972- The Club of Rome | Büyümenin Limitleri

Endüstriyel üretim, nüfus, çevresel zarar, gıda tüketimi ve sınırlı doğal kaynakların kullanımı arasındaki dinamik etkileşimi ortaya koydu ve ekonomik büyümenin sonsuza kadar devam edemeyeceğini öngördü.

1972- Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Üzerine Konferans | Stockholm, İsveç

Vurgu: **Uluslararası toplum tarafından kalkınmanın ve çevrenin ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu şeklindeki düşüncenin resmi kabulü.**

Getiri: **Kritik çevre sorunları üzerine giderek artan sayıda bilimsel araştırma yapılması ve aynı yıl Kenya'nın Nairobi kentinde bulunan Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın kurulması.**

1973 – Petrol Krizi

1980-1990

1987- Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü

Vurgu: **Doğrudan zararlı maddelerin kullanımını ve üretimini aşamalı olarak ortadan kaldırarak ozon tabakasını korumak.** Etki: **Önemli kloroflorokarbonların atmosferik konsantrasyonlarında dengelenme ve azalma.**

1987- 'Ortak Geleceğimiz' Brundtland Raporu

Vurgu: **Mevcut kaynak tüketimi ve çevresel bozulmanın devam edemeyeceği ve ekonomik kalkınmanın gezegenin ekolojik sınırlarına uyum sağlaması gerektiği.**

Etki: **Sürdürülebilir gelişme teriminin kullanılabilirliğinin artması.**

. **Sürdürülebilir gelişmenin üç temel bileşeninin ortaya konması: çevre koruma, ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik**

. **Rapor, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerini teşvik ederken temel istihdam, enerji, su ve sanitasyon ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak tanıyan küresel eşitliği güvence altına almakla ilgiliydi ve eşitlik ve sürdürülebilir büyümeye ulaşmanın teknolojik ve sosyal değişim gerektireceğini kabul etti.**

1990-2000

1992- Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı – Dünya Zirvesi | Rio de Janeiro, Brezilya

Vurgu:

. **İnsanların doğayla uyum içinde sağlıklı ve üretken yaşama hakkı vardır.**

. **Yoksulluğun ortadan kaldırılması, uluslararası iş birliği ve Dünya ekosisteminin sağlığını ve bütünlüğünü korumak ve geri kazanmak gerekmektedir.**

. **Gelişme sürecinde kültürel kimliğin korunması ihtiyacı önemlidir.**

Sonuç: **Sürdürülebilirliğin her yönünü kapsamayı amaçlayan anlaşmalar; Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu; İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi; Orman İlkeleri; Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu; ve Gündem 21, yirmi birinci yüzyılda sürdürülebilir kalkınmanın planı.**

1992- Uluslararası Sürdürülebilir Gelişme Komisyon'unun kurulması | Birleşmiş Milletler

Amaç: **Gündem 21'in uygulanmasını izlemek ve yerel düzeyde sivil toplumun katılımı yoluyla hedeflerine ulaşılmasını desteklemek.**

Rio Dünya Zirvesi, sürdürülebilirlik ilkelerine bağlılığın küresel ölçekte önemli bir ivme kazandığına dair bir iyimserlik duygusu yarattı.

1997- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü (2005 yılında yürürlüğe girmiştir)

Amaç: **Sanayileşmiş ülkelerin küresel ısınma üzerindeki etkilerini dengelemek amacıyla sera gazı emisyonlarını azaltma taahhüdünü temsil etmek.**

2000-2020

. **İklim değişikliği ve etkilerinin önlenmesine yönelik acil eylem ihtiyacı ortaya çıktı.**

. **Yoksullukla mücadele önem kazandı.**

2002- Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi- 2002 Dünya Zirvesi | Johannesburg, Güney Afrika

Amaç: **1972 Stockholm Konferansı'na ve Rio Dünya Zirvesine kadar uzanan inisiyatifler programına devam eden, artan bağlılığın ifadesi.**

Sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmasındaki ilerleme, 1992 Dünya Zirvesi coşkusundan bu yana, dünyanın birçok yerinde yoksulluğun derinleşmesi ve çevresel bozulmanın kötüleşmesiyle hayal kırıklığı yaratmıştır.

2003- Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (The Congress of Local and Regional Authorities)

. Sürdürülebilir gelişimin sağlanması için yerel ve bölgesel eylemler

. Sürdürülebilir toplumlar ve kentler oluşturulabilmesi için hava, iklim, su, toprak, biyoçeşitlilik, sağlık ve gıdaya odaklanılmıştır.

2012- Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişim Konferansı, Rio +20 (The UN Conference on Sustainable Development, Rio +20)

. **Sürdürülebilir gelişim ve yoksullukla mücadele bağlamında yeşil ekonominin oluşturulması gereksinimi vurgulandı.**

- Sürdürülebilir kentler, turizm ve ulaşım gerekliliği
- Yeşil enerji kullanımının artması ve yaygınlaştırılması gerekliliği

2015- Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development

. **Yoksulluğun ortadan kaldırılması 'sürdürülebilir gelişim' için vazgeçilmez bir gerekliliktir.**

- İnsanlık, gezegen ve refah için eylem planı
- Sürdürülebilir gelişimin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının dengelenmesi ile binyıl hedeflerinin eksikliklerini tamamlamak için 17 amaç ve 169 hedef ortaya koyuldu.

11. hedef: kentler ve yerleşimlerin kapsamını genişletmek, güvenli, esnek ve sürdürülebilir hale getirmek.

- dünyanın kültürel ve doğal mirasını koruma çabalarını güçlendirme
- ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasını güçlendirerek kentsel, kent çevresi ve kırsal alanlar arasındaki olumlu ekonomik, sosyal ve çevresel bağların desteklenmesi
- 2020'ye kadar kapsayıcılık, kaynak verimliliği, iklim değişikliğinin azaltılması ve afetlere karşı dirençli kent ve yerleşimlerin sayısının artırılması
- 2015-2030 arasında tüm düzeylerde afet riski yönetimi çalışmalarının yapılması

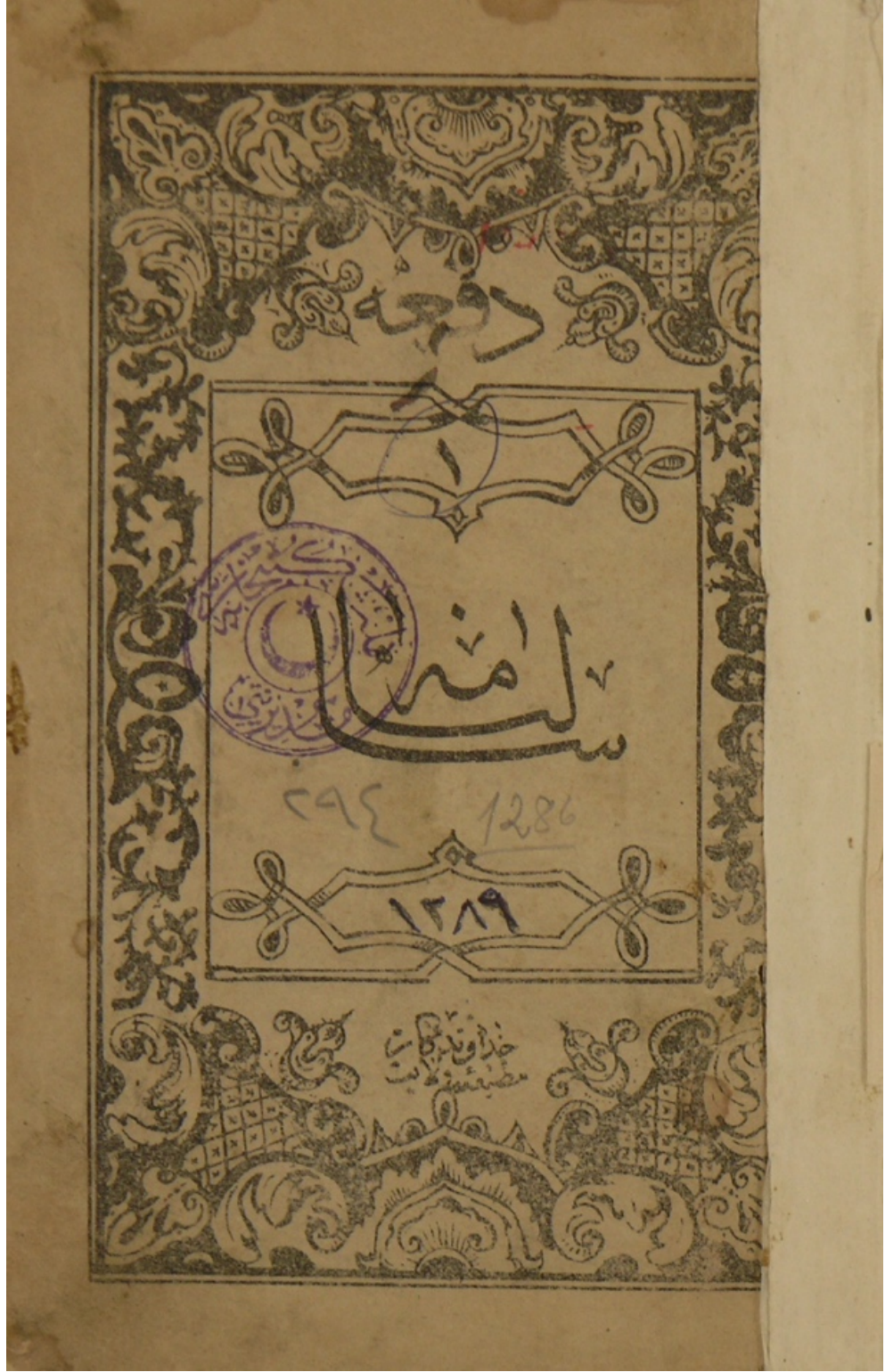
13. hedef: iklim değişikliği ve etkileriyle savaşmak için acil eyleme geçmek.

2015. Paris Anlaşmasının Adaptasyonu

. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil eyleme geçme hedefine yönelik stratejiler belirlendi.

Rodwell 2007, Çahantimur 2007, van Oers 2012 ve UN Belge ve Bildirilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

EK 3 Osmanlı İznik Salnameleri

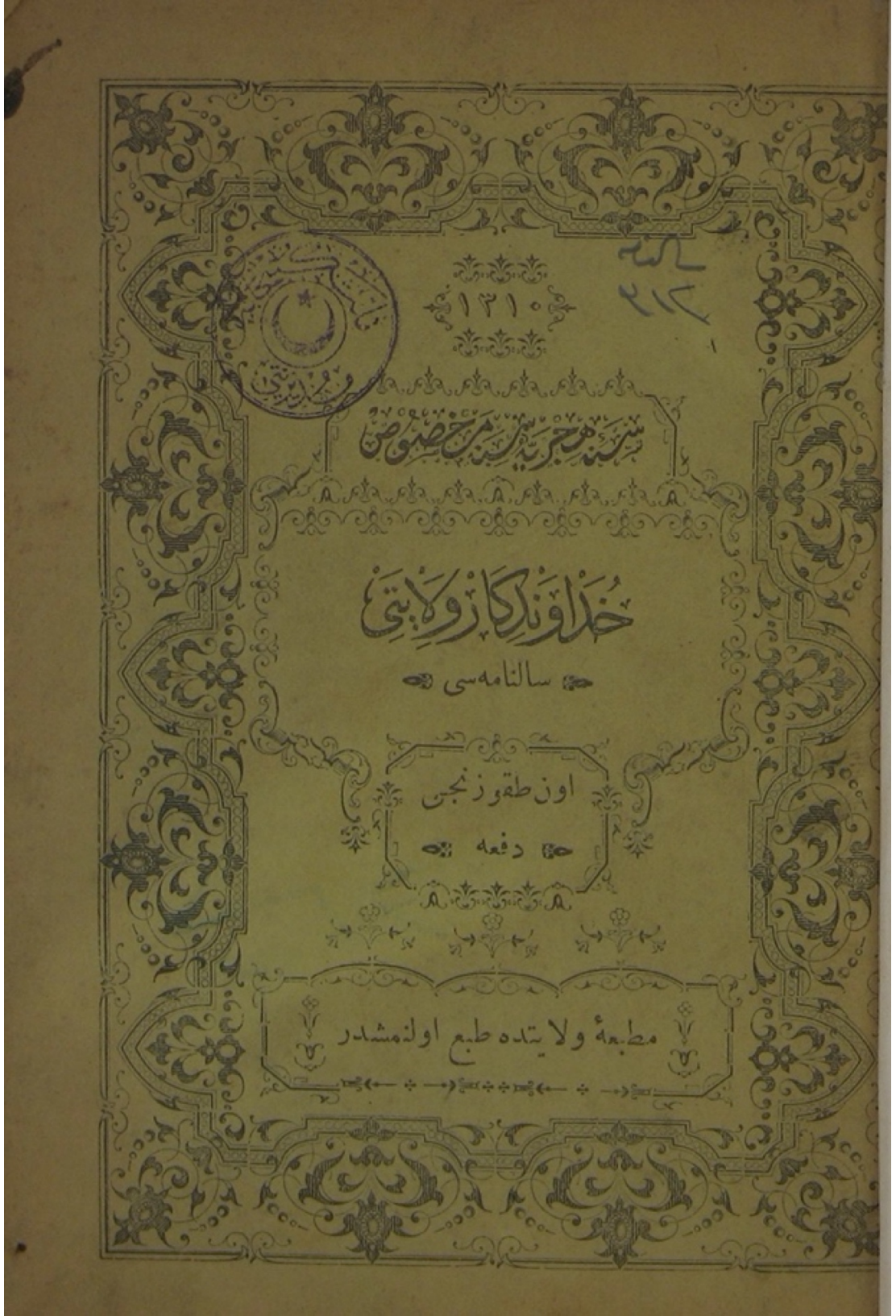

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, 1872. Defa 1, Bursa: Matbaa-i Vilayet, H. 1289

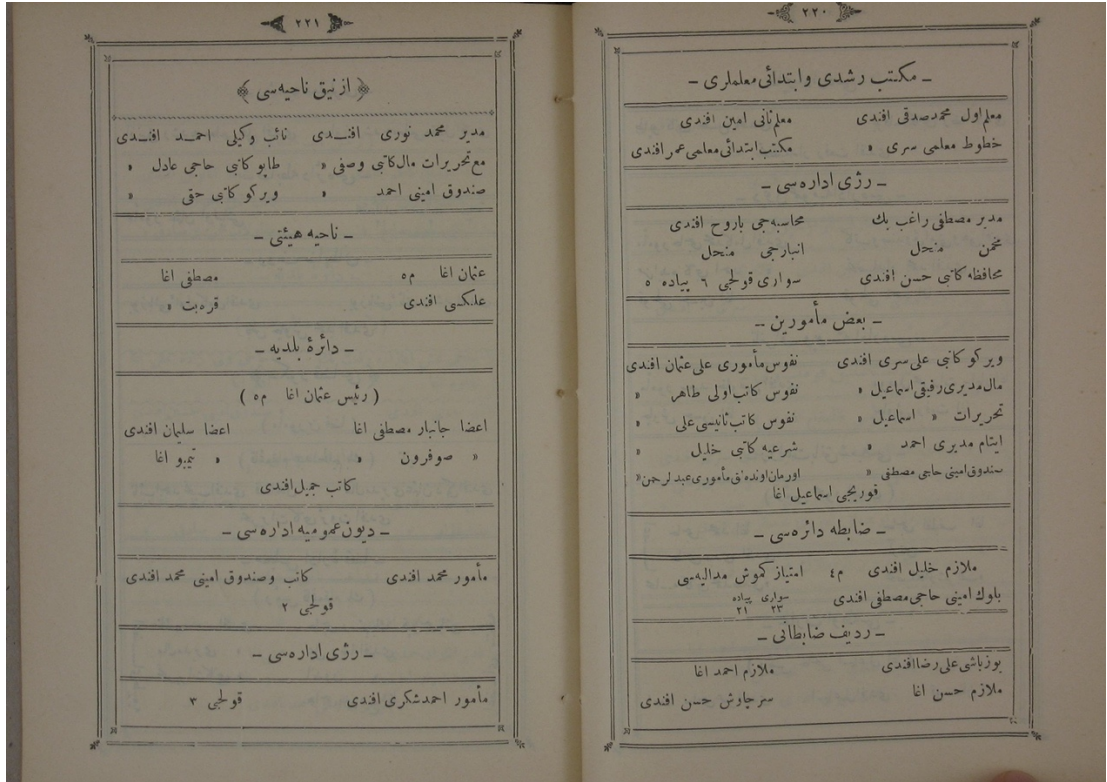
<p>کھلی قضیہ</p> <p>مدیری حاجی محمد بیک ناٹا براہیم افندی کاتب حسن خاں افندی وقوعہ کاتبی سلیمان افندی</p>		<p>کھلی قضیہ</p> <p>مدیری عثمان اغا ناٹا افندی کاتب مصطفیٰ افندی وقوعہ کاتبی علی رضا افندی</p>	
<p>بازار کشتہ</p> <p>مدیری محمد رشید افندی ناٹا ابراہیم افندی کاتب اسمعیل افندی وقوعہ کاتبی احمد نظیف افندی</p>		<p>مال منبر معاً و حسن افندی خیرات منبر معاً و توفیق افندی وقوعہ کاتبی خلیل افندی صندوق امینی احمد افندی</p>	
<p>ازنیق وضا</p> <p>مدیری مصطفیٰ حری بیک ناٹا علی رضا افندی کاتب حسن محمد افندی وقوعہ کاتبی افندی</p>		<p>اطرف وضا</p> <p>مدیری محی الدین افندی ناٹا افندی کاتب عثمان افندی وقوعہ کاتبی افندی</p>	
<p>حرمین وضا</p> <p>مدیری سلیمان بیک ناٹا محمد سعد بیک کاتب محمد نیازی افندی وقوعہ کاتبی افندی</p>		<p>بازار حق وضا</p> <p>مدیری مصطفیٰ بیک ناٹا حاجی محمد افندی کاتب افندی وقوعہ کاتبی محمد افندی</p>	
<p>مجلس خاں</p> <p>ناٹا افندی خانی و لواغنا محمد افندی نہایت اغنا</p>		<p>مجلس خاں</p> <p>ناٹا افندی خانی و لواغنا محمد افندی نہایت اغنا</p>	
<p>مجلس خاں</p> <p>ناٹا افندی خانی و لواغنا محمد افندی نہایت اغنا</p>		<p>مجلس خاں</p> <p>ناٹا افندی خانی و لواغنا محمد افندی نہایت اغنا</p>	

Çeviri:
s. 44
İznik Kazası
Müdürü Mustafa Hayri Bey
Naib Ali Rıza Efendi
Katib Hasan Tahsin Efendi
Vukuat Katibi [isim yok] Efendi

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, 1892. Defa 19, Bursa: Matbaa-i Vilayet, H. 1310

s. 221

İznik Nahiyesi

Müdür Mehmed Nuri Efendi
 Naib Vekili Ahmed Efendi
 Maa Tahrirat Mal Katibi Vasfi Efendi
 Tapu Katibi Hacu Adil Efendi
 Sandık Emimi Ahmed Efendi
 Vergi Katibi Hakkı Efendi

Nahiye Heyeti

Osman Ağa
 Mustafa Ağa
 Aleksi Efendi
 Karabet Ağa

Daire-i Belediye

Reis Osman Ağa
 Aza Canbar Mustafa Ağa
 Aza Süleyman Efendi
 Aza Sofron Ağa
 Aza Timbo Ağa
 Katib Cemil Efendi

Duyun-ı Umumiye İdaresi

Memur Mehmed Efendi
 Katib ve Sandık Emimi Mehmed Efendi
 Kolcu 2

Reji İdaresi

Memur Ahmed Şükrü Efendi
 Kolcu 3

s. 222

Rüşdiyye Muallimleri

İznik Rüşdiyye Muallimi Ali Efendi
 Sölöz Rüşdiyye Muallimi Halil Efendi

Zabıta Dairesi

Memur Osman Onbaşı
 Tahsildar 2
 Süvari 2
 Piyade 3

Redif Zabitanı

Yüzbaşı-yı Evvel Kamil Efendi
 Yüzbaşı-yı Sani Raşid Efendi
 Baş Çavuş Mehmed Efendi

**EK 4 İznik Kentinin M.Ö. 18-M.S. 1914 Yılları Arasında Ziyaret Etmiş Olan
Seyyahların Günlükleri**

ROMA, BİZANS ve SELÇUKLU DÖNEMLERİ			M.Ö. 18	Strabon	Bithynia'nın merkezi olan ve çok geniş ve verimli olduğu halde yazın sağlık için hiç de iyi olmayan bir ova tarafından çevrili bulunan Askania Gölü'nün kenarında kurulmuş Nikaia da yer alır. Nikaia ilk defa Philippos'un oğlu Antigonos tarafından kuruldu ve buraya Antigonos ismini verdi; sonradan Lysimakhos'un karısının ismine ithafen buraya Nikaia dendi. Nikaia, Antipatros'un kızıydı. Kentin çevresi 165 stadiondur ve dörtgen şeklindedir, bir düzlükte kurulmuştur ve dört kapısı vardır; caddeleri dik olarak birbirlerini keser, öyle ki, gymnasium'un ortasına konan bir taştan dört kapı da görülebilir (Pekman (trans.), 2005).
	123	DEPREM			
	258	Goth Saldırısı			
	325	1. KONSİL TOPLANTISI			
	358-740*	DEPREM (7 tane)			
	787	2. KONSİL TOPLANTISI			
	985-1065*	DEPREM (3 tane)			
	1081	Selçuklu Hakimiyeti			
	1095	Haçlı Saldırısı			
	1097	Haçlı Kuşatması			
	1106	Selçuklu Hakimiyeti			
	1204	Haçlı Saldırısı			
	1324	İznik'in Fethi			
	1326	Bursa'nın Fethi			
OSMANLI DÖNEMİ			1333	İbn Battuta	Şehre, köprüye benzeyen ve ancak bir atlın geçebileceği genişlikte bulunan bir yoldan başka yol yoktur. Kalenin müstahkem oluşu bu özelliğinden doğmaktadır. İznik gölü kaleyi dört bir yanından kuşatmıştır. Şehir harabe haline dönmüş olup içinde sadece sultanın askerlerinden bir kısmı oturmaktadır. İznik kalesi dört kat surla çevrilmiştir. Her iki sur arasında su ile dolu bir hendek bulunur. Şehre, istenildiği zaman kaldırılabilen ahşap bir köprü vasıtasıyla girilir (Çevik (trans.), 2015).
			1355	Gregory Palamas	Kentin uzun, görkemli yapıları ve surlarını övmesinin ardından bunların artık tümünün terk edilmiş olduğunu dile getirmiş.
	1453	İstanbul'un Fethi			
			1530	Bedreddün el-Gazi	Burası büyük ve güzel bir kent ve büyük bir bolluk ve ucuzluk var. Kentin binaları ve açık avlulu evleri kaleler kadar güçlü ve sokakları geniş ve rahat. Kentin evleri, güzel bahçeleri, sıcakkanlı ve dost insanları hakkında başka bir şey söylemeye gerek yok. Bu kent her açıdan öteki Türk kentlerinden daha üstün.
		1555	Hans Dernschwam	İznik'in eski ve müstahkem bir Bizans şehri olduğu anlaşılıyor. Şimdi harap vaziyette. Surları yıkılmış. Kale ve eski binalar kalmamış. Şehrin içinde de büyük bina yok. Birçok pis sokak surlara doğru uzanıyor. Yıkık surların arkasında Türklere ait evler ve bahçeler var. Evlerin odaları sokağa bakmıyor. Sokaklar ise çok dar.	

					<p>İznik daire şeklinde inşa edilmiştir. Ascanius denilen bir uzun gölün kenarındadır. Etrafı iki surla çevrilmiştir. İç sur dış surdan daha yüksektir. İç surun birbirinden aşağı yukarı üç mızrak boyu aralıklı yuvarlak ve basık kuleleri var. İç sur ve ondan alçak olan dış surun arasında bir geçit uzanmakta. Bunun dışında yuvarlak kuleler görünüyor. Dış surun önünde hendek yok. Burası düzlüktür. Etrafında dağlar yükseliyor. Kale içindeki şehrin dört kapısı var. Kapılar eski usul çok sağlam yapılmış.</p> <p>Büyük bir kapıdan geçmeden önce üç büyük kemer geçiliyor. Bu kemerler büyük iri taşlardan yapılmış. Surun duvarları ise tuğlalar ve taşlardan örülmüştür. Kalenin burçlarından birinin sağ tarafında mermer bir blok oturtulmuş. Bu mermerin üzerinde ellerinde kitap bulunan iki büst var. Kapının yakınında ön tarafta yolun kenarındaki bir bahçe içinde eski bir Bizans kilisesi var. Bu kapının üst kısmında kemerin üzerinde uzunlamasına beş adet dörtgen taş üzerinde yunanca bir kitabe var. Şehir Viyana kadar büyük değil. Tepelerden baktığında harap vaziyette Eski devirlerden kalma sağlam bir ev yok (Önen (trans.), 1987).</p>
			1554-1562	Ogier Ghiselin de Busbecq	<p>Nicaea ruhani meclisinin vaktiyle toplanmış olduğu binada istirahat ettik. Evvelce kasabayı çeviren surlar ve kapılar iyi korunmuş. Çarşı meydanından bakıldığında dört kapı da görülüyor. Bu kapıların üzerinde Latince oyma yazılar bulunuyor. Eski harap şehrin Antonius tarafından yeniden imar edildiğini bundan öğreniyoruz. Bu Antonius herhalde imparator olacak. Buradaki taş ocaklarından İstanbul'da yapılacak umumi binalar için taş temin ediliyor. Orada bulunduğumuz sırada, işçiler yeraltından pek bozulmamış bir asker heykeli çıkarmışlardır. Ama çekiçleriyle hemen heykeli parçaladılar. Üzüldüğümüzü görünce gülerek, 'Hristiyanlar gibi ona tapılmasını ve dua edilmesini mi istiyorsunuz?' dediler. (Ghiselin & Forster & Daniel, 1881)</p>
			1557	Wolfgang Müntzer	<p>Kentin surları ya yıkılmış ya da çok kötü onarılmıştı. İçerde yalnızca, sağlam yapılmış birkaç cami bulunmaktadır.</p>
			1568	Ludwig von Rauter	<p>“İçerde kimseler yok ve karşınıza hemen, içinde, çok uzun zamandır orada bulunan ve içlerinde çok az insanın yaşadığı evlerin bulunduğu bahçeler çıkıyor (Raby, 1976).</p>
1579	Duraklama Dönemi Başlıyor				
			1585	Mehmed Aşık	<p>İznik'te, saltanata ait, alışveriş yapılabilecek birçok dükkân, cami ve halka açık hamam bulunmaktadır. Bazı hayırsever vatandaşlar halka açık bir aşevi kurmuşlar ve gezginlerle kente gelen konukların yararlanabileceği bir yemekhane açmışlardır (Ak, 1997).</p>
			1588	Reinhold Lubenau	<p>“Kentte, çamurdan inşa edilmiş küçük evlerden, daha doğrusu kentin ortasında kümelenmiş ve gölün olduğu tarafa doğru uzanan kulübelerden başka hiçbir şey yok. Yağmur yağdığında, yukarıdan çamur iniyor. Bununla birlikte, yıkık yapıların arasında kentin her tarafı bahçelerle ve meyveleri kurumuş incir ağaçlarıyla dolu. Bu görüntü, insanda lanetlenmiş bir kent havası yaratıyor. Her yer o kadar çıplak ve boş ki, birkaç dükkânın bulunduğu sokaklar ya da pazaryeri dışında, ortalıkta hiç kimseyi göremezsiniz. Burası sanki ölü bir kent.</p> <p>Kadı bize, kentte çok az insanın kaldığını, çünkü çoğu önemli ailenin, kadınların ve çocukların, üç yüzden fazla sayıda insanın, Türk hükümdarı tarafından bir ayaklanmayı</p>

				engellemek için İstanbul'a gönderilmiş olduğunu söyledi (Noyan (trans.), 2016).
		1609	Polonyalı Simeon	<p>Bu şehire şimdi Çınık İznik denir çünkü burada türlü türlü çini, fincan ve sürahi imal edilir. İznik büyük bir şehirdi; fakat şimdi büyük bir kısmı harap olmuştur. Havası da fenadır. Burada 15 hane Ermeni ve iki papaz bulunduğundan 12 gün yanlarında kaldık. 318 aziz patriğin içtima ettiği mevki, şehrin ittisalinde ve gölün kenarında bulunur. Biraz ötede de kubbeli büyük bir kilise vardır. Şimdi çok eskimiş halde olan kilise Rumların elindedir. Şehrin etrafında büyük surlar ve müteaddit burçlar vardı. Burçların içleri kilise olduğu gibi aziz tasvirleriyle süslenmiştir. Girdiğimiz her kulenin de aynı surette tezyin edildiğini gördük fakat bunlar bugün metruk haldedir.</p> <p>Şehrin kapısında muazzam iki söke taşı vardı. Bunların birinin üzerinde çok tiksindirici bir vaziyette melun Nestor'un, diğerinde de karni deşik ve eması dışarı sarkmış bir vaziyette Arios'un resimleri hakkedilmişti.</p> <p>Şehrin havası çok sert ve fena olduğundan, şehirde gerek yerli gerek dışarıdan gelmiş bütün insanların yüzleri sararmıştı (Andreasyan (trans.), 2016).</p>
		1648	Evliya Çelebi	<p>Kent surlarla çevrili olduğu için, Kalede Dizdar ya da asker bulunmamaktadır. Fakat Celaliler'den hâlâ korkulduğu için, kuleler ve kapılar sağlamlaştırılmıştır...</p> <p>İznik Kalesi'nin biçimi: Gölün [Askania] kıyısında yer almaktadır... Kalenin dört kenarında dört kapı bulunmaktadır. Göl Kapısı batıya bakar. Güney doğuda Yenişehir Kapısı bulunur. Kalenin duvarları sarmaşıkla kaplıdır. Surların dışında hiç bina yoktur. Surların içinde ise, kible yönünde on sekiz ayrı bölgeye ayrılmış mahallelerde, 1.000 adet çinili tahta evler bulunur ve her bir evin bahçesi ve bağı vardır. Kalenin doğu bölümünde, binlerce yıkık dökük ev, bahçe, bağ ve adlan bilinmeyen camiler vardır. Kentin oturlan bölümünde ise yirmi altı cami vardır.</p> <p>İznik'in İmaretleri: Yedi imaret bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi Hayreddin Paşa ya aittir. Birisi eskidir, öteki de ünlü yeni aşevidir. Burada, yoksullara ve zenginlere hergün çeşitli çorbalar verilir. Bunların yanında, Ramazan ayı boyunca her zaman açık olan Orhan Gazi'nin imareti vardır. Balabanoğlu ve Eşrefzade imaretleri de ünlüdür (Temelkuran & Aktaş (trans.), 1986).</p>
		1654	Menazil üt-tarik adlı eserin anonim Osmanlı yazarı	Kentin durumu şu sıralarda çok parlak değil. Buranın iklimi biraz sıkıcı
		1657	Katib Çelebi	Surlar artık yıkıntı halinde (Öztürk (edit.), 2010).
		1675	John Covel	<p>Gördüğümüz ilk yer, eski bir Yunan kilisesiydi. Kilisenin adını öğrenemedik, fakat artık hayır işleri için kullanılan bir yer haline getirilmişti ve Türkler oraya ziveh (zaviye) diyordu. Bu yerde, her cuma günü (özellikle) oldukça fazla güzel çorba ve pilav pişirilirdi. Kentin tüm yoksulları buraya gelirdi. Cuma günleri oraya gittiğimizde, yürüyerek ya da eşekleri üstünde birçok insanın yardım almak için oraya gelmiş olduğunu gördük. O gün yemeği, padişahın yanı sıra sarayda doğmuş saygın bir paşa veriyordu. Fazla büyük olmayan taş bir binaydı, biz içeri giremedik, fakat kapının önünde Türk usulü</p>

					birkaç küçük sütun vardı ve tavan çinileri kaplanmıştı. Gölün bir köşesinde, surlarla çevrili ve birkaç düzgün kareyle ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır. Bunun yanındaki kent surlarında bazıları ünlü olan çınar ağaçları ve küçük söğütler bulunmaktadır. Türkler burayı bir ibadet yeri haline getirmişler ve aynı bölgeyi Ramazan ayında da kullanıyorlar (Raby, 1976).
			1682	M. E. bin Mehemmed Derviş	Kent Sezar döneminde çok gelişmişti. Fakat şimdi çok kötü bir halde (Lowry, 2004).
	1699	Gerileme Dönemi Başlıyor			
			1704	Paul Lucas	Fakat gerçekte, geçmişteki halini bilmememe karşın kentin adı görünüşünden çok daha az değişmiş. Bu ünlü kenti böyle yıkıntılar içinde görmek çok üzücü. Üç yüz yetmiş adet kule (surlar boyunca) saydım. Bu çok ilginç bir durum çünkü tüm kentte üç yüzden fazla ev yok (Lowry, 2004).
	1718	Lale Devri			
	1730				
			1736	Johan Otter	Burada Türklerin kullandığı seramik vazolar üretilmektedir (Lowry, 2004).
			1739	Pullinger	Lefke (26 Mart) büyük bir köprüyle aşılabilir ve günümüzdeki adı Galipo olan Gallus Nehri'nin üstünde yer alır. Buradan itibaren yaklaşık 3 mil boyunca kötü bir Roma yolu takip edilir. Geri kalan kısımları hoş manzaralarla doludur. Yaklaşık 9 mil boyunca enfes İznik Vadisi'nin içinden geçilir ve daha sonra İznik'e (26 ve 27 Mart) gelinir. Hoş bir konumu vardır. Ancak günümüzde tepelerden gelen durgun suların dolaylı olarak sağlığa zararlıdır. Ascanus Gölü günümüzde ki adıyla İznik Gölü kent surlarının yakınlıklarına kadar gelir. Burada çok sayıda kitabe ve gezginlerin incelemesine değerli birkaç figür vardır. Buradan Nicomedia ya da İznik (son derece güzel bir memleket)'in körfezi bir tekneyle geçilir (yaklaşık 8 mil) ve yaklaşık 6 mil daha gidildikten sonra bazılarının göre Hannibal'in gömüldüğü yer olan antik Lybssa günümüzdeki Gavise'ye ulaşılır (Yıldırım, 2013).
			1743	Richard Pococke	Buranın havası çok sağlıksız ve bunun nedeni büyük olasılıkla, serbest bir yatakları olmayan dereler. Halk bu dereleri kendi açtıkları yollarla bahçelerine getiriyor ve su buralarda durgunlaşarak havayı kirletiyor. ...Fakat kent günümüzde daha çok bir köyü andırıyor ve içinde üç yüz tane ev yok (Pococke, 1745).
			1745	Peyssonel	'Surlarda bol miktarda devşirme malzeme kullanıldığını belirtir. Ayrıca İstanbul kapının kabartmalarının ziyaret ettiği tarihte tahrip edilmiş olduğundan bahseder.' (Lowry, 2004).
			1779	Dominique Sestini	Nicaea yalnızca terk edilmiş bir kent. Burada yaşamın hiçbir izi yok, hiçbir ses hiçbir hareket yok.
	1792	Dağılma Dönemi Başlıyor			
			1780	Capper	Chinislik'e ulaştığımızda saat ondu. Harabe bir surun kalıntıları arasına girdik ve kare bir kulenin üzerinde yükseklerde Yunanca bir kitabe gördük: Kentte bundan başka bahsetmeye değer hiçbir şeye rastlamadım (Yıldırım, 2013).
			1794	Morritt	Kentin kendisi çok eskiydi ve bizim malikânemiz kadar çürümüş bir haldeydi. Bildiğin gibi bu yer, burada düzenlenen ve yine burada bulduğumuz bol miktarda antik kitabelerde (anlayabildiğimiz kadarıyla) bazı bahislerinin geçtiğini gördüğümüz Nicene

					konsili ya da asıl olarak Nicaean Akdi ile ünlüydü. Ancak dünyanın bu bölümündeki kentlerin tamamı gibi en gelişmiş zamanı Roma İmparatorluğu Dönemi'ydi (Yıldırım, 2013).
		1797	James Dallaway		Günümüz İznik'i, uzun dar yollardan ve çamur duvarlardan oluşan yıkık bir köy. Kentin içinde görkemli servi ağaçlarının kucakladığı bir sürü Bizans kilisesi, camiler ve hamamlar var.
		1786	J.B. Lechevalier		İnanılmaz derecede sağlıklı.
		1800	William Martin Leake		Camilerin, hamamların ve evlerin yıkıntıları bahçelerin ve mısır tarlalarının arasında dağılmış durumda. Bu bahçeler ve tarlalar günümüzde eski Bizans surlarının bulunduğu alanlarda yer almaktadır ve Türk İznik'inin günümüzde çok önemsiz bir yer gibi görünse de geçmişte bir görkemi olduğunu kanıtlamaktadır. Yıkık camilerin ve hamamların duvarlarında Yunan tapınakları ve Bizans kiliselerinin kalıntılarına rastlanmaktadır.
		1802	Browne		Yenişehir'den sonra 4,5 saat içinde Nicaea'ya ulaştım. Bu yerde nüfus azdır, ticaret hareketsizdir ve hiçbir şekilde bol miktarda erzak elde edilemez... Çok tanınan bu kent aynı isimli çok büyük bir alan kaplamayan dairesel bir gölün en doğu ucunda yer almaktadır... Surlarla çevrelenmiş bu yerin çok küçük bir bölümü şimdi binalarla kaplıdır. Geri kalan kısımlar kısmen bahçelere ayrılmıştır ve kısmen de boş bırakılmıştır... Uzaktan kentin görünümü etkileyicidir. Manzarada dikkat çeken ilk objelerden birisi, yolun biraz sağında küçük bir yükseltinin üzerinde yer alan Yenişehir'in valisine ait olan büyük bir beyaz köşktür (Yıldırım, 2013).
		1804	Joseph von Hammer		Günümüzde yıkıntı halinde bulunan kentler içinde en çok burası insanı etkiliyor ve bu görüntü sapaşğlam ayakta duran surlarla çok daha çarpıcı bir hal alıyor. Kente girdiğimizde karşılaştığımız yıkıntılar ve melankoli bizi şaşırtıyor. Yıkıntıların ve bahçe çitlerinin arasından antik Yunan ve Roma dönemindeki Nikaia kentinin bulunduğu bölgenin kuzey doğusunda yer alan İznik köyüne doğru ilerledik. Türkler burayı artık İznik olarak adlandırıyorlardı. Burada saraylar, hanlar, camiler, hamamlar ve çini fabrikaları varmış. Bugün bu binaların hepsi yıkıntı halinde. İznik kenti aralarında hala iki caminin ve bir kilisenin barındığı, 200 hanelik bir köye dönüşmüş durumda. Zamanın, despotluğun ve hastalığın hüznü kalıntılarının manzarası (Lowry, 2004).
		1807	M. Tancoigne		Nicaea, hastalıklı ve sağlıklı bir yerleşim yeri ve gölden buharlaşan hava da zehirli ve ölümcül. Kentte yaşayan herkesin yüzü solgun ve çevrenizde dolaşan bu insanlara baktığımızda, kendinizi koca bir hastanenin içinde geziniyormuş gibi hissediyorsunuz
		1807	Dupre		İznik'e girmeden önce, sol tarafta çok kalın bir duvar/sur ve çok sayıda harabe bina görülür. Yalnızca Gotik yapıdaki bir tanesi tamdır (Yıldırım, 2013).
		1807	Gardane		Kızderbent'ten İznik'e ya da Nicée'ye 6,5 saat. Burada 225 ev var. Yol zorlu ve çok sayıda akıntı tarafından kesiliyor. Kudüs'tekinden sonra ilk genel konsilin toplandığı bu yer Hıristiyanlar tarafından yedi kez alındı ve yeniden kuruldu. Yaklaşık 500 yıl önce Türkler bu memleketi fethettiler. Hava burada sağlıklı. Surlar 360 kuleyle güçlendirilmiş. Artık

				yalnızca 4 Rum evi var. Bol miktarda nar ve incir ağacı bulunuyor. Bir Cami'nin kapısında, güzel bir yeşil sütun var. Zafer kemeri iyi biçimde korunmuş. Rum Kilisesi'nde huşuyla taştan yapılmış olan Constantine'in tahtını gördük. Aziz George bu kente geldiğinde burada yalnızca 14 Katolik vardı. Ölümüne kadar da bu kez Katolik olmayan kişi sayısı yalnızca bu sayıda idi (Yıldırım, 2013).
		1807	Salvatori	Nicea, çok bataklık bir düzlükte ve gölün yanında yer alıyor. Antik duvarlar halen mükemmel bir durumda ve önceki çağlarda bu kentin kapladığı alana açıkça işaret ediyor... Burada işlenen kan dökme ve korkunç olaylar yıkımın korkunç lanetini Nicea'ya çekmiş (Yıldırım, 2013).
		1813	John McDonald Kinnier	Kalabalık bir şehir yerine üzüm bağları ve tütün tarlalarından geçerek yapılara doğru ilerlediklerini, ayrıca sur içindeki alanların nar ağaçları ile kaplı olduğunu dile getirmiştir. 'Lefke ve İstanbul kapıda bulunan kabartmalardan ve Medusa başlarından bahsetmiştir.' 'Koimesis kilisesi için; Şehirdeki eski ve küçük Rum ve Ermeni kilisesi olarak kullanılan yapının renkli yer döşemesine, duvar mozaiklerine ve güzel bir lahite değinmiştir.' 'Roma Tiyatrosu için; tütün tarlaları arasından Theodorus'un sarayı olarak adlandırılan bir harabeye gelir. Roma yapılarının dayanıklılığındaki, etkileyici taş işçiliğine sahip, birbiriyle bağlantılı 12 yuvarlak biçimli alt yapının saraydan ziyade tiyatro olabileceğini belirtir.' 'Mütesellim köşkü için; Theodorus Laskaris tarafından yaptırıldığı söylenen kapıdan şehre girdiğini tarlalar arasından mütesellim köşküne doğru ilerlediklerini ve burada harap bina yığınlarının ortasında büyük bir Türk evinin olduğunu söyler.'
		1818	Irby-Mangles	Daha sonra Ascanius Gölü görüş alanımıza girdi. Akşam saat 10'a kadar bu gölün kıyısı boyunca ilerledik ve daha sonra gölün en doğu ucunda antik Nicaea kentinin bulunduğu yere yerleştirilmiş bugün İznik ya da Tchinoisli olarak adlandırılan güzel bir yere geldik. Günümüzde kasaba, oldukça iyi biçimde korunarak gelmiş ve kapılarında çok sayıda Yunanca yazıtın bulunduğu antik surlar tarafından çevrelenmiş alanın yalnızca küçük bir bölümünü kaplıyor. İznik'te surlar dışında ilgi çekici çok az şey var. 1097 yılında burası ünlü Godefroi de Boullion tarafından alınmıştır (Yıldırım, 2013).
		1819	Dearborn	Is-nick ya da Nice aynı isimli ve eski zamanlarda Ascanius olarak adlandırılan bol miktarda balığın bulunduğu ve Mudanya Körfezi ile bağlantısı olan bir gölün doğu ucunda yer almaktadır. Bu kent Antigonus tarafından kurulmuş ve Antigonina olarak adlandırılmıştır. Daha sonra Lysimachus'un eşinden dolayı Nicaea ismi verilmiştir. Neredeyse tam durumdaki kulelerle desteklenen surlarla çevrelenmiştir fakat çevresi 4 mil olmasına rağmen şimdiki kasaba yalnızca bir köydür ve 300 evden daha fazlasını içermez. Ahalisi 20 Hıristiyan ailenin dışında Türklerdir (Yıldırım, 2013).
		1819	Vidua	Görünümü bakımından, şimdikiye kadar daha üzüntü verici fikirleri aklı getiren ve insan azametinin faniliğinin en aşikâr kanıtı olan bir kent daha görmedim... Üç kademeli kapılardan

				geçtikten ve bu kalın surların içine girdikten sonra Nicaea'nın görünümünün iç karartıcılığı artar ve artık kenti arasanız da bulamazsınız. Burada tarlaların, çorak toprakların ve bahçelerin arasında, içinde Rumların da olduğu 100 ev ile sefil durumda bir Türk köyü vardır (Yıldırım, 2013).
		1819	Marcellus	Tyr ve Kudüs haricinde Doğu'daki hiçbir kent Nicée'den daha fazla unutulmaz kuşatmalara maruz kalmamıştır. Tekrarlanan bu büyük zaptetmeler tamamen harap etmelerle sonuçlanmıştır... Söylememiz gerekir ki 400 ahalisiyle Nicée'nin varlığı gerçekten de sona ermiştir. Arkeolojik araştırma kısmına başlamadan önce Olympe'in arkasında yükselen güneşin ilk ışıklarıyla parlayan bu geniş harabelerin tamamına bir bakış attım: Çiğ damlaları terkedilmiş sokaklardaki çimenler üzerinde ve mezarlıklardaki selvilerde parlıyordu. Büyük bir kentin henüz başlamakta olan günle birlikte artan gürültüleri yerine bu terkedilmiş kentte, bu ıssız yerlerde, antik surların üzerinde sessizlik hüküm sürüyordu ve sabah rüzgârları Ascagne Gölü'nün sessiz sularını dahi hareketlendirmiyordu... Nicée bugün yalnızca İznik isminde harabe halde bir köydür. Burada 400 kişi vardır. Bunların üçte biri Ermeni ve Rum geri kalanı Türk'tür. Bu kişiler surların içinde geniş meyve bahçeleri yapacak ve tarım alanlarını işleyecek yeterince alan buluyorlar." (Yıldırım, 2013).
		1823	Leeves-Barker	İzmit'ten ayrılarak, at sırtında Sapanca, Geyve ve Lefke'den geçip İznik'e geldik. İlk büyük konsilin merkezi olmasıyla ünlü İznik (antik Nicaea) Ascanius gölünün kıyısında yer alıyor ve surlarıyla kapıları neredeyse tam durumda. Ancak Trajan'ın adının görülebildiği bir kitabe kapılardan birisinin üzerinde görülebilmese rağmen, yapının büyük bölümünün sonraki bir tarihe ait olduğu çok açık. İznik günümüzde surlar içinde kalmış küçük bir köy ve surların içinde boş kalan yerler tarla ve bahçe olarak kullanılıyor. Sadece Türkçe konuşan 15 Rum ailesi kendilerine bırakılan eski ve büyük bir kilisede toplanıyorlar (Yıldırım, 2013).
		1823	Barker	325'de Constantine'nin başkanlığındaki 1. genel konsil ve Irene'nin hükümdarlığı döneminde toplanan 7. genel konsilleriyle ünlü olan ayrıca Theodore Lascaris tarafından Menderes'ten Boğaz'a kadar uzanan bir imparatorluğun başkenti yapılan İznik (antik Nicaea) 70-80 civarında Türk ve 15 Rum evinden oluşan sefil bir köye dönüşmüş. Burada hiç Ermeni ya da Yahudi yok (Yıldırım, 2013).
		1823	Walsh	Tepelerden birisinin ucunda çok geniş bir göl ve gölün kıyılarında büyük ve görkemli bir kent yer alıyordu. Bu manzaranın güzelliğinin tadını çıkarmak için uzak bir mesafede durduk... Dışarıdan görünümü Avrupa ve Asya'da ve Doğu'nun tamamında göreceğinizin tümünü aşan, zengin, büyük ve kalabalık bir kent izlenimi uyandıyordu. İlk başta büyük kasabalarda olanın aksine kimsenin içeri girip dışarı çıkmamasına şaşırдық fakat asıl olarak içteki kapıyı geçtiğimiz zamanki şaşkınlığımızı tarif edilemez. İçeride ne sokak ne evler ne insanlar ne de herhangi bir şeyin kalıntısı vardı. Bu çok geniş ve muntazam surların içindeki her yer gözün alabildiğince geniş, boş tarlalardı. Sanki yer yarılmış ve tüm evler ve insanları içine alarak, kent surlarını da mükemmel ve

					<p>hasarsız durumda bırakarak tekrar kapanmıştı. Bir süre boyunca bu kasvetli düzlüğün nedenini merak ettikten sonra, surların köşesine yerleştirilmiş ve içlerinden birisinde konakladığımız birkaç Rum evine geldik... Bu gözalıcı göl ve bereketli vadi arasında suyun kıyısına kurulmuş yalnız bir görkemlilik içinde uyuyan ve şimdi çöldeki Tadmor kadar sessiz ve terk edilmiş İznik kasabası yer alır... Surları takip ederek altımızda uzanan surların çevirdiği alana baktığımızda çok büyük boşluklar dışında hiçbir şeyin korunamadığını ve hatta sokakların ya da görkemli binaların izlerinin dahi yok olduğunu gördük. Antik kentlerin bu şekilde nüfuslarının azalması Türk imparatorluğunda çok yaygındır. Fakat kapladıkları alandaki herşeyin yok olmasına rağmen surların neredeyse asıl yüksekliklerindeki kadar tam ve mükemmel biçimde korunduğu belki de dünyadaki tek kenttir... İznik, önemli konsillerin zamanından Latin Haçlılar tarafından Rum İmparatorluğu işgal edilene kadar sadece ünlü değil aynı zamanda büyük ve kalabalık bir kent olmaya devam etti. O zaman kuşatılarak alındı ve Lascaris ailesi tarafından kurulan bir hanedanlığın başkenti ve merkezi haline geldi. Latinlerin kovulmasına ve Türkler tarafından işgal edilmesine kadar da büyümesini devam ettirdi. 1677 gibi geç bir tarihte bile gelişmiş ve kalabalık bir kent idi. O zamanlar 10.000 kişiden oluşan bir Rum nüfusu barındırıyordu ve Antik Dönem'e ait çok sayıda değerli kalıntı önceki görkemine tanıklık ediyordu. Fakat Türklerin harap edici elleri o zamandan beri bunun her izini ortadan kaldırdı ve insan yaşamı için herşeyin sağlanabileceği cömert bir doğaya sahip güzel ve bereketli bir noktada mükemmel kentin gölgeli bir hayaleti olarak şimdi onu saran melankoli düşüncesine konu haline geldi. Geniş bir düzlük son derece bereketli, meyilli çayırıkları yemyeşil, tepeleri en iyi kerestenin elde edileceği ağaçlarla kaplı, geniş sularında balıklar kaynaşıyor ve iklimi ölümlü bir iskeleti dahi kendine getirecek kadar yumuşak ve nefis. Fakat burada insan yaşamı gerçekten sönmüş, insani alışkanlıklar tamamen yok olmuş ve ıssızlık ile eskiden ne olduğunu, şimdi ne hale geldiğini gelecekte ise ne olabileceğini gösteren kalıntılar önceki muhteşemliğinin inkâr edilemez tanıklığı ile daha çarpıcı hale gelmiş... Surların içindeki alanın küçük bir bölümü ipekböceklerini beslemek için yetiştirilen dut ağaçlarına, arazinin biraz daha fazla bölümü ise kırık tuğlalar ve döküntüler içinde yetiştirilmeye çalışılan tütüne ayrılmış... Ertesi sabah güneş doğarken, 15 mil boyunca uzanan ama kimsenin işlemediği bu güzel ve bereketli ovayı, kimsenin yemediği balıklarla dolu bir iç deniz gibi olan gölü, kimsenin yaşamadığı çevresi 8 milden daha fazla olan görkemli surlarla çevrili kente sahip bu çok ilginç ancak hüznü verici noktayı terk ettik (Yıldırım, 2013).</p>
			1826	Leon de Laborde	<p>'Şehrin doğusundaki tepede yer alan Berber kaya mezarından genel bir İznik çizimi yapmıştır. Çizimde Berberkaya mezarı, sur dışında yer alan mezarlık ve şehir görülmektedir. Berberkaya'dan da kısaca bahsederek şehre bakan tarafının yıkılmış halde olduğu bilgisini vermiştir. Yıkılan cephesinin bezemesinden ve burada bir kitabe olması gerektiğinden bahseder. Şehre doğru ilerlerken</p>

					yaptığı çizimde Berberkaya mezarının başka bir resmini yapar. Burada mezarın içi görülmektedir.
			1829	Briand	Eskilerin Sangarius'u olan Sangaria Nehri'ni geçtikten sonra antik Nicée olan Isnik'e kadar ilerledik... Marmara Denizi'yle bağlantısı olan bir göl üzerinde yer alan bu kent bir Rum paşpiskoposunun ikametgâhıdır. Burada yaklaşık 300 ev görülür (Yıldırım, 2013).
			1830	Keppel	Bir zamanlar Bithynia'nın gururlu metropolisi ve bu ülkenin önceki hükümdarlarının ikametgâhı idi. Şimdi Isnik adı altında hala küçük bir nüfusu barındırır fakat "bu kadar küçük boyutlara" Ruslara karşı yapılan son yıkıcı savaş sonucunda düşmüştür. Neredeyse tüm halkı ölümün seyreltiği sıraları doldurmak için gönderilmişlerdir. Bir süre kimsenin olmadığı sokaklardan yürüdük ve sonunda posta-evine ulaştık. Kasabanın bu kısmı küçük bir nüfusa sahip. Fakat neredeyse tüm dükkânlar kapalı ve 1 sivile karşılık en azından 5 asker gördüm. Böylesine bir yıkım görünümü sıska bir koyun etinin çeyreğini satın almayı başardığım beklentilerimin oldukça üstündeydi (Yıldırım, 2013).
			1832	Porter	Kulelerden birinin temelini yakınlarında sur içindeki bir delikten Nice'ye girdik ve yalnızca bir terkedilmişlik bulduk. Bir zamanlar antik Nice'nin sahip olduklarından şimdi kendisini çevreleyen surların haricinde geriye neredeyse hiç eser kalmamıştı. Üzerlerinden sabanlar ve tırmıklar geçmişti. Sarayların ve tapınakların bulunduğu yerler şimdi buğday ve arpa tarlalarıydı. Mermer sütunların gövdeleri ve başlıklar zamanın yıkıcı etkisiyle parçalanmış ve çatlamış biçimde orada burada görülüyordu... Yalnızlık, sessizlik ve perişanlık her yerde hüküm sürüyordu. Kanatlarını surlar üzerinde çırparak ciyaklayan kuzgun ve akbabaların haricinde hiçbir canlı varlık görülüyordu. Ölüm sessizliği tüm çevremizi sarmıştı... Nice birkaç kelimeyle tanımlanabilir: Barbarların sefil bir köyünü çevreleyen ve ıssızlığın ortasında yerleşmiş sarmaşık ve asmalarla kaplanmış asil surlar ve kuleler (Yıldırım, 2013).
			1835	Charles Texier	Kent içine girilince rastlanan görüntü insanda üzüntü yaratır. Yenişehir Kapısı ile İznik kapısı arasındaki uzaklık, öteden beri eski Türk yapılarının yıkıntıları bulunan bahçelerle doludur. Biraz güneye dönülünce, çalılarla örtülü bazı tümseklerin üzerinde birkaç kemer kalıntısı görülür. Burası eski bir tiyatronun bugün hemen tümünden yere gömülmüş kalıntılarıdır. Bu yapı, Asya'da bir tepede üzerinde yapılmamış birkaç tiyatrodan biridir. Tiyatronun oldukça eski bir devre ait olduğu görülür. Bu yapıdan kalan ne varsa artık tanınmaz durumda bir yığını oluşturur. Bu tiyatronun, bir tarihsel anı uyandıracak çok az kalıntısı vardır. İznik'te yapılan temel kazılarda genellikle çeşitli eski yapı kalıntıları ortaya çıkmaktadır. Buralardan çıkan kalıntılar da genellikle çeşitli cins tuğlalardır. Bundan da anlaşıldığı gibi yapılar süs amacıyla değil gereklilik üzerine yapılmıştır (Kaplanoğlu (edit.), 1997).
			1835	Prokesch von Osten	'Kentin yıkıntıları, dut ağaçları ve tütün tarlalarıyla kaplı olduğunu anlatır.' 'Roma Tiyatrosundan ve yıkıntı halinde olarak ifade ettiği Orhan Camiinden bahsetmiştir.' (Ermiş, 2014).

		1836	Moltke	Gün batarken büyük, geniş bir göle vardık. Gölün karşı taraftaki ucunda bulunan muazzam surlar ve burçlar bir vakitler, haçı ordularının da almaya uğraştıkları, muazzam bir şehir korurlardı. Bugün bunlar, yüzyıllarca önce Nikaia olan birkaç sefil kulübe ve yıkıntıyı kuşatıyor (Yıldırım, 2013).
		1837	Michaud	Şimdi de İznik'in şu anki durumundan bahsedeyim. Kente kuzey kıyısından ulaştığımızda, tuğlalardan oluşturulmuş büyük bir kulede açılmış bir delikten surların içerisine girersiniz. İznik'in surları halen ayakta, İznik'in her yerinde tarlalar, dut ağaçları, zeytin ağaçları ve üzüm bağları görmek bir gezgin için ne kadar şaşırtıcı. Selvi ve meyve ağaçları arasındaki uzun caddeden ilerlediğimizde, Müslümanlar ve Rumların yerleşmiş olduğu İznik adındaki küçük mütevazı bir köye ulaştık. Önceden bu surların ortasında yer alan birçok anıttan çok üzücü biçimde hiçbir şey kalmamış: Her yerde yalnızlığın ve tahribatın görüntüsü var (Yıldırım, 2013).
		1837	M. Baptistin Poujoulat	'Kent'in her yerinde ekili tarlalar, dutluklar, zeytinlikler ve bağlarla karşılaştığı, muhteşem yapılarıdan eser kalmadığı bilgisini vermiştir.' 'Aya Sofya Kilisesi için; yarısına kadar toprağa gömülü, iki kubbeli bir yapı gördüğünü, bunun Laskarislerin sarayı veya iki konsilin toplandığı kilise olabileceğini belirtmiştir.' (Ermiş, 2014).
		1838	Charles Fellows	'Surlardaki bir delikten bu meşhur şehre girdiğini, İznik köyüne varabilmek için dut ağaçları ve tarlaların arasında mil kadar daha ilerlediklerini belirtmiştir.' 'Surlarda bulunan devşirme malzemelerden bahsetmiştir.' 'Gölde bir limanın veya iskelenin kalıntıları olduğunu, gölün temiz sularının derinliklerinde de bu kalıntıların görülebildiğini belirtmiştir.' 'Koimesis kilisesi için; hala şehirde tava ve döşeme mozaikleriyle süslü küçük bir kilisenin varlığından bahsetmiştir.'
		1838	William Francis Ainsworth	Bu surlar göl kenarında neredeyse dörtgen bir alanı çevrelemektedir ve geçmişte kent tamamen bu alanın üzerinde yer almaktaydı. Fakat günümüzde kentin ancak dörtte biri bu eski bölgenin bulunduğu yere denk gelmektedir ve göl seviyesindeki evlerin çoğu boş bir haldedir. Bu yıkıntıların arasında dolaşırken ayaklarımıza yabancı sarmaşıklar takılıyor, oysa tam bu bölge bir zamanlar kentin göbeğiydi. Kentin şu andaki merkezine yaklaştığımızda yıkık manastırlara ya da birer baykuş gibi mezarları andıran kuytu köşelerde kalmış yapılara süzülen dervişlere rastlıyoruz. Neredeyse çökecek gibi duran harap minarelerde kutsal mollalar görüyoruz. Tüm bunlar kentin şu andaki sahiplerinin genel ruh halini gözler önüne sermeye yetiyor.
		1846	Xavier Hommaire de Hell	Roma'daki gibi korkunç ve Nicaea yılın dörtte üçünde bu hastalığın etkisinde kalıyor. Zengin halk dağlara kaçıyor ve hastalık, kentten kaçamayanları acımsızca yok ediyor.
		1847	Macfarlane	Terk edilmiş kasabadan tek bir ses gelmiyordu, devasa surları ve kuleleri ayışığında önümüzde uzanıyordu. İlerlerken gölün kenarlarında sinsice dolaşan çakal sürüsünün çılgınlıkları ve bağırışlarını işittik ve bu hayalet gibi surlar ve duvarlara daha da yaklaşınca çok sayıda baykuşun öttüklerini ve bu uğursuz türün çılgın attıklarını, yolumuzun hemen karşısında uçarak en kötü ötüşlerini yaptıklarını

					duyduk... Sefalet, hastalık ve ölümün mekânına sebepsiz yere geldiğimiz için bizimle dalga geçiyor gibiydiler. Çılgınlık devam ediyor, büyük baykuşlar ötüyor, çakallar uluyordu ve kulaklarımızda bu seslerin çınlamasıyla saat 7’de bir zamanlar şöhretli olan Nicaea kentinin açık, muhafazasız, antik güneybatı kapısından içeri girdik. Hiç insan görülüyordu ve sarmaşık kaplı bir kuleden seslenen yaşlı bir baykuş “Hoşgeldiniz” değil “Aptallar, burada ne arıyorsunuz?” diyordu – İkinci bir taş kapının altından ve bir üçüncüsünün harabelerinden geçtik – biri diğerinin içinde olacak şekilde üçü de içiçe geçmişti. Fakat evler ve sokaklara baktığımızda yalnızca ağaçlar, tarlalar ve alışılagelmiş biçimde harabe yığınlarıyla antik duvarların alçak parçalarını bulduk... Harabeler içinde görülebilecek ya da insanlardan öğrenilebilecek çok az şey vardı ve burada ciddi bir hastalık tarafından ele geçirilmek ve yatağa düşürülmek çok korkutucu olabilirdi. Bitkin atlarımız için yem istedik ve eski kent alanının yirmide birlik kısmının dışında bir yeri kaplamayan kuzeydoğu köşesine sıkışmış kalmış sefil durumdaki kasabada yürüdük. Yaklaşık olarak 80 Türk ve 70 Rum evi ya da kulübesinden oluşuyordu ve bunların tamamı köhne, çürüten ve yıkılacak durumdaydı (Yıldırım, 2013).
		1849	Monk	Aniden döndüğümüz derin gölgelik bir yoldan çıktığımızda ve kendimizi erken Hıristiyan kilise yıllıklarında ünlenmiş, İznik’in eskiden kalma surları önünde bulduğumuzda güneşin batmasına yaklaşık bir saat vardı... Gölün kıyısı boyunca at sürerken MS 325’te Hıristiyan rahipler tarafından genel konsilin toplandığı ve Nicene mezhebinin şeklinin verildiği bir zamanların ünlü kentinin bulunduğu yeri tahmin etmek ve dikkatle bakmak acıktı. Kilise gibi cami de şimdi harabe halinde ve günümüzdeki kasaba surlarındaki arazinin ancak beşte birini kaplıyor (Yıldırım, 2013).	
		1852	A.D. Mordtmann	‘Şehrin büyük kısmındaki mısır tarlalarından, dut ağaçlarından, sebze bahçelerinden ve evlerin çoğunun terk edildiğinden bahsederek İznik’i bir köy olarak tanımlamıştır.’ ‘Lefke kapı yakınında 1395’de Hayrettin Paşa tarafından yenilenen caminin güzel fakat terk edilmiş olduğunu belirtmiştir.’ (Lowry, 2004).	
		1853	Stanley	Şimdi surlarının içinin tamamı boşluktur. Yıkılmış sütunların üzerinden ve karmakarışık çalılıkların içinden seyyah güçlükle ıssız alanın merkezini işgal eden harabe Türk Köyü Is-nik’e doğru ilerler (Yıldırım, 2013).	
		1854	Murray	İznik [Bursa’dan] 10 ya da 12 saat mesafede, Bithynia’nın antik başkenti Nicaea’nın yerine kurulmuş, 100 evden oluşan sefalet içinde bir Türk köyüdür (Yıldırım, 2013).	
		1861	Georges Perrot	Kent Roma imparatorluğuna dayanan tüm surlarını korudu ve kocaman kulelerle berkitilmiş olan bu yüksek duvarlara yaklaştığımızda büyük ve nüfuslu bir kente yaklaştığımızı sanabilirsiniz. Daha yakından bakarsanız, birbirinden ayrılan kiremitlerin arasında zamanın ve köklerini uzatan küçük ağaçların azimli emeği yüzünden açılan gedikleri görebilirsiniz. Eski kapılardan giriyorsunuz, fakat henüz kente varmadınız. İlk evlere rastlamadan önce tarla ve bahçelerden geçmeniz şart. Sokaklarda hiçkimse yok.	

				Değişmesine rağmen birinci evrensel konsilin yeri, kentin adını saklayan köy, sadece Bizans surlarına dahil olan alanın çok küçük bir parçasını işgal ediyor. Her yerde evlerin veya dut ağaçlarının ortasında sadece enkazlar, her devre ait kalıntılar ve kubbeleri çökmüş kiliseler ile çökmek üzere olan camilerin yanında antik kalıntılar var. Burası lanetlenmiş bir yere benziyor.
		1861	Joanne-Isambert	Eski Nicée olan günümüzdeki İznik yaklaşık 100 harabe evden oluşan sefil bir köyden başka bir şey değildir... Ayasofya'dan ayrılarak güneye yönelen birisi eski bir hanı sağ tarafından bırakır ve göl kapısına doğru yola devam eder. Yarı yolda Bursa paşasına bağlı olan Nicée'nin müteselliminin köşkü yükselir. Köşkün yakınında ve güneydoğu yönünde küçük bir tepenin üzerinde kalıntıları neredeyse tamamen toprağa gömülmüş bir tiyatroya ait bazı kemerler görülür. Aynı hat üzerinde, daha ileride kutsal bir çeşme (ayazma) ile ilerisinde daha önce de tanımlanmış olduğumuz Yenişehir Kapısı ile karşılaşılır. Bursa'ya doğru giden gezgin bu kapıyla çıkar ve gölün güney kıyısını takip eder (4 km). Burada Propontide'in kıyısından gelen ve ilk başta güneybatıya doğru yola devam ederek doğrudan güneye dönen ve Nicée'den Pisidie'ye geçen eski Roma yolu ile karşılaşılır. Bu, yakın zamanlara kadar Bağdat ve Suriye'den gelen kervanların en sık biçimde kullandığı yoldu (Yıldırım, 2013).
		1862	Moustier	Büyük İskender'in ölümünden birkaç yıl sonra Antigone tarafından kurulan Nicée gözlemcilerine geleneksel Yunan sanatının bazı örneklerini, zaman içindeki depremleri, İskitlerin ve diğer barbarların istilalarını, erken anıtları tamamen yok etmeyen çok sayıda hükümdarlığın sebep olduğu tahribatları sunar... Roma ve ardından Bizans, Anadolu topraklarında fethettikleri neredeyse her yeri yeni bir bina katmanıyla kaplamışlar... Nicée, günümüzde, çoğunlukla Hıristiyan olan 2.000 kişiden oluşan küçük bir kenttir. Eğer tamamen büyük otlar ve çalılarla dolu olan ve aralarında nadiren meyve ağaçlarının görüldüğü çayırıklara bu ismi vermek doğru olursa meyvelikler ve bahçeler doğu ve kuzeyde surların dibini kaplamıştır (Yıldırım, 2013).
		1867	Benjamin	At sırtında on saat geçirdikten sonra akşama doğru İznik'in harikulade kuleleri görüş alanımıza girdi... Ay o kadar parlaktı ki, antik kalıntıların genel hatlarını görebilmeye yetecek kadar ışık veriyordu. Ay ışığında yapılan romantik yürüyüşlerden hoşlanan birisi olduğumdan rüzgârda sesi kaybolan çoban köpeklerinin derin ulumaları, huşu ve şaşkınlık hislerinin garip bir çeşidiyle ruhu heyecanlandıran parçalanmış burçların üzerinde tünemiş baykuşların melankolik ötüşleri ve müezzinin kutsal sesi eşliğinde İznik'in gizemli gölgeler altında gizlenmiş ve terk edilmiş harabeleriyle eski eserleri arasında bir akşam gezintisiyle kendimi ödüllendirdim... Şu anki köy ya da kasaba eski surlarla çevrelenmiş alanın onikide birlik bir bölümünü bile kaplamıyor ve İznik Gölü çevresindeki yerler için bir fuar ya da haftalık pazar buluşma yeri olmasının dışında herhangi bir önem de arz etmiyor. Diğer kısımlar bitkilere ve dut ağaçlarına, yabani otlara sazlıklara, bataklık alanlara, harabelere, leyleklere, kekliklere ve

				çulluklara kalmış. Hâlbuki eski kent 50.000 den fazla kişiyi içeriyor olmalı (Yıldırım, 2013).
		1870	Jerningham	Hiçbirşey surlarının çevresinde birçok hatıranın gezindiği bu çökmüş kenti ziyaret ettiğimiz zamanki hislerimizi layıkıyla tasvir edemez... Öğleden sonra hava mükemmel bir hale geldi ve eski Hıristiyan kentinin kasveti, unutulmaya bırakılmış kaderi gibi azaldı (Yıldırım, 2013).
		1870	Busch	Bursa'dan 12 saat uzaklıkta yer alan İznik eski Nicæa'dır. Ünlü kent şimdi Türkler ve birkaç Rum'un yaşadığı yaklaşık 60 barakadan oluşan sefil bir köydür... 2 ½ mil uzunluğunda ve ortalama ¼ mil genişliğinde Ascanius Gölü'nün güneydoğu ucunda yer alan köyün konumu çok güzeldir. Uzakta Olympus yükselir, daha yakındaki yükseltiler farklı türdeki meşe ve yaprağını dökmeyen ağaçlardan meydana gelen ormanlarla kaplı olup bunların arasında antik kentin çok görkemli harabeleri, Constantinople'dakine benzeyen kapılar ve kuleler, muazzam surlar, bir su kanalı ve Theodorus'un sözde sarayı görülür. Surlar yarım mil kareden daha fazla bir alanı çevreler (Yıldırım, 2013).
		1878	Kammond	Bursa'nın yakınlarında doğuya doğru, çökmüş ihtişamın iki yuvasının çok kötü durumdaki kalıntıları vardır: Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde düzenlenmiş dini konsilleriyle ünlü olan antik Nicæa ve Bithynia krallarının ikametgâhı ve Diocletian'ın yönetimi altında kısa süreli bir ihtişam zamanında Roma İmparatorluğu'nun başkentliğine yükselmiş olan İznik. İznik, kuzeydoğu yönünde Bursa'dan 40 mil uzaklıkta ve oldukça büyük bir gölün kıyısındadır (Yıldırım, 2013).
		1890	Theodore Bent	Hemen yanında, oldukça yıpranmış bir imaret ya da aşevi, bulunmaktadır. Burada, bir zamanlar yoksullara çorba ve pilav dağıtılmış. Son derece güzel olan bu yapı çok eskimiştir, çürüyen duvarları ve kubbeleri, gökkuşağının tüm renklerini almış gibi. Grubumuzdan birkaçı bir köşeye oturup oranın resmini yapmaya koyuldu ve bu yapıları açık bir nefretle izleyen bir derviş, söylediklerini anlamadığımızı sanarak şöyle dedi: Şu gâvurlara bakın! Sütunlarımızı kaydediyorlar, böylece buraları onlara teslim ettiğimizde neyimiz olduğunu tam olarak bilecekler (Bent, 1890).
		1890	Edmund Naumann	'Aya Sofya Kilisesi için; yapının harap halde olduğunu ve dilenciler tarafından kullanıldığını belirtmiştir.' 'Berber Kaya'nın çizimini yapmıştır.' (Ermiş, 2014).
		1891	Colmar Freiherr von der Goltz	'Berber Kaya için; yekpare taştan yapılmış mezarın genişliğinin 4.10m, o dönemdeki mevcut uzunluğunun 2.40m., yüksekliğinin de alınlığa kadar 3,32m. Olduğu bilgisini vermiştir.' 'Orhan Camii harabe halinde.' 'İznik'in başkilisesi olan Ayasofya'nın sultan Orhan tarafından camiye çevrildiğini, kubbesinin çökmüş olduğunu ve altının sağındaki şapelde fresk izleri bulunduğunu söylemiştir.' 'Koimesis kilisesi için; moziklerinden, fresklerinden ve içindeki lahiten bahseder.' 'Yeşil Cami için; minaresiden ve minberinden bahsetmiştir.'
1895	DEPREM			

		1895	Huart	İznik yolu solumuzda kalmıştı. İznik'i ünlü konsili ile, Godefroy de Bouillon'un kumanda ettiği Haçlıların hatıraları ile bu defa göremeyecektik. Lakin şehrin hatırası bütün canlılığı ile kafamızın içinde duruyordu. Daha birkaç yıl önce gördüğüm bu şehir, etrafı dağlarla çevrili büyük gölü, henüz ayakta duran antik surları, ortada küçük İznik kasabası ile gözlerimin önündeydi (Yıldırım, 2013).
		1903	Ludwig Schneller	'Aya sofya Kilisesi için; harap halde ve yeşilliklerle kaplanmış yapının apsisinin ve yan odalarının kubbelerinin isle kaplı olduğunu, odalarda muhtemelen İncil tasvirlerinin bulunduğu bilgisini verir.' 'Koimesis kilisesi için; kilisedeki eşyalardan ve mozaiklerden bahsettikten sonra nartekste 1. Konsil'i konu alan bir yağlıboya tablo olduğu bilgisini vermiştir.' (Lowry, 2004).
		1907	Wilkins	İznik'in kubbeleri ve minareleri buradan görülmekteydi... Eski Nicaea kenti şimdi birkaç yüz harabe evin bir araya gelmesinden oluşan İznik Köyü'nü meydana getiriyor. Fakat Anadolu'nun antik kentlerinin her yerinde olduğu gibi, bir kimse bu kentin de eski görkeminin belirtileri ile her noktada karşılaşabiliyor... Harabe Nicaea'nın sarmaşıklerle kaplanmış surlarında baykuşlar ötüyorlardı ve uzaklarda sessiz dağlar gölün taşlı kıyılarındaki Roma hamamının harabelerini hüznünlü biçimde sardıkları gibi karanlık suları üzerinde nöbet tutuyorlardı (Yıldırım, 2013).
		1913	Louis de Launay	'Terk edilmiş şehrin her tarafında mısır tarlası ve dut ağaçları olduğundan bahsetmiştir.' 'Aya Sofya Kilisesi için; İkinci konsilin toplandığı kilisenin Orhan tarafından camiye çevrildiğini, bazı duvarlarının, küçük kubbelerinin ve minaresinin mevcut olduğunu belirtir.' 'Koimesis Kilisesi için; kilisenin mozaiklerinden, yer döşemesinden ve içindeki mezarlardan bahsetmiştir.' 'Yeşil Cami için; caminin cephesindeki ve son cemaat yerindeki oldukça güzel mermer ajur işlerinden bahsetmiştir.' (Ermiş, 2014).
1914	1. Dünya Savaşı	1914	Andre Gide	İznik utangaç, tozlu, yoksulluk ve hastalıkla çürümüş ve vakur yıkıntıları ile büyük geçmişini kucaklamış küçük bir köy. Ay ışığı yumuşak ve olağanüstüydü. Hanın hemen yanındaki yolda çamurla dolu çukurlar vardı; toprak çürümüş gibiydi. Kapının önünde hareketsiz bir çocuk duruyor, duvara yaslanmış ve yüzünün yarısı ülser yüzünden yok olmuş. Yürüyüşümüze başladık ve rehberimiz şans'tı. Sokağın sonunda, çukurlarla dolu bir boş alan var, önümüzde, gövdelerini göremediğimiz solgun çiçekler var, bir gelincik tarlası gibi bir ileri bir geri salınıp duruyorlar: bu bir afyon tarlasıdır. Yakınlarda bir yerde, bir cami yıkıntısının arasından bir baykuş uluyor, yaklaştığımızı duyunca uçup gidiyor...Uyumakta olan esrarengiz kente geri dönüyoruz. Tek bir ateş yok, tek bir ses yok, her şey ölü gibi görünüyor (o'Brien (trans.), 1948).

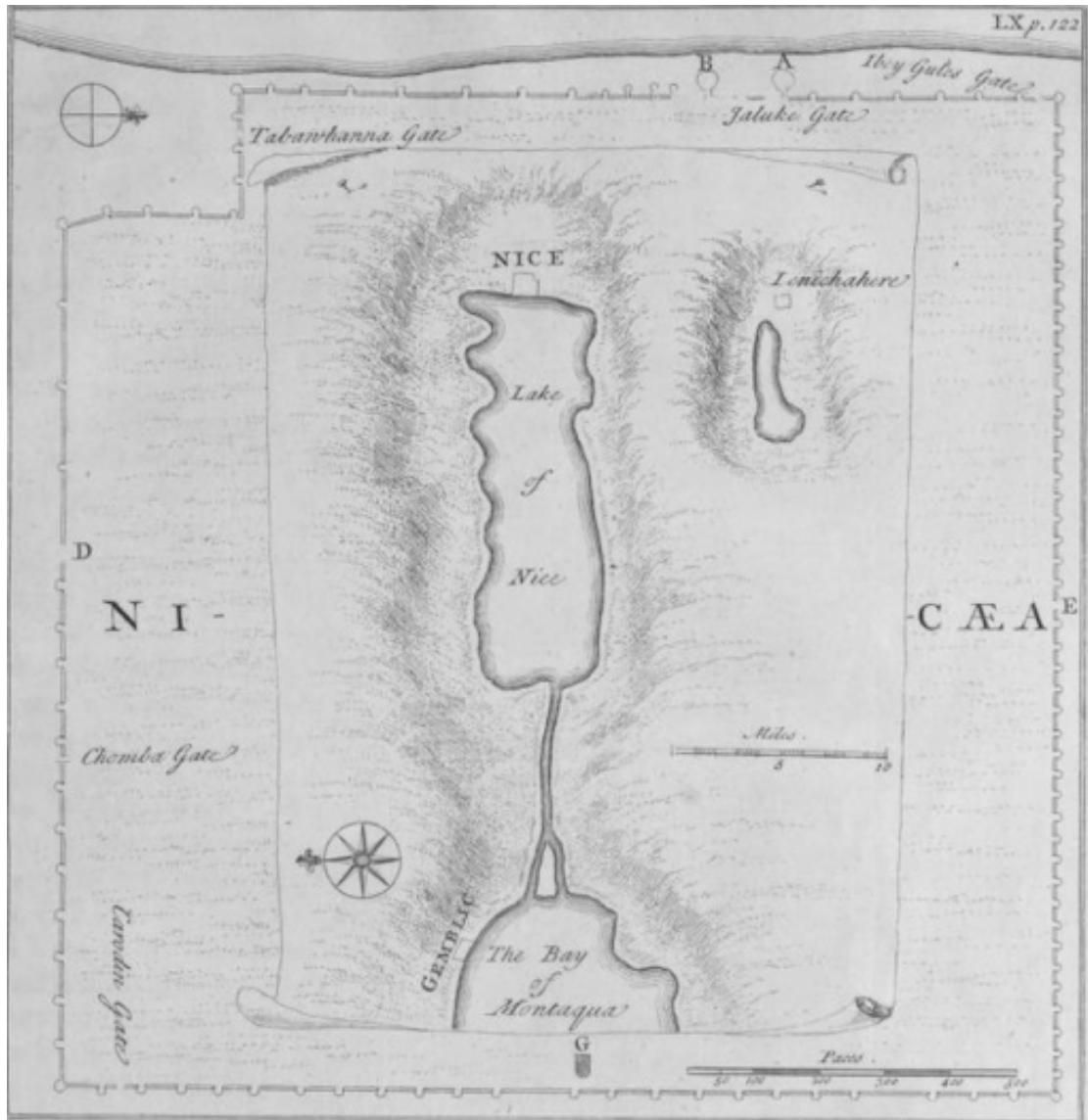

EK 5 Haritalar

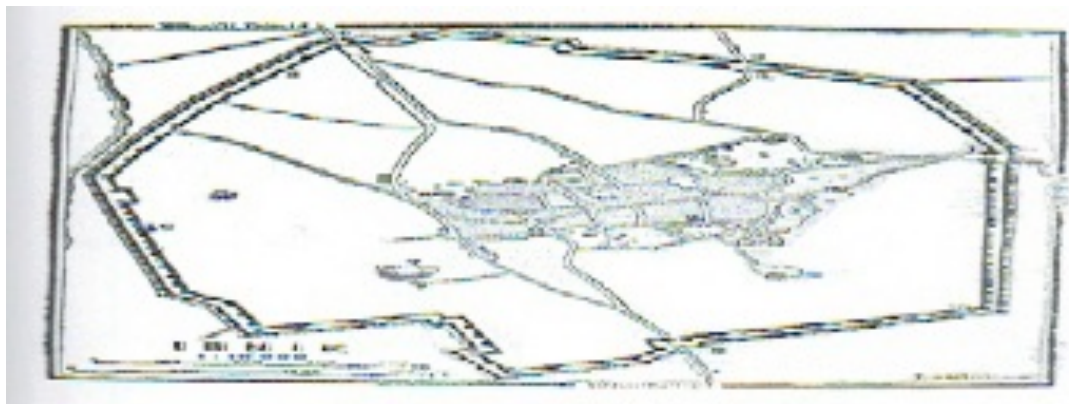

Matrakçı Nasuh Haritası, 1550
(İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Erişim: Nisan 2018)

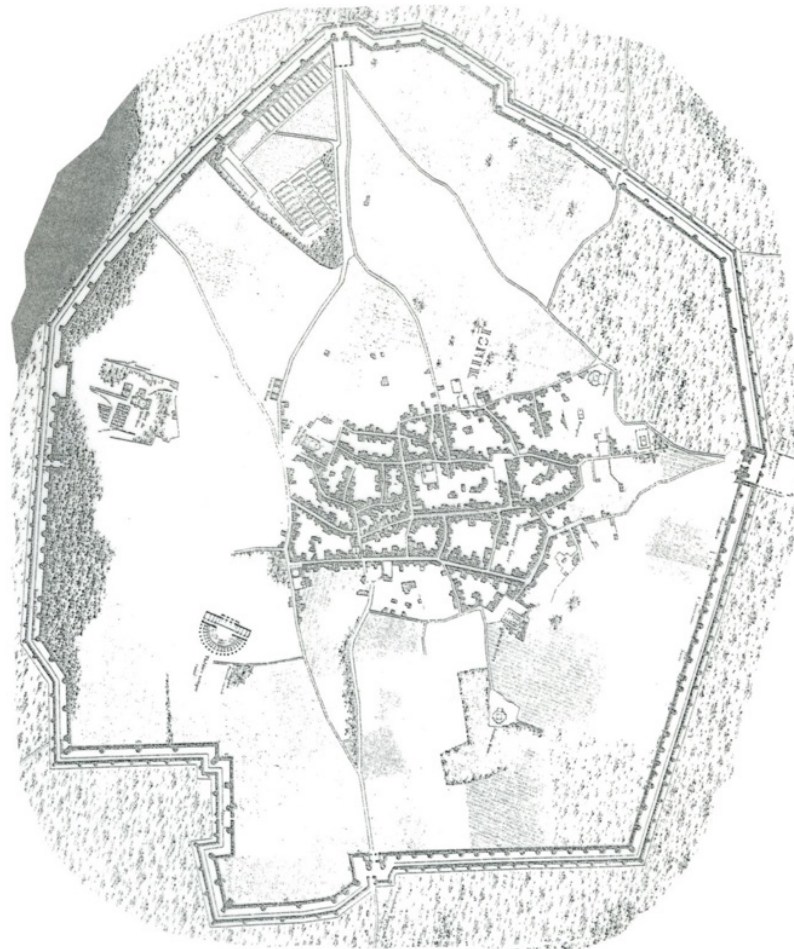
Pococke Haritası, 1745 (Pococke 1745)

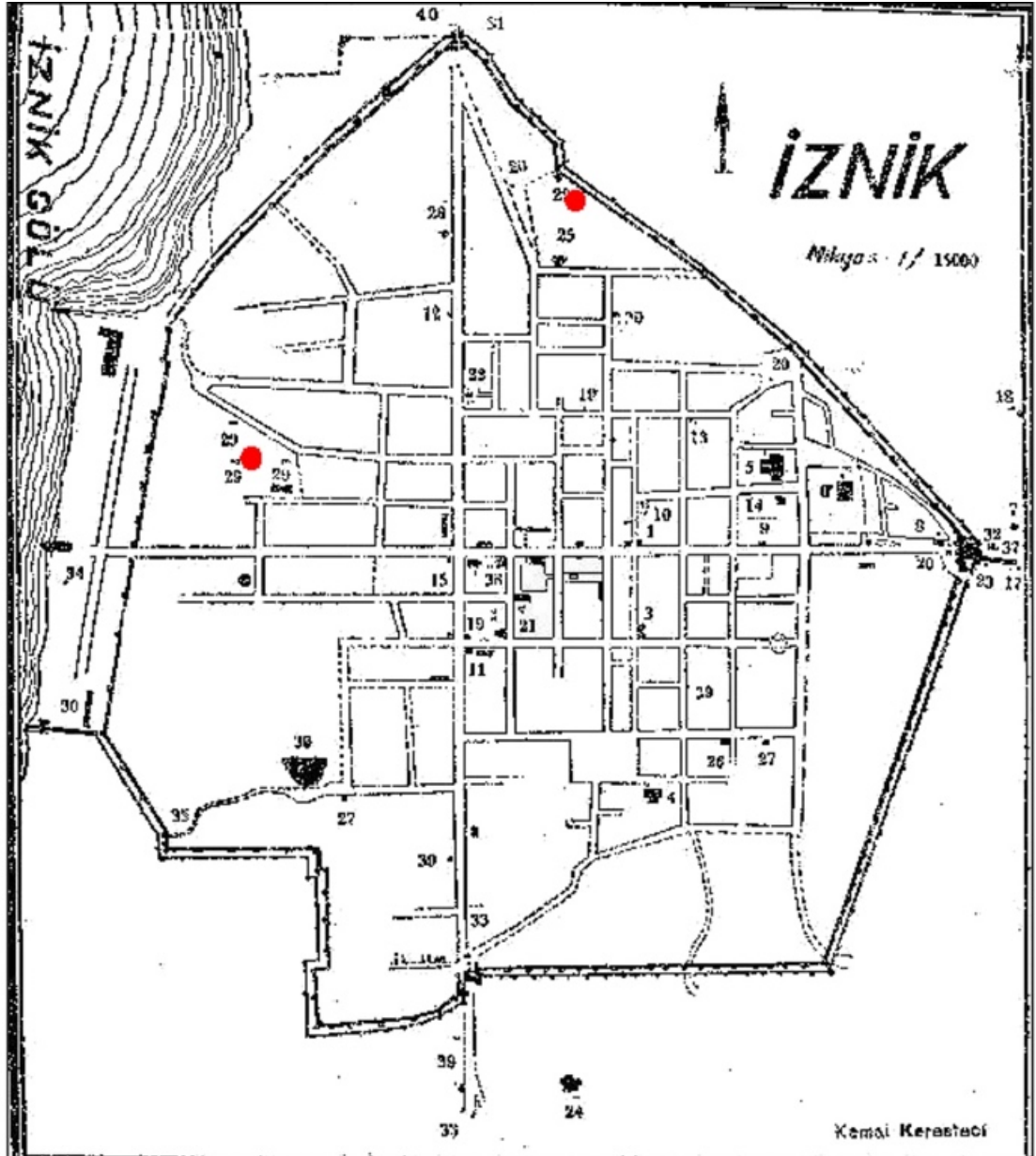
Baedeker İznik Planı, 1905 (Baedeker 1905)

Kiepert Haritası, 1914 (Anonim 2016 c)

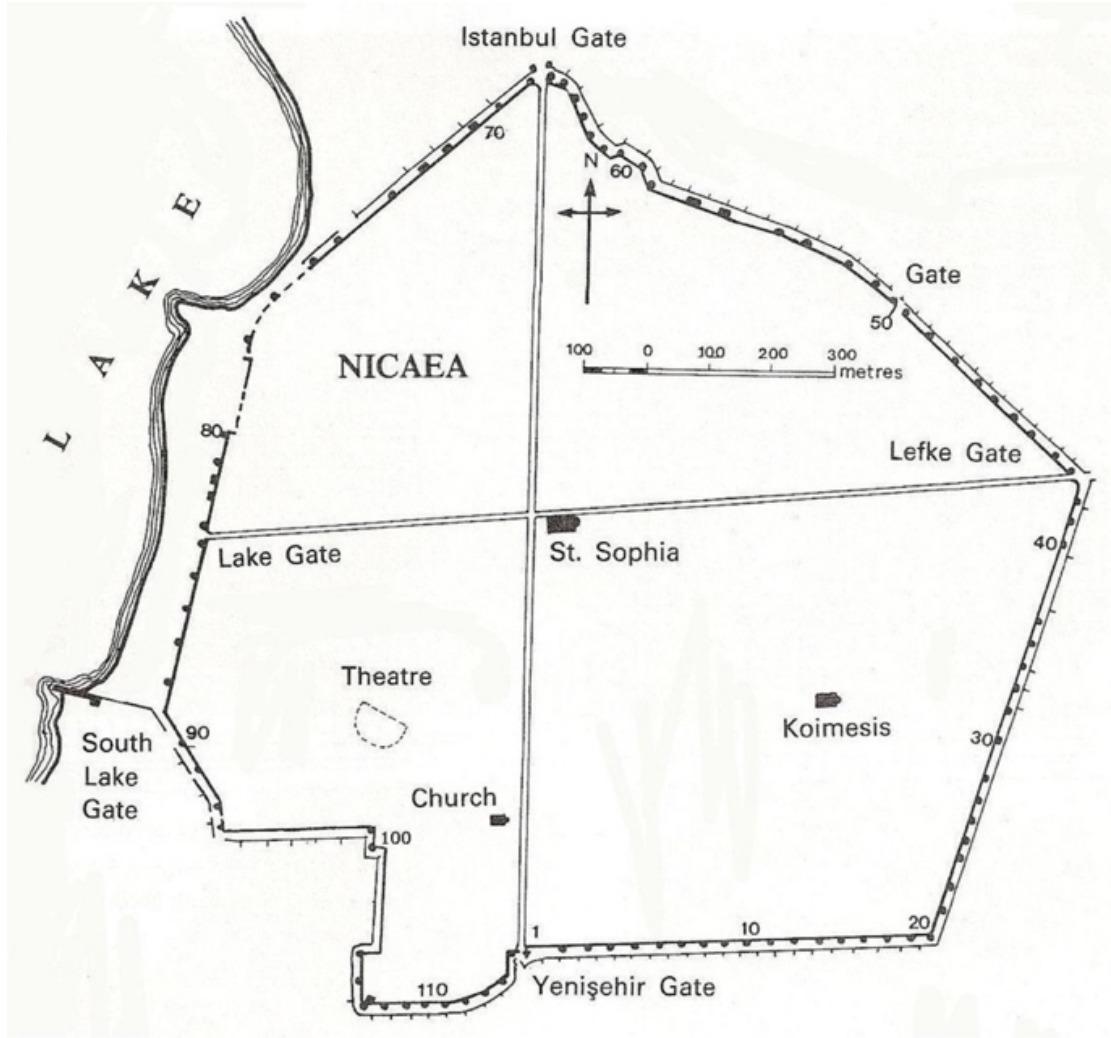

Texier Haritası, 1939 (Texier 1939)

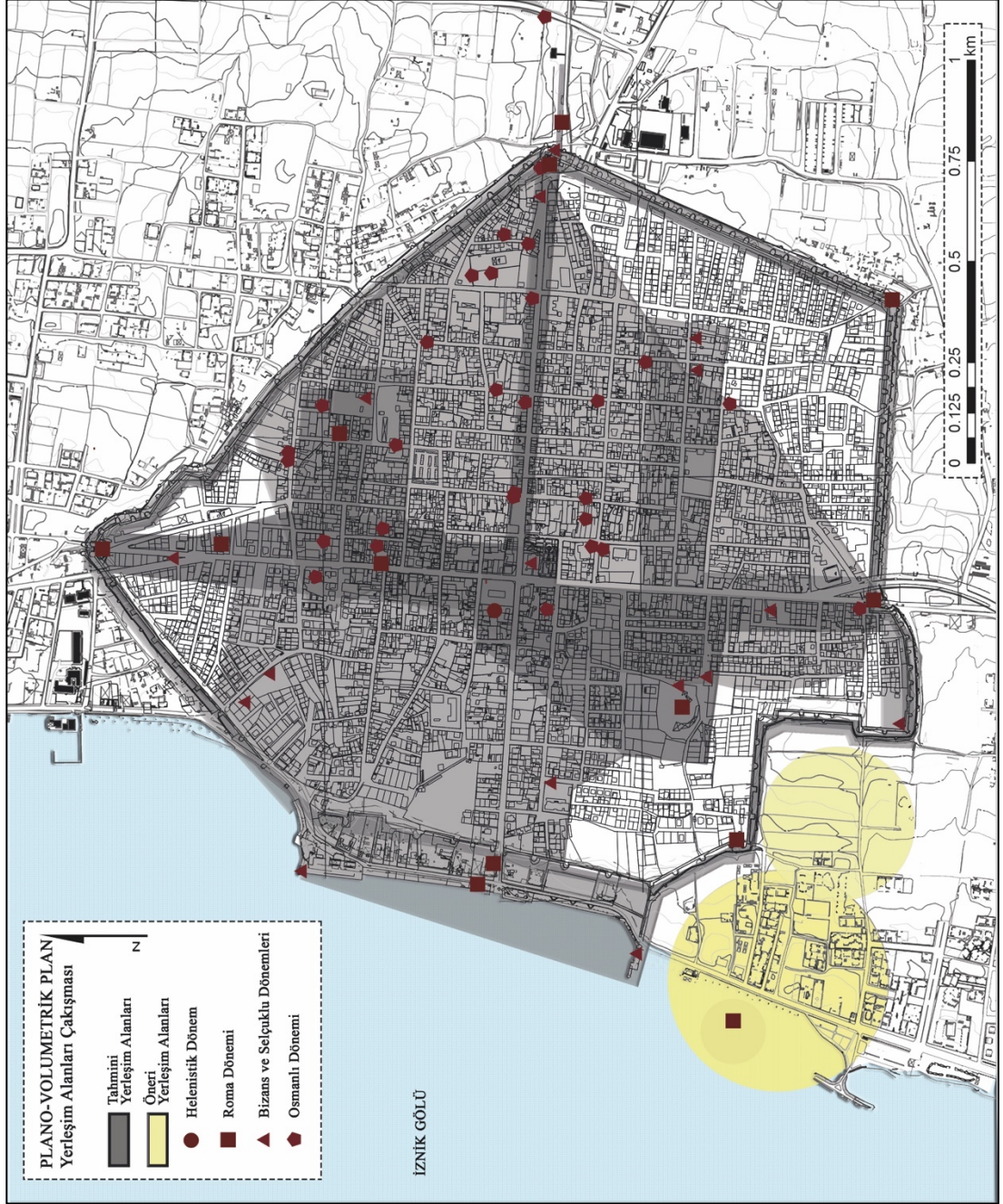
Kargıner Haritası, 1963 (Kargıner 1963)

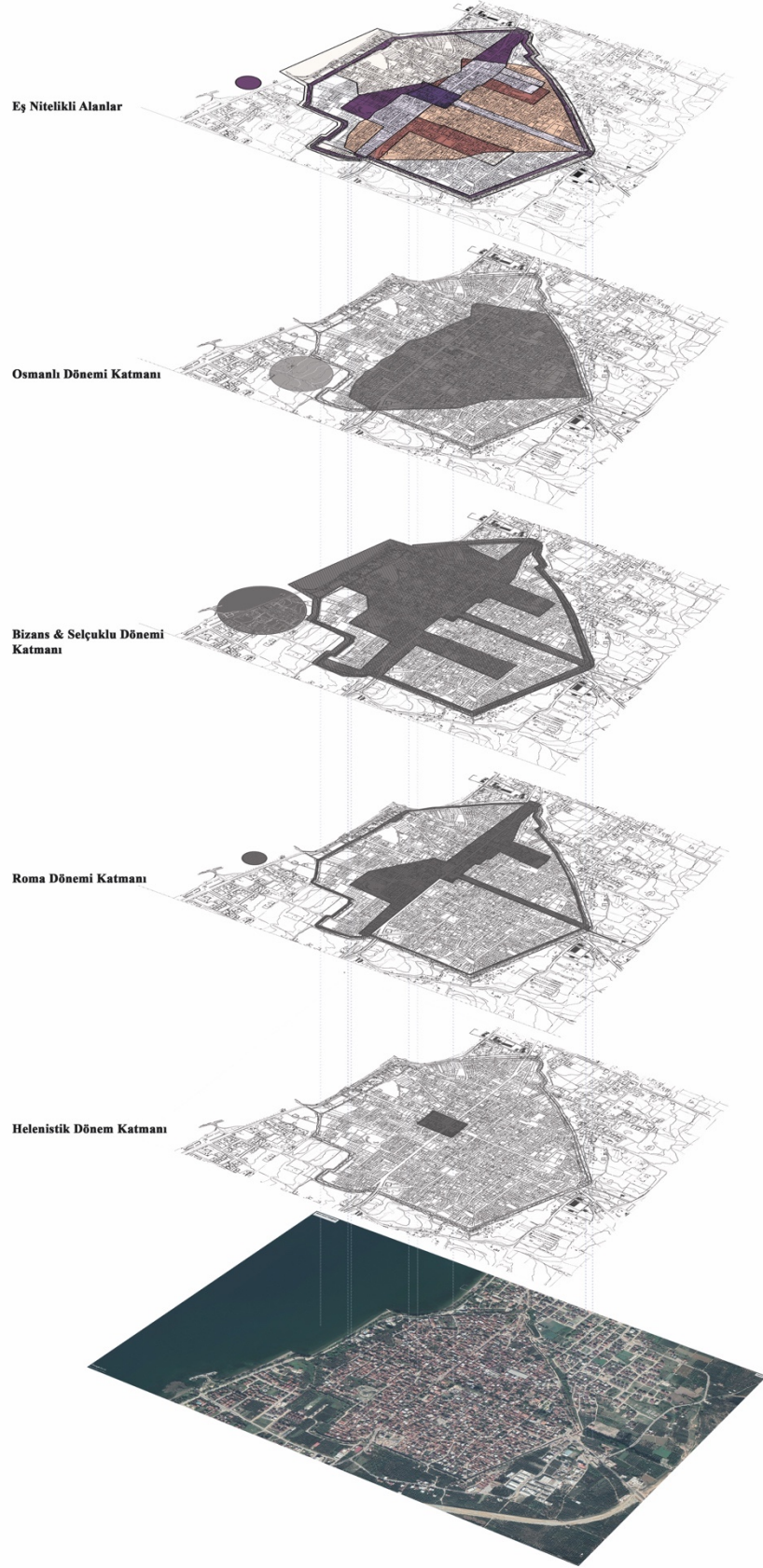

Foss ve Winfield Haritası, 1986 (Foss ve Winfield 1986)

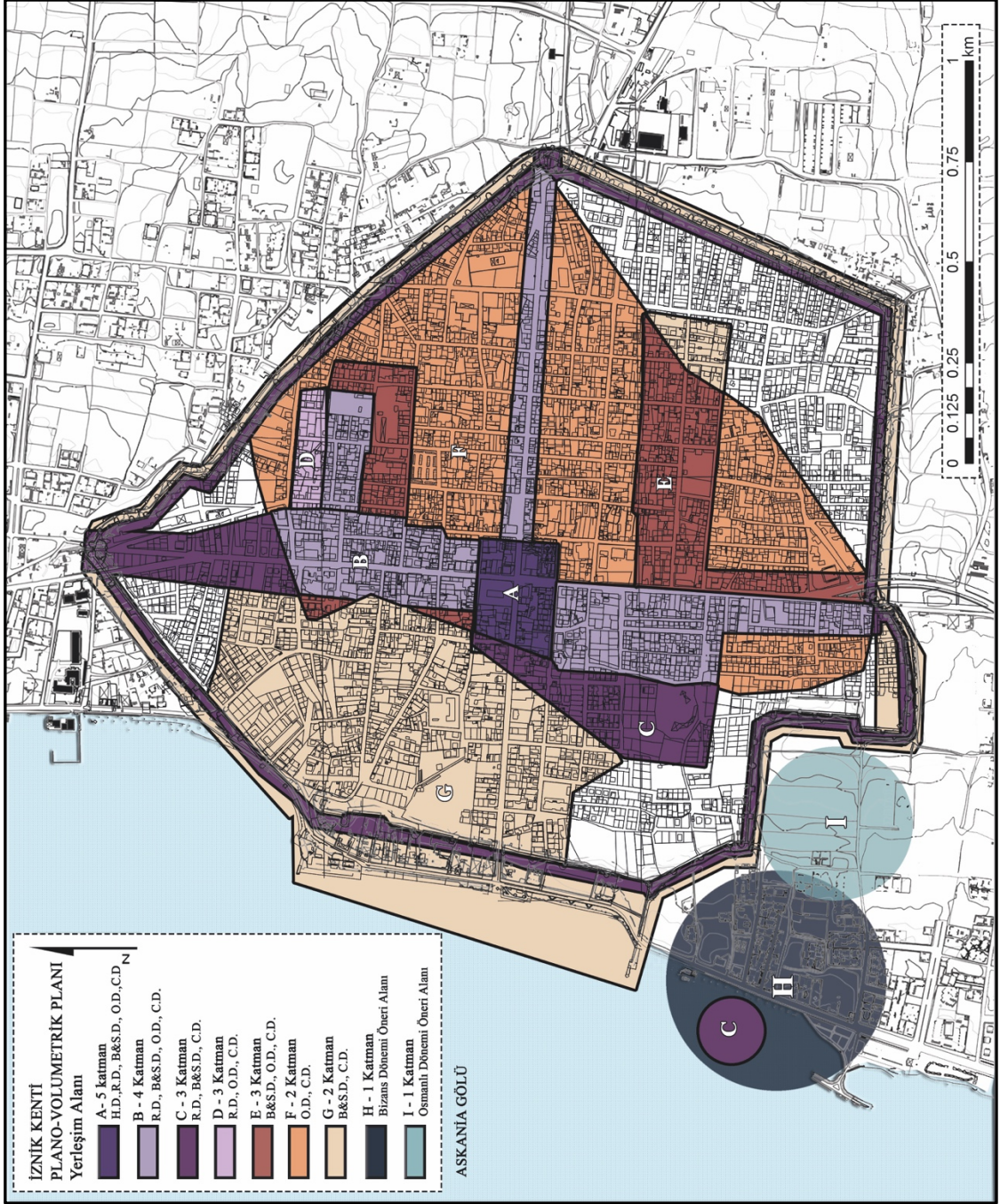
EK 6 İznik Kenti Plano-Volumetrik Planı ve Oluşum Aşamaları

EK 7 İznik kentinin eş nitelikli alanları

EK 8 Anket Formu 1

Ad. Soyad:

Numara:

İmza:

İzmir kentini kısaca tanımlayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Kenti gezerken dikkatinizi çeken mimari yapılar hangileridir.

.....

.....

.....

.....

Kenti gezerken zorlanmanıza neden olan alanlar var mı?

Hayır Evet (evet ise neresi/nereleri .....

Kenti gezerken karşılaştığınız zorluklar nelerdir? Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.	1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4. Katılıyorum	5. Tamamen Katılıyorum	FİKRİM YOK
(1) Yoğun araç trafiği olması						
(2) Yolların otopark olarak kullanılması						
(3) Turistler için bilgilendirme merkezlerinin olmaması						
(4) Yönlendirme tabelalarının yetersiz olması						
(5) Yerel halkın turistlere karşı ilgisiz olması						
(6) Yerel halkın kente karşı bilgisinin yetersiz olması						
(7) Tarihi yapıların çevresinde yapı ile ilgili yeterli bilgi olmaması						
(8) Güvenlik problemlerinin olması						

Sizce İznik'in tarihi ve arkeolojik alanları ile ilgili en önemli sorunlar nelerdir? Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.	1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4. Katılıyorum	5. Tamamen Katılıyorum	FİKRİM YOK
(1) Yoğun araç trafiği olması						
(2) Yolların otopark olarak kullanılması						
(3) Yerli- Yabancı turistlerce yeterince bilinmiyor, tercih edilmiyor olması						
(4) Bölgede ki tarihi koruma çalışmalarının yetersiz olması						
(5) Rekreasyon ve spor alanlarının yetersiz olması						
(6) Sosyal aktivite alanları ve seçeneklerinin yetersiz olması						
(7) Güvenlik problemlerinin olması						
(8) Çevresinin konut alanları tarafından tehdit edilmesi						

Sizce İznik' i önemli kılan unsurlar nelerdir? Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.	1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4. Katılıyorum	5. Tamamen Katılıyorum	FİKRİM YOK
(1) Tarihi önemi						
(2) Arkeolojik eserlerin varlığı						
(3) Farklı medeniyetlerin izlerini barındırması						
(4) Önemli bir turizm merkezi olması						
(5) Çevre düzenleme ve arkeolojik kazı çalışmalarının yeterli ve başarılı olması						
AŞAĞIDAKİ İFADELERİ OKUYARAK KATILIP KATILMADIĞINIZI BELİRTİNİZ.						
(1) Bu kent oluştuğu dönemin kullanım özelliklerini gösteriyor.						
(2) Bu kentin tarihi ve kültürel mirası turistler ve kentli tarafından yeterince biliniyor.						
(3) Kent kültür turizminin gelişimine katkı sağlıyor.						
(4) Bu çevredeki tarihi ve kültürel miras yeterince korunuyor.						
(5) Bu çevredeki tarihi ve kültürel miras gelecek kuşaklara aktarılabilir.						

Bu çevrenin koruma çalışmalarıyla ilgili aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.						
(1) Binalar restore edilsin; binaların işlev ve yapı bütünlüğü korunsun						
(2) Sur içindeki niteliksiz binalar yıkılsın						
(3) Yeni bulunan bazilikanın sergilenmesine yönelik çalışmalar yapılmalı						
(4) Anıtsal birimlerin çevre düzenlemeleri ve sergilemelerine yönelik çalışmalar yapılmalı.						
(5) Günlük kullanım imkanları arttırılmalı						
Bu çevrenin daha çok kullanılması için aşağıdaki ifadelere katılıyor musunuz?						
(1) Toplu taşıma öncelikli ulaşım olmalı (Kabul edilebilir yürüyüş uzaklıkları)						
(2) İnsanların daha çok vakit geçirmesini sağlayacak mekanlar tasarlanmalı.						
(3) Kentsel mekanları canlı tutacak, belirli günlerde düzenlenen etkinlikler olmalı.						
(4) Aidiyet duygularının geliştirilmesi için tarihi çevrenin tanıtımı yapılmalı.						
(5) Mevcut ticari binaların (satış, restaurant, vs.) fiziksel kalitesi arttırılmalı						
(6) Sektörel çeşitlenme ile yeni iş olanakları sağlanmalı.						
(7) Turistlere yönelik yapılanma güçlendirilmeli						

İlk defa gezen biri olarak bu bölgede gelecekte hangi hizmet binalarını görmek istiyorsunuz?

- (1) yeme/içme (lokanta, çay bahçesi, kafe, vs.)
- (2) rekreasyon ve spor tesisleri
- (3) kültür ve eğlence servisleri (müze, kütüphane, sinema, tiyatro, vs.)
- (4) turizmle ilgili servisler (otel, pansiyon, turizm rehberliği, vs.)
- (5) alışveriş, küçük ticaret (hediye eşya yapımı ve satışı, market, vs.)
- (6) eğitim ve öğretim kurumları
- (7) finans servisleri (bankacılık, sigortacılık, vs.)
- (8) sağlıkla ilgili sosyal servisler (hastane, sağlık ocağı, vs.)
- (9) toptan ticaret (depo, topta alışveriş birimleri, vs.)
- (10) konut

Yeniden ziyaret ettiğinizde bu bölgedeki kentsel mekanlarda hangi aktiviteleri yapmak istiyorsunuz?

- (1) güvenli bir şekilde yürümek.
- (2) açık alanlarda oturmak, dinlenmek.

(3) insanlarla buluşmak, sohbet etmek.

(4) alışveriş yapmak.

(5) sosyal aktivitelere katılmak (geçici sergiler, konser, festivaller, vs.

(6) yemek/içmek

EK 9 Anket Formu 2

BURSA/ İZNİK		
Anket Formu		
Görüşmenin yapıldığı tarih:	Görüşmenin yapıldığı saat:	Anketörün Adı Soyadı:

1. Yaşınız: (1) 15-20 (2) 21-35 (3) 36-50 (4) 51-65 (5) 65+

2. Cinsiyetiniz: (1) Kadın (2) Erkek

3. Öğrenim Durumunuz: (1) okur yazar (2) ilk okul (3) orta okul (4) lise (5) üniversite

4. Mesleğinizi – konumunuzu belirtiniz.

(1) öğrenci (2) memur (3) özel sektörde ücretli çalışan (4) serbest meslek- esnaf (5) ev hanımı (6) işsiz (7) emekli

5. İznik’ de ne kadar süredir ikamet ediyorsunuz ?

(1) 1 yıldan az (2) 1-5 yıl (3) 6-15 yıl (4) 15 yıldan çok (5) dogma büyüme

6. Gün içinde kentin en çok hangi bölgelerini - mekanlarını kullanıyorsunuz? Neden?

.....
.....
.....

7. Günlük düzende kent içerisinde zorlanmanıza neden olan alanlar var mı?

Hayır Evet Evet ise neresi/hereleri: .....

8. İznik Kentini Kısaca Tanımlayınız.

.....
.....
.....

9. Kenti tanımayan birine İznik’ten bahsedecek olsanız hangi mimari yapılardan bahsedersiniz. | Sizce İznik’i en iyi tanımlayan mimari yapılar hangileridir?

.....
.....

10. Kentte hergün karşılaştığımız zorluklar nelerdir? Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.	1. Kesinlikle Katılmıyorum	2. Katılmıyorum	3. Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4. Katılıyorum	5. Tamamen Katılıyorum	FIKRİM YOK
(1) Yoğun araç trafiği						
(2) Yolların otopark olarak kullanılması						
(3) Trafik tabela ve belirteçlerinin yetersiz olması						
(4) Tarihi doku çevresine yerleşmiş niteliksiz yapılaşmanın fazla oluşu						
(5) Güvenlik problemleri (aydınlıkta elemanlarının yetersizliği, ıssız bölgeler, trafik işaretlerinin yetersizliği... vb.)						
(6) Gölün kentten surlar ile ayrılmış olması						
(7) Gölün kıyı şeridi yeterince kullanılmıyor						
(8) Toplu taşıma araç ve duraklarının yetersizliği						
(9) Bursa – İznik bağlantısının zayıflığı (araç sayısı ve saatlerinin az oluşu, yolların bozuk oluşu... vb.)						
(10) Günlük ihtiyaçlara yönelik mağazaların sayısı ve nitelik olarak yetersizliği (market, giyim, kırtasiye... vb.)						
(11) Parkların yetersizliği (park, yeme içme alanları... vb.)						
(12) Yeme içme birimlerinin (café, restaurant, çay bahçesi) yetersizliği						
(13) Halka açık wtuvalet yetersizliği						
(14) Kültürel alan ve işlev yetersizliği (sinema, tiyatro, kütüphane, müzeler... vb.)						
11. Sizce İznik’ i önemli kılan unsurlar nelerdir? Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.						
(1) Tarihte ‘Küçük İstanbul’ olarak nitelendirilmesi						
(2) İznik Gölü’nin varlığı						
(3) Arkeolojik eserlerin varlığı						
(4) Tarihi surların varlığı						

(5) Farklı medeniyetlerin izlerini barındırması									
(6) Önemli bir turizm merkezi olması									
(7) Çevre düzenleme ve arkeolojik kazı çalışmalarının yeterli ve başarılı olması									
12. AŞAĞIDAKİ İFADELERİ OKUYARAK KATILIP KATILMADIĞINIZI BELİRTİNİZ.									
(1) Bu kent oluştuğu dönemin kullanım özelliklerini gösteriyor.									
(2) Bu kentin tarihi ve kültürel mirası turistler ve kentli tarafından yeterince biliniyor.									
(3) Kent kültür turizminin gelişimine katkı sağlıyor.									
(4) Bu çevredeki tarihi ve kültürel miras yeterince korunuyor.									
(5) Bu çevredeki tarihi ve kültürel miras gelecek kuşaklara aktarılabilir.									
(6) İznik Gölü coğrafi ve tarihi bir miras olarak yeterince iyi korunuyor.									
13. Bu çevrenin koruma çalışmalarıyla ilgili aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.									
Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.									
(1) Binalar restore edilsin; binaların işlev ve yapı bütünlüğü korunsun									
(2) Sur içindeki nitelsiz binalar yıkılsın									
(3)Eskimiş tüm binalar yıkılsın yerine yeni apartmanlar yapılsın									
(4) Anıtsal birimlerin çevre düzenlemeleri ve sergilemelerine yönelik çalışmalar yapılmalı.									
(5) Günlük kullanım imkanları artırılmalı									
(6) İznik Gölü ve çevresinin doğal özellikleri koruma altına alınmalı									
(7) Göl içerisinde keşfedilen bazilika kalıntısının korunmasına ve tanıtılmasına yönelik çalışmalar artırılmalı									
14. Bu çevrenin daha çok kullanılması için aşağıdaki ifadelere katılıyor musunuz?									
Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.									
(1) Toplu taşıma öncelikli ulaşım olmalı									
(2) Kamusal ve sosyal işlevler kabul edilebilir yürüyüş uzaklıklarında bulunacak şekilde düzenlenmeli									
(3) İnsanların birarada daha çok vakit geçirmesini sağlayacak kamusal açık mekanlar tasarlanmalı.									
(4) Kentsel mekanları canlı tutacak, belirli günlerde düzenlenen etkinlikler olmalı.									
(5) Aidiyet duygularının geliştirilmesi için tarihi çevrenin tanıtımı yapılmalı.									
(6) Mevcut ticari binaların (satis, restaurant, vs.) fiziksel kalitesi artırılmalı									
(7) Sektörel çeşitlenme ile yeni iş olanakları sağlanmalı.									
(8) Turistlere yönelik yapılanma güçlendirilmeli									
(9) İznik Gölü'nün ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtılmasına yönelik çalışmalar artırılmalı									
(10) Kentlinin gölle ilişkisi ve gölün turistlerle ilişkisini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılmalı.									
15. İznik'in daha yaşanılabilir bir kent olması için sizce neler yapılmalı?									
Aşağıdaki ifadeleri okuyarak katılıp katılmadığınızı belirtiniz.									
(1) İstihdam artırılmalı									
(2) Gençler için iş niteliği ve çeşitliliği artırılmalı.									
(3) Belediye hizmetlerinde iyileştirmeler yapılmalı (temizlik, peyzaj düzenlemeleri, yol yapım çalışmaları...vb.)									
(4) Kadınlara yönelik eğitim merkezleri açılmalı									
(5) Kentin kaybolan değerlerini arttırmaya yönelik eğitim merkezleri açılmalı (çinicilik, şarapçılık...vb.)									
(6) Tarımı arttırmaya ve iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalı									
(7) Turizmi arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmalı									
(8) Eğitim kurumlarının (ilköğretim, lise, üniversite...vb.) sayı ve niteliği artırılmalı									
(9) Kamusal yapılar artırılmalı (hastane, sağlık ocağı, belediye hizmet binaları, vb.)									
(10) Kenti tanıtmaya yönelik çalışmalar yapılmalı									
(11) Yerli halk kentin tarihi ve değerli yanları ile ilgili bilgilendirilmeli									
(12) Yerli halk UNESCO Dünya Kültür Mirası'na katılma sürecine daha aktif olarak dahil edilmeli									
(13) Sivil Toplum Kuruluşları artırılmalı, çalışmaları desteklenmeli									
(14) Bölgede ki spor aktiviteleri artırılmalı									

16. Bu bölgede gelecekte hangi hizmet binalarını görmek istiyorsunuz?

- (1) yeme/içme (lokanta, çay bahçesi, kafe, vs.)
- (2) rekreasyon ve spor tesisleri
- (3) kültür ve eğlence servisleri (müze, kütüphane, sinema, tiyatro, vs.)
- (4) turizmle ilgili servisler (otel, pansiyon, turizm rehberliği, vs.)
- (5) alışveriş, küçük ticaret (hediyelik eşya yapımı ve satışı, market, vs.)
- (6) eğitim ve öğretim kurumları
- (7) finans servisleri (bankacılık, sigortacılık, vs.)
- (8) sağlıkla ilgili sosyal servisler (hastane, sağlık ocağı, vs.)
- (9) toptan ticaret (depo, topta alışveriş birimleri, vs.)
- (10) konut

17. Bu bölgedeki kentsel mekanlarda gelecekte hangi aktiviteleri yapmak istiyorsunuz?

- (1) güvenli bir şekilde yürümek.
- (2) açık alanlarda oturmak, dinlenmek.
- (3) insanlarla buluşmak, sohbet etmek.
- (4) alışveriş yapmak.
- (5) sosyal aktivitelere katılmak (geçici sergiler, konser, festivaller, vs.)
- (6) yemek/içmek

EK 10 Görüşme Formu

Kentin bir deneyimleyen ve araştırmacı olarak size ne ifade ettiği kentin farklı tipte (kentli, ziyaretçi, araştırmacı ve idareci) kullanıcıları için bütüncül anlamını çözümlenmeye çalışan araştırma için büyük önem taşımaktadır.

1. İznik kenti sizin için nedir? Kenti kendi sözcüklerinizle (sıfat/sıfat grupları ve belirleyici nitelermeler kullanarak) tanımlayınız.

- İznik kenti tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde birçok farklı toplumun izlerini görebileceğimiz kültürel bir miras kentidir.

2. Kentin nedir/ne yapar ifadeleri içerek biçimde karşıtlıklarını ifade ediniz.

Bir yandan İznik .....; öte yandan İznik .....

(Kent nedir? ; ne yapar ?)

Örn; Bir yandan İznik tarihi bir kenttir; öte yandan İznik yeterli iş imkânı sağlayamamaktadır.

Örn; Bir yandan İznik bir sahil kentidir; öte yandan İznik için tarım önemli bir geçim kaynağıdır.

Cümlelerin iki tarafı da olumlu veya olumsuz olabilir.

- İznik kenti kültürel anlamda çok iyi bir birikim sağlamış ancak biriktirdiği bu kültür sadece çini yapımında sınırlı kalmıştır.

3. Kenti sizin için değerli yapan niteliksel, fiziksel ve benzeri özellikleri nelerdir?

- Bütün diğer kentler gibi bir kenti değerli yapan en önemli şey tarihidir. İznik kenti ise üzerindeki tarihsel yapılarıyla kentini diğer kentlerden ayırarak önemini korumuştur.

4. Kentin sizce olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir? Olumlu yönlerini geliştirmek için neler yapılabilir?

- Kara ve deniz yoluyla ulaşımının rahat olması, büyük şehirlere olan yakınlığı, bırakmış olduğu tarihsel mirası ve göl kenarındaki konumuyla ilgi çekici bir kenttir. Kültürel mirasın yeterli önem kazandırılmaması da olumsuz bir taraftır. Olumlu yönlerini geliştirebilmek için kentin soyut ve somut kültürel mirasına gereken önemi vermek ve sürdürülebilirliğini oluşturmak son derece önemlidir (turizm, gezi, tanıtım ve benzeri)

5. Kentin sizce olumsuz yönleri nelerdir? Olumsuz yönlerini iyileştirmek ya da ortadan kaldırmak için neler yapılabilir?

- Cevabı,Soru 4'deki tespit ve öneri ile aynı.

6. Kentten gelecekte hangi özellikleriyle bahsedileceğini düşünüyorsunuz ve siz hangi yönleriyle hatırlanmasını, bahsedilmesini istersiniz?

- Somut ve soyut kültürel mirasa önem verildiği takdirde bu özellikleri ile anılabileceğini ön görmekteyim ve bu yönden bahsedilmesini isterim.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gözde KIRLI ÖZER
Doğum Yeri ve Tarihi : İstanbul, 12.02.1985
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu
Lise : Özel İnal Ertekin Lisesi
Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi
Yüksek Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Çalıştığı Kurum/Kurumlar : Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,
Mimarlık Fakültesi
Çevre İnşaat Ltd. Şti.

İletişim (e-posta) : gozdekrli@uludag.edu.tr

Yayımları :

. **Kırlı Özer G., Çahantimur A., Kırlı S. 2020.** ‘Bir Pilot Çalışma: Aidiyet Duygusu Kentlerin Algılanmasında Etkili Etmenlerden Birisi midir?’ Anatolian Journal of Psychiatry DOI: 10.5455/apd.63211

. **Çahantimur A., Kırlı Özer G. 2018.** ‘Space and Time Travelers Exploring Cultural Identity of The City’ <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.72777>

. **Çahantimur A., Kırlı Özer G. 2018.** ‘Space and Time Travelers Exploring Cultural Identity of The City ‘ <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.72777>

. **Kırlı Özer G., Çahantimur A. 2017.** ‘A Proposal For Sustainability Of A Palimpsest City: Nicaea’, ICONARCH, Konya-Türkiye

. **Çahantimur A., Beceren Öztürk R., Kırlı Özer G. 2017.** Urban Sustainability and Traditional Neighborhoods, A Case Study: Bursa, Turkey, International Journal of Development and Sustainability ISSN: 2186-8662 Volume 6 Number 12 (2017): Pages 1931-1945 ISDS Article ID: IJDS17092105

. **Kırlı Özer G., Beceren Öztürk R., Çahantimur A. 2016.** ‘Improving Heritage awareness Throughout Architectural Education in Design Studios’ TOJET: Turkish Online Journal of Educational Technology, 1496-1504.

. **Yurtkuran Hudgings S., Kırlı G., Taneli Y. 2013.** ‘Use of The Semantics of Typography in Architectural Design Education’ Procedia – Social and Behavioral Sciences, 3253-3258, 106C.

. **Yurtkuran Hudgings S., Kırılı G., Taneli Y. 2013.** ‘An Innovative Approach in Architectural Education: Designing a Utopia’ *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 821-829, 89.

. **Yurtkuran Hudgings S., Kırılı G., Taneli Y. 2013.** ‘Learning from Nature: Biomimetic Design in Architectural Education’ *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 663-669, 89.

. **Taneli Y., Yurtkuran Hudgings S., Kırılı G., Şahin M., Şahin Deretarla D., Gündüz S. 2013.** ‘A Multidisciplinary Design Exercise: Myndos Excavation Site’ *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 120-129.